

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

CİNSİYET VE MİLİTARİZM

Yüksek Lisans Tezi

Çiğdem Akgül

Ankara – 2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

CİNSİYET VE MİLİTARİZM

Yüksek Lisans Tezi

Çiğdem Akgül

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Serpil Sancar

Ankara - 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

CİNSİYET VE MİLİTARİZM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Serpil Sancar

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp savunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20...)

Tez Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzası
.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: DEVLETİN CİNSİYETLENDİRİLMİŞ SAVUNMA PRATİĞİ	9
1. Ulus Devlet ve Modern Ordular.....	9
1.1. Modern Orduların Temeli Zorunlu Askerlik.....	9
1.2. Savaşçı Yurttaşlar, Hegemonik Erkeklik ve Cinsiyetlendirilmiş Milliyetçilik	12
1.3. Günümüzde Ordular ve Militarizm.....	17
2. Devlet-Ordu-Erkek: Üçlü İttifak.....	22
2.1. Çağrı Aracı Olarak Vatanseverlik.....	25
2.2. Erkeğin Vatandaşlık Görevi.....	27
2.3. Kadının Vatandaşlık Görevi.....	28
2.4. Savaşçı Eril Kimlik	33
II. BÖLÜM: ASKERİ EĞİTİM SÜRECİ	37
1. Erkeklerin Savaşçı Olma Nedenleri.....	38
2. Bir Askerin Yaratılması	46
2.1. Emir-İtaat Çerçevesinde Disiplini Sağlama	48
2.2. Aşağılama.....	55
2.3. İçlerindeki Kadını Öldürmek	57
2.4. “Düşman”a Yönelik Nefret.....	61
3. Yüceltilen Erilliğin Kırılganlığı	63
III. BÖLÜM: ORDU VE KADINLAR	67

1. Uzaktan Yönetilen Kutsal Kadınlar: Anneler, Kız kardeşler, Sevgililer	67
2. İçeride Denetlenen “Değersiz” Kadınlar: “Kamp Takipçileri	76
2.1. Hizmetçiler	76
2.2. Hemşireler	80
2.3. Fahişeler ve Militarize Fuhuş	87
3. İçerde Kutsal Kadınlar: Asker Eşleri	94
4. Savaşçı Kadınlar	104
5. Militan Kadınlar	125
IV. BÖLÜM: SAVAŞIN VE BARIŞIN CİNSİYETÇİ YÜZÜ	131
1. Her Savaş Cinsiyetçidir	131
1.1. Cinsiyetçi Sınıf Çatışması ve Kolombiya Örneği	134
1.2. Cinsiyetçi Etnik Çatışma ve İsrail- Filistin Örneği	139
1.3. Cinsiyetçi İç Çatışma ve Haiti Örneği	146
2. Savaşın Kadına Yükledikleri	150
2.1. Bir Savaş Stratejisi Olarak Tecavüz	150
2.2. Yerlerinden Edilenler, Mülteci Kadınlar	162
2.3. Orduya ve Savaşa Ayrılan Bütçenin Etkileri	168
3. Savaş Sonrası “Barış” Süreci: Yeniden Yapılanma Dönemi	176
3.1. Barış Askerleri İkilemi ve Barış Askerlerinin İkilemi	178
3.2. Barış Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	184
V. BÖLÜM: SAVAŞ VE MİLİTARİZME YÜKSELEN KADIN İTİRAZLARI	198

1. Ulusal Kadın Grupları ve Faaliyetleri	201
1.1. Vimochana	201
1.2. Afganistan Devrimci Kadınlar Örgütü [RAWA	208
2. Örgütlü Yapılanmadan Uzak Uluslararası Bir Kadın Grubu: Siyahlı Kadınlar...	212
3. Uluslar arası Resmi Bir Kadın Örgütü: Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği	220
3.1. Bir Dönüm Noktası: 1325 Sayılı B.M. Kararı	223
3.2. 1820 ve 1889 Sayılı Kararlar	229
4. Öldürmeye, Asker Olmaya ve Bir Sisteme İtiraz Edenler: Vicdani Retçiler.....	233
SONUÇ	242
Özet	248
Abstract	249
KAYNAKÇA	250

Giriş

19.yy, cinsiyet ilişkilerinin gelişimi, kadın ve erkek cinslerinin karşılıklı konumlanışları açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu dönemde her iki cins arasında, kültürel olarak tanımlanan farklı anlamları ve rolleri belirginleştiren ve bunlara dayalı hiyerarşik ilişkileri derinleştiren iki önemli gelişim yaşanmıştır. Bu gelişmelerden ilki, bu dönemde ortaya çıkan endüstriyel kapitalist düzenin yarattığı istihdam modelidir. Bu üretim biçimi yeni hiyerarşik sınıf ilişkilerini geliştirmiş, değişen yaşam tarzları ve toplumsal ilişkiler ortaya çıkmıştır. Endüstriyel kapitalizmin gereklerine –makineleşmeye- uygun kas gücü ihtiyacı, işçi sınıfının ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmasına neden olmuş ya da öncelikli tercih edilen veya daha yüksek ücret ödenen erkekler olmuştur. Kapitalist sömürge düzeni, artık değer üretmek için ucuz işgücüne, “düşük ücretlerin geçim için yeterli olabilmesi için de görünmeyen ev içi emeğe ihtiyaç duyar”¹. Bu yüzden kapitalist sistem, erkeği çalışmaya, kadını ev içi emeğe razı edip, bunu normalleştirecek ahlaksal normlarını dayatarak kendi cinsiyet rejimini kurmuştur. “Aile geçindiren reis” rolü erkeğe yeni bir iktidar vaat etmiştir. Bu “ideal” erkek imgesiyle hem erkeğin işgücü piyasasındaki tabîyetinin üstü örtülmeye çalışılmış hem de çalışmak, kazanmak, bakmak erkeklikle ilişkilendirilerek eril anlamlar kazanmıştır. Bu durum, kadının ev içi emeğini görünmez kıldığı ve emek piyasasından dışladığı gibi, burjuvazinin aile modelinde ve işgücü piyasasında kendi cinsiyet rejimini kurmasına neden olmuştur.

Diğer önemli bir gelişme ise, yine bu dönemde endüstriyel kapitalizme paralel gelişen, ulus-devletlerin egemenlik kurma ve yurttaş yaratma aracı olarak zorunlu askerliğe dayalı modern orduların ortaya çıkışıdır. Modern orduların savaşmak ve

¹ Wallerstein, Immanuel, “Universalism Versus Racism/Sexism”, *The Essential Wallerstein* içinde, The New Press, New York, 2000, s.350.

silah kullanmak için kas gücü ihtiyacı, bu yapıların erkeklerden oluşmasına neden olmuştur. Modern devlet, erkeği savaşmaya ve ölmeye ikna etmek için savaşçı özellikler ile uyumlu “ideal” bir erkeklik tanımıyla kendi ahlaksal normlarını dayatmış, “koruyan-kahraman erkek” imgesiyle de erkeğe iktidar vaat etmiştir. Üstelik, askerlik hizmetinin vatandaşlık görevi olarak erkeklere zorunlu kılınması, erkeklerin devlet ve kurumlarıyla avantajlı bir ilişkiyi deneyimlemesini sağlamıştır. Böylece, bir yandan korumak, cesaret, güç eril anlamlar kazanırken diğer yandan devlet kurumları erkek egemenliğinde yapılanmıştır. Bu durum, kadınların görevini, askerlere, savaşa destek olmakla sınırlı tutarak, kadınların toplumun savunmasından dışlanmasına neden olduğu gibi, erkeğin “vatanı koruyan, savunan” konumuyla “üstün”lüğünü onaylayan, hiyerarşik cinsiyet ilişkilerini pekiştirmiştir. Erkek ve kadın arasındaki geleneksel karşıtlıklardan yararlanan kapitalist sistemin ve modern devletin geçindirmek ve korumakla yükümlü tarafı erkek olarak kurgulamasıyla, korunması ve bakılması gereken de kaçınılmaz olarak kadın olmuştur.

Elbetteki cinsiyet farkları, cinsiyetler arasındaki eşitsiz ilişkiler, kapitalizm ve modern devlet ile başlamamıştır; ancak kadın ve erkek cinsleri arasında var olan ayrımı, eşitsizlikleri derinleştirip geliştirdikleri de kesindir. Bu iki durum, farklı toplumsal alanların ve ırk, sınıf temelli ilişkilerin, cinsiyet ilişkileri ile birlikte geliştiğini, farklı cinsiyet anlamlarının inşasının farklı alanlara da -eğitim, üretim, savunma gibi- yüklendiğini örneklemesi bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amaçlarından biri de, farklı toplumsal ilişki ve alanların gelişmesinin cinsiyete dair anlamların inşasından bağımsız olmayacağını, modern devletin temeli olan ordular ve militarist sistem bağlamında açıklamaktır.

Feminist literatür, kadın ve erkek arasındaki fark ve eşitsizliklerin, farklı kültür ve toplumlarda çeşitli biçimlerde anlamlandırılmasının cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerine neden olduğunu söyleyerek bu farklılara ve eşitsizliklere cevaplar aramaya çalışmıştır. 1970'lerde Kate Millet'in feminist bir açıdan tanımladığı *patriarki* kavramı, kadınların, erkekler ve onların denetimindeki toplumsal ve siyasal kurumların uygulamaları aracılığıyla uğradıkları ayrımcılık ve dışlamayı işaret eder.² Kavram, kadınlar ve erkekler arasında üstü örtülmüş iktidar ilişkilerinin açığa çıkarılması bakımından önemlidir. Ancak, kavram zamanla farklı kadın deneyimlerini ve farklı ezilme biçim ve bağlamalarını yok saydığı, kadınları tek bir kategori altında topladığı için indirgemeci bulunarak eleştirilmiştir ve buna bağlı olarak 1980'lerde, ortak kadın kimliğini reddeden, farklı kadın deneyimlerini, ezilme bağlamalarını da göz önünde bulunduran *toplumsal cinsiyet* kavramı kullanılmaya başlamıştır.³ Kavram, farklı kültür ve zamanlarda kadınlığın ve erkekliğin değişmesi, buna bağlı rollerin çeşitlenmesi, toplumsal cinsiyetin doğal/biyolojik olmadığını, insan icadı ve toplumsal inşa sonucu olduğunu açıklıyordu. Toplumsal cinsiyet, yalnızca cinsiyet farklılığını açıklamakla kalmaz aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirler ve bunun nasıl çeşitli pratik ve kurumlar aracılığıyla iç içe geçmiş olduğunu göstermeye yardım eder. Kadın ve erkeklerin cinsiyet değerlerini ve rollerini içselleştirmesine ve bunun başka toplumsal ilişkilere yerleştirilmesine etki eden diğer kurumların -okul, aile, ordu gibi- incelenmesine alan açar. Toplumların, kadınlar-erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkilerce nasıl biçimlendiğini, dolayısıyla bizzat toplumsal olanın cinsiyetlendirilmiş olduğunu, kadın ve erkeğin toplumdaki yeri ve güçlerinin yani toplumsal statülerinin farklı ve

² Bkz. Millet, Kate, *Cinsel Politika*, çev. Seçkin Selvi, Payel Yayınları, İstanbul, 1987.

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kamla Bhasin, *Toplumsal Cinsiyet ve Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

dengelesiz olduğunu gösteren cinsiyet rejimlerini açığa çıkarır. Kadınların savaş ve militarist sistem içindeki yerini göstermek, kaçınılmaz olarak, militarizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki incelenmeyi gerektirir. Bu çalışmada da, kültürel olarak tanımlanan kadınlık ve erkekliği etkileyen militarizm, toplumsal cinsiyet analizi kullanılarak incelenecektir.

Militarizm, en genel anlamı ile askeri değerlerin, savaşın yüceltilmesi ve askeri niteliklere yüksek değer biçen zihniyet ya da sıradan insanlar içinde askeri değerlerin poplerleştirilmesi ve kabul görmesi olarak tanımlanmıştır.⁴ Ancak kavram askerliğe ve savaşa, savaşa hazırlık sürecine, askerlerin teknik eğitimlerine indirgenemeyecek kadar geniş anlamlara sahiptir ve bu tanımlamalar, cinsiyeti, analiz kategorisi olarak dışarıda bırakmıştır. Militarizmi, toplumsal cinsiyet bağlamında incelemek, kavramı bu dar anlamından çıkaracak, cinsiyet ilişkilerine nasıl eklemlendiğini ve bu eklemlenişte kendini nasıl yeniden ürettiğini görmemizi sağlayacaktır.

Militarizm, sadece savaş ve askeri pratiklerle yürümeyen bir süreçtir. Militarizm, zarar verecek bir “düşman”ın var olduğu ve olacağı yönündeki tehdit ve korkuyu toplumda canlı tutan, toplumun bu korku ve tehdidi içselleştirmesiyle varlığını sürdüren bir sistemdir. Devletin militarist yapısının en görünür olduğu yer, modern ordulardır. Modern ordular, aynı zamanda şiddet tekeli elinde bulunduran devletin, şiddetini, tahakkümünü sorgulamayacak itaatkar bireyler üretiminin baskı aracıdır da.

Hiç şüphesiz, devletlerin savunma kurumlarını geliştirmeleri doğal ve gereklidir. Ancak, militarizm, savunma amacını aşarak şiddetin toplumsal ve bireysel çözüm aracı haline gelmesine yol açar. Militarizm, savaşın kaçınılmaz olarak

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnold J. Toynbee, *Militarizmin Kökenleri*, ev.Mehmet Dündar, A Yayınları, İstanbul, 1989.

algılanmasını, şiddeti teşvik edecek duygusal bir donanım oluşturma pratiklerini kapsar. Bu yüzden, militarizm, şiddet kullanmadan sorunların çözülmeyeceği anlayışının ve baskın eril değerlerin sorgulanmasını önleyen bir sistemdir. Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyete dayalı ayrımlar ve roller ise, militarist sistemin birçok pratiğinde faydalandığı alanlardır. Militarizm ve cinsiyetçi sistem arasındaki kuvvetli ilişki de burada başlar. Militarizm, savaşmak için gerekli görülen cesaret, şiddet kullanımı, güç, disiplin, sadakat, saldırganlık gibi özellikleri, zorunlu askeri hizmet ile genç erkeklere öğretir ve topluma yayılmasını sağlar. Bu özelliği ile militarizm, kadınların yönetilmesini, ezilmesini pekiştirmektedir. Kadını erkeğin, şerefine, sahipliğine, şiddetine tabi kılan ataerkiden faydalanan militarist sistem, bu kurguyu genişleterek ve güçlendirerek, bir yaşam biçimi olarak kadınlara dayatır. Tezin temel amacı, militarizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki bu karşılıklı birbirini besleyen ilişkiyi açığa çıkarmak, kadının nasıl tekrar tekrar dezavantajlı konuma itildiğini görünür kılmaktır.

Bu çalışmada kadınların savaş politikaları ve savaş pratiklerinden erkeklerle aynı şekilde zarar gördüğü, aynı sonuçlara katlandıklarını söyleyen indirgemeci bir yaklaşımdan uzak durarak, kadınların kendi yaşam koşullarında savaşı nasıl deneyimlediklerini, nasıl farklı etkilendiklerini, bu koşullara bağlı olarak nasıl farklı mücadele yöntemi geliştirdikleri vurgulanmaya çalışacağım. Bu çerçevede, birinci bölümde, ilk olarak, ulus devletin temeli ve yurttaş yaratma modeli olan modern orduların tarihi gelişimini ele alarak, modern devlette, hegemonik erkeklik vurgusu ve cinsiyetlendirilmiş bir milliyetçilik söylemi ile askerlik hizmetinin zorunlu kılınması arasındaki ilişkiyi inceleyeceğim. Daha sonra, genç erkekleri askerliğe çağırma aracı olarak vatanseverliğin cinsiyetçi inşasına değinerek, modern devletin,

erkek ve kadınlar için belirlediği vatandaşlık görevlerinin, nasıl birbirine karşıt ve tamamlayıcı bir şekilde kurgulandığını ve bunun kadınlar için ne tür dezavantajlı sonuçlar ürettiğini göstermeye çalışacağım.

Çalışmanın ikinci bölümü, askerlik hizmetine alınan erkeklerin eğitim süreçlerine odaklanacaktır. Askerlik eğitiminin nasıl ve hangi gerekçelerle, kadınlara ve kadınsılığa karşı nefreti erkeklere aşıladığı ve bunun hangi pratikler ve söylemler aracılığıyla içselleştirildiği ve buna rağmen hegemonik erkekliğin taşıdığı kırılganlık tartışılacaktır.

Üçüncü bölüm, ağırlıklı erkeklerden oluşan ve kadınsılığın dışlandığı eğitim pratikleri ile şekillenen modern orduların kadınlarla olan ilişkisini nasıl düzenlendiği, bu ilişkinin kadınları ikincil ve tabi konumlayan stratejiler eşliğinde nasıl inşa edildiği gösterilmeye çalışılacak. Cinsiyetçi sisteminin “anne”, “eş”, “bacı”, “fahişe” olarak konumladığı kadınlık rollerini militarist sistemin nasıl daha da belirginleştirdiği, bu rolleri kendi işleyişini kolaylaştırıp, garantiye alacak şekilde nasıl geliştirdiği analiz edilecektir. Militarizmin kadınları asker olarak da kabul etmesinin kaçınılmaz olarak getirdiği ikilemler ve bu ikilemlerle baş etmek için geliştirilen cinsiyetçi stratejilerin, kadınların davranış ve özgürlüklerinin denetimini nasıl pekiştirdiği tartışılacaktır.

Dördüncü bölüm, savaş ve barış süreçlerini inceleyen iki ayrı kısımdan oluşmaktadır. Savaşın cinsiyetçi doğasını açığa çıkarmanın amaçlandığı bu bölümde, her savaşın “ötekileştirme” mekanizması ile nasıl işlediği ve bu mekanizmanın eşit olmayan cinsiyet ilişkileri ile birbirine nasıl eklemlendiği üç çatışma örneğinde incelenecektir. Sınıfsal eşitsizliklerin eşitsiz cinsiyet ilişkileri ile paralellliğini örneklemek için Kolombiya, etnik çatışmaların cinsiyetçi doğasını vurgulamak için

Filistin-İsrail ve hiçbir “ötekının” vurgulanmadığı ama en çıplak haliyle cinsiyetçi nedenlerden kaynaklanan iç çatışmanın yaşandığı Haiti örnekleri seçildi. Cinsiyetçi dinamiklerin savaş ile bağı işaret edildikten sonra, savaşın, kadın erkek arasındaki eşitsizlikleri derinleştiren, kadınlar üzerindeki olumsuz sonuçlarından, bir savaş stratejisi olarak tecavüz, yerlerinden edilme, mültecilik ve askeri-endüstriyel kompleks başlıkları tartışılacaktır. Bölümde, çatışma sonrası barış inşa dönemleri de toplumsal cinsiyet analizi açısından sorgulanacaktır. Çatışma sonrası yeniden yapılanma döneminde devam eden çatışma dinamiklerinin içerdiği eşitsiz, dışlayıcı ilişkiler vurgulanacaktır. Barış inşa dönemine, seferberliğe, yeniden bütünleşme dönemlerine kadın ve kızların öncelikleri, ihtiyaçları, sesleri dahil olmakta mıdır, oluyorsa hangi biçimde ve sınırlılıklarla birlikte olmaktadır? Barışı sağlamak için kullanılan araç ve söylemler barışı ve güvenliği gerçekten sağlamada başarılı mıdır? Barış askerleri barış sürecinin neresinde durur? Barış sağlama görevi askerlerde ikilem yaratır mı yoksa barış askerleri barış süreci için bir ikilem taşır mı? Kadınlar ve cinsiyet ilişkileri bütün bu barış planlarının neresinde durmaktadır? sorularına yanıt aranmaya çalışılacak, bu sorular eşliğinde barış süreci tartışılacaktır.

Beşinci bölümde ise, kadınların, savaşın ve militarist sistemin bedenleri, kimlikleri, yaşamları üzerinde kurduğu denetim, yarattığı tahakküm ve şiddete karşı yükselen itirazlarına; kadınların militarizm ve savaş karşıtı mücadelelerinde kullandıkları yöntem ve argümanlarının çeşitliliğine değinilecektir. Bu doğrultuda, kadınların kendi öznel, kültürel, bölgesel şartları içerisinde savaşı nasıl deneyimlediklerini ve buna göre nasıl farklı mücadele ve argüman geliştirdiklerini örneklemek için Hindistan'daki Vimochana ve Afganistan Devrimci Kadın Örgütü[RAWA] olmak üzere iki yerel kadın örgütünden bahsedeceğim. Ayrıca, çok

çeşitli çatışma bölgelerinden kadınların katıldığı bu yüzden çok sayıda kadının savaş karşıtı argümanına sahip uluslararası bir kadın grubu Siyahlı Kadınlar deneyimini de ele aldım. Örgütlü ve resmi yapısı ile diğer kadın örgütlerinden farklı bir yerde duran Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği[WILPF] ve kazanımlarını ise ayrıca değerlendireceğim. Bu çerçevede, çatışma ve barış inşa dönemlerinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için kabul edilen uluslararası kararların ve uygulanan politikaların olumlu ve eksik bulduğum noktalarını da belirtileceğim. Bu bölümde son olarak, savaş ve militarizm karşıtı bir hareket olarak vicdani retçilere ve retçilerin argümanlarınının savaş karşıtı kadın hareketleriyle ortak paydasını da ele alacağım.

I.BÖLÜM

DEVLETİN CİNSİYETLENDİRİLMİŞ SAVUNMA PRATIĞI

1 Ulus Devletler ve Modern Ordular

1.1 Modern Ordunun Temelli Zorunlu Askerlik

Kökleri Fransız Devrimine dayanan zorunlu askerlik 19. ve 20. yüzyıllara hakim olmuş bir askere alma biçimidir. İlk olarak Avrupa'da görülen, ulus-devletlerin yurttaş yaratma sürecinde önemli bir araç olarak kullanılan zorunlu askerlik hizmeti ile modern ordular, toplumun militarizasyonunda en etkin kurum olmuşlardır. Ulus-devlet, yurttaşların kendilerini, birbirinden korumak için görevlendirildiği ama aynı zamanda yurttaşların başka devletin yurttaşlarına karşı güç kullanımını da yasallaştıran bir devlete işaret eder. Ulus devlet, siyasal olarak tanımlanmış bir toprak parçası üzerinde yaşayan tek tek yurttaşlardan oluşan halkın egemenliğinde temellendirilir. Bu yüzden, yönetim meşrutiyetinin kaynağı halk kabul edildiği için bu egemenliği ve toprakları başka devletlerin saldırılarına karşı korumak, savunmak bütün yurttaşların görevi ve hakkı sayılır. Ulus-devletle başlayan zorunlu askerliğe dayalı modern orduların gelişimini ve yaygın kabul görüşünü daha iyi anlayabilmek için, ondan önceki askere alma biçimlerine bakmak gerekmektedir.

Erik Jan Zürcher, Avrupa ve Ortadoğu'da 17. ile 20. yüzyıllar arasındaki askere alma biçimlerini incelediği karşılaştırmalı çalışmasında, askerliğin, devletlerin bir vergi oluşturma aracı olduğunu ve bu vergi sistemi eşliğinde biçimlendiğini

belirtiyor.⁵ Buna göre, dört temel askere alama biçimi ortaya çıkmıştır. 17. yüzyıldaki, devlet ile lordlar ya da kabile şefleri arasındaki ilişkiye dayalı feodal askeri seferberlik bu modellerden biridir. Esas olarak Avrasya'da yaygın olarak görülen bu sistemde, kabile şefleri veya lordlar, ya vergi muafiyeti ya da toprak hakları karşılığında asker sağlamayı kabul ediyorlardı ve bu askerler kendi komutlarının emrinde, komutanlarının sağladıkları silahlarla yerel kuvvetler şeklinde konumlanıyorlardı. Ya da 17. ve 18. yüzyıllarda Rus İmparatorluğundaki Kazaklar ve Osmanlı İmparatorluğundaki leventler, yine vergi muafiyeti karşılığında askerlik yapıyorlardı. Bir diğer askerlik biçimi ise, devlet ile özgür olmayan tebaa arasındaki fetih ve boyun eğdirmeye bağlı ilişkiye dayanıyordu. Bu sistem, 18. yüzyılda, Rus İmparatorluğunda Büyük Petro dönemindeki gibi, köyün ileri gelenleri tarafından belirlenen kölelerin ömür boyu askerlik yapacağı ve tamamı kölelerden oluşan bir ordu şeklinde ya da Osmanlı Ordusundaki gibi, Rumeli ve Balkanlar'daki Hristiyan köylülerin oğullarının köleleştirilip Yeniçeri birliklerine yerleştirilmesi şeklinde olabiliyordu. Bir üçüncü şekil de, devlet ile uluslararası veya ulusal işgücü pazarındaki ticarete dayalıydı. Bu, modern öncesi dönemde, İngilizlerin, Fransızların, Venedik ve İspanyolların sıklıkla başvurduğu bir yöntemdi. Bu sistem sayesinde birçok paralı asker bu alanda uzmanlaşmışlardı. Aslında bu biçimler zamanla devlette nakit sıkıntısı yaratmaya ve yerel kuvvetlerin denetimini zora sokmaya başlamıştı. Alternatif bir sistem ihtiyacı kendini her iki coğrafyada da hissettirmekteydi. Yerel kuvvetlerden [milislerden], profesyonel paralılardan, gönüllülerden oluşan kuvvetler, büyük bir saldırı karşısındaki savunma gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalıyorlardı. Fransız devletinin bu şekildeki

⁵ Lucassen, Jan ve Jan Zürcher Eric, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, *Devletin Silahlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik* [1775-1925] içinde, E. Jan Zürcher [ed.], İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.3-14.

Devrim Ordusu, her bir koldan hücumu uğrayan devrimci Fransa'nın askeri gereksinimlerini karşılayamayınca, 1793 yılında, Fransa, her Fransız yurttaşına askerlik yapma zorunluluğu ve hakkı getirdi. İlk başta, kanuna rağmen gönüllüler ağırlıklı olmuştu ve zamanla gönüllü sayısında azalmalar da başlayınca, Fransa, beş yıl sonra, 1798 tarihinde, Jourdan Kanunu ile tam anlamıyla askeri zorunluluğu getirdi. Ancak, Fransa'da gelişmesine rağmen zorunlu askerliğin bu ülkede uygulanışının hep problemlili olduğu, yapısal eksikliklerinin sistemin tam anlamıyla uygulanmasını zorlaştırdığı görülmektedir. Çünkü, askerlik hizmeti Fransa'da sekiz yıl gibi uzun bir süreyi kapsamaktaydı. Bu süre oldukça büyük orduya ve masrafa sebep oluyordu. İşgücü pazarından bu kadar süre uzak kalmayı kayıp olarak değerlendiren çok sayıda orta sınıf erkeği, kendileri yerine başkalarını parayla gönderiyorlardı. Bunun sonucunda orduda ağırlıklı olarak eğitimsiz, güvenilmeyen bir altkesim nüfusun oluşuyordu. Bu durum ise, devlet yönetiminde huzursuzluk yaratıyordu. Sorun, Prusya'nın yaşadığı yenilgilerden sonra 1814 yılının Eylül ayında çıkardığı Zorunlu Askerlik Kanunu ile getirilen ordu reformlarıyla çözüldü. Bu kanuna göre, erkek nüfustan bir ile üç yıl arasında düzenli ordu da, sonra ihtiyat sınıfında ve sadece işgal zamanı faal duruma getirilecek *Landsturm* adı verilen bir miliste hizmet bekleniyordu. Bu sayede eğitilmiş, profesyonellerden oluşan küçük daimi bir ordu, savaş ya da işgal halinde çağrılacak yetiştirilmiş geniş bir yedek kitle oluşturuldu. Bu sistemin etkinliği Prusya'nın 1866 ve 1870 yıllarında arka arkaya aldığı başarılarla kanıtlanınca, tüm Avrupa ülkelerinde ve Osmanlı ordusunda da benimsenmeye başladı.⁶ Ancak zorunlu askerlikten önce uygulanan yukarıda

⁶ Aydın, Suavi, "Toplumun Militarizasyonu: Zorunlu Askerlik Sisteminin ve Ulusal Orduların Yurttaş Yaratma Sürecindeki Rolü", *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar -Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.32.

vergi muafiyeti gibi dolaylı ya da doğrudan maddi getiriler eşliğinde yürüdüğü açıktır. Oysa zorunlu askerlik bireysel olarak hiçbir getiri ve çıkar vaat etmemektedir. Bu sistemin en temel problemi, hiçbir maddi avantaj sağlamadan genç erkekleri askerlik hizmetine çekmek olmuştur. Bu gerçek ise geniş nüfus üzerinde belli strateji ve planların geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

1.2 Savaşçı Yurttaşlar, Hegemonik Erkeklik ve Cinsiyetlendirilmiş Milliyetçilik

Savaş modern devletle birlikte tüm halkı daha yakından ilgilendirdiği için, savaşın nasıl sunulacağı önem kazanmıştır. Askere alınmış gençlerin, ölümü, şiddet kullanmayı ve maddi, manevi kayıpları göze alacak bir fedakarlığa ikna edilmelerini sağlayacak ideolojik bir çerçeve gerekmektedir. Modern ulus devletin ideolojisi ise milliyetçiliktir. Milliyetçilik, ulus devletin mekansal sınırları içinde ortaklık duygusu aşılacak üzere geliştirilmiştir. Yeni kurulan ulus devletlerde birlikteliği sağlamak üzere yapay benzeşmeler varsayılır. Birçok yazarda ulusun bir hayal olduğuna ve bütünlük, ortaklık yaratma girişimi olarak yapaylığına işaret etmiştir. Örneğin, ulusu, Anderson, “sınırlı ve egemen olarak hayal edilmiş bir topluluk”⁷ şeklinde tanımlayarak, milliyetçiliğin, hayali olarak yaratılan ulusun, kurulmakta olan ya da kurulan devlet ile ilişkisini sağlayan bir anlatı olduğunu işaret etmiştir. Bu yaklaşımlara paralel, aslında “bu tür anlatıların gücü, anlatıların doğru olup olmamasında değil, doğru kabul edilip, gerçekliğine inanılmasında”⁸ yatmaktadır. Böylece bu inançlar, ulus-devletin sınırlarını korumak adına yürüttüğü -savaşma, öldürme ve dışlama gibi-eylemleri için meşrulaştırıcı etken haline gelirler. Ulusal

⁷ Anderson, Benedict, *Imagined Communities*, Verso, Londra, 1990, s.33.

⁸ Göregenli, Melek, “Militarizmin İnşasının Aracı Olarak Eşitsizliğin Meşrulaştırılması ve Vatanseverlik”, *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar -Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.52.

karakteri, sınırlar koyarak tanımlamak, ulus-devletin idamesi adına yapılan savaşları meşrulaştırmak “öteki” olanı vurgulamayı gerekli kılmaktadır. McClinton gibi milliyetçilik üzerine çalışan kuramcılar, milliyetçi söylemde ulusun bir aile benzetildiğini ve bu ailede kadın ve erkeğin ataerkil sistemin özdeşleştirdiği geleneksel rollerini oynadıklarını belirtmişlerdir.⁹ Mosse, kadınlara yeni kurulan devlette, savaşçı erkeklere yardımcı, destek olma rolünün verildiğini ve erkekler, ulus devlete savaşçı rolü ile aktif olarak katılırken, kadınların modern devlette geride bekleyenler olarak sessizliği ve ağırbaşlılığı temsil ettiklerini belirtir.¹⁰ Ayrıca yeni kurulan devletin coğrafi sınırları da kadın bedenine benzetilerek cinsiyetlendirilmiş ve cinselleştirilmiştir. “Vatanın, uğrunda sevilip, adanılacak ve de sahiplenilip korunacak bir kadın bedenine benzetilmesi”¹¹ ile kadını erkeğin korumasına tabi kılan bir söylem yaratılır. Vatan, “ötekinin”, “yabancı” saldırısından, işgalinden korunmalı, her zaman ulusun erkeklerine ait kalmalıdır. Ataerkil sistemin, koruyan, denetleyen, sahip olan, dölleyen gibi erkeklikle özdeşleştirdiği özellikler aracılığıyla erkek üstünlüğüne dayalı evlilik pratiği, aynı değerler eşliğinde yine bir erkek üstünlüğünü yansıtan askerlik pratiğine aktarılır. Erkeğin ailede iktidarı elinde tutmasını sağlayan namus, şeref, terbiye gibi ilkeler adı altında kullandığı şiddet, bu kez aynı ilkeler aracılığıyla devlet adına kışkırtılır ve yasal olarak onaylanır. Savaşçı erkeğin özellikleri şiddet kullanmayı içerdiğinden şiddet kullanımını meşrulaştıracak ve böyle bir şiddeti uygulayanlara-ki bu genelde erkekler olur- “koruyan, savunan” şeklinde tanımlamalarla iktidar sağlayacak, “eril şiddet” kavramı meşrulaştırılır. Eril

⁹ McClintock, Anne, “No Longer in a Future Heaven”: Women and Nationalism in South Africa’, *Transition* içinde, cilt, 51,1991, s.104.

¹⁰ Mosse, George L. *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*, Oxford University Press, New York,1996

¹¹ Najmabadi, Afsaneh, “Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan:Sevmek, Sahiplenmek,Korumak”, *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, Ayşegül Altınay[ed], İletişim Yayınları, Ankara, 2000,s.132.

şiddet, erkeklik ile ilişkilendirilen davranışlara ve görevlere paralel şiddetin normalleştirilmesini, onaylanmasını sağlayan söylemler aracılığıyla, “yaş, sınıf, cinsiyet ve etnisiteye dayalı hiyerarşilerle yapılandırılmış ve en güçlünün kazanacağı biçimde örgütlenmiş davranışlar bütünüdür”¹². Şüphesiz ki, ulus adına savaşacak vatandaşların kadın değil de erkekler olmasının temelinde, “erkeklerin genetik-biyolojik yapıları gereği savaşmak için gerekli sertliğe sahip olduklarına dair inanç”¹³ da yatmaktadır. Koruyan, kollayan, kuvvetli gibi özdeşleştirmeler, erkeğin aile içindeki egemenliğinin devlete eklenmesine sebep olur. Böylece cinsiyetlendirilmiş bir söylem aracılığıyla ulus devletin savunma pratiği cinsiyetlendirilir. Peki ulusun bütün erkeklerinde bu değerler mevcut mudur? Elbette ki, orduya alınan erkeklerin her biri, farklı erkeklik deneyimlerine sahiptir, farklı kültürlerde yetişmişlerdir. Sadece, bu tarz bir erkeklik, onları savaş cephesinde tutmak, sorgusuzca ölme ve öldürmeye razı kılmak için istenilen değerlerle son derece uyumlu olduğundan vurgulanmaktadır. Mosse'nin “normatif erkeklik”, Conell'in “hegemonik” olarak adlandırdığı bu erkekliğin özellikleri, yenilmez, korkusuz, bedensel acılara dayanabilen, sert, gözüpek, rekabet ruhu olan, disiplinli, maceraperest, özgür, bağımsız karar verebilen, erkek cinsel gücüne sahip heteroseksüel olarak sıralanabilir. Ortaçağda sadece aristokratlara ve şövalyelere mahsus olan bu özellikleri şimdi elde etme imkanı bulan pek çok genç erkek, bu ünvanı alma hevesi ile Fransa'daki gibi savaşa koşmuştur. Hegemonik erkeklik kavramı ilk defa, R.W Connell tarafından öne sürülmüştür¹⁴ ve Connell, belli bir yerde, kültürde zamanda tanımlanan bu yüzden birçok erkeği ve erkeklik biçimini

¹² Sancar, Serpil, *Erkeklik :İmkansız İktidar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009,s.216.

¹³ Ibid, s.154.

¹⁴ Connell,Robert W., *Gender and Power:Society, the Person and Sexual Politics*, CA:Standford University Press,Standford, 1987.

dışarıda bırakan, sınırlı, indirgemeci, özcü tanımlara eleştiri getirerek, baskın olan erkeklik değerlerini belirten bu kavram aracılığıyla, farklı erkeklik değerlerine de işaret etmiştir. Ancak Connell ve Mosse, bu baskın erkeklik tanımlamalarının her yerde, her dönemde ve kültürde, erkeklerin davranış ve düşüncelerini belirleyen standart bir tanımlama olduğunu da ekleyerek bu kavramın evrenselliğini iddia etmişlerdir. Benzer şekilde Mac Cartey'de, zamana ve mekana göre farklılıklar gösterse de, temelde bütün kültürlerde bir savaşçıdan beklenen baskın özelliklerin aynılığına işaret eder.¹⁵ Cartey, savaşçı bir erkekten, kavgadan zevk alan, bedenine yaralar almaya hazır olan fiziksel güç; çetin savaş koşullarına, soğuk havaya, açlığa, uykusuzluğa dayanabilen, moralini kaybetmeyen sabır ve metanet; sözüne sadık, topluluğuna bağlı şeref ve onur sahibi olmasının beklendiğini belirtiyor. Ayrıca Connell'in önemli bir vurgusu da bu baskın erkekliğin, çeşitli kurumlar ve pratiklerle desteklenmesi ve böyle bir erkekliğin devam etmesinde bu kurumların varlığının önemi üzerinedir. Hegemonik erkeklik, birçok erkeği ve erkekliği dışarıda bırakmakta, onlarla karşıt bir ilişki üzerinden kurulmakta, diğer erkeklikleri ve kadınlıkları kendisine göre tanımlanmaktadır. Nitekim böyle bir erkeklik tanımı, kadınları ve her türlü kadınlığı dışarıda bıraktığı gibi, sakat, eşcinsel, yaşlı erkekleri de dışarıda bırakmakta, en “güçlü” erkeklik olarak, erkekler arasında da hiyerarşiler yaratmaktadır. Bu tutum, İngiltere ve Prusya'nın 19. yüzyılda, eşcinselliğe getirdikleri sert yasaklarda görünmektedir. Mosse, 18. ve 19. yüzyıllarda kuvvet bulan erkeklik tanımlamalarının eşcinselliği, ulus devlet için bir tehlike şeklinde kodladığını belirtiyor. Bu tanımlamalara bakıldığında eşcinselliğin hem fiziksel görünüş olarak hem de “erdem” yönünden aşağılanması ve bu aşağılanışın ulusun

¹⁵ Akt.Goldstein, Joshua S. ,*War and Gender*, Cambridge University Press, 2001,s.267.

“gücü” adına yapılışı dikkat çekiyor. Örneğin, Mosse, 1796'da Johan Müller'in, eşcinsellerin, gevşek, güçsüz ve iktidarsız olduklarını bu yüzden ulusun üremesini engellediklerini, bunun temelinde de yurttaşlık duygusunun bulunmadığını belirttiği tespitini aktarırken,1903 yılında *Cinsellik ve Yozlaşma* adlı eserinde Dr.Mobius'un da, çevik, uzun boylu, güzel erkeklerin sağlıklı, heteroseksüel olduğunu, eşcinsellerin böyle bir fiziksel çekicilikten ve sertlikten yoksun olduğunu söylediğini belirtiyor.¹⁶ İngiltere'nin, Fransız devriminde düşmana yardım edenleri, eşcinsellikle suçlaması, Almanya'nın 19. yüzyıldaki ayaklanmaları eşcinsellikle ilintilendirmesi hep, heteroseksüel olmayan bir erkeğin vatan sevgisi için gerekli erkeklik erdeminden yoksun olduğuna dair yargıya işaret ediyor. Hegemonik erkeklik değerleri, güçsüz, kirli, çirkin, erdem ve bağımsız karar verme gücünden yoksun erkekliği, sömürgeciliğin de önemli bir aracı yapmış, bu özelliklerin “aşağı ırklara” devredilmesi ile batılı beyaz erkeğin tahakkümünü sağlamıştır.

Savaşmak, bir saygınlık, şeref, namus meselesi haline getirilince, kaçmak ve korkmak, kabul gören erkeklikten dışlanmak, aşağılanmak anlamı taşımaya başlar. Böylece askerlik, savunmadan öte, genç erkeklerin “erkekliklerini” ispatlayacakları, hegemonik değerlerin aşılacağı bir pratik halini alır. Ortaçağda böyle onurlandırılma pratikleri sadece aristokratlara ve şövalyelere mensup iken, modern ordular sayesinde bütün ulusun erkeklerinin baskın erkeklik değerlerini elde etmesi fırsatı yaratılır. Çünkü, ülke savunmasında silahlı güçlerin başarısını arttıran faktörlerden biri teknik bilgi, diğeri ise, güçlü, cesur, korkusuz, şerefli, görevine sadık, koruyucu gibi, hegemonik erkeklik değerleri olarak kabul edilir. Militarizmin beslendiği en önemli kaynaklardan biri de bu baskın erkeklik değerleridir. Öyleyse

¹⁶ Mosse, George, *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, Horward Fertig, New York, 1985, s.215-232.

militarizm, egemen erkeklik değerlerinin, askerlik aracılığıyla ulusun erkeklerine aşılandığı, savaşçı yurttaşlar vasıtasıyla geniş bir nüfusa yayıldığı, kadınların savaşmak için “uygun” özellikler taşımadıkları gerekçesi ile askerlik hizmetinin kadınlar için zorunlu olmadığı, eşcinselliğin suç sayılmasının devlet pratikleri ile de meşrulaştırılıp, normalleştirildiği dışlayıcı bir sürece işaret etmektedir. Bunun sonucunda, militarizm, egemen erkeklik değerleriyle kurduğu güçlü bağı ile kadınların ve başka erkeklerin bu tanıma göre katı ve dışlayıcı bir şekilde tanımlanıp, konumlandığı cinsiyet rejimine yol açmaktadır.

1.3 Günümüzde Ordular ve Militarizm

Teknoloji, bilim ve iletişimde kaydedilen ilerlemeler, dünyadaki ulus-devletleri, eşi görülmedik bir şekilde yakın temasa geçirmiş, ulus-devletin global alanda çizdiği sınırlarını aşan finans, bilgi ve ticaret dolaşımı başlamıştır. Sermaye ve bilginin bu sınır tanımayan esnekliği, modern-devletin pazarlarını ve egemenliğini de aşındırır. Bu değişimleri, özellikle 1980'lerde başlayan sosyal teorinin gelişimi izler¹⁷. Geleneksel düşünce biçimlerini sorgulamaya başlayan, mutlak, değişmez olana eleştiriler yönelten, ortak çıkarı sorgulayıp, bireysel inanç ve çıkarları ön plana çıkaran, farklılığı, değişkenliği, geçirgenliği, belirsizliği ve kırılğanlığı vurgulayan bir kültürel değişim, teknik gelişmeleri izlemiştir. Bu bireysellik vurgusu ve ortaklığa, bütünlüğe yönelik eleştiriler, ulus-devlet ile vatandaş arasındaki bağları zayıflatmaya başlamıştır. Zayıflayan vatandaşlık bağları, hiç şüphesiz, bu bağın temeli olduğu modern orduların güç kaybetme tehlikesini işaret etmiş, bu durum ulus-devletleri gelişen ve değişen koşullar karşısında güç kullanım koşullarını ve araçlarını gözden geçirmek ve bir takım değişiklikler yapmak zorunda bırakmıştır.

¹⁷ Moskos, Charles, *The Post Modern Military*, Oxford University Press, New York, 2000, s.17.

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında artık her ulusun güvenliğinin birbirine bağlı olduğu gerçeğinin, bir devlette meydana gelecek çatışmaların bütün küreyi etkileyebilecek kapasitede olduğunun anlaşılması üzerine artık savaşların bittiğini, devletler arası küresel düzeyde bir barışın hakim olacağını iddia ederek, bu temasları olumlu değerlendirenler- George Bush gibi- olduğu gibi, bunun, devletlerin kontrolünden çıkan bir şiddete işaret ettiğini ve çok daha büyük tehlikelere sebep olacağını belirten yazarlar da- Robert Kaplan gibi- olmuştur. Son dönemlerde, A.B.D-Aganistan, İsrail-Filistin arasındaki savaşlar ya da Kolombiya, Sierra Leone, Kongo'daki gibi iç çatışmalar, bu olumsuz değerlendirmeleri son derece haklı çıkarmıştır. Bireyselliği, çeşitliliği ve farklılığı vurgulayan sosyal teori ise, küreselleşmeyle beraber ulus-devlet ile birey arasındaki gevşeyen bağlarla, militarizmin etkisini kaybedebileceğine işaret etmiştir¹⁸. Oysa, militarizm, içeriği değişse de değişmeyen bir tehdit algısı ile çeşitlilik, farklılık, şeffaflık gibi kavramlardan da yararlanarak “ötekileştirmeye”, kadınların, eşcinsellerin kabulü artsa da bu kabulün uygulanış biçimi ve sınırları ile “dışlamaya” ve savaş cephesini aşan görevleri, sivillerle yapılan sözleşmeleri, sivil toplum örgütleri ile artan işbirliği ile sivil yaşamı “etkilemeye” devam etmekte, bu temel özellikler sadece biçim değiştirerek, esas olmayı sürdürmektedir.

Moskos'un, orduyu modern sonrası dönemde ele aldığı analizine bakıldığında ordunun yapısında, görevlerinde, kendini meşrulaştırıcı araçlarında ve bunlara bağlı olarak toplumla kurduğu bağ arasında değişikliklerin ortaya çıktığı görülür.¹⁹ İlk olarak, değişiklik, modern orduları var eden tehdit algısının şeklidir. Modern dönemde, toprakların, başka uluslar tarafından işgaline dair tehdit algısı muğlaklaşan

¹⁸ Moskos, Charles, *The Post Modern Military*, Oxford University Press, New York, 2000,s.14-26.

¹⁹ Ibid.

sınırlara paralel anlamsızlaşmıştır. Belirsiz sınırlar ve geçirgen ilişkilere bağlı olarak tehdidin boyutu da küresel alanı içine alacak kadar genişletilmiştir. Artık, tehdit dışarıdan değil, her an her yerden gelebilmektedir. İçerideki etnik, azınlık grupların isyanları, dışarıda her hangi bir etnik, dinsel grup hareketlerinin, mücadelelerinin içerideki azınlığı kışkırtacak etkisi, kaçak göçmenler, sınır dışı edilenler, uyuşturucu kaçakçıları, çevre kirliliği, terörist gruplar, kuraklık, kıtlık, ülkenin kaynakları ve nüfusunun güvenliği için tehlike oluşturmakta, bu çeşitli tehdit unsurları orduya geniş bir görev ve hareket alanı açmaktadır. Devletin “güvenlik” kurumu olduğu gerçeği ile güvenliği tehdit edebilecek her faktörü engelleme görevini silahlı güçler üstlenmektedir. İçerdeki isyancı, direnişçi grupları bastırma, mültecileri yerleştirme, kaçakçılığı engelleme, doğal afetlerde insani yardım operasyonlarında bulunma, tehlikelerin, çatışmaların olduğu müttefik devletlerin ya da herhangi bir bölgedeki halkın yaşamını koruma, “barışı” sağlama, “demokrasi götürme” gibi görevler, ordunun, devletin çıkar ve kaynaklarını koruma olan temel görevine eklenmiştir. Soğuk Savaşın ardından 1991 yılında gerçekleştirilen 51 askeri operasyonun hepsi “barış koruma” amaçlıdır.²⁰ Bugün de örneğin, A.B.D ordusu Kolombiya'ya “iç çatışmaları önleme” gerekçesi ile üslerini yerleştirmiştir.²¹ İkinci değişiklik, bilim, bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin etkisinde görülür. Bu ilerlemelerin silah sistemine entegrasyonu ile ordular, hız, kapasite, kesinlikte daha çok güç kazanmıştır. Artık birçok askerin gücüne, performansına denk silahlar, haberleşme araçları gelişmiştir ve bu üstün, bir o kadar da pahalı teknolojiyi finanse etmek için, artık gereksiz görülen güçlerde küçültmeye gidilir. Ayrıca değişen görevler artık savaşçılık, fiziksel güç gibi özelliklerden farklı nitelikler gerektirmektedir. Teknik

²⁰ Moskos, Charles, 2000, s.14-26.

²¹ <http://www.hrw.org>, World Report 2010, 20-01-2010.

bilgilere hakim, yönetim ve iletişim bilgisine sahip, politika, ekonomi ve insan hakları konularında uzman farklı bir erkeklik talebi öne çıkmaktadır. Avrupa emperyalizminin beslendiği “üstünlük” iddiası ve bunun sömürü için araçsallaştırılması, bu sefer, politika, insan hakları gibi konularda bilgili, eğitilmiş, batılı askerleri aracılığıyla devreye girmekte ve orduya, bu özelliklerden “yoksun” ülkelere demokrasi, barış, düzen götürme görevi vermektedir.²² Küreselleşmeyle birlikte görülen gelişmeler, yeni bir tahakküm, üstünlük aracı olarak daha farklı bir egemen erkeklik kurar. Militarizm, dışlayıcı, ötekileştiren, hiyerarşiler kuran özelliğini bu yeni değerlere sahip erkeklikle devam ettirmektedir.

Militarizmin yayılmasında en etkili uygulamalardan biri de ordunun düzenli birliklerde küçültmeye giderken, yeni konulardaki gelişmelerin hızına ayak uydurabilmek için uzmanlarla, profesyonellerle anlaşması, askerliğin zorunlu hizmetten, gönüllü bir mesleğe doğru kaymasıdır. Artık, A.B.D ordusu, maddi kazancın, parasal faktörlerin katılımı belirlediği, sözleşme ve kontrat yoluyla personel alabilen sivil bir iş alanına benzemektedir. Erkeklere bireyselliklerini, becerilerini, eğitimlerini kullanabilecekleri bir alan açarak aslında katılımı arttırmaktadır. Zaten uzak ve uzun süreli görevleri, teknolojik silahları ile devlet bütçesinden en yüklü payı alan ordu, sosyal hizmetlerden kısılmasına neden olmakta, birçok eğitimsiz, işsiz genç erkek orduya “zorunlu” olarak gönüllü olmaktadır. Ayrıca, fiziksel gücün önemini yitirmesi ve liberal feministlerin eşitlik vurgusunun etkisi ile birçok görevde bugün kadınlar da istihdam edilmekte, eşcinsellerin önündeki katı yasaklar kaldırılmaktadır. Ordunun yapısındaki bu değişimler, militarizmin özünü oluşturan katı, dışlayıcı, cinsiyetçi tutumunun sarsıldığı yolunda

²² Moskos, Charles, 2000, s.27.

tartışmalara neden olmuştur. Ancak, militarizmin benimsediği “yeni erkeklik tarzı” ve bununla sürdürdüğü ötekileştiren, şiddeti meşrulaştıran tutumu bu iddiaların haklılığını sorgulatır niteliktedir. Üstelik eşcinsellerin kabulünün de zorlama olduğu açıktır. Bugün, eşcinsellik, fark edilmediği, disipline, alt-üst ilişkisine olumsuz etkisi olmadığı sürece “sorun” olmamakta yani eskisi gibi aleni ve yasal olmayan kapalı bir dışlama uygulanmaktadır. Örneğin, Almanya ordusunda, tespit edilen eşcinseller doktor muayenesinde, “zihinsel uygunluk”tan uzak oldukları ya da başka sağlık gerekçeleriyle dışlanmaktadır.²³ Uygunluğun, sağlıklı olmanın hala belli bir erkeklik üzerinden tanımlandığı açıktır. Bunların dışında, etkisi, savaş konusu ve cephesi dışındaki alana taşan bir askeriye-sivil yakınlaşması ve muğlaklığı mevcuttur. Modern dönemde askeri liderin en temel özelliği savaşçılık iken, bugün bir askeri yönetici, hem iyi bir savaşçı, hem iyi bir yönetici, hem de politik konulara hakim, medya, sivil toplum kuruluşlarına karşı iletişim becerisi gelişmiş olmalıdır. Bugün İtalya ordusunda komutanların etnik-çatışmaların çözümünde başarılı olabilmesi için antropoloji eğitimi almaları bu duruma bir örnektir.²⁴ Bu üç özelliğe sahip komutanlar, bugün kriz masalarında yer almakta, karar alma süreçlerinde, basın organlarının fikirlerine danışılmakta, halkları etkileyecek kararların üzerinde hüküm sahibi olabilmektedirler. Bu durum askeri bakış açılarının ve değerlendirmelerin topluma daha da görünmez bir şekilde nüfuzuna işaret etmektedir. Enloe, bu yeni diplomat-askerlerin katılımının, en nihayetinde “güce başvurmayı” içeren kararlar alacaklarını belirterek bunun tehlikeli bir militarizme işaret ettiğinin altını çizer.²⁵ Nitekim, bu gelişmeler, modern orduların varoluş nedeni olan devletin çıkarları adına savaş çıkarma, şiddet kullanma özelliğinden hiç bir şey eksiltmemiş, orduda erkeklik

²³ Moskos, Charles, 2000, s.14-30.

²⁴ Ibid.

²⁵ Enloe, Cynthia, *Globalization and Militarism*, UK:Rowman & Littlefield Publishers,2007,s.138.

değerlerini değiştirirken, erkekliğin egemenliğine dokunmamış bilakis etki ve hareket alanını genişleterek yarattığı eşitsiz ilişkilerle kadınları ve kadınlığı etkilemeye devam etmiştir.

2. Devlet-Ordu-Erkek=Üçlü İttifak

“Kadının görevi, erkeklerin rol aldığı bir dramada sesi çıkmayan bir koroyu oynamaktır.”²⁶

-Cynthia Enloe-

Modern devletin temelini oluşturan modern ordular, modern devlet gücü ve otoritesinin en somut göstergesi olduğundan devletin en önemli ve öncelikli kurumlarıdır ve erkekler modern devletlerin kurucu anlatılarına göre devletin bekasını, ulusun şerefini, korumak olan “kutsal” görevi yerini getirmek için zorunlu askerlik hizmeti yoluyla bu önemli kuruma katılırlar. Bu pratik, erkekleri modern devlette aktif hale getirir. Kutsal sayılan bir görevi yerine getirdikleri için erkeklerin birinci sınıf vatandaşlıkla ödüllendirilmeleri, devletin sosyal, ekonomik imkanlarından avantajlı biçimde yararlanmalarını sağlar ve askerlik aracılığıyla erkeklerin devletin kurumlarına katılımını kolaylaştırır. Böylece, devlet, onun öncelikli kurumu ordu ve erkekler arasında milliyetçi söylem aracılığıyla bir ittifak kurulur. Bu durum, devletin kuruluşunda, bekasında, savunmasında kadınların katılım ve katkılarının göz ardı edilmesine ve modern devletin kuruluşunun ve savunulmasının cinsiyetlendirmesine neden olmaktadır. Zürcher'in, modern orduların

²⁶ Enloe, Cynthia, *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üstler*, çev.Berna Kurt, Ece Aydın, Çitlembik Yayınları, İstanbul,1989, s.529.

kuruluşundan önce, ülkelerin, imparatorlukların ordularının tebaanın hepsini kapsamadığı yönündeki tespitinin, Yuval-Davis modern ordular içinde geçerli bir özellik olduğunu belirtir. Cinsiyetlendirilmiş savunma pratiği ile ulusun yarı nüfusunu oluşturan kadınlar bu kurumdan dışlanmışlardır. Nira-Yuval Davis, modern devletin kuruluş projesinde kadınların da belirli rollerde yer aldıklarını ancak bu rolün “destekçi”, ve erkeklere “yardımcı olmak”la sınırlandırıldığını belirtiyor.²⁷ Kadınların bu roller ile modern devlet içinde konumlanması, kadınlara ve kadınlığa bakış açılarını yansıtmaktadır. Feminist kuramcılar, ittifak diye tanımladığım bu ilişki aracılığıyla, erkeklerin modern devlette karar alma konumlarına yükseldiklerini ve elde ettikleri bu konumla, kadın haklarını, emeğini, cinselliğini de düzenleyebildiklerini belirterek, ulus-devletin erkek egemen yapısına işaret etmişlerdir. Öyleyse, modern devletin kuruluşunda ve devamında, cinsiyet de belirleyici olmuştur. Yuval Davis, modern devletin çok öncesinde “varsayılan erkeklik ve kadınlık kurgularının ordu ve devlette cinsiyete dayalı iş bölümlerinin doğallaştırılmasında etkili olduğunu”²⁸ belirtiyor. Bu doğallaştırmaların temelinde de erkek vücudundaki fizyolojik farklar ve kas gücü yatıyor. Erkeğin fizyolojik yapısına bağlı olarak, en kutsal vatandaşlık görevi olan, kişinin hayatını feda etmesi erkeğe verilir ve vatandaşlık hakları da bu görevin yerine getirilmesine bağlanır. Tabii ki vatandaşlık hakları tamamen olmasa da kısmen savunma pratiğine tekabül eder. Bu da erkekleri kadınlara göre daha avantajlı bir konuma getirirken, orduya da diğer kurumlara göre avantajlar sağlar. Böylece, devlet-ordu-erkek arasındaki ittifak karşılıklı çıkarlar aracılığıyla pekişir.

²⁷ Yuval-Davis, Nira, *Cinsiyet ve Millet*, çev.Ayşin Bektaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003,s.7-8.

²⁸ Ibid, s.175.

Öncelikle, tehditlere karşı sürekli hazır olma hali, sürekli – savaş olmasa bile- bir bütçe ayırımını gerekli kılar. Ordu, en ciddi bütçenin ayrıldığı kurumdur. Uluslararası Barış ve Özgürlük için Kadın Birliği'nin(WILPF) B.M. Genel Sekreterliğine sunmuş oldukları 2008 raporlarına göre, örneğin, ABD 'nin orduya ayırdığı \$1.3 trilyonluk bütçe, toplam dünya ülkelerinin ayırdığı bütçeye eşittir.²⁹ Kurum için gerekli olan, yiyecekten, kıyafetten silaha kadar bütün malzemeler için yapılacak sözleşmelere, yüksek rütbelerdeki komutanlarca karar verilmektedir. Bu da Elisabetta Adisi 'in belirttiği gibi, onlara yeni ekonomik avantajlar, prestij ve etki etme gücü olarak geri dönecek “ekonomik ilişkiler sağlar”³⁰. Bu muazzam payın orduya ayrılışının etkileri Askeri- Endüstriyel Kompleks adıyla geniş bir tartışmaya konu olmaktadır.

Personeline bedava sağlık hizmetlerinden, eğlence, tatil imkanlarına kadar, ev, yiyecek yardımı sağlayan³¹ bu kurumun, devletin bazı yasalarından muaf tutulma gibi bir ayrıcalığının da olması dışında, kendine ait hastaneleri, üniversite ve akademileri, mahkemeleri mevcuttur. Bu durum, kurumun sivil yaşama olan kapalılığına işaret etmektedir.

Devlet eli ile verilmiş birçok imtiyaza sahip orduya bu “ kutsal” ve önemli görevi yerine getirmek için üyeler gereklidir. Genç erkekleri bu göreve katılmaya teşvik etmek içinse cinsiyetçi ve militarist bir içeriğe sahip “vatanseverlik” önemli bir araçtır.

²⁹ [http:// www.wilpf.int.ch/statements/2009/27FebCD.html](http://www.wilpf.int.ch/statements/2009/27FebCD.html), Son erişim 28 Temmuz 2009.

³⁰ Adisi, Elisabetta, *Women Soldiers :Images and Realities*, St.Martin Press, New York,1994 s.153.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Charles C.,Moskos, *The Postmodern Military*,Oxford University Press,New York, 2000

2.1 Çağrı Aracı Olarak Vatanseverlik

Bir önceki kısımda belirttiğim gibi, yeni oluşan ve hiçbir maddi getirisi bulunmayan askerlik hizmetine erkekleri almak ve onları savaş alanında tutmak kolay değildir. Bu yüzden, erkekleri savaş meydanında tutacak, askerlik hizmetinden kaçmalarını engelleyecek güçlü bir kurucu söyleme ve çağrı aracına ihtiyacı vardır. Kurucu söylem milliyetçilik, devletin idamesi için ortak inançlara sahip bir topluluk yaratma amacı da taşır. Bu girişim, devlet ile ilişkisi kurulacak olan ulusun birliğini vurgulamak adına “öteki” olanı vurgulamayı ve iktidarını koruyabilmek için “öteki”ne karşı şiddet kullanımı gerektirir. Erkekleri ötekine karşı şiddet kullanmaya ikna etmek için vatanseverlik güçlü bir araçtır. Ancak vatanseverliği erkekler üzerinde ikna edici kılan ulus ve vatan kavramlarının cinsiyetlendirilmiş anlamlarıdır. Cinsiyetlendirilmiş anlamların oluşumunda, Nagel, milliyetçiliğin, erkeği kadına göre üstün konumlayan ataerkil geleneklerden yararlandığını belirtir.³² Yuval-Davis ise, ulusların çoğunlukla aile metaforları ile hayal edildiğini belirtirken, Connell de “erkek kardeşler birliğine” dayalı bir ulus tahayyülüne işaret eder. Aynı anneye sahip olmaları ile temellenen bu akrabalığın inşası ise, çok açık bir şekilde cinsiyetçi olan vatan algısını üzerinde temellenir. Kadın bedeni, erkek akrabalığını inşaa etmek üzere kullanılmakla kalmayıp, sevilip adanılacak, uğruna ölmeyi göze alacak bir aşkla bağlanılacak, “yabancılardan” kıskanılacak bir “sevgilinin bedenine” de dönüşür. Bu noktada, Mosse'nin milliyetçi söylemin ikilemine çektiği dikkat önemlidir. Mosse, ulusun devamını sağlayan bir doğurganlığın değerli olduğunu, ama aynı zamanda bu cinselliğin, ulusun itibarına yönelik bir tehdidi de

³²Bknz. Nagel, Joane, *American Indian Ethnic Renewal: Red Power and the Resurgence of Identity and Culture*, Oxford University Press, New York, 1996.

barındırdığını belirtir.³³ Ulusun kadınları masumluğun, saflığın simgesi olmalı, “ancak kendini, vatan uğruna savaşan bir erkeğe sunmalıdır.” Bu anlayış çerçevesinde, tehdit olarak kadın cinselliği zapt edilmeye çalışılmış, onaylanabilir bir cinsellik ile onaylanamayan bir cinsellik yaratılmıştır. Böylece kadın cinselliği kontrol edilip, denetlenebilirken, cinsellik tanımlamaları üzerinden ulusun temiz, saf kadınları, fahişeler ve lezbiyenler karşısına koyularak, kadınlar arasında da hiyerarşi yaratılmıştır.

Sınırların kadın bedeni metaforu üzerinden tasviri, onun yabancı işgaline, saldırısına açık olduğu inancını hakim kılar. Anne metaforunun sağladığı yapay akrabalığa ek olarak vatanın kadın bedeni olarak tasviri heteroerotik bir aşkı da işaret eder. Cinsel bir arzuyu da taşıyan ikinci imge önemlidir. Çünkü, çocuklarının gereksinimlerine karar veren, onun üzerinde kontrolü olan anne sembolü, “kirletilmeye”, “tecavüze” açık bir eş, sevgili olan kadın bedeni ile unutturularak, kadının erkeğin “sahipliğine”, “idaresine” tabi konumu daha belirginleştirilir. Böylece, aslında yaşamak için kendisine “ihtiyaç” duyulan, yaşamının devamlılığını sağlayan kadın gücünün üstü örtülmüş olur. Kadın aşkı ile özdeşleştirilen vatan sevgisi aracılığıyla modern devletin erkekleri bu göreve çağrılır. Vatanın bedenini korumaktan aciz erkekler, sevdiği kadının bedenini koruyamayan erkeğin utancını taşımaya mahkumdur ve “kadını/toprağını” koruyamayan bir erkeğin de o vücut ve toprak üzerinde hiçbir iddiası, hakkı kalmaz. Ancak bunu başarı ile yerine getiren erkeklere, devlet ile ilişkisini daha imtiyazlı kılacak, savaşma ve askerlik üzerinden tanımlanan bir birinci sınıf vatandaşlık hediye edilir.

³³ Mosse, George, *Nationalism and Sexuality: Middle Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*, WI:University of Wisconsin Press, Madison,1985,s.98-111.

2.2 Erkeğin Vatandaşlık Görevi

Tarih boyunca, vatandaşlık hak ve görevleri, silah kullanma yeteneği ile ilişkilendirilmiştir. Vatandaşlık ve silah kullanma arasındaki bağ, Aristoteles 'ten beri Batı politik düşünce tarihinde etkili olmuştur.³⁴ Yunanlıların, savaş meydanının ancak, sonunda muhteşem bir zafer elde edebilecek ya da ölebilecek erkeklerce doldurulabileceğini düşünmeleri ve vatandaş olarak kabul edilebilmenin şartının, ancak korkusuzluklarını sergileyebilecekleri bir savaş alanından geçtiğine dair inançları, 18.yy da, Machiavelli 'nin yurttaş-savaşçı modeli ile yeniden önem kazanmıştır. Örneğin, 3 Eylül 1783 tarihinde imzalanan Paris Barış Antlaşması ile Amerika Birleşik Devletlerinin, İngiltere 'ye karşı zaferinin kutlandığı, Bağımsızlık Bildirgesinin yıldönümünde, Royster;

*“Özgür olmanın keyfini ancak, Amerika 'nın savunulmasında ölüme hazır olan Amerikalılar çıkarabilir. Özgür olmak, ölüm riskini göze alacak bir erkekliği gerekli kılar.”*³⁵

diyerek, erkeklerin, yeni devletteki imtiyazını açıkça vurgulamıştır. Bolivya örneğini inceleyen Gill ise, bir çok erkeğin askerliği tercih etme nedenini, görevleri bittiğinde, “ulusal bir kimlik kartı ve pasaport elde ederek, çok daha kolay iş bulma imkanına”³⁶ ya da İsviçre ve Türkiye'de olduğu gibi, toplumun gözünde itibarlarını yükseltme, değer kazanma arzusuna bağlıyor. Altınay ise, Türkiye'de Askerlik Hizmeti Kanunu 1927'de kabul edildiğinde, yasa yapıcıların kararın yaratacağı etkilerinin farkında olduklarından, bu hizmeti vatandaşlığın temeli haline getirerek

³⁴ Tickner, Ann J. *Gender in International Relations*, Columbia University Press, 1992, s.37.

³⁵ Kerber, Linda, “May Our All Citizens Be Soldier and All Our Soldiers Citizens: The Ambiguities of Female Citizenship in The New Nation”, *Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory* içinde, J. Elshtain ve S. Tobias [ed.], Rowman & Littlefield, Lanham, 1990, s.92.

³⁶ Gill, Lesley, “Creating Citizens, Making Men: The Military and Masculinity in Bolivia” *Cultural Anthropology* içinde, Vol.12, No.4, 1997, s.537.

ve bunu bir de erkeklere zorunlu kılarak çift boyutlu bir vatandaşlığın bilinçli yaratılışına dikkat çekiyor. Ayrıca, Altınay, bu askerlik sürecinin erkeğe birçok bilgi ve beceri kazandırdığını ve bu sayede erkeklerin hizmetten döndüğünde, ekonomik ve sosyal olarak kadına göre çok daha avantajlı bir konum elde ettiğini belirtiyor:

“1930'dan beri, Türkçe konuşan eğitimsiz nüfus arasında, erkekler, eğitim sürecinde, okur-yazarlık öğrenerek kadınlara oranla büyük avantajlar elde ediyorlar.Bu da, daha iyi işler için daha uygun hale gelmelerini, gazete elde etme ve bazı kanunlardan yararlanma hakkını sağlıyor.Ayrıca, Türkiye de, kırsal kesimlerdeki okul azlığına paralel, özellikle Güneydoğuda, Kürtçe veya Arapça konuşan erkeklerin askerlik, Türkçe öğrenmelerini sağlarken,kadınların çoğu,hayatlarını hiç Türkçe konuşmadan geçiriyor.Bu da, üzerlerinde çok büyük etkiye sahip daha geniş bir topluma katılmalarını engelliyor.”³⁷

Peki erkeklerden hayatlarını riske atmasını isteyen devlet, kadından hiçbir görev beklemez mi?

Erkeklerin görevi gibi öne çıkarılmayan ama onların görevinden çok daha fazlasını bekler.

2.3 Kadının Vatandaşlık Görevi

Anthias ve Yuval-Davis, kadınların ulusal proje ile nasıl ilişkilendirildiği, bu projeye hangi rollerde katıldıkları ile ilgilenirler. Kadınların, ulusal projeye bazen gönüllü, bazen zorla, ulusal topluluğun biyolojik üreticileri, ulus-devlet için yeni askerler, evlatlar doğuranlar, çocukların toplumsallaşması aracılığıyla kültürün

³⁷ Altınay, Ayşegül, *The Myth of The Military-Nation: Military, Gender and Education in Turkey*, Palgrave Macmillian, New York, 2004, s.79.

yeniden üreticileri ve aktarıcıları, kimi kez de pasif semboller olarak katıldıklarını belirtirler.³⁸ Bu rollere bakıldığında kadınların, modern devletteki görevlerinin savaştan önce erkeklerle “destek” olmakla sınırlandırılması dikkat çekmektedir. Nitekim, erkeğin vatandaşlık görevinin yüceltilmesi, bunu destekleyen ve tamamlayan bir ideal dişiliğin inşası olmadan başarılamazdı. Bir erkeğin asker olarak değer bulması için onun savaşmasına destek veren, ölümünü kutsayan fedakar kadınların imgesi gerekir.

Fedakarlık, bu yüzden milliyetçi projelerde kadınların en önemli görevidir. Feminist akademisyenler, Antik Yunan'dan beri kadınların, vatan uğruna kahraman erkekler doğurup yetiştirmekle görevlendirildiklerine işaret ediyorlar. Bu fedakarlık imgesi ile kadınlar bir çok ülkede savaşın şiddetli destekçileri haline gelebilmektedir. Cockburn, bu desteğin boyutunu Hindulu kadınlardan bir örnekle belirtiyor:

*“Hindistan'da, Müslümanlarla olan savaşta, Hindulu kadınlar, Gujarat'taki şiddet olaylarını, tecavüz ve cinayetleri kışkırtıyorlar. Daha pek çok patriyarkal kültürde olduğu gibi, Hindutva hareketinde de kadınlar inisiyatifini alıp, önemli rol oynuyorlar.”*³⁹

Savaşmak için fiziksel güçten “doğal” olarak yoksun olduğu için, ölmeye ve savaşa destek vermekten başka seçenek bırakılmayan kadının fedakarlığı ve desteği, IRA 'ya oğlunu gönderen bir anneyi anlatan İrlanda halk türküsünde de canlanıyor:

“Kulübenin kapısında bir kış akşamı

Kar her yeri kaplamışken,

³⁸ Anthias, Floya ve Yuval-Davis Nira, *Racial Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*, Routledge, Londra, 1992, s.7-8.

³⁹ Cockburn, Cynthia, *Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi*, çev. Füsün Özlen, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.59.

Gencecik bir İrlanda askeri dağa çıkmak üzere

Yanında duran annesi ise şöyle fısıldıyor:

“kazanacaksın oğlum,sakin korkma”;

*Ve, sevgi dolu kolları ile beline mermi kemerini
doluyor.”⁴⁰*

Modern devlette, ulusun akrabalık bağıını oluşturduğu ve “Biz”i belirleyerek, grubun farklılığına işaret ettiği için üreme önemlidir. Bu da kadınlara kardeşlerin *Biyolojik Üreticileri* olarak bir görev daha ekler. Böylece, erkeklerin yapay bağının devamı için bir araç haline dönüştürülen kadın bedeni üzerinde denetime, kontrole bir kez daha izin verilir. Erkeğin sahipliği altındaki kadının bedeni düşman tecavüzüne açık olduğundan, kardeşliğin saflığına bir tehdit de barındırır, bu da erkeklerin kadın üzerinden önlemler almalarını sağlar. Spike Peterson 'un “beşik savaşı”⁴¹ dediği bu denetim, kadınların hangi koşullarda ne zaman, kaç tane ve kimin çocuklarını doğuracağını kapsamaktadır. Enloe ise, bu kontrolü;

“Bu kararlar, kadının ne pişireceğinden, hangilerinin okula gidebileceğine, neler ve nasıl giyineceklerine, kimlerin akşam toplantılarına katılacağına, doğum kontrol hapı kullanıp kullanmayacaklarına kadar, önemsiz gibi görünen ama kadının saygınlığını ve yurtseverliğini belirleyen nosyonlara işaret eden herşeyi içeriyor.”⁴²

⁴⁰ Huges,Nancy Scheper, “MaternalThinking and The Politics of War”, *The Women and War Reader* içinde,A.Lorentzen ve J.Turpin[ed.],New York University Press, New York, Londra,1998,s.227.

⁴¹ Petersom, Spike, “Gendered Nationalism”, *The Women and War Reader* içinde,A.Lorentzen ve J.Turpin[ed.],New York University Press, New York, Londra 1998, s.43.

⁴² Enloe,Cynthia, “All The Man Are in The Milita, All The Women Are Victims”, *The Women and War Reader* içinde,A.Lorentzen ve J.Turpin[ed.],New York University Press, New York, Londra 1998,s.52.

diye özetliyor ve böyle bir denetim, kadının hareketlerini, eylem özerkliğini ve seçme özgürlüğünü sınırlandırdığından, “kişisel olanın” nasıl politik bir meseleye dönüşebildiğini de örneklendiriyor.

Doğurma yetisinden yoksun olan erkekler, yarattıkları bağın devamını, sürekliliğini çeşitli ideolojilerle, ortak sembol ve ritüellerle, paylaşılan anılar ve ortak bir dil ile sağlamaya çalışırlar. Bunların öğretildiği, benimsetildiği ilk yer aile olduğu için, kadının “ana dilden” başlayarak, karar verilmiş ve onaylanmış inanç, davranış kalıplarını çocuğa aktarması beklenir. Kadına, *Sosyal Aktarıcı* olarak üçüncü bir görev daha eklenmektedir.

Kimi kez, kadınlar, kurtuluş hareketinin saygı nesnesi, yeni kurulan devletin rol modelleri, simgeleri haline de gelebilirler. Cumhuriyet kuruluş yılında da böyle olmuş, kadınlar bağımsızlık savaşının destekçileri ve yeni kurulan “modern” devletin modernlik taşıyıcıları olmuşlardır. Türk kadınlarının bu dönem elde ettikleri haklar, erkeklerin devleti batılılaştırma projelerinin bir parçası olarak verilmiştir. Elde edilen haklarla eril değerleri benimsedikleri ölçüde kimi kez önemli görevler bile elde edebilmiş olan bu kadınlar, ev dışına çıkabilmişlerdir belki ancak bu durum önemli bir şarta, namuslarından sorumlu olma koşuluna bağlanmıştır. Modernliğin taşıyıcısı rolünde, dördüncü görev de, *Namuslarını* dahası *erkeğin onurunu korumaktır*. Fatmagül Berktaş, Cumhuriyet kadınlarından bahsederken bu duruma değiniyor:

“Türk Modernleşmesinde kadınlara bir yandan Batılılaşma ve modernleşme taşıyıcılığı verilmiş, diğer yandan da bu rolün sınırları erkekler tarafından sıkıca çizilmiştir. Cumhuriyete kızkardeşlerin

katılmasına izin verilse bile bu ancak erkek kardeşlerin koyduğu sınırlar dahilinde olabilir.”⁴³

Benzer bir şekilde, Jill Steans, Hindistan 'ın bağımsızlık mücadelesinden sonra, devleti modernleştirme projesi kapsamında, kadın statüsünün uygarlaşmanın önemli bir göstergesini oluşturduğunun fark etmesi ile, kadınların “patriyarkal gelenek eşliğinde eğitilmesine”⁴⁴ karar verildiğini belirtiyor. Kadınların erkeklerin daveti aracılığı ile milliyetçi söylem ve eyleme dahil edilmesi, birçok Üçüncü Dünya sömürge sonrası milliyetçiliği için de geçerlidir. Bu kadınlar, kamusal alana çıkmaları ile, savaşa erkekler gibi direk olmasa da destek veren anne, kız kardeş, eş olarak “dolaylı katılımlarına”⁴⁵ paralel bazı haklar isteme, eleştirme cesaretinde bulduklarında, bencil olmamaları ve çıkar beklememeleri gerektiği hatırlatılarak, evlerine geri gönderilmişlerdir. Bunun en iyi bilinen örneklerinden biri de Cezayirdir. 1962 yılında nihayet Fransız sömürgesinden kurtulan Cezayir, bunun için çok uzun ve acı bir savaş vermiş, bu bağımsızlık savaşında kadınlar dikkate değer katkılar da bulunmuşlardır. Ancak, bağımsızlık kazanılınca, Cezayirli kadınlar “mutfağa geri dönmek”⁴⁶ ve Müslüman bir ülke de üniformalarını çıkarıp, tesettüre girmek zorunda bırakılmışlardır. Erkeği savaşmaya, kadını itaat etmeye ikna etmek ve bu durumun sürekliliğini sağlamak ise, savaşa eğilimli maskülen kolektif bir kimliği gerekli kılmaktadır.

⁴³ Berktaş, Fatmağül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.106-107.

⁴⁴ Steans, Jill, G, *Gender and International Relations*, Rutgers University Press, New Jersey, 1998, s.71

⁴⁵ Altınay, Ayşegül, 2004, s.70.

⁴⁶ Altınay, Ayşegül, 2000, s.19.

2.4 Savaşçı Eril Kimlik

Bir “düşmanın” öldürülmesini kutsayan militarist sistemin devam edebilmesi için erkeğin savaşçılığının, kadının da itaatinin “normalleştirilmesi” ve “doğallaştırılıp”, kabul görmesi gerekir. Eşitsiz bir güç ilişkisini işaret eden cinsiyetçi, *korunan- koruyan* arasındaki ilişki bu normalleştirilmenin en büyük dayanağıdır. Düşünülen dikotomiler sonucunda kadının “doğal” bir acizlik, zayıflık sonucu korunmaya muhtaç olarak sessiz kalması, erkeğin de “doğal” gücüne dayalı koruyucu rolü ile başkalarını koruması çok daha kolay hale gelir. Bu cinsiyetçi zihniyet, düşman olarak tanımlanan ötekine yönelik şiddetten, askerliğin erkek görevi olarak kabul edilmesine ve sonucunda kadını dışlayan bir vatandaşlığın inşasına kadar militarist bakışı yansıtan çeşitli inanç ve pratikleri ikna edici hale getirir. Kahramanlık ve ortaklığa dayalı hikayeler de militarizmi “normalleştirmek” için başvurulan araçlardan biridir.

Topluluğa aidiyetin hissedilmesini sağlayan hikayeler, ağırlıklı olarak bağımsızlık, kurtuluş mücadelesini içeren zafer yüklü savaşlar üzerinedir. Savaşmanın bir kültürel özellik haline getirilmesi ise onun sorgulanmasına engel olur. Böyle bir kültüre en iyi örneği hiç şüphesiz ki Türkiye oluşturmaktadır. Altınay, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, devletin ideolojisi haline geldiğini belirttiği ve daha sonra da Türk Tarih Tezi ile de desteklenmeye çalışılmış, “Türk Milleti Ordu-Millettir” mitine dikkat çekiyor.⁴⁷ Bu şekilde savaşçılılık Türklerin bir karakteristiği haline getirilerek, sorgulanmaz kılınmış, bu da askerlik hizmetinin, Türkiye'de, bir devlet uygulaması ya da vatandaşlık zorunluluğundan ziyade, kültürel bir özellik olarak kabul bulmasına neden olmuştur. Ordu ve askerlik hizmeti,

⁴⁷Altınay, Ayşegül, 2004, s.15-25.

Türklerin ordu-devlet oldukları için, dünyada onlardan daha çok devlet kuran bir topluluk olmadığı gerekçesi ile normalleştirilip, yüceltilmiştir.

2000 yılında, Kültür Bakanlığı ve Ankara Ticaret Odası tarafından hazırlanan *Türk Ordusu* kitabının sunuşunu yapan Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun sözleri bu algıyı yansıtmaktadır:

“Ordu- millet olarak bilinen Türkler, tarihte nice zaferler kazanmış, bir çok devlet kurmuş ve yaşatmışlardır.....Büyük Atatürk'ün belirttiği gibi,kahraman Türk Ordusunun zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlamış ve her zaman zaferlerle beraber medeniyet nurlarını da taşımıştır.”⁴⁸

Ayrıca, “her Türk asker doğar” sözü ve “Türklüğün bağrından çıkmış silahlı kuvvetler” ifadeleri hem Milli Güvenlik kitaplarında hem de ilköğretim ve lise kitaplarında çok sık rastladığımız “özcü önermelerdir.” Topluluğun, bireyden önce geldiğini, bireyin ancak bu topluluk içinde var olup değer bulabileceğini benimseten ve güçlendiren bir eğitim sistemi mevcuttur. İlkokullarda çocuklara, Türk toplumun büyük bir aileye benzediği, vatana duyulan sevginin bütün duygulardan üstün olduğu, insanın vatani olmadan yaşayamayacağı düşünceleri benimsetilir. “Varlığını Türk Varlığına Armağan Eden” çocuklar yetiştirilerek geleceğin itaatkar askerleri ve kadınları hazırlanır. Jenkins'in, tespiti de bu tür özcü doğallaştırmalara bir örnek veriyor:

“Türk çocuklarına, bireyin çıkarlarının topluluğun çıkarlarına ve ihtiyaçlarına feda edilmesinin Türklerin en önemli özelliği olduğu

⁴⁸Akt.Durgun,Levent,Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar, Kara Harp Okulu, Ankara,2004,s.90.

öğretilir.....Ve Türklerin ailede de toplumda da ilişkileri, otoriteye karşı yüksek bir saygıya bağlıdır.”⁴⁹

Toplumun militarizasyonunu sağlamanın en etkili metotlarından biri de askeri geçit törenleri, spor statlarında yapılan militaristik gösteriler ve savaşı, kahramanlığı öven marşlar eşliğindeki resmi yürüyüşlerle yapılan “mili bayramlar, kutlamalardır.” Emekli askerlerin birlik şapkaları, asker eşlerinin kocaları ile birlikte, asker çocuklarının askeri üniformalarla katıldığı, Geleneksel Amerikalılar Haftası da bu kutlamalara bir örnektir. Sicily'deki Paraşüt sahasındaki yapılan bu kutlamalara katılan Catherine Lutz 'da bu gösteriler aracılığıyla, militarist kültür ve savaşın nasıl yüceltildiğini anlatıyor:

“Oradaki varlığımız, sivil aktivistler olarak ordunun görevine onay verdiğimiz anlamına geliyordu. Seyirciler, askerin 12.adamı veya “güç katılımcılar” olarak tanımlanıyordu. Gösterilerin her biri askeri bir mesaj içeriyor ve adeta bütün izleyenleri o role davet ediyordu.Parlak, gösterişli ilanlar, üniforma içindeki askerlerin eğitim derslerini anlatan slaytlar, turist gezileri için eski tarihi savaş gemileri, kahramanlık marşları eşliğinde, on iki milyon insanın önünde, araba ve gülle atma yarışları, Altın Şövalyelerin –ordunun paraşüt takımı- aynı anda uçaklardan atlayışları....Askerlik hizmetinin bütün eğitim süreci bir eğlence paketi olarak sunulmaktaydı.....”⁵⁰

⁴⁹Jenkis,Gareth, *Contex and Circumstance: The Turkish Military and Politics*, Routledge, United States,2005,s.12.

⁵⁰ Lutz,Catherine,*Homefront:A Military City and The American Twentieth Century*,Beacon Press,Boston,2001,s.247.

Lutz, Amerika Birleşik Devletleri Sekizinci Hava Kuvvetleri'nin Pooler'daki Müzesi'nin de, sanki bombaların patladığı savaş alanından geçiyormuşsunuz hissi veren uçak savar sesleri ile ziyaretçileri etkilediğini belirtiyor. Bugün Türkiye'de Anıtkabir 'de de Çanakkale Savaşı'nı anlatan maketleri gezerken aynı ses ve efektleri duyuyorsunuz. Savaşı canlı tutmak için, askerliği cazip hale getiren filmler, oyuncaklar, komando kıyafetler, asker postalları, kasketler, heykel ve resimler, birebir savaş ve askerlik eğitime katılım olmasa da, bu yolla savaşçı kahramanlığa hayranlık duyan, daha önemlisi sorgulamayan Mann'ın ifadesi ile “askerliği izleme sporu”⁵¹ hız kazanıyor. Mann, eğlence pratiğine dönüşen bu tip askeri gösterilerin coşku ile izlenmesinin, askeri kahramanlığın onaylama, kutsama yolu olduğunu belirtiyor. Böylece, savaşa eğilimli, eril ve cinsiyetçi bir kültürün içselleştirilmesi sağlanıyor. Bu da kadını itaat altına almaya yardım edecek eşit olmayan ilişkileri ve pratikleri artırıyor. Çünkü, “doğallaştırılan” askerlik hizmeti, kadınlığın değersizleştirilmesini kadının ötekileştirilmesini şiddetlendirecek bir eğitim süreci içeriyor.

⁵¹ Bknz, Mann, Michael, *States, War and Capitalism*, U.K: Basil Blackwell, Oxford, 1988.

II.BÖLÜM

ASKERİ EĞİTİM SÜRECİ

“Askerlik, tamamen başka bir yaşam biçimi... Askerlik, istenilen karakterde ve fiziksel güçte üniformalılar yetiştirecek bir “Yap ve Yapma”lar demetidir.”⁵²

-Filipinler Silahlı Kuvvetleri,1988-

Cinsiyetçi bir tanıma sahip vatanseverlik aracı ile erkeklerin asker olmak için orduya katılmaları yeterli değildir. Bir asker, görevini yerine getirme ölçütlerine göre ordu için bir anlam ve önem taşımaktadır. Çünkü orduları öteki kurumlardan ayırt edici özellik, erkeklerin vatandaşlık görevlerine zorlanmalarından öte, askerlerin görevinin ölme ve öldürmeye hazır olma şartlarını içermesidir. Öyleyse askerin ölme ve öldürmeyi işlevsel kılacak özelliklere sahip olması gerekir. Sıradan bir erkek ile bir asker arasındaki fark, bu sebepten bir dönüşümü gerekli kılacak kadar derindir. Askerin toplumdaki bu ayırt edici işlevi doğrultusunda ordunun bir askerden beklediği ve istediği değerler, bir önceki bölümde özelliklerine değinilen Connell'in kavramsallaştırdığı hegemonik erkeklik tanımı ile son derece uyumludur. Bir askerde vurgulanan erkeklik tanımı, askerin devletin bekasını ve egemenliğini korumakla ilişkili rolüne paralel, şiddetin ve saldırganlığın ön plana çıkarıldığı bir tanımdır. Buna göre, her şeyden önce bir asker, koruyucu, korumak için güçlü ve sağlam, güçlü olabilmek için cesaretli ve hırslı, atılgan ve saldırgan olmalıdır. Çünkü şiddetin, nefretin kol gezdiği bir savaş meydanı ancak böyle bir erkeği gerekli kılar.

⁵² Hilsdon, Anne Marie, *Madonnas and Martyrs*, Allen& Unwin,Australia,1995, s.49.

Böylece, cinsel kimlik, toplumların erkeklerini savaşıma yönelttiği bir araca dönüşür. Bu özelliklerin inşa edilmeye çalışıldığı ordu içi eğitim sürecine ve araçlarına geçmeden önce, erkeklerin askerlik hizmetine katılmasını kolaylaştıran, “zorunluluğa” eşlik eden nedenlere değinmek gerekir. Bu nedenlere yakından bakmak, hem birçok erkeğin talim sürecinde yaşadığı hayal kırıklığını hem de militarizmin sadece askerlik hizmeti ile sınırlı olmayan süreci işaret ettiğini gösterecektir.

1. Erkeklerin “Savaşçı” Olma Nedenleri

Birçok araştırma, erkeklerin -zorunluluk dışında- askere kaydolmadaki heveslerinin ardındaki nedenleri araştırmıştır. Benzeri bir araştırma yapan Withworth, pek çoğunun, ülkesini savunurken hayatını riske atmayı göze alıyor olarak anılmanın gururu için; kiminin atletik, gösterişli, güçlü görünecek bir vücuda sahip olmak için; kimisinin ise, sadece eğitim sırasında kazanacağı bir yetenek ve eğitim sayesinde, askerlik sonrası iş bulma imkanı arttığı için; kimisinin de sadece bir macera, eğlence, farklı yerler görme avantajı elde etmek için katıldıklarını⁵³belirtiyor.

Genç erkeklerin silahlı güçlere katılımını arttıran nedenlerin başında hiç şüphesiz ki ekonomik bir motivasyon olarak *yoksulluk* geliyor. Özellikle, insani gelişim endeksinin düşük olduğu ya da kaynakların eşit dağıtılmadığı ülkelerde, açlık, kötü beslenme ve sağlık hizmetlerinin kötü olduğu bölgelerde gençler, orduyu can kurtaran olarak görüyor. Askerlerden yüksek verim alabilmek için iyi bakılmaları gerektiğine dair kanaat, orduya muazzam bir bütçe ayrılmasını sağladığından, daha iyi şartlarda yaşam, bakım, beslenme askerliği cazip hale getiriyor. Özellikle, güçlü

⁵³ Withworth, Sandra, *Men, Militarism and Peacekeeping: A Gendered Analysis*, Lynne Rienner, Boulder, CO, Londra, 2004, s.65.

bir silahlı kuvvetlere sahip olmak için devletlerin orduya, silah sanayiine, sosyal hizmetlerden kısarak yaptığı katkı, yani militarizimin ekonomiye yansıyan boyutu, eğitim ve iş imkanından yoksun bir çok genç için “görev” dışında da zaten bir “zorunluluk” oluşturuyor. Örneğin Matthew Gutmann, bugün, kısıtlı kaynaklara sahip Meksikalı gençlerin önünde çok az seçenek bulunduğunu, bunlardan birinin de orduya girmek ve rütbe yükseltmek olduğunu belirtiyor.⁵⁴ Şüphesiz ki kaynak kıtlığı kadınlar için de aynı şekilde geçerli ve yaşamlarını zorlaştırıyor; fakat onların önünde böyle bir seçenek bulunmaması, bulunsa bile günümüz de birçok orduda olduğu gibi, üçüncü bölümde daha ayrıntılı değineceğim nedenlerden ötürü, orduya eşit şartlarda katılmamaları ya da erkeklerle eşit yükselme şartlarına sahip olmamaları, kadınları eğitim, beceri, iş alanında çoğu erkeğe göre daha dezavantajlı bir konuma getiriyor. Bu yüzden ekonomik nedenler, üstelik artık günümüzdeki gibi teknik bilgi ve profesyonelliği talep eden ordu da kendi eğitim, uzmanlık ve beceri kapasitelerini kullanabilme fırsatına sahip olmak erkekler için orduyu daha da cazip hale getiriyor:

“Burada, benim gibi birçok kişi orduya koşuyor, görüyorsunuz, burada yaşam çok kötü, birçok köy sefaletin eşiğinde ve aileme yardım etmek zorundaydım ve silaha sarıldım.” [Henri, Congo Army]

“Bu garanti bir maaş demektir.” [Andrew, United Kingdom Army]⁵⁵

Aynı şekilde, ulusal radyodan bir mobilya fabrikasının Kuzey Karolini 'de kapatılmak üzere olduğunu öğrenen Eric Fisher;

⁵⁴ Gutmann, Matthew, “Kast Orduları: Kuzey ve Güney Amerika'da Zorunlu Askerlik, Vicdani Red ve Demokratik Yurttaşlık”, *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür H.Çınar ve C.Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul,2008,s.168.

⁵⁵ Brett, Rachel, Specht, Irma, *Young Soldiers Why They Choose To Fight*, Lynne Rienner, UK, 2004, s.11.

“Fabrikanın sahibi,işçilerini iskartaya çıkaracaktı., 1990 yılında, Ordu personelini uğurlarken askerlerin, eve dönüşü için biletlerini ve bu geçiş dönemini atlatmaları için psikolojik destek hizmeti sağladı. Oysa,, sivil hayat acımasız ve duygudan yoksun, “Ordu Ailesi” ile kıyasladığınızda....” diyor.[Fort Bragg Army, Fayetteville]⁵⁶

Yoksulluğa paralel bir şekilde çoğu genç, eğitim imkanından yoksun kalıyor. Bu durumda belli bir alanda bilgi ve beceri sahibi olup, askerlik bittikten sonra iş bulabilmek için, askeri hizmetten yararlanmak istiyor:

“Annemin kazancı çok azdı ve okumaya devam edemedim, bırakmak zorunda kaldım.” [Carlos,Colombiya Ordusu]⁵⁷

“Okuldan atıldım, sigara yüzünden. Birşeyler yapmam gerekiyordu, iş de bulamadım, orduya katılmaya karar verdim.”[David,Kuzey İrlanda Ordusu]⁵⁸

Öte yandan, iyi eğitim almış, daha avantajlı yaşam şartlarına sahip kişilerde askerlik hizmeti “cazip” bir şey değil, bir an önce bitirilmesi gereken bir “yük” gibi algılanabiliyor. Bu durum, Zürcher'in işaret ettiği gibi maddi konumu yerinde olanların belli bir bedel ödeyerek askerlik yapmadıkları zorunlu askerlik dönemi öncesini hatırlatıyor. Zorunluluk olmasa birçok erkek için askerliğin pek de cazip olmayacağını bilmesi, sadece vatanseverlik ve milliyetçi ideoloji ile de erkeklerin ölme ve öldürmeye hazır olmayacağı gibi çok önemli bir gerçeği işaret ediyor. Çünkü, bu gerçeklik, söylem ve pratikler dışında askerlik eğitiminin neden mecburi

⁵⁶Lutz, Catherine, 2001, s.237.

⁵⁷Brett,Rachel, Specht, Irma,2004,s.11.

⁵⁸Ibid, s.28.

kılındığını gösteriyor. Serpil Sancar'ın görüştüğü, 40 yaşlarındaki bir akademisyen de bu gerçeğe dikkat çekiyor:

*“Askerlik çok sınıfsal bir şey, üst sınıflar kaytarmaya çalışıyor.....Çünkü bu insanların kendilerini gerçekleştirmeleri için çok daha geniş ve zengin yolları var.”*⁵⁹

Aile, arkadaş ya da öğretmen hatta spor koçundan oluşan geniş bir *sosyal çevreyi*, gençlerin orduya katılmasında önemli bir başka faktör olarak değerlendirebiliriz. Bu, bir önceki bölümde değindiğim savaşçı kimliğin inşası için gerekli olan eğitim ya da spor yoluyla militarist anlayışı yayma girişiminin nasıl etkili ve başarılı olabildiğini kanıtlar. Erkekler, askere alınmadan önce, savaşçı kimliği özendirilecek, bu rolün yüceliğini içselleştirecek bir eğitim ve sosyalleşme sürecinden geçirilebiliyorlar. Bu süreçte askerlik, toplumun genel yararına katkıda bulunma imkanıymış gibi sunulur:

“Babam bir emir subayıydı, ben de onun gibi olmak istiyorum.”[Mustafa, Afganistan Ulusal Ordusu]⁶⁰

“Amcam ve ağabeyim, ordudaydı.”[Billy, Kuzey İrlanda]⁶¹

“Sanırım, öğretmenler, tamamen devlet için çalışıyor, yani teşvik etmek için.”[Samuel, Güney Afrika Ordusu]⁶²

⁵⁹Sancar, Serpil, 2009, s.166.

⁶⁰Brett, Rachel, Specht, Irma, 2004, s.19.

⁶¹Ibid, s.24.

⁶²Ibid, s.15.

Aileden örnek rol model bir asker olmadığında, arkadaş çevresi, tanıdıkların olması ya da yeni arkadaşlıklar edinme imkanı da önemli faktör olabiliyor.

“Çocukluk arkadaşlarımdan çoğu buradaydı, kart oynadıklarım, film izlediklerim birlikte, hepsi... Bunlardan hoşlanan biri muhakkak bu atmosferi tatmalı.”[Carlos, Colombiya]⁶³

Tabii ki toplumun miltarizasyonu sürecinde en önemli araçlarından biri olarak *erkekliğin spor, film, oyunlar ile manipülasyonunu* unutmamak gerekir. Savaş filmleri, oyunları, oyuncakları savaşçı erkeklik tanımını yansıtır ve erkeklere “ideal” bir model olarak sunar. Bu da erkeklerde “ideal”e yaklaşma arzusu oluşturur. Örneğin klasik bir savaş filminin hikayesinde, genç erkek evden ayrılır, savaşa katılır, ölümle burun buruna gelir, çarpışır ve kazanır, döndüğünde hayran olunan bir sevgili, dost ve babadır. Vietnam Savaşının ardından kaybedilen “onur”un telafisi adına, “A.B.D'nin yeniden erkekleştirilmesi için”⁶⁴ bu tema kitaplarda, T.V filmlerinde tekrar tekrar vurgulanır. *Rambo*, bağımsız, özerk, atletik vücuda sahip, güçlü imajı ile kuşkusuz genç erkeklerde en derin etkiyi bırakan figürlerden biri olmuştur.

-“Birazda etkiden oldu, aksiyon filmlerine bakıyorsunuz, o zaman çok etkileniyorsunuz. Bir kere kendime şöyle dedim, “Neden O?” ve bir gün ben de onun yerinde olacağım, bunu bende yapabilirim. Silah nasıl kullanılır, cephede savaşmak nasıl bir şey, bütün bunlar nasıl oluyor, öğrenmeliyim dedim ve katıldım.”

⁶³Brett, Rachel, Specht, Irma,2004 s.26.

⁶⁴Cockburn, Cynthia,2009,s.294.

-“*Hangi filmdi bu?*

-“*Rambo*”[Pascal, Congo Army]⁶⁵

Carlsson ve Levin, bu konuda özellikle savaş oyun ve oyuncaklarına dikkat çekiyorlar. Hazır yapılmış maketlerden, içinde silahların nasıl kullanılacağını ve oynanılacağına anlatan, adeta savaş dersi veren küçük bir kışla gibi prospektüsüyle ve sıklıkla televizyonda dönen reklamlarıyla da “savaşçı rolüne gençler çocuk yaşlarda hazırlanıyorlar”⁶⁶. Oyuncaklar, tanımlanmış erkek modelini, Rambo karakteri gibi sunuyor. Böylece, çocukların militarizasyonu önemli bir “yol kat ediyor”.

“Ben hep silahlarla büyüdüm, oyuncaklarım silahtı, severdim onları.”[Jessy, Colombia]⁶⁷

Bazı psikologlar, sporların da tanımlanan hegemonik erkekliği aşılama önemli bir faktör olduğu üzerinde duruyor. George Orwell bu durumu;

*“Ciddi sporlara dikkat edin, adil bir eğlence ile ilgisi yoktur, intikama, kıskançlığa gurura, övünmeye bağlıdırlar. Kurallara karşı ilgisizdirler, izleyenlerde ise sadistik bir zevk bırakırlar.”*⁶⁸
şeklinde özetliyor.

Takımlardan birini tutmak, fanatik taraftarlığı, bu taraftarlık ise intikam ve karşı tarafı bozguna uğratma arzusunu kamçılıyor. Bu da rekabetçi, ezici,

⁶⁵Brett, Rachel, Specht, Irma,2004, s.35.

⁶⁶Goldstein, Joshua S.,2001, s.294.

⁶⁷Brett,Rachel, Specht, Irma,2004,s.33.

⁶⁸Akt., Goldstein, Joshua S.,2001, s.299.

tahakkümcü cinsiyet ilişkilerinin hem sonucu hem kışkırtıcısı oluyor. Rotundo, basboll spor örneğini ele alarak, bu sporun, “kasabalar, mahalleler, komşu kentler hatta iş grupları arasında bir yarış”⁶⁹, rekabet, karşıtlık yarattığını tartışıyor. Montagu ise savaş temasının biçimlendiği bir aktivite olarak tanımlıyor sporları.⁷⁰ Birini ezmek, alt etmek, bunun üzerinden bir üstünlük ve yengi kazanmak, kavgacı erilliği pekiştiriyor.

Erkekleri savaşçı olamaya iten sebeplerden birini de *otonomi arayışı* ve *kültürel baskı* oluşturmaktadır. Freud'un erkek çocuğun anneden ayrılması ile yaşadığı yalnızlık ve sancılı dönem üzerindeki psikanaliz değerlendirmesi, erkelerin özgürlük ve güç arayışlarının temel nedenlerinden biri olarak sunuluyor. Annenin çocuğu üzerinde sahip olduğu bütün kontrolün, otoritenin, tembihlerin prangasının fırlatılıp atıldığı, anneden ayrı, yalnız, özgür bir erkek imgesi, Rambo karakterinde olduğu gibi, otoriteye karşı gelen, kendi kontrolüne sahip, ölümü ve çetin şartları tek başına göğüsleyebilen, kimseye ihtiyaç duymayan bir savaşçı modeli ile canlanıyor.

“Kendi başınıza bir şeyler yapabiliyor olmak gerçekten müthiş. Katıldığımda nasıl söyleyeyim, daha güvenli, istediğimi yapmada daha özgür hissettim.”[Andrew, United Kingdom]⁷¹

“Buradaki herkes yaptığım işle gurur duyuyor; bende kim olduğumla gurur duyuyorum.”[David, Kuzey İrlanda Ordusu]⁷²

⁶⁹Rotundo, Anthony E., *American Manhood Transformations in Masculinity from Revolution to the Present*, Basic Books, New York, 1993, s.239-44.

⁷⁰Akt., Goldstein, Joshua S., 2001, s.300.

⁷¹Brett, Rachel, Specht, Irma, 2004, s.30.

⁷²Ibid, s.91.

Pollack, endişe ile annelerinden ayrılan erkek çocuklarının duydukları bu endişeden utanmaları gerektiği, bunun bir “zayıflık göstergesi”⁷³ olduğu ve onlar için küçük düşürücü bir etiketi işaret ettiği fikirleri ile yetiştirildiklerini anlatıyor. Bu utanç duygusu erkeklerin duygularının kontrol etmede, bastırmada, kendilerine manipüle edilen erkeklik kıyafetlerini giymede önemli bir araca dönüşüyor. Kısacası erkekler, küçük yaşlardan itibaren onları savaşmaya teşvik edecek kültürel araçlarla sertleştiriliyorlar.

Erkeklerinin militarizasyonunu hızlandırmada çok önemli gördüğüm ve dördüncü bölümde militarizasyonun bu yönüne daha detaylı değineceğim bir neden de gençlerin *savaş bölgesinde yetişmeleridir*. Çevrelerinde silahlanmanın artması, buna bağlı olarak silah ticaretinin ve kaçakçılığının hızlanması, özellikle gerilla güçleri ve direniş gruplarının güvenliği tehdit ettiği ve kaynakları tükettiği bölgeler de gençler hem geçimlerini sağlamak hem de güvenlik için orduya katılmaktadırlar. Bazen aynı nedenlerden ötürü, direniş gruplarının tarafına geçmeleri de mümkündür. Silaha sarılmanın, hayatta kalmanın tek çaresi olarak görüldüğü anlarda, kaçınılmaz olarak erkek ve kızlar silahlı güçlere katılmaktadır. Bu durum, militarizasyonun tekrar tekrar üretildiği bir sürekliliğe neden olur. Bu konuda geniş çapta bir araştırma yapan James Garbarino, bu bölgelerde yaşayan gençlerin ve çocukların insanlara duyduğu güvenin parçalandığını, ortaya çıkan intikam veya korku duygusu ile silahı tercih ettiklerini belirtiyor.⁷⁴

⁷³Pollack, W.S, *Real Boys:Rescuing Our Boys From the Myths of Boyhood*, Random House, New York,1998,s.11-12.

⁷⁴ Akt.Goldstein, Joshua S.,2001,s.293.

“Savaş yüzünden. Savaş geldiği zaman tercih şansınız yok. Silahınız varsa, kendinizi korursunuz, yoksa sizi öldürürler, döverler.”[Albert, DRC]⁷⁵

Kimi kez sadece bir *maceraya* arayışı nedenlerden biri olabiliyor.

“Kavga etmeyi, birini öldürmeyi filan hiç düşünmedim. Biraz eğlenmek ve güzel bir yolculuk geçirmek istedim.”[Ajith, Sri Lanka]⁷⁶

Birçok durumda aslında bütün bu nedenlerin birlikte etkisini görmek ya da bir kaçının bileşimini görmek mümkün. Carol Cohl'un ifadesi ile askerlik, “erkekçe davranışları yüreklendiren bir rol üstlenmiştir”⁷⁷. Ancak askerlik, yukarıdaki çeşitli nedenlerle orduya katılan erkeklerin amaçlarından, beklentilerinden çok daha fazlasını içerir. Bu, maceradan, özentiden, mecburiyet ve ekonomik getirilerden çok fazlasını gerektirir. Askerlik, yaratılan bir 'erkek kimliğini' programla işlevidir.

2. Bir Askerin Yaratılması

Askere alınan erkeklerin her biri farklı kültür içinde biçimlenmiş, farklı sosyal ortam ve şartlarda yetişmiş, değişik düşünüş ve inançları benimsemiştir. Bu yüzden her erkeğin özelliği “savaşçı kimliğe” denk düşmez. Bunun böyle olmadığına “ordu içi eğitim sürecinin” varlığı başlı başına yeterli bir delildir. Aksi halde, erkekler eğitimden geçirilmeye gerek duyulmaz, olası bir savaşta, “doğal” olduğu savunulan savaşçı kimlik”, yine “doğal” bir şekilde belirirdi. Her biri farklı özelliklere sahip,

⁷⁵ Brett, Rachel, Specht, Irma,2004, s.13.

⁷⁶ Ibid, s.61.

⁷⁷ Cohl, Carol, “Clean Bombs and Clean Language”, *Women, Militarism and War: Essays in History Politics and Social Theory* içinde, J.B.Elshtain ve S.Tobias[ed.], Rowman& Littlefield, Lanham, MD, 1990, s.75.

farklı alt yapılarda yetişmiş erkeklerden işlevsel bir ordu yaratmak için, askeri eğitim sürecinde, bedensel şartlandırma ve beden eğitimi yanında, tektipleştirme modern orduların eğitiminin temel karakteristiği olarak ön plana çıkmıştır. Savaş sırasında, zor koşullarda bireylerden ileri düzeyde bir işe yararlık, verim alabilmek için beden eğitimi önemlidir. Savaşın ve askeri eğitiminin ağır şartlarına katlanabilmek için bireylerin kendini gruba ait hissetmesi ve bireyler üzerinde kontrolün kolaylaşması için de tek tipleştirme önem kazanır. Bu noktada askerlik hizmetinin temel bir paradoksu görülür. Erkeklerin askerlik rolüne hazırlanmaları ve içselleştirmelerini amaçlayan askerlik öncesi militarizasyonda erkeklerin orduya katılmalarını da kolaylaştıran savaşçılığın sunulmuş biçimi ile askerlik hizmetinin uygulanışı ve “zorunlu” eğitim birbiri ile uyuşmamaktadır.

Erkeklerin bir gruba 'zorunlu alınması', boyun eğmesi, bireyselliğinin ve özgürlüğünün yitirilişi ile karşı karşıya kalma paradoksunu da barındırır. Üstelik bu durum, özgürlüğü tatmak, erkek olarak cesaret ve gücünü kanıtlama hevesi ile gelmiş erkeklerin, yıllardır kendilerine dair dinledikleri erkeklik hikayeleri ile örtüşmemektedir. Bu, bağımlılık, riayet, boyun eğme demektir. Bu yüzden askeri eğitim programı öngörülemeyen davranışları ve itirazları hesaba katarak şekillenmiştir. Askeri eğitim, insan davranışlarının, eylemlerinin rastlantısal olabilme durumunu engellenmesi gereken bir durum olarak kabul eder. Bu yüzden her türlü iktidar, özgürlük, cesaret, şiddet arayışı ordu için uygun değildir; dahası bir kurum olarak ordunun ve militarizmin işlevselliği ve verimi için tehlikelidir. Öyleyse, olası isyan, karşı çıkış, tahammülsüzlükler durdurulmak zorundadır. Askerlik, ne zayıf, güçsüz, korkak – dişil değerleri barındıran- erkekler, ne de uyumu bozacak fazla özerklik arayışı ister. Bu dengenin tutturulabilmesi ise, uzun ve zahmetli bir sürece

işaret eder. Bu öngörülerle şekillenen eğitim süreci, askerde karşı çıkışları engellemek adına koşulsuz itaati amaçlar; itaati sağlamanın en etkili aracı ise aşağılamadır.

2.1. Emir-İtaat Çerçevesinde Disiplini Sağlama

Askeri disiplin, savaş meydanında etkin bir şiddet kullanmak, birliklerin verim ve kapasitesini düşürecek en ufak tereddüt, dikkatsizlik, isteksizlik, korku, heyecan, duygusallık gibi düzensizliğe neden olacak tehdit ve tehlikeleri sürekli engellemeyi, kısacası, davranışların öngörülebilir olmasını amaçlar.

Shirley Ardener, ruh sağlığı yerinde olan bir kişinin-kadın veya erkek olsun-ölme ve öldürmeyi ürkütücü bulması, silah seslerinden korkup, içsel olarak savaş meydanından kaçması gerektiğini söylüyor.⁷⁸ En önemli aşamada bu noktada başlamaktadır. Bir erkeğe silah kullanmayı, ateş etmeyi öğretmek yeterli değildir; sorun, onu bu silahların ardı arkasına patladığı alana çekmek, bir şeyler yapana kadar orada kalmasını, vazgeçmemesini, ayrıca çatışmanın seyrini değiştirebilecek zararlı bir saldırganlığa, başıboş bir cesarete geçit verilmemesini sağlamaktır. Ordunun istediği, *yeterince saldırganlık ve şiddet kullanmak için yeterince şehvettir*. Bu yüzden, kendilerine söylenenlere sorgusuz uyma, emredileni yapmaları askerlerden ilk beklenilendir. Her şey, önceden belirlenmiş bir disiplin çerçevesinde çizilerek, en ufak bir tesadüf ve keyfiyete izin verilmez. Yaşamları ile ilgili her detaya karar verilerek, kendi başlarına karar almaları engellenir. 1970'lerde A.B.D' nin temel talim süreçleri ilgili araştırmalar yapan Christine Appy, *Working- Class War* adlı çalışmasında, bu belirlenmişliğin üzerine vurgu yapıyor:

⁷⁸Akt.,Goldstein, Joshua S.,2001,s.253.

“Her hareketin bir zamanı ve yöntemi var. Banyoyu, lavaboju kullanmak bile belli bir izne, zamana ve komuta bağlanmıştır. Tuvaleti kullanabilmek için bir hafta izin bekleyenleri olmuştur.”⁷⁹

Bunlara uymayanlar, geç kalmak, dikkatsizlik, ihmal, isteksizlik, görevden kaçma, kabalık, küstahlık, boş konuşmalar, düzensiz hareketler ve mimikler, temiz olmama şeklinde sıralanabilecek zamanlama, aktivite ve davranışlarda uyumsuzluğa neden olan hatalara karşı belirlenmiş cezalar aracılığı ile terbiye edilmeye çalışılır. Bu cezalar, çimleri biçmekten, işkencenin dahil olduğu hapis cezalarına kadar çeşitlilik gösterebilir.⁸⁰ Örneğin, yemek yemek dahi bir kurallar zincirine bağlıdır. Başları yukarı doğru, omuzlar dik bir oturma pozisyonuda, hepsinin ellerinde göz hizasında tuttıkları kaşıklar, başlamalarını bildiren bir komutla aynı anda ağızlarına götürülür. Yemek çok sıkı gözleme tabidir. Çünkü adayların fazla kilo almamaları gerekir. Rahat ve hızlı koşabilmek, çevik hareket edebilmek için fit bir vücuda sahip olmalarına ayrıca dikkat edilir.⁸¹

Sürekli gözetim ordunun en temel özelliğidir. Adayların her hareketi, bir üst rütbedeki komutanca denetlenir. O subay da daha kıdemli bir subay tarafından gözetime tabidir. Yukardan aşağıya işleyen bu süreç, aşağı rütbedeki subayların bir üstünü gözlemlemesi şeklinde de işler.⁸² Böylece kimsenin keyfi davranmasına ve kurallar dışında karar almasına izin verilmez. Kendi içerisindeki bu sürekli kontrol, militarist sistemin şüpheli, güvensizlik ve korku duyan özelliğinden kaynaklanmaktadır.

⁷⁹ Appy, Christine G., *Working Class War: American Combat Soldiers and Vietnam*, Harvard University, A.B.D,1993,s.86.

⁸⁰ Kronsell, Annica ve Erica Suedberg, “The Duty to Protect: Gender in the Swedish Practice of Conscription”, *Cooperation and Conflict* içinde, Vol.36, No.2,2001,s.158.

⁸¹ Hilsdon, Anne-Marie,1995, s.51.

⁸² Ibid, s.63.

Bu kırılğan ve suni düzenin bozulmaması için çok katı disiplin kuralları eşliğinde takip edilmesi, denetlenmesi gerekir.

Bu katı disiplin çerçevesi, askerleri savaş koşullarına hazırlamak içindir. Keegan ve Holmes, çatışma zamanları ve alanlardaki kritik nokta ve anlara işaret ederler.⁸³ Savunma birlikleri nerde duracak, nerede çekilecek, saldırı nerelerde başarılı olur, nerelerde başarısızlıkla sonuçlanır, geri çekilme nerde ve hangi anda bir bozguna dönebilir ya da zaferi getirebilir? Bütün bunlar kazananı ve kaybedeni belirleyeceği için bu dakika ve mekanlarda neler olacağı, yapılması gerekenler, müdahale ve dikkat savaşın sonucu açısından çok önemlidir. Türkiye'de Mardin Kızıltepe 'de askerliğini yapan bir er, PKK ile girdiği bir çatışmayı anlatırken bu kritikliğin üzerinde duruyor:

“[...]Çatışmalarda kimse kimseyi görmez, Gece görüş dürbününe on saniyede bir bakarsınız, sürekli bakamazsınız, gözü bozar. O anda her şey değişebilir. Orada saniyeler önemlidir...Mayını genelde köy yollarına döşerler.Onlar bilirler nereye döşeyeceklerini,çatışmaya girdiğimizde kendimizi atacağımız yerleri bilirler, ona göre döşerler...”⁸⁴

Yine I.Dünya Savaşı'nda, liman kanalları ile İngiliz Birliklerine yaklaşan Alman askerleri, bütün savaşın seyrini değiştirecek bir hücumda bulunur. İngiliz Birlikleri, kalan son üç rezervlerini-yaklaşık 350 askerden oluşan-şiddetli bir çarpışmaya gönderir ve bölgeyi iyi tanımayan Alman askerlerini istedikleri bir köye

⁸³ Keegan and Holmes, *Soldiers: A History of Men in Battle*, Viking Press, New York, 1985, s.255-56.

⁸⁴ Sancar, Serpil, 2009, s.159.

geri çekilmek zorunda bırakırlar ve hücumu durdurmayı başarırlar. İngiliz Komutan “Tabur, İmparatorluğu kurtardı”⁸⁵ diye bildirir.

Savaş bilinmezliklere, olumsuz birçok duruma açıktır. Tehlikenin nereden, ne zaman geleceği kestirilemediği için askerler her türlü olumsuz koşullara hazır olmalı, bedensel dayanıklılıkları arttırılmalıdır. İngiliz askeri talimleri üzerine araştırmalar yapan Kate Muir, bu hazırlık talimlerini, pek çoğu hevesle gelen adayların korkunç gerçeğe yüzleşmeleri olarak yorumluyor:

“ Artık ordudalar....Yazın terleri kalmayana kadar görebileceğiniz en küçük fırçalarla kışlalarını temizleyecekler, kışın 0 C° altında soğukta kilometrelerce koşacaklar, ve nefeslerinin donmaması için gayret edecekler, ertesi gün bayılana kadar,uykusuz kalarak talim yapacaklar. Geçit töreninde içlerinden herhangi birine bir şey sorulunca, söylemelerine izin verilen tek cevap ise, “Evet, komutanım”, “Özür dilerim komutanım”, “Emredersiniz” dir. Görevlerini yerine getiremeyenler, fiziksel işkence, çöplükleri yeme, kanalizasyondan su içme gibi cezalara çarptırılıyor.”⁸⁶

Muir'in ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, sorgulamaya, şikayet etme veya yakınmaya asla kapı aralamayan bu süreç, sert bir emir-itaat ilişkisini içerir ve eşitsiz bir güç ilişkisine dayanır. Askerlik, hizmete alınan erkeklerin, deneyimli üstlere göre aşağıya konumlandığı, bu hiyerarşik ilişki üzerinden denetim ve iktidarın uygulandığı, ezen, baskı kuran bir erkekliğin üstünlüğünün tekrar tekrar onaylandığı ve üretildiği bir sistemdir.

⁸⁵ Keegan and Holmes, 1985, s.41.

⁸⁶ Muir, Kate, *Arms and the Women*, Sinclair-Stevenson,London,1992 s.4.

Askerlerin bir üst rütbedeki komutan ile her karşı karşıya gelmelerinde dikkatlice selama durmaları, sorulmadan konuşmamaları, her bir ihtiyaç ve durumları için izin istemeleri, yanıtları ise aynen kabul etmeleri gibi katı bir hiyerarşiyi içermektedir. Hiyerarşiyi benimsetmek, emirlere itaati kolaylaştırmak, buna alıştırmak için yanlış yapmasalar, “hatalı davranmamış olsalar dahi, askerlere öğretici cezalar verilebilir; gereksiz günlük işler için zorlanabilirler, şiddet görebilirler”⁸⁷. Bütün bu uygulamalar onlara bireyselliklerini unutturmak içindir. Erkeklerin tek başlarına, sivil yaşamlarından kopuk, geçmişlerinden çok uzak ve bambaşka bir yaşama adım atmaları bu sebeptendir. Askerliğin ve ordunun kapalı bir süreç ve kurum olmasının başında, aile ilgisi ve desteğinden uzak tutma ihtiyacı gelir. Onlar artık kendi doğru ve ihtiyaçları, çıkarları ile hareket edecek özerk bireyler değil, ancak ordu içinde varlıklarının bir anlamı olabilecek, topluluğa bağlı askerlerdir.

Saçlarının tek tip traş edilmesi, hepsinin tek tip üniforma giymesi, aynı saatte uyumaları, aynı saatte yemek yemeleri, hepsinin hafta sonu izne çıkması ve aynı saatte birliğe teslim olmaları gibi kurallar, farklılığa, başkılığa toleransın oluşmaması, gruba aidiyet hissinin sağlanması açısından önemli bir etkiye sahiptir. Adaylar, sivil yaşama çok uzak bu atmosferde, herkesin kendine benzediğini gördüğü bu gruba daha çok bağlanmaya başlayarak, yalnızlık hissinden uzaklaşır. Yaşlılarını kardeşleri, üstlerini babaları yerine koymaya başlayan adaylar için ordu ailelerine benzer.

Çok farklı sosyal yapılardan, koşullardan, dini, politik inançlardan gelmiş genç erkeklerden oluşan bu topluluğa, bağlılık ve sadakat, dil ve çeşitli pratikler

⁸⁷ Hilsdon, Anne- Marie,1995, s.60.

kullanılarak da sağlanmaya çalışılır. Örneğin, Lutz, son dönemlerde çeşitli ırk, din, etnik kimliklerden oluşmuş B.M. barış ordularında da sadakati sağlamak için, komutanların birliklerine sık sık hatırlattığı bir düşünceye dikkat çekiyor. “Ordu, oralı, buralı, şu düşünceden, bu inançtan oluşmaz; ordu sadece yeşildir”⁸⁸ demeleri, aslında her zaman ve dönem için, yapılarında değişiklikler olsa da sadakat ve bütünlüğü sağlamanın kurum için ne kadar önemli olduğunu işaret ediyor. Bu durum aynı zamanda farklılıkları dahil ederken bile bu farklılıkları aynılığın içinde eritmeye yönelik çabanın da militarizmin işleyişinde temel olduğunu gösteriyor.

Bunun yanında, Türkiye örneğini ele alan Jenkins, komutana bağlı birliklerin belirli aralıklarla yerlerinin değiştirildiğini, bir subayın bir sonraki görevine aynı birlikte devam etmesinin çok düşük bir ihtimal olduğunu belirtir.⁸⁹ Böylece, sadece bir tek komutana, bir tek bölge ve birliğe sıkı bir bağlılığın gelişmesine izin verilmemiş, bir bütün olarak orduya ve göreve sadakat esas alınmış olur.

Bölümün başında da değindiğim gibi, bağlılığın, emirlere itaatin sağlanmasında esas mesele korkunç bir savaş, çatışma ortamına askeri çekebilme. Bu katı kuralların yanında, kimi kez alkol, uyuşturucu ilaçlar ve din de bu konuda destek için kullanılır.

Alkol ve uyuşturucu ilaçlar, askerlerin çabalarına, heveslerine karşı bir ödül olarak ya da isyankarlık gibi olası bir itaatsizliği durdurmak, sinir ve gerginliği uyuşturmak, emirlere kolay adapte etmek için sık sık kullanılır. Örneğin, İngiliz Ordusu geleneksel olarak subayların denetiminde her gün bir kadeh, riskli

⁸⁸Lutz, Catherine,2001,s.242.

⁸⁹Jenkins, Gareth,2005, s.24.

görevlerden önce de iki kadeh askerlere muhakkak içki vermektedir. İki kadehten fazlası, istenilen verim ve itaat seviyesini düşürebileceği için risk taşır.⁹⁰

Din de yapılan araştırmalarda, askerleri savaş meydanına tahammülünü kolaylaştıran faktörlerden biri olarak belirtiliyor. 1980'lerde, binlerce genç erkeğin, şehit olarak doğrudan cennete gidebileceklerine dair inançlarıyla, Irak sınırlarında çarpışmaya gitmesi buna bir örnek. Benzer şekilde, Keegan ve Holmes 'da, II. Dünya Savaşı'nda Japon askerlerinin öfke ile çarpışmalarında, reenkarnasyona, başka bir bedende tekrar hayata gelemeğe dair besledikleri inancın yattığını belirtiyorlar.⁹¹

“En güçlü olan Allah 'ın rızasını kazanmak için katıldım, çünkü Allah, şehitleri Cenneti ile ödüllendirileceğine söz veriyor.” [Ehtesham, Pakistan]⁹²

“Savaşın en üst mertebesi, cennet vaat edilen şehitliktir.”[Khalid,Pakistan]⁹³

Alkol, din veya sıkı talim süreçleri, katı disiplin kuralları itaati sağlamada önemli etkiye sahiplerdir, ancak sıradan bir erkeğin, dehşet verici katliamlara tereddütsüz katılmasında yeterli değildir. Sorgusuz bir *itaatin* temel aracı *aşağılamadır*. Aşağılama ise, *dişil değerlere* dayanır.

⁹⁰Akt.,Goldstein, 2001,s.257.

⁹¹Keegan and Holmes,1985,s.51-52.

⁹²Brett,Rachel, Specht, Irma,2004,s.43.

⁹³Ibid, s.28.

2.2. Aşağılama

Askerlik, kendi işlevine uygun ve işleyişini kolaylaştıracak hegemonik erkekliği, hizmete alınan erkeklerde inşa etme pratiğidir. Hegemonik erkeklik değerleri, daha önce de belirtildiği gibi, diğer erkeklik ve her türlü kadınlık değerlerine karşıt bir ilişki üzerinden kurulur ve bu değerler hegemonik erkeklik ile ilişkileri üzerinden tanımlanır. Savaşçı kimliğin özelliklerini yüceltmek, daha fazla belirginleştirmek için, karşıt ilişkide bulunduğu diğer değerlerin de aynı derece de dışlanması, değersizleştirilmesi gerekir. Bu yüzden ordu kadınları ve kadınlığı, erkek ve erkeklikten en çok ayıran kurumdur. Askerlik hizmet de ikili karşıtlıkları en katı ve keskin şekilde vurgulayan bir pratiktir. Erkeklerden istediği kadarını almak, ihtiyacı duyduğu kadarını yerleştirmek isteyen askeri eğitim, adaylarda oluşabilecek isyan ve saldırganlığı yok ederek başlar.

Öncelikle, “gerçek bir erkek” olmadıklarını hissetmeleri istenir ve bunun içinde 'kadınsılığa' başvurulur. Acemilere genelde, “sürtük”, talimlerde başarısız olanlara “fahişe” veya “küçük hanım” gibi, bazen de sadece “sen bir kadınsın” şeklinde alaycı ifadeler kullanılır ve kendilerini erkek hissetmeleri zorlaştırılır. Altınay'da, acemilere, çoğu kez kadın isimleri ile hitap edildiklerini söylüyor:

“Askeri eğitimde 'kadın gibi olmak' sıklıkla kullanılan bir hakaret biçimi. Örneğin, 30 yaşlarda bir erkek bana, mutfakta çalışan arkadaşlarının komutan tarafından kadın isimleri ile çağrıldıklarını işittiğinde yaşadığı şaşkınlığı anlattı. Hepsine, “adın ne” diye soruyordu, asker cevap verdi, “Hayri, Komutanım.”, Komutan, “Hayır,

senin adın Ayşe, seninki Zeynep,Semra...”Sonra bütün bulaşıkları yıkamalarını emretti.”⁹⁴

“Fahişe”, “sürtük” gibi kelimeler ise başarısız, zayıf, olgunlaşmamış bir erkeği ima eder. Bu şekilde kadının ne olduğunu, hangi işlerin “kadın işi” olduğunu, kadınlığın hangi anlamlara gelebileceğini ve kadınsılık üzerinden “ne, nasıl” olmamaları gerektiğini içselleştirmeleri sağlanır. Kaçınılması gereken kadınlık sınırları keskince çizilip, bu aşağılamalara maruz kalan erkeklerin, değersiz bir “öteki” olarak kadına nefret duymaları sağlanır. Böylece, eşitsiz cinsiyet ilişkileri militarizme eklenerek kadınları, yoksun, yönetilmeye muhtaç gören bakış açıları pekiştirilir. Bu tabi ki, hegemonik erkeklik değerlerinin yerleştirilmesi için son derece gerekli bir aşamadır. Çünkü, bu taktik ile otoriter bir komutan karşısında acemi askerler, kendini güçsüz, beceriksiz hissederler ve acizlik hissi, askerde, karşısındaki otoriter örneğe benzeme ihtiyacı doğurur ve bu arzu da komutandan gelecek her türlü emirlerin kabul edilmesini kolaylaştırır. Bu strateji ile bütün kimliği sökülen askerin bedeni “hegemonik erkekliğin” giydirilmesi için hazır hale gelir. Ancak, bu durum erkekliğin tam kazanımı ve itaatın sağlanması için yeterli değildir, çünkü inşa edilmeye çalışılan suni bir kimliktir ve her türlü doğal duygu ve tepkiler bu kimlik için bir tehdit oluşturur. Bu yüzden erkeklerde hegemonik erkeklik değerlerine sahip olma arzusunu yaratmanın dışında her birinin içindeki doğal duyguların da yok edilmesi gerekir.

⁹⁴ Altınay, Ayşegül,2004,s.78.

2.3. İçlerindeki Kadını Öldürmek

“Özgürlüğe en çok ihtiyacı olan Kadın, her erkeğin içindeki Kadındır.”⁹⁵

-William Sloane Coffin-

Cinsiyetçi sistemde erkeğin saldırgan ve korkusuz tutumu hep doğallıkla ilişkilendirilmiştir. Köktenci düşüncenin savunucularından biri olan Francis Fukuyama, “Kanda, kemikte kanayanın değiştirilemeyeceğini, durdurulamayacağını”⁹⁶ iddia ederek, cesaretin, şiddetin erkeğin özünde bulunduğu altını çizmek ister. Ancak, erkeklere askerliğin “zorunlu olması”, gönüllü olduğu durumlardaysa, teşvik edici ödüllere başvurulması ya da yukarıda değinilen desteklerden [alkol, din, şeref, prestij, vatandaşlık kazanımı gibi] yararlanılması, bunun doğal bir durum olduğunu sorgulattır niteliktedir. Ayrıca, yapılan araştırmalarla, örneğin, II.Dünya Savaşı'nda, A.B.D askerlerinden sadece % 15 'nin, o da karşı tarafın birebir tehdidi ile karşılaştığında ateş edebildiğinin kanıtlanması⁹⁷ gibi örnekler, Fukuyama gibi köktencilerin iddialarını haklı çıkarmamaktadır. Holmes, A.B.D 'deki sivil savaşta, çatışma öncesi, birçok erkeğin yere felçli gibi kaskatı yattığını, yüzünü toprağa gömüp, komutanın bütün tehdit ve şiddetine rağmen hareket etmeyecek kadar yoğun bir korku yaşadıklarını anlatıyor. Keegan ve Holmes, özellikle ilk defa çatışmaya giren bir birliğin, bire bir bedensel yaralanmalardan ziyade, silah seslerinin yüksekliği ve mermi yağmuru karşısındaki dehşet dolu manzaranın şok edici etkisi ile kıpırdayamadıklarını belirtiyorlar.⁹⁸ Bu kadar yoğun korku, panik demektir; panik ise askerlerin verimsizliği ve savaşın

⁹⁵Akt.Tickner, Ann, *Gender in International Relations*,Columbia University Press, New York,1992, s.127.

⁹⁶Fukuyama, Francis, “Women and The Evolution of World Politics”, *Foreign Affairs*, Vol.77.No.5,1998, s.27.

⁹⁷Tickner, Ann J.,1992, s.40.

⁹⁸ Keegan and Holmes,1985,s.278-84.

kaybedilmesi anlamına gelir. Korku, acizlik, panik, şaşkınlık, kadın ile özdeşleştirilen değerler olduğuna için, bunların yönetilmesi de son derece önemlidir.

Disiplinin ve askeri başarının sağlanmasındaki en önemli nokta duyguların— özellikle korku ve acıma—bastırılmasıdır. Savaşa katılmak, tehlike karşısında ekstra bir sinir ve fiziksel dayanıklılık gerektirir. Ordu bu konuda da çeşitli metot ve yaptırımlardan yararlanır. Örneğin, korkudan ağlayan veya titreyenlerin “erkeklik seviyelerinin düşük” diye etiketlenip, raporlanmaları duyguların bastırılması yönünde kışkırtıcı bir taktiktir.⁹⁹ Korkmak, ağlamak sadece bir acı veya zor bir durum karşısında performans düşüklüğü değil, bütün bunlar kadınlıkla ilişkilendirilen değerler olduğu için, o erkeği cesur, koruyucu kurgulayan bütün anlatı etrafındaki çemberin parçalanması demektir. Vietnam Savaşı'na katılan bir askerin korkuyu yenmesini anlatan komutanın sözleri de sıradan erkekliğin hegemonik erkekliğe doğru dönüşümünde *duyguların bastırılmasının* adeta bir geçiş niteliği taşıdığını örnekler:

“Savaş onu zorladı, duygularını yönetmede onu çok zorladı, bu da bizi tabi.....Sonunda savaş, içindeki erkek çocuğunu yaktı ve geriye çelik gibi bir adam bıraktı.”¹⁰⁰

Bu aslında sadece modern ordulara mahsus bir taktik değildir. Duyguları bastırmak adına erkekler, modern orduların dışında da cinsiyetçi sistemin hakim olduğu kimi kültür ve toplumlarda psikolojik testlere, güç ve sertliklerinin sınıandığı birçok sınava tabi tutulurlar. Genç bir erkeğin o toplumda onaylanan erkekliğe geçişi, birçok kültürde “kabul etme ritüelleri” aracılığıyla acıya, korkuya, kana dayanıklılıklarıyla sınanmaktadır. Bunları çekinmeden karşılayabilenler

⁹⁹ Goldstein, Joshua, S., 2001,s.269.

¹⁰⁰ Ibid, s.260.

yüceltilirken, başarısız olanlar, tüm topluma, alay edilen olumsuz bir örnek, utanç duyulan ibret olarak sunulur. Segal, erkek olarak tanımlanmak için, balıkçılıkla geçinen topluluklarda, zor bir seferden dönebilmenin, avcı topluluklarda çok riskli avcılık koşullarına dayanabilmenin, savaşçı toplumlar da ise, bir çatışma meydanına katılıp, düşmanı öldürebilmenin gerektiğini belirtiyor.¹⁰¹ Güney Afrika'da da ve birçok Müslüman toplulukta da, erkeklerin kanlı sünnet törenlerine katlanması erkeklige kabul edilmek için önemli bir basamaktır. Bıçağın acısına katlanabilirlerse, kuvvetli, korkusuz olduklarını kanıtlıyorlar; ancak bıçağın değmesi ile bağırma, titremeye başlarlar, acı ile ağlar ve başlarını çevirip kana bakamazlarsa, erkek olarak kabul edilmiyorlar. Benzer şekilde, Endonezya ve Yeni Gine 'de de, erkeklerin, sessizce ve metin durarak kırbaçlama testini geçmesi bekleniyor, en ufak bir zayıflık belirtisi ise, onları hayatları boyunca, “kadın gibi” anılmaya mahkum ediyor.

Bugün ordular, Antik Yunan, 19.yy Afrika ve Asya kültürleri ile ortaçağ Avrupası'nda yaygın olan “şehvet ve açgözlü şiddetinin kadınların hayran olduğu bir ikon tanımlamasıyla örtülmeye çalışıldığı kahraman şövalye”¹⁰² imgesinden de yararlanmaktadır. Böylece, bir anlamda geleneksel erkek yaratma ritüelleri, askeri kamp ve askeri okullarda devam etmektedir. Mesela, Berlin'de, askerler, saldırganlıklarının seviyesini arttırmaya yönelik alıştırmalardan geçirildikten sonra saldırı esnasında komutanın, ateş etmeme ve çarpışma alanından çekilme tercihi ile de karşılaşılıyorlar. Komutanlarının ateş etmeme teklifini tercih edenler, erkeklik değerlerini yitirmekle suçlanma riskini göze alıyorlar. Ateş etmeyenler, zor işler için “fazla iyiler” olarak anılırken, grubun sahip olduğu yüce değerlerden muaf olmayı

¹⁰¹ Segal, *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*, Rutgers University Press, 1990, s.111-15.

¹⁰² Goldstein, Joshua, 2001, s.280.

göze alamayan askerler, komutanlarından kusurlu erkeklikleri için özür dileyip, bir şans daha istiyorlar.¹⁰³ Bu örnekten de anlaşılacağı gibi savaştan kaçmamak, korku ve acımanın bastırılması, bir üst emirden ziyade grubun içindeki psikolojik bir baskıdan kaynaklanıyor. Utanç duygusu ve buna bağlı olarak kadınlıkla ilişkilendirilme korkusunun, adeta bir tutkal gibi bir askerin yaratılma süreçlerini birbirine bağlayarak, hegemonik erkekliğin inşasında ve askeri eğitimde temel bir işlevi yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Goldscmidt'in sosyal bir grup içerisinde insan davranışlarını belirleyen şeyler arasında en önemli yönlendiricinin itibar, prestij olduğuna dair tespiti¹⁰⁴, askerlerin savaş meydanında korkak olarak anılma utancını taşımamak için öldürmeyi göze almalarıyla örtüşüyor. Ordu içinde, her bir rütbe ve terfinin, subayların sertliklerine, baskın değerlerle uyumuna bağlı olarak kazanılmasının etkisini de göz önünde tutmak gerekir. Bu ödüllendirme stratejisi, “erkekliğin” sürekli sınanacak bir özellik olarak akılda tutulmasını sağlar ve askerlerin bütün düşünce ve eylemlerini bu değerlere kilitler. Mosse de, 19.yy başında Almanya Bağımsızlık Savaşı sırasında “erkeklik” kelimesinin çarpıcı bir sıklıkta kullanıldığına dikkat çeker.¹⁰⁵ Cesaret, güç, sertlik ve duyguların bastırılması olarak vurgulanan erkeklik, Alman erkeklerini savaşmaya teşvik eden bir araca dönüşür. Benzer şekilde, Vietnam Savaşı'nda başarısız olan Amerikalı askerlerden birinin eşinin sözleri de, askerler arasında bu yenilginin nasıl “utanç” hissini yarattığını gösteriyor:

¹⁰³ Enloe, Cynthia, a.g.m., s.56.

¹⁰⁴ Akt.,Goldstein,Joshua,S.,2001,s.269.

¹⁰⁵ Mosse,George,*Fallen Soldiers:Reshaping the Memoryof the World Wars*, Oxford University Press, New York, 1990,s.26-27.

“Böyle canlı kalmamak için her şeyi yapardım” diyordu, çünkü onlar büyük kahraman olamamışlardı. Herkesin onlardan utandığını düşünüyorlardı.”¹⁰⁶

Duyguların bastırılması, tepkilerin kontrol edilmesine bağlı olarak uygulanan taktik ve pratikler, eğitim ve disiplin süreçlerinde mücadele edilen, karşı koyulması gerekenin her erkeğin içindeki “öteki” olduğunu kanıtlamaktadır. Hegemonik erkeğin kazanımı, her erkeğin kendi içindeki “öteki” ile girdiği mücadeleye bağlıdır. Burada yok edilmesi gereken, mücadele edilen “öteki”, zayıflık, acizlik, bağımlılık olarak tanımlanan her erkeğin içindeki “kadınlık”tır. Kendi içlerindeki “ötekini” öldürebilen erkekler ise artık her türlü “ötekini” de öldürmeye hazırdır.

2.4. “Düşman” a Yönelik Nefret

Acemilere ilk başta uygulanan “kadınsılıkla” yüklü hakaretler, kadınlıktan ve bunun kendilerinde kalabilecek parçalarından nefret ettirmeyi nasıl başarır, “düşmanı” kadın olarak anmak da aynı şekilde nefreti körükler.

Milliyetçiliklerin öz itibarıyla ötekilik üzerine kurulduğu söylenebilir. Milliyetçi kimlikler başkalarıyla ilişkili olarak inşa edilir. Ulus düşüncesi, o ulusun üyesi olmayan başka ulusların ya da en azından insanların var olduğunu varsayar. Bu sebepten milliyetçilik, bazen bir baskı ve ayrıştırma bazen de bir birleştirme aracına dönüşebilir. Özellikle savaşın yaşandığı dönemlerde, bir devlet içindeki ötekilerin “biz” yapma aracı haline gelebilir. Bir “üstünlük iddiasıyla “öteki” kavramını yaratan bir toplumsal grup, kendisini de bir kalıp tipe, ötekiyle belli bir ilişki biçimine

¹⁰⁶ Goldstein, Joshua, S., 2001, s.261.

sokar”¹⁰⁷ ve çoğu kez bu üstünlük iddiasında olanlar için “ötekiler, düşmanlardır”¹⁰⁸. Milliyetçi söylem de yaratılan bu düşman imgesinin ve belirlenen ötekinin, toplum tarafından da öteki olarak algılanıp, kabul görmesine hizmet eder. Bu çerçevede, militarist söylem ise, ötekiliğin “doğal”, “sıradan”, ve “ulusun varlığına bir tehdit” olarak görülmesini meşrulaştırmaya çalışır. “Ötekinin” bir tehlike potansiyeli olarak tanımlanması ise, ötekine yönelik her türlü şiddeti, dışlama ve aşağılama pratiğini de yasallaştırır.

Sırbistan Ulusal Ordusu'na alınan, savaş öncesinde ne Sırbistan ne de Yugoslavya tarihi hakkında hiçbir şey bilmeyen, politik konulara ilgisiz Borislav Herak'ın hikayesi bize, askeri eğitimin, sıradan bir erkeğin duygularını gördüğü her Müslümana karşı şiddet uygulatacak kadar öfke ve intikama nasıl dönüştürebileceğini örnekler. Hayatında hiçbir kavgaya karışmamış, okulda başarısız olmuş, uzun süre işsiz kalıp, daha sonra bir tekstil fabrikasına giren 21 yaşındaki Herak, Sırbistan Ulusal Ordusuna katılmadan önce Müslüman komşulara ve arkadaşlara sahiptir; hatta kızkardeşi bir Müslüman ile evlidir. Ancak Herak, orduya katıldıktan sonra, komşularının, arkadaşlarının atalarının, çok önceleri kendi atalarına baskı uyguladığının ilk öğrendiği şeylerden biri olduğunu söyler. Komutanlarından, Müslüman Osmanlı İmparatorluğu yüzünden Sırbistan'ın ezildiğini öğrendiğinde, bir Sırp olarak, ezilmiş, baskı altına alınmış bir erkek olduğunu fark eder ve bir tekstil işçisi olmasından, okuldaki başarısızlığından, kızlarla iletişiminin zayıflığına kadar bastırılmış bir erkek olarak Müslümanları

¹⁰⁷ Tekeli, İlhan, “Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, **Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu -2.**, *Uluslararası Tarih Kongresi Tebliğler* içinde, Tarih Vakfı Yay.,1998, s.29.

¹⁰⁸ Ibid.

suçlar.¹⁰⁹ Böylece oluşturulan bütün öfke, şiddet şeklinde istenilen hedefe yönlendiriliyor. Betty A.Reardon, “Women or Weapon” başlıklı makalesinde, “silah kullanmak, bağımlılıktır”¹¹⁰ der. Her bağımlılık gibi, şiddet de bir kez kullanıldıktan sonra, hissiz, korkusuz, acımasız uygulanacak bir alışkanlığa dönüşmeye başlar. Herak da kışkırtılan öfke ile bir defa Müslümanlara ateş etikten sonra, Bosna savaşının en vahşi tecavüz davasının sanıklarından birine dönüşebilmiştir. Tabii ki bütün erkekleri Herak kadar dönüştürmek, biçimlendirmek mümkün değildir. Uygulanan bütün süreç ve kışkırtma araçlarına rağmen, erkekler içlerindeki “öteki” ne yenilebilmektedir.

3. Yüceltilen Erilliğin Kırılğanlığı

Duyguların bastırılmasının yönünde doğal hislerle girişilen mücadelenin bedelli de ağır olabilmektedir. Erkeklerin askerlik süreci ile giriştiği mücadele travmatik sonuçları da yaratabiliyor. A.B.D'de yapılan bir çok araştırma, Travma Sonrası Stres Rahatsızlığı [PTSD]nın en çok savaşa katılan askerlerde görüldüğünü, Vietnam Savaşı'na katılan askerlerin %53.4'nün bu rahatsızlığı yaşadığını, II. Dünya Savaşı'na katılanların ise hala bu hastalıktan çekmekte olduklarını gösteriyor. Showalter'ın, bu hastalığı, “güçlü duyguların bastırılmasına neden olan bütün erkeklik kalıplarına vücudun bir şikayeti”¹¹¹ şeklinde yorumlaması, rahatsızlığın sadece askerlerde değil, bu kalıpların dayatıldığı her erkekte görülebileceğini işaret ediyor. Askerlerde bu oran yükselirken, kıdemli subaylarda ise, travmalar, askerleri motive etmek için ideal erkek modeli oluşturmak adına sıradan erlerin üç dört katı

¹⁰⁹ Enloe, Cynthia, “All the Men Are in The Militias All The Women Are Victims”, *The Women and War Reader* içinde, A.Lorentzen vee J.Turpin[ed.], New York University Press,New York, Londra, 1998, s.50.

¹¹⁰ Reardon, Betty, A., “Women or Weapon?”, *Toward A Women's Agenda for a Culture of Peace* içinde, İnqeburg Breines, Dorota Gierycz ve Betty A.Reardon[ed.], UNESCO, Paris,1999,s.293.

¹¹¹ Akt,Goldstein, Joshua,S,2001,s.270.

şiddette beliriyor. Hastalık birebir ölüme tanık olmak ya da aşırı ölüm korkusuna maruz kalmak veya vücudunun bütünlüğünü bozabilecek tehditleri çok yoğun hissetmek, uzun açlık ve uykusuzluk, uzun süreli endişe ve çaresizlik hissi, kabuslar, çok sık sayıklamalar, dikkat eksikliği, madde bağımlılığı, ağlama nöbetleri, engellenemeyen titremeler, bayılmalar şeklinde açığa çıkabiliyor. Çok çeşitli stres faktörleri altında beklemek, beynin bunları diğer anılardan ayırmasını, üzerine hiç konuşulmadan hafızada net tutmasını sağlıyor ve bilinçsizce bozuk davranışlar şeklinde dışa vuruyor. Korna sesini duyan askerin “elleriyle kulaklarını kapatıp yere yatması, yolda yürürken aniden bağırması” veya bir başka askerin “gece birden uykudan kalkıp karısının boğazına sarılması”¹¹² gibi sarsıcı etkileri beliriyor.

Savaşı kaybetmek üzere olan bir ordu, kayıpları minimize etmek ve orduyu tekrar savunmaya hazırlamak için geri çekilmelidir. Bu esnada askerlerin telaşlanması, korkması büyük bir bozgunu getireceğinden bu saniyelerdeki, askerler üzerindeki kontrol ve baskı çok yükselmekte; artan baskı çoğu kez panik yaratarak bütün zincirin kırılmasına neden olmaktadır. 1942'de, Kuzey Afrika'da bir savaş muhabiri, tanık olduğu böyle bir panik anının, yüceltilen erkekliği nasıl darmadağın ettiğini belirtir:

“Hepsi, her şeyini bırakmış kaçıyordu. Birbirlerine “Koş, Koş seni de vuracaklar” diye bağırıyorlardı. Korku ve şaşkınlığın, sersemliğin nasıl bulaşıcı olduğunu orda gördüm”¹¹³

1944 yılında Japonya'da müttefik birlikleri üzerine yapılan bir araştırma, bir askerin dayanıklılık süresinin maksimum bir ay olduğunu ve bu sürenin sonunda

¹¹² Akt,Goldstein, Joshua,S,2001, s.26.

¹¹³ Keegan and Holmes,1985,s.42.

beliren aşırı yorgunluğun, açlık ve uykusuzluğun, duyarsızlığa, dışarıdan gelen her komuta karşı duyularını kapattığını belirtiyor. Bu da askerlerin dalgın olmalarına, kontrollerini kaybederek, birlikler arasında panik ve karmaşa yaratmalarına neden oluyor.¹¹⁴ Birlik doktorları, bir ayın sonunda, askerlerin, görev başında sayıklamalar, konuşma ve duyma güçlüğü, baygınlık belirtisi gösterdiklerini belirtiyor. Bu tip belirtilerin görüldüğü askerler, cephe gerisine çekiliyor, birtakım doping ilaçları, iyi bir beslenme, banyo yapmasının sağlanması, kıyafetlerinin değiştirilmesi¹¹⁵ gibi tedbirler, belirtilerin hafif olduğu askerlere uygulanırken, bu semptomların yüksek olduğu erkeklere ise haftalık izin veriliyor ya da saklanma çukurlarında uyuyup, dinlenmeleri sağlanıyor. Çok ciddi vakalarda ise, görevlerine son verilip, tedavi için hastaneye gönderiliyorlar. Böyle durumlarda, hegemonik erkeklığı benimseyememiş, milliyetçi ideolojiye sadakatsiz davranmış, korkak kadınlar olarak toplumun bir “öteki”si oluveriyorlar. Savaşta başarısız olan ya da geleneksel inançlarda erkeklik sınavlarını geçemeyen erkeklerin ömür boyunca karalanması gibi, utanç duyuyorlar. Hastalığın tedavisini gören bir Vietnam askeri;

“Bazen beynimin içindekileri kaybedeceğime, keşke bacağımı kaybetseydim diyorum.”¹¹⁶ diyerek şikayetlenebiliyor.

Bu hastalığın yorumlanması ise, çatışma koşullarının zorluğunu kaldıramayan erkeklerin 'kadınlaştırılması', “kadınlıkla” ilişkilendirilmesine dayanıyor; bu da erkekliğin anlamının daha çok vurgulanmasına yardım ediyor. Ordu uzman terapist ve doktorların uyguladığı tedavi, askerin düzelmesine, iyileşmesine yardım etmekten

¹¹⁴ Goldstein, Joshua,S.,2001,s.258.

¹¹⁵ Hilsdon, Anne- Marie,1995, s.114.

¹¹⁶ Withworth,,Sandra, 2004,s.111.

ziyade, onu göreve döndürecek verimliliği almaya yönelik olabiliyor. 1917 yılında, tedavisinin sonlarına doğru, görevi için tekrar “uygun olduğunu” gösteren raporu almadan kısa süre önce, Siegfried Sassoon'un hastane odasında yazdığı satırları, tedavinin hangi amaçla yapıldığına ve 'uygun olmanın' nasıl algılandığına delil oluşturur niteliktedir.

“Cehennemden çıkmak üzereyim

Uçurumun kenarındaki korkuları

Dehşet yüklü düşünceleri bırakmak,

Ölümün sırrını anlatmak için,

İlahi bir zaferle savaş meydanları sizler için parlıyor

Benim başımda ise bir lanet,

Onun ölmesi için biraz daha beklemeliyim”¹¹⁷

Kimi kez, diğerlerine örnek olması için, disiplin uzmanlarınca, elektrik şoku verme, vücutlarında izmaritler söndürme gibi metotların uygulanmasıyla da hastalanan askerlere verilen istirahat, yemek ve izinlerin diğerleri tarafından bir kaçış metodu olarak seçilme ihtimali de azaltılmış olur. Ancak, bütün bunlar, Lisa Vette 'in belirttiği gibi, askerliğin “dişil özellikleri” tolere etmede zayıf, “kırılgan bir süreç”¹¹⁸ olduğunu gösterir. Hegemonik erkekliğin tam kazanımı ise, kaçınılması ve yenilmesi gereken kadınlık ve yönetilmesi gereken kadınların kurum içinde varlığına bu yüzden belki de şiddetle ihtiyaç duyar.

¹¹⁷ Goldstein, Joshua,S.,2001, s.270.

¹¹⁸ Vetten, Lisa, “War and The Making of Men and Women”,www.cvsr.org.za/articles, 18-06-2002.

III.BÖLÜM

ORDU VE KADINLAR

Cinsiyetçi sistemde kadınların, erkekler üzerinden tanımlanmaları, toplumun militarizasyonunun önemli bir parçasıdır; bu tanımlamalarla biçilen roller ise askerlerin militarizasyonunu kolaylaştırır. Kadınlar, anne ya da kız kardeş olarak tanımlanırken, bu tanımlara uygun davranış ve zihniyet kalıpları çerçevesinde tutulmaya çalışılan, sınırlar dayatılan ve bu sayede en az askerler kadar denetlenen taraf olurlar. Cinsiyetçi sistem ile militarizm iç içe geçerken hem varlıklarını garanti altına alacak kadınlık tanımlamaları geliştirir hem de bu tanımları destekleyecek cinsiyetçi politikalar üretirler. Askeri eğitim, cinsiyetçi sistemin ürettiği bu kadınlık tanımlamalarından yararlanan bir süreçtir. Militarist sistem kadınlardan, kimi kez savaşa gidecek askerleri ve savaşı yüreklendiren kutsal destekçiler, kimi kez askerlerin ordu içinde ve savaş sırasında gündelik ihtiyaçlarını, hatta arzularını karşılayan fahişeler ve yardımcıları, moral verici eşler, dahası kimi kez de eşitlik hakkını savunarak askerlik yapmak isteyen kadınlar olarak yararlanır. Şüphesiz ki kadınların bu rollerinin her birinin ordu için farklı işlevi vardır. Kadını “öteki” olarak konumlandıran cinsiyetçi sistemden beslenen militarist sistem, kadınlar arasında da yeni “ötekiler” üretir.

1. Uzaktan Yönetilen Kutsal Kadınlar: Anneler, Kızkardeşler, Sevgileler

*Biz kadınlarımızdan güvenilir ve dürüst olmalarını
Süs objeleri gibi durmamalarını istiyoruz
Bir Alman eşi ve annesi
Hiçbir kadının dayanamayacağı zorluklardan zevk alır,
Alman kadını asil bir şarap gibidir*

*Dünyayı sever ve zenginleştirir
Alman kadını, parlak bir güneş gibi
Eve ve yüreklere doğar hep,*

*Kutsal bir saygıyı görmelidir hep,
Rekabetlerin hırsları uzaktır ondan,
Milleti temiz ve saf kalmalıdır
Budur, kadının en ulu emeli.¹¹⁹*

Curt Rosten

Rosten, dizelerinde methettiği özellikleri, Alman kadınına mahsus ilan etse de, bu beklentiler eşitsiz cinsiyetçi sistemin hakimiyeti altındaki bütün kadınlar için geçerlidir. Günlük hayatın, savaş alanının tehlikeleri ve acımasızlıklarından uzak, korunması gereken dişil bir alan olarak kutsanması, burada kalan kadınların şiddetten yoksun, fedakar, yardımcı, moral verici olarak kutsanmalarını sağlar ve kadınlara, bu kutsallıklarını, ancak “koruyucularına” destek vererek kazanabilecekleri öğretilir. Erkekliğin kültürel inşası ile yüceltilişi, sadece, erkeklerin asker olarak kutsanmasına değil, aynı zamanda kadınların da askerlerin anneleri, bacıları olarak yüceltilmesine bağlıdır. Vatandaşlık görevi, vatan için savaşmaya hazır oğullar doğurmak ve yetiştirmek olan anneler¹²⁰, militarist sistemin önemli figürlerini oluştururlar. Ulusun üstün çıkarları için savaşacak oğullar doğurmak ve yetiştirmek görevi verilen kadınlar, bu rolü yerine getirerek kamusal alanda tanınma sağlayabilirler; bu da anneliği kamusal, çocuğu ise milletin malı kılar.

Yetiştiren, eğiten taraf olarak anne çocuk üzerinde denetime sahiptir ve Goldstein'a göre, kızı şiddet yanlısı, erkeği daha narin eğitmek kadının elindedir.¹²¹ Belki de bu yüzden, cinsiyet normlarını çok kolay değiştirebilme gücüne sahip olduğu için kadın rolleri içerisinde en çok denetlenen ve kutsallıktan en büyük pay

¹¹⁹ Akt.,Koonz,Claudia, *Mothers in the Fatherland*, Martin Press, New York, 1987, s.24.

¹²⁰ Altınay, Ayşegül,2000,s.81.

¹²¹ Goldstein, Joshua, S., 2001,s.309.

atfedilen kadınlar anneler olur. Ruddick, kadınların, fikirlerine, yeteneklerine güvenilmeyen bir dünyada annelik otoritelerini bıraktıklarını, kendilerinden beklenildiği gibi, çocuklarını savaşa, ölüme, şiddete teslim ettiklerini belirtir.¹²² Böylece, bu kutsanış, fikirlerine çok nadir başvuru, hep yok sayılan kadınlar da derin bir onaylanma duygusu yaratarak, anneleri savaşın, en şiddetli destekçileri haline getirebilmektedir. Kadına atfedilen sakin, pasif, yaşam veren, barışçıl gibi özelliklere aykırı bir şiddet desteği bekleyen militarist sistem, bu paradoksu politik söylemlerde barındırdığı “kutsallık ve fedakarlık” yaması ile kapatmaya çalışmaktadır. Bu rolle kamusalda tanınan kadınlar, bunu kaybetmemek adına erkekleri savaşa kışkırtan tarafa dönüşebilirler.

1990'da, savaş patlak verdiğinde, çoğu genç Sırp erkeği, annelerinin açık teşviki ile savaşmaya gitmişler; korku ve kaçma istekleri, vatansever annelik rolüne uygun bazı kadınlarca dizginlenmiştir¹²³. Yine, genç çocukların ellerine tüfek verenler İsraili annelerdir.¹²⁴ A.B.D'li anneler ise, Körfez Savaşı'nda cephede savaşma taleplerini haykırışlardır.¹²⁵ Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, askerlik, ırksal bir özellik olarak kabul edildiği, vatan savunması da en yüce görev görüldüğü için, bu durum sistemin hem sorgulanmasını zorlaştırmış, hem de kadınların da bu durumu içselleştirmesini sağlamıştır. Esra Gedik'in bir asker annesi ile yaptığı görüşmede annenin söyledikleri bu durumu örnekler:

“Ben 63 yaşındayım, şimdi deseler ki bana gel şu tüfeği al savaşımız var savaşa gidiyoruz. Zamanında İstiklal Savaşında savaşan Fadime

¹²² Ruddick, Sara, “Maternal Thinking”, *Feminist Social Thought: A Reader* içinde, Diana Tietjans Mayers[ed.], Routledge, New York, 1997,s.342-364.

¹²³ Enloe, Cynthia, a.g.m., s.54.

¹²⁴ Hughes,Nancy S., ag.m.,s.231.

¹²⁵ York, Jodi, “The Truth about Women and Peace” *The Women and War Reader* içinde, A.Lorentzen ve J.Turpin[ed.], New York University Press, New York, Londra, 1998, s.22.

ana, Ayşe analar gibi belime kuşağı da takınırım, o savaşa da giderim... ”¹²⁶

Bu durum öylesini benimsenmiştir ki, Türkiye 'de, anne askere giden oğlu için yapılan şenliklerde mutlu ve gururludur. Bolivya'da, anneler, askerlerin arkasından desteklediklerini belirten kahramanlık marşları eşliğinde özel danslar ederken, Apachi anneleri, Türkiye'de ki gibi, savaşçıların uğurlanmasına özellikle katılmaktadırlar. Bu törene katılmak, gidişin yanında olmayı, bu ayrılışı onaylamayı işaret etmektedir.¹²⁷

Annelik, beslemeyi, büyütmeyi, korumayı, yaraları sarmayı içerir. Annelik yaşama odaklanırken, askerlik, savaş ve ölümü vurgular. Ruddick 'e göre, bir anne çocuğunun bedenini korurken, sağlıklı bir vücut ve zihne sahip olması için uğraş verirken, askerlik, o bedeni ağır koşullara dayanabilmesi için eğitir; “bedenini ve zihnini zafer ya da aşkın değerler için tehlikelere sürükler”¹²⁸. Anneliğin geleneksel içeriği, devletin şiddet kurumu ile tehdit altına girebilmekte, bir kurşunla bütün emeği yok edilebilmektedir. Bu sebepten, kaybedilen evlatların acısına karşılık anneler tekrar tekrar kutsanır.

¹²⁶ Gedik, Esra, “Şehit Anneleri ve Çözüm Algıları”,www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=45338,15-05-2008.

¹²⁷ Goldstein, Joshua S.,2001,s.317.

¹²⁸ Ruddick,a.g.m.,s.348.

Sara Ruddick;

*“Ölü bir erkeğin yüzüne baktığımızda iki ölü görürüz, erkeğin kendisi ve onu doğuran kadının yaşamını, oğlunun hayatına heba ettiği yaşamını....”*¹²⁹ der.

Mevcut militarist söylemde milletin malı sayılacak çocukları doğurmak kadının görevi kabul edildiği için, kadının oğlunun hayatı üzerine hak iddia etmesi doğru değildir; kaybı sorgulayamayan annenin aşkın amaçlar uğruna tattığı acıyı kutsamak, onun savaşa isyan etmesinin önüne geçecek, sistemle bütünleşmesini sağlayacak en etkili aracı olur. Askerlik hizmeti, oğullar ve anneler için devlete sadakati göstermenin bir yoludur. Öncelikle, bu annelerin, oğlunu herhangi bir kazada veya hastalık nedeni ile yitirmiş annelerden farkı, en değer verilen ölüm biçimi şehitliğe ulaşmış erkeklerin anneleri olmalarıdır.

“Şehitlik”, her şeyden önce, dinen kutsanmış bir olay olduğundan, dinen atfedilen saygınlık hem oğula hem aileye geçer ve şehidin, Tanrı önünde saygın bir konuma geçtiğine dair inanç, annelerin ölüm acısının telafisine dönüşür. Dinen yüceltilen ölüm, bunun yanında her şeyden üstün, aşkın varlık kabul edilen vatanın uğruna bir ölüm olduğundan toplumca da kutsanır. Annelere ise, kaybedilen evlattan geriye, iki kez kutsanmanın gururu kalır. Örneğin, Türkiye’de, 18 Mart Şehitler Günü’nde Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt konuşmasında şehit annelerini vatanın gerçek anneleri olarak onurlandırır;

¹²⁹Ruddick, a.g.m., s.348.

“Şehitlik ölümsüzlük şerbetidir, 18 Mart şehit analarının günüdür. Türk vatanının namusu onlara çok şey borçludur. Onlar oğullarını vatana bahşetmiş aziz analardır.”¹³⁰

Almanya'da da 1926 'da Goebbels, özel yetenek ve üstün cesaret örneği gösteren askerlerin annelerinin çift oy kullanmasını teklif etmiştir.¹³¹

Hughes, Brezilya'daki yoksul köylerde, kıtlığın, sefaletin hüküm sürdüğü kasabalarda çocuklarına bakmakta zorluk yaşayan annelerin, çocuklarını aç bırakarak, soğuk havada ölüme terk etmeleri ile, şehit anneleri arasında bir paralellik olduğunu belirtir. Annelerin bu taktiğe başvurmalarının altında, “Ölümcül şartları yaratarak buna izin verenin, bunu isteyenin Tanrı olduğu dair inancın”¹³² bulunduğunu belirten Hughes, bunun “rıza gösterilen bir ölüm” anlayışını doğurduğunu belirtiyor. Örneğin, dokuz çocuğunu açlığa terk eden Luiza, “Tanrı, geleceği sizden iyi bilir, beş çocuğumun yaşaması için dokuzunun ölmesi gerekiyordu” derken, Zephinha, “Eğer yaşasalardı, kim bilir belki bir hırsız, katil olacaklardı, ebedi huzura ererek bizleri daha büyük acılardan kurtardılar, acı vermediler.” diye ekliyor.

Gerçekten de, şehit annelerinin evlatlarının arkasından “ Vatan Sağolsun”, “Milletimizi parçalayamayacaklar” demeleri, ölen evlatlarını, esir düşme gibi “çok daha büyük felaketlere” karşı, ödenen bedeller olarak algıladıklarını gösteriyor ve tıpkı Brezilyalı kadınlar gibi, onlarda, yeniden doğurabilme, kaybın yerine koyabilme güçlerine güveniyorlar. İki oğlunu savaşta kaybetmiş bir Bulgar annesi;

¹³⁰ Akt., Esra Gedik, “Şehit Anneleri ve Çözüm Algıları”,<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivAnaID=1&ArsivAnaID=45338,15-05-2008>, Son erişim 17 Mart 2009.

¹³¹ Koonz, Claudia, 1987, s.55.

¹³² Hughes, Nancy S., a.g.m., s.228-231.

“Sanmayın ki oğullarım öldü diye ağlıyorum, Ağlıyorum, çünkü, iki küçük oğlum savaşmak ve düşmanı defetmek için çok küçük.”¹³³ diyor.

Bu, “düşman”ı, oğullarının yaşamından daha büyük bir tehdit olarak algıladığını örneklendiriyor. Sıradan anneler ile şehit anneleri arasına “kutsallık” hiyerarşisi koyarak, yeni kategoriler, sıralamalar yaratan militarist sistem, Esra Gedik'in “Türkiye 'de “Şehit Anneleri” Örneğinde Anneliğin İdeolojik Şekillenışı” başlıklı yüksek lisans çalışmasında ortaya koyduğu gibi, şehit anneleri arasında da, sözlerde rastlanmasa da pratikte bir ayrıma, dışlamaya işaret etmektedir. Gedik, TSK mensubu şehit annelerinin, şehit erlerin annelerinden farklı bir sosyalizasyona girdiğini, oğullarının TSK mensubu olmasıyla kendilerinin de bir nevi askeriyenin içinde yaşamaya başladıklarını, dolayısıyla ordu tarafından oğullarının ölümünden sonra aileden biri gibi muamele edildiklerini belirtiyor. Diğer yandan, şehit erlerin anneleri, sadece özel günlerde devlet adamları ve komutanların sınırlı ziyaretleri ile hatırlanıyor. Bir şehit erinin annesi Müşfika Avcı, 2006 yılında Zaman Gazetesi'ne verdiği röportajda bu ayrımcılıktan şikayet ediyor:

“Batıda şehit çocuklarına okul yardımı yapılıyor. Dershaneye, özel okullara gönderiliyor, bize de hiç olmazsa böyle bir yardım yapılırsa...”¹³⁴

Şehit ya da asker annesi olmak kadına bir saygınlık kazandırmasının yanında, ona sınırlar getiren de bir süreci yansıtır. Daha önce sıradan bir kadın iken, kutsanan bir kadına dönüşmeleri, kamusal alanda görünür olmalarını, tanınmalarını sağlar. Burada dikkat çekilmesi gereken, kadınların, bir kadın, birey olarak değil, oğulları

¹³³Goldstein, Joshua S.,2001, s.311.

¹³⁴<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=31385,16-02-2006>, Son erişim 05 Ocak 2009.

yani erkekler aracılığı ile kamusal alanda görünme hakkını elde etmeleridir. Almanya'da Goebbels'in önerisi kabul edilmemiştir; ancak bu öneri, kadınlara hakların ancak erkeklerce bağışlanacağını hatırlatan çok temel bir tabuyu işaret etmektedir. Çoğu, dernek ve örgütlere üye olarak, kendilerine erkekler tarafından dayatılan hakları• öğreniyorlar. Gedik, Ankara'daki şehit aileleri derneğinde yaptığı araştırma sonucunda, dernek temsilcilerini babaların oluşturduğuna dikkat çekiyor. Kadınların ancak, derneğin politikasına yani militarist, milliyetçi söyleme uygun düştüğü sürece konuşmasına izin veriliyor. Sistemi eleştirecek anneler “uygunsuz” olarak işaretleniyor ve gerek dernekte gerek medyada yer bulmasına izin verilmiyor, çoğu da elde ettikleri aylığı kaybetmemek için konuşmak istemiyor; dolayısıyla şehit anneleri olarak kadından beklenen davranış ve konuşma kalıpları artarak, özgür ifadeleri daha da kısıtlanıyor. Anneler, siyasal örgütlerde yer almadıkları için politik süreçleri etkileyen, katılan bireyler olmaktan uzak kalıyor, kutsanan bir mabet olarak “dişil” mekanlara hapsediliyorlar. Değer verilen olmak, “öteki”, “uzakta” olmayı etkilemiyor. Serpil Sancar'ın ifadesi ile “politikleşen ama vatandaş olamayan kadınlar”¹³⁵ olarak kalıyorlar.

Anneler dışında, kız kardeş ve eşlerin görevi ise, erkekler vatandan uzak iken, vatandan sorumlu olmak, ona bakıp, sahip çıkmak, namusları ile onu korumak, erkeklere moral ve cesaret vermektir. Vatanın bu yüce kadınlarının davranışları, saf, temiz kalmaları, erkeklerin namusu olmaları ile ilişkilidir. Namus kavramı, kadın cinselliğinin erkek tarafından sahiplenildiğini, denetlendiğini işaret eder. Sohl ve Mabro, namus kavramını şu şekilde açıklıyorlar:

•Bu haklardan bazıları: şehit aylığı, diğer erkek kardeşin askerlikten muaf tutulması, emekli sandığına bağlanma gibi, ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Gedik, “Türkiye 'de “Şehit Anneleri” Örneğinde Anneliğin İdeolojik Şekillenmesi”, 2008

¹³⁵ Sancar, Serpil, “Savaşta Çocuklarını Kaybetmiş Türk ve Kürt Anneler” içinde *Toplum ve Bilim* içinde, sayı 90, 2001, ss.37.

“Namus, erkeklerin sorumluluğundadır, iffet kadınların. Namusun etkin bir biçimde elde edilmesi gerekir, iffet ise pasifçe savunulur.”¹³⁶

Bu, kadın cinselliğinin, saflık, temizlik yanında ulusun itibarına yönelik bir tehdit de barındırdığı anlamına gelir.

Kendilerini sadakat ile bekleyen kadın imgesi, erkeklere, savaşın zor koşullarına dayanma gücü vermekte, bu süreci katlanılabilir kılmaktadır. II.Dünya Savaşı'nda da birçok askerin, çatışmaya evde kendilerini bekleyen eşe, sevgiliye geri dönüş umudunu taşıyarak gittiğini biliyoruz. II.Dünya Savaşı'na katılan Glenn Gray, kendi deneyimini anlatırken askerlikte aşkın, vahşet yüklü savaş koşullarını bir “sığınağa dönüştürdüğünü”¹³⁷, mevcut duruma katlanmak için cesaret, güç aşılayan limana benzediğini söylüyor. Eşlerin, kızkardeşlerin, anne ve sevgililerin desteği, mektup, fotoğraf, telefonlarla olan bağlantılar askerlerin amaca kilitlenmesinde çok etkili bir motivasyonu oluşturuyor. Pek çoğu, onların resimlerini, eşyalarını sürekli yanlarında taşıyarak moral buluyor. Örneğin, bir Vietnam askerinin, eşinden gelen yapma bir gülü kasketinde taşıması, I.Dünya Savaşı'ndaki kadın yüzünün olduğu İngiliz kartpostalların üzerinde, “Geceleri Siperlerin Üstünde Parlayan Yıldız” yazması¹³⁸, askerler için kendilerini bekleyen, sadık kadın imgesinin önemini işaret ediyor. Kendilerini tali, tamamlayıcı, yardımcı konuma iten bir sisteme ancak destek verdiği sürece değer bulan kadınlar, bu değeri kaybetmemek için, desteğin ötesinde savaşın teşvik edicileri olabiliyor, erkeklerin cesaretsiz kaldığı durumlarda şiddetli bir kışkırtıcı rolüne bürünebiliyorlar.

¹³⁶ Akt.,Altnay, Ayşegül, 2000, s.87.

¹³⁷ Goldstein, Joshua S.,2001 s.310.

¹³⁸ Ibid, s.308.

I.Dünya Savaşı boyunca, İngiltere ve Amerika 'da, kadınlar çok geniş çapta bir gösteri düzenleyerek, sokakta gördükleri sağlıklı her erkeğe, “yumuşaklık, kırılğanlık” imgesi olan, kısacası dişil özellikleri hatırlatan beyaz kuş tüylerini fırlatıp, “utandırma aracı” olarak kullanmışlar. 1973'de Şili'de kadınlar silahlanmadan kaçan erkeklere, onları, utandırmanın bir yolu olarak “mısır taneleri” atmışlar. Afrika'da ise savaşta başarısız olan erkeklerin eşleri onları “mahcup etmek adına halk içinde çırılçıplak soyunma”¹³⁹ metodunu seçmişler. Bu son örnekteki bedenin teşhir edilişi, kadının, cesaretsiz bir erkeğe aidiyetin inkarı anlamını simgelerken aslında yüceltilen cesaretli, saldırgan erkekliğin de kadın bedenine sahip olduğunu ima eder.

2. İçeride Denetlenen Değersiz Kadınlar:“Kamp Takipçileri”

2.1. Hizmetçiler

Askerlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için orduya dahil edilen kadınlar, ordu içi eğitim sürecinde hegemonik erkekliği, savaşçı erkeklerde inşa etmenin etkili araçlarıdır. Savaşma yeteneğine sahip olmadığı iddia edilen kadınlar, günlük yaşamda üstlendikleri geleneksel rolleri ordu içinde de sürdürmeye devam ederler. Cephe gerisindeki bu kadınların kurum içindeki varlığı, hegemonik erkekliğin inşasının bir aracı haline gelir. Ordunun gündelik işlerini yapmakla yükümlü bu kadınlar, hem ordunun eril karakterini artırma hem de savaş hazırlıklarını tamamlama gibi amaçları uğruna, denetlenen, kontrol edilen “kadınlığın” bir çeşidini oluştururlar. 17.yy 'ın ortalarında, İngiliz Ordusu'nda 40.000 askerle birlikte 100.000

¹³⁹ Goldstein, Joshua S.,2001,s.310.

kadın da, bulaşıkçı, aşçı, çamaşırcı olarak bulunuyordu. Yine I. ve II. Dünya Savaşı'nda Alman kadınlarının bu amaçla birliklere dahil edildiği biliniyor.¹⁴⁰

Birinci ve ikinci Dünya Savaşı'nda savaşa çağrılan erkeklerle birlikte ekonomik sıkıntıya düşen kadınlar için ordu, geleneksel rolleriyle geçimlerini sağlamının bir yolu haline geldi. Ancak bu tarz bir ekonomik neden vurgusu, askere alınan erkeklerin eşlerinden farklı olarak “kamp takipçileri” denilen bu kadınların askeri birlikleri takip etmelerini, özerk, bireysel tercihleriymiş gibi algılanması hatasını barındırır. Böyle bir bakış, ordunun bu işleri yapan kadınlara olan ihtiyacını ve bu kadınlara, ordunun amaçlarına uygun çalışma şartları ve sınırları dayatan politikalarını görünmez kılar. Kendi ülkelerinde Amerikan askerlerine hizmetçilik eden Koreli kadınlardan bahseden Katharine Moon, yaratılan bu mecburi çalışma şartlarını aktarıyor:

“[...]Çoğu, ebeveynlerinden bir tanesinin, ya da ikisinin birden kayıp olduğu ya da artık ailelerine bakamayacak durumda olan ailelerden geliyorlardı. Kore Savaşı boyunca birliklerin takipçileriydiler. Çamaşır yıkadılar, yemek yaptılar, çoğu kez askerlerin cinsel isteklerini karşıladılar. Kimisi savaş yüzünden dul kalmıştı, kimisi savaşta kaçırılmıştı, ya da savaş bombaları yüzünden ailelerin ülkeden kaçışlarında kaybolanlardı.”¹⁴¹

II.Dünya Savaşı'nın açlık, yoksulluk, sağlık problemleri ile baş başa bıraktığı Alman kadınları, savaşın yıkıcı etkileri ile başa çıkmanın bir yolu olarak Amerikan askerlerine hizmet etmişler ya da aynı savaşın etkilerini taşıyan Çinli kadınların

¹⁴⁰ Enloe, Cynthia, *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press, Berkeley, 2000, s.37.

¹⁴¹ Akt., Enloe, Cynthia, 2000, s.43.

kimisi, savaş sonrası Çin'deki Amerikan birliklerinin hizmetçileri olmuşlardır.¹⁴² Askerlerin kıyafetlerini dikmek, kampa uzak kesimlerden yakıt toplamak, yiyecek, ilaç almak gibi savaş hazırlıklarında önemli eksikliklerin tamamlayıcısı olan bu kadınların katkıları ordu tarafından fark edilir. 18.yy'da, Amerika'ya karşı savaş açan İngiliz birliklerinden 23.alayın 61, 37.alayın 57 kadın bulundurduklarını bildirmeleri, yine Atlantik ötesi operasyonlarda 20.000 dikiş diken, çamaşır ve bulaşık yıkayan, yemek yapan kadın bulundurmaları bu ihtiyacı kanıtlar niteliktedir. Savaş sırasında kadınların askeri kamp kentlerindeki yaşamı, “sıradan işler” yaparak kolaylaştırdıklarını fark eden İngiliz Sir James Turner, bu kadınların askerlerin önemli ihtiyaçlarını karşılayarak morallerini yükselttiklerinin göz önünde bulundurulup, onlardan yararlanılması gerektiğini çalışma arkadaşlarına vurgulamıştı.¹⁴³

Enloe, bu farkındalığın kadınlara bir artı getirmediğini belirtiyor. Savaşın açlıkla, hastalıkla, yoksullukla yaşamlarını şekillendirdiği bu kadınları ordu, bir yandan erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken, diğer yandan da hedeflenen erkek kimliğine ters düşecek özgür kadın imgesi yaratmayacak şekilde, savaşçı kimliğine marjinal kaldıklarını belirterek kontrol etmektedir. Ölme ve öldürmenin, silah kullanmanın yüceltiildiği ve erkekliğin bu beceriyi gerektirdiğinin vurgulandığı bir mekanda, askerlerin çamaşır, bulaşık yıkaması, dikiş dikmesi, aşılacak istenilen erkek kimliğine ters düşmekte ve kadınla özdeşleştirilen işler olarak bunların askerde çelişki yaratacağı düşünülmektedir. Bu sebepten, kamp hizmetlileri olarak kadınlar, askerlerin kendilerine dair algılarını sarsmayacak, zamanlarını alacak işleri onlar adına yaptıkları sürece; bu işlerle erkekleri

¹⁴²Enloe, 2000, s.43.

¹⁴³Ibid.

öfkelenmedikleri, oyalamadıkları, savaş sırasında yaşam koşullarını kolaylaştırıp askerleri memnun ettikleri sürece bu kadınlara izin verilir ve kadınların birlikleri takip etmeleri onaylanır. Örneğin, Enloe, I.Dünya Savaşı sırasında İngiliz birliklerine, askerlere içki satan kadınların, hangi sınırlarda yürüyebilecekleri, nerelerde içki satabilecekleri nerelerde satmamaları gerektiğine hep ordu çıkarları ve amaçları doğrultusunda karar verildiğini belirtiyor. Enloe, bu kadınları ordudan atmanın en kolay yolunun, bu kadınları pis, beceriksiz ve ahlaksız olarak tanımlamak olduğunu da ekliyor.¹⁴⁴

Yaptıkları işlerle ordunun savaşa hazır olma kapasitelerini artıran bu kadınlar, kadınlığın ne olduğunu vurgulamak, değersiz göstermek için de orduya alınırlar, böylece ordunun eril niteliğini de artırırlar. I. ve II.Dünya Savaşı'nda Alman ve Amerikan birliklerine bu amaçla katılan kadınlar, kirli, alçak, ahlaksız, tutarsız oldukları iddiası ordu komutanlarını tedirgin etmiş; ordunun ahlakını, kalite ve ününü kirletecekleri inancı ile birliklerden uzaklaştırılmalarının çareleri de aranmıştır. Kimi kez savaş sonrası orduyu yeniden disipline etmek isteyen komutanlar için askerlerle ilişkide olan, pis ve ahlaksız olduğu kabul edilen Alman ve Çin kadınlarının cinsel hastalığa neden olacağı düşünülerek birliklere prezervatif dağıtılması, kimi kez de bu kadınların orduya dahil oluşlarına yasak getirilmesi gibi durumlar ilginç örneklerdir. Kamp hizmetlisi bir kadının sert, dövüşken erkeklerin arasında bulunmasının kendi seçimi olarak algılanmasına ve bu nedenle düşük ahlaklı olarak damgalanmasına neden olur. Amerikan ordusunun geçit törenini izleyen bir gözlemci, askerlerin arasındaki hizmetçi kadınların ve de kadınlığın bu manzarasını aktarır:

¹⁴⁴ Enloe, 2000,s.42.

“Evrenin bu kadar kirli yarattığı insan kılığında üretebileceği daha önce hiç aklıma gelmezdi; kirli, fakir, zayıf, sırtlarında bellerini ikiye bölen, içinde kap, bardak, alet, mobilya, çoğu yolda yeni doğmuş bebekler bulunan ağır sepetlerle yük hayvanını andıran binlerce kadın...Kirli paçavralar içinde kadınlar....”¹⁴⁵

Kamp takipçileri olan bu kadınlar aracılığıyla kadın işleri ve erkek işi arasındaki fark netleştirilirken, bu işleri yapan kadınları küçük gören muameleleri aracılığıyla bu işlerin ve kadınlığın değersizleştirilmesini sağlamakta, bu da askerlerde, değersizleştirilen kadınlığın karşısında yüceltilen erilliği daha çok sahiplenilme arzusunu doğurmaktadır.

2.2. Hemşireler

Sağlık ve tedavi hizmetleri her zaman ordunun plan ve programlarından biri olmuştur. Tedavi şartlarının yoksunluğundan dolayı ölüme terk edilen askerler, ordu için ciddi bir zaiyat demektir. Ancak bu askerleri evlerine göndermek, hastane tedavi masraflarını karşılamak da ciddi bir ekonomik sıkıntı oluşturur. Savaş alanında yararlanılan erkeklere tedavi işlerini bırakmakta cephede insan gücü eksikliği demektir. 17.yy'dan önce, kamp takipçileri olan ve ekseriyetle askerlerin eşlerinden oluşan kadınlar, gündelik işlerle beraber, yaralı askerlerin bakımını da yapmaktaydılar. Ancak, komutanlar arasında bu kadınların pis olduğu inancı ve buna delil olarak sunulan askerler arasında artan salgın hastalıklar ve kayıplar, tedavinin denetimsiz ve de acemi kişilere bırakılmayacağı düşüncesini doğurmuştu. Bu nedenle, yaralı askerler ordunun her zaman önemseydiği bir sorun olmuştur. Tedavi hizmetlerini karşılamamanın en kolay yolu, cephedeki insan gücünü azaltmadan

¹⁴⁵ Enloe, 2000,s.45.

ordunun tıbbi bakım hizmetleri üzerinde kontrolünü kurmasıdır. Bu problem ordunun, asıl işi erkeğe yardımcı olmak, bakmak olarak kabul edilen kadınları ama bu kez önemli bir farkla profesyonel olanları kullanmasına neden olur. Böyle bir formül, işinde profesyonel olan, ancak her kadın gibi ordunun savaşçı kimliğine uzak durması gereken kadın hemşirelerin kontrolünü gerekli kılar. Profesyonel hemşirelerin ordu birliklerine katılmaları ise, tek taraflı bir talebin sonucunda gerçekleşmemiştir. Bu hem hemşire olan, ya da olmak isteyen kadınların, hem de onlardan kendi amaçlarına en uygun şekilde yararlanmak isteyen ordunun talebi ile şekillenen, bu taleplerin birbirini karşılıklı biçimlendirdiği, kimi kez çakıştığı bir sürece işaret eder.

Modern askeri hemşirelerin ordu birliklerine katılmalarında Kırım Savaşı bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaştaki ağır kayıplar ve başarısızlıklar ordunun plan ve düzenlemelerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu savaştan çıkarılan en önemli derslerden biri de askerlerde görülen salgın hastalıklarla tıbbi bakımın ordunun performansı, etkinliği için can alıcı öneme sahip olduğu, bu yüzden de sağlık hizmetinin ordunun sıkı denetimine altında tutulmasının gereğidir. Ancak bu fark ediş, Florence Nightingale gibi sağlık personeli kadınların askerlerin bakım koşullarını eleştirmesini ve değiştirmeye yönelik çabalarını da içerir. Nightingale, sıhhi olmayan ve yanlış olduğunu düşündüğü sağlık koşullarını eleştirip, bunları düzenleyen erkek otoritelere, ordu doktorlarına itiraz ederken, itaatkar kadın imgesinden uzaklaşsa da, bu işi resmi bir ehliyete, eğitime sahip olmadan yapan hemsinsi kamp takipçilerini eleştirerek, ordunun kalitesini en iyi şekilde arttırmak için profesyonel bakımı savunur. Bu yüzden de kadınlara belirli alanlar ve kalıplar dayatan eril mantığı ve savaşı sorgulamayarak, ordunun uzaktan denetlediği savaşı

ve askerleri destekleyen kutsal kadınlar imgesine uyar. Nightingale, hijyenin, iyi beslenmenin, temiz kıyafetler ve yatakların askerlerin iyileşmeleriyle bir ilgisi olmadığını düşünen ordu doktorlarına itiraz eder ve yetki ister.¹⁴⁶ Bu yetki talebi erkek doktorların otoritesine bir karşı çıkıştır, ancak Nightingale bu yetkiyi, askerlik gibi kutsal saydığı bir göreve katkıda bulunmak için de istemektedir. İyi eğitilmiş, zengin bir aileden gelen, bunun avantajlarından, bürokratik bağlantılarını devreye sokarak yararlanan bu İngiliz kızı sayesinde ilk profesyonel hemşire ekibi, 1854 yılında, Kırım Savaşı'nda çarpışan İngiliz birlikleri cephesine gönderilir. İngiltere'deki hemşire evinin yöneticisi olan Nightingale ve yönetimindeki ekibin birliklere katılmaları başka ülkelere de model olmuştur. Hemşireler, bakım, beslenme, hassaslık, şefkat gibi değerlerle özdeşleştirilen kadınlık özelliklerinin tam taşıyıcısı olarak ordu için uygun bir kadın modeli oluştursalar da, kamp takipçilerinden farklı olarak uzmanlığı ve bu uzmanlığa bağlı otoriteyi taşıdıklarından, itaat etmesi, boyun eğdirilmesi gereken kadın sembolü ile çakışmaktadırlar. Bu yüzden, askerlerin verimi için, baskın erkeklik değerlerini sarsmamak adına, hem tıp hizmetinin hem de hemşireler üzerinden de kadınlığın kontrol edilmesi gerekir. 19.yy ve 20yy'da da ordunun sağlık hizmetlerinde duyduğu ihtiyacın, orta sınıf beyaz kadınların da geleneksel ev içindeki rollerinden kurtulma yollarını aradıkları bir döneme denk gelmesi,¹⁴⁷ hemşire olarak birliklere kaydolmuş gönüllü kadınlar hakkında toplumsal bir şüpheyi doğurur, toplumda hepsinin Nightingale'in vatanseverliğini taşıyıp taşımadığı sorgulanmaya başlanır. Enloe, çoğunun vatana hizmet gibi “ulu bir amaç” uğruna katıldıkları düşünülse de, bu kadınların günlüklerinde, ordu hemşireliğini seçmelerinde yaşamlarına renk vermek,

¹⁴⁶ Enloe,2000,s.202.

¹⁴⁷ Goldstein, Joshua ,2001,s.314.

kendi yeteneklerini ispatlamak, kimi kez de yeni yerler görme imkanını yakalamak gibi nedenlerin yazdığını belirtiyor. I.Dünya Savaşı'nda Güney Afrika'da çalışmış bir İngiliz hemşire de , “Bir İngiliz hemşiresi, Afrika hastanelerinde kendi talihini arar, tıpkı erkek kardeşinin maden ocaklarında araması gibi...”¹⁴⁸ sözüyle bunu ifade etmiştir. Bu yüzden, bekar, genç, beyaz, gönüllü kadınların talepleri, toplumda yurtseverlikten ziyade cinsellikle ilişkilendirmiştir. Özellikle 1860 ve 1880 yılları arasında ağırlıklı olarak cinsel hastalıklara yakalanan askerler için hemşirelerin sayısının artırılması, ordunun saygınlığını toplum gözünde tehdit etmeye başlar. Ordu, kendi saygınlığını korumak adına çeşitli stratejiler geliştirir. Örneğin, Amerika'daki Sivil Savaş sırasında kadın hemşirelerin müdürü olarak Dorothea Dix'inin örnek hemşire modeli olarak seçilmesi ve sunulması gibi.¹⁴⁹ Kadınsı narinlikten yoksun, katı kuralları ve disiplini olan sert duruşlu ve ciddi yüzlü bu kadının, genç hemşirelerin evlerinden uzakta erkek askerlerin ortasında gerçekten ne yapmakta olduğunu merak eden halkın endişelerini gidermeye yarayacağı düşünülür. Hemşireler için, belirli bir davranış, konuşma, duruş tarzı kadınlara dayatılırken, halka da ordunun karakterini riske atmayacak cinsellikten arındırılmış bir kadın modeli sunulur. 1900'ler de ise, Mısır, Sudan ve Güney Afrika'da ki koloni savaşlarına katılan İngiliz Ordusunda görevli hemşirelerin birliklerine kraliyet ailesinden isimler verilerek ordu hemşirelerinin toplumsal statüsü artırılmaya çalışılmıştır, Prenses Christians Hemşirelik Servisi, Kraliçe Alexandra Hemşirelik Servisi gibi... Askeri hemşirelerin uygunluğunu korumak için geliştirilen stratejilerden biri de bu kadınların hizmet süresindeki deneyimlerini anlatmamaları konusunda sürekli uyarılmaları, hemşirelere bunun ordunun imajını bozabileceğinin

¹⁴⁸ Goldstein ,Joshua, 2001, s.341.

¹⁴⁹ Enloe,2000,s.212.

hatırlatılmasıdır. Kimi kez de, ordu I. Dünya Savaşı'nda Amerikalı komutanların uyguladığı gibi evlilik dışı hamile kalan hemşireleri görevden atarak belirli bir “saygın kadın imgesi” dayatan kuralları uygulamıştır.¹⁵⁰ Dix gibi kadınlar, çalışkan, disiplinli, vatansever ve askerler için cinsel tehditten uzak kadınlar olarak ordunun model seçtiği ve kabul ettiği kadınlardır. Bu aseksüel resmedilişi ile hemşireler anne rolüne yaklaşırlar. Cinsel cazibeden uzak anne figürü ordunun kadınlık tanımlamalarına da yaklaşmakta, eril karakterine tehdit oluşturmamaktadır. Tıpkı annenin çocuğunu beslemesi, yaralarını sarması, ona bakması gibi, hemşireler de askerler için, savaşın getirdiği zorlukları dayanılabilir kılan moral verici annelere benzerler. I.Dünya Savaşı'nda, sedyedeki yaralı bir askerin bebek ebatlarında hemşirenin kollarında resmedildiği İngiliz posterleri bu göndermeyi içermektedir. Ordunun, çatışma sırasında yaralanan, sakatlanan askerlerinin cinsel isteklerini karşılayan değil, onları iyileştirecek annelik özelliklerine sahip kadınlara ihtiyacı vardır. I.Dünya Savaşı'na katılan bir İngiliz subay bu durumu ifade etmektedir:

“Yorgun düştüğümüzde en çok ihtiyacımız olan şey, bize annelik edecek kadınlardır.”¹⁵¹

Diğer yandan hassas, şefkatli, güzel bir hemşirenin varlığının askerlerin fantezilerini süsleyip, çetin savaş şartlarına dayanabilmesi için moral verdiği de gözlenmiştir. Kırım Savaşında sıradan askerlerinde ruhsal ihtiyaçları olduğunu, bu yüzden kendilerini iyi hissetmeleri gerektiğini söyleyen Nightingale, askerler için temiz kıyafetler, çatal, bıçaklar aldırarak, kazanları tamir ettirmiş ve asker eşlerini orduya çamaşırıcı olarak aldırarak sargı bezlerinin ve yatak çarşaflarının temiz

¹⁵⁰ Enloe, 2000, s.217.

¹⁵¹ Goldstein, Joshua S., 2001, s.309.

tutulmasının sağlamıştır. Hassasiyeti ve inceliği İngiliz askerlerine moral olmuştur. Hemşirenin güzel yüzü, hoş sesi askere savaşın biteceğini ve savaş dışında bir dünyanın hala var olduğunu hatırlatması bakımından önemlidir. Ayrıca, cephe gerisinde bu kadınların varlığı, savaş sırasında yorgun düşen, bayılan, korkan askerlerin çatışma alanına geri dönmesini de kolaylaştırır. Bu durum, hemşirelerin görevlerinin ordunun erkek gücündeki zayıflığını önlemekten çok daha fazlasını içerdiğini gösterir. Cephe gerisinde askerlerin erkekliklerini kanıtlayacakları, cesaretlerini ispat etmeleri gereken tanıklardır. Cephe arkasındaki alan hemşirelere, erkeklerin savaşçı rolüne katkıda buldukları, hayranlık dolu bakışlarıyla askerlerin kendilerini daha kolay savaşçı hissetmelerini sağladıkları için de açılmaktadır. II.Dünya Savaşı'ndaki anılarını kaleme alan bir hemşirenin, askerlere duyduğu hayranlık dolu sözleri hemşirelerin, askerlerin savaşçı erkekliklerini onaylama görevini de yerine getirdiklerini gösteriyor:

“Amerikan askerlerimiz ve onlardan oluşan ordu hakkında çok şey öğrendik. Yaralı bir asker ağlamaz. Gösterdikleri sabır ve kararlılık, cesaret ve sebat görülmeye değer muhteşem şeylerdi. Sizleri tanımak bir ayrıcalıktı...”¹⁵²

Askerlerin hayallerini süsleyen genç, güzel, hemşire şeklindeki bu resmediş, anneyi anımsatan ordu için “uygun, saygın” kadın imgesi ile çakışır. Ordunun kadın hemşirelerle ilgili bu çelişkili tasviri, politikalarına da yansır. Örneğin, evli hemşireler I.Dünya Savaşı'nda Amerika ordusu için problem olmuştur. Parmaklarında evlilik yüzüğünü taşıyan hemşirelerin, askerlerin bu kadınlarla ilgili

¹⁵² Goldstein, Joshua S.,2001,s.306.

hayal kurmasını ve savaşa motive olmasını zorlaştıracakı düşünölmüş ve evli olanların katılımı yasaklanmıştır. Ancak, bu seferde evlenip ayrılmak zorunda kalan yetenekli, becerikli elemanlarını kaybeden Amerikan ordusu yasağı II. Dünya Savaşında kaldırmak zorunda kalır. Ayrıca Dix gibi erkeksi göröntüye ve özelliklere sahip kadınlar, kadınla özdeşleştirilen değerlere karşıt bir örnek oluşturmaktadır, bu kadınlara dişil özelliklerinin yeniden kazandırılması için, film ve reklam sektörü de onları narin, kırılğan, romantik figürler olarak resmetmeye başlar.

Ordunun hemşirelerle ilgili yaşadığı ikilem, sadece onların cinselliği içeren romantik figürler şeklinde ya da cinsellikten arınmış profesyoneller olarak tasvir edilmeleri ile sınırlı değildir. Ayrımcı cinsiyetçi sistemden beslenen ordu, bu ikilemini, beyaz ve siyah hemşireler arasına hiyerarşı koyan, ırkçı düşünceleriyle de yansıtır. Amerika'daki sivil savaşta, Afro-Amerikalı hemşireler de birliklere alınır; ancak gayret ve katkıları resmi olarak tanınmayan bu kadınlar, ordu hemşireleri değil, askerlerin yaşam koşullarını iyileştiren kamp görevlileri olarak değerlendirilirler.1901 yılında kurulan Amerika Kara Ordusu Hemşire Birlikleri ve 1908 yılında kurulan Deniz Kuvvetleri Hemşire Birlikleri de tamamen beyaz hemşirelerden oluşmaktadır. Böylece, militarist sistemin tekçi, dişlayıcı, ezici politikalarıyla çelişmeden siyah hemşirelerden de yaralanılır. Ancak II.Dünya Savaşı'nın sonunda, Nightingale'in mücadelesine benzer bir mücadele veren Siyah Hemşireler Ulusal Kuruluşu lideri Mabel K.Staupers'in politik kurumlarla uzun süren görüşmeleri sonucunda, bütün Amerikan birlikleri siyah hemşirelere açılmıştır.

Savaşma yeteneğinden yoksun, dayanıksız, hassas olarak ifade edilen kadın tanımlamalarına cephe gerisindeki görevleri ile uysalar da bir hemşirenin görev şartları bu tanımlamaları haksız çıkarmaktadır. Cephede yaralanan askerleri sedyeye

taşıırken, ilk yardım aletlerini cepheye götürürken birçok kez ateş altına girebilmekte, mayınlı bölgelere geçmekte ve gaz saldırılarına maruz kalıp sakatlanabilmektedirler. Yaralı askerlere cephe gerisinde bakan, hizmet eden tanımlamalarıyla hemşirelik öylesine dışlaştırılmıştır ki, çatışma sırasında bir askerin sağ kalmak için verdiği mücadeleyi veriyor olmaları dişil değerlerinden hiçbir şey eksiltmemektedir. Nitekim, Vietnam Savaşı sonrasında yapılan bir halk oylaması, çatışma bölgelerinin savaşı olarak kadınlar için uygun olmadığını düşünen çoğunluğun, aynı bölgeleri hemşireler için uygun gördüğünü açığa çıkarmıştır.¹⁵³ Bu da, dişillikle özdeşleştirilen özelliklerle uyumlu rollerde oldukları sürece kadınların ordu içindeki varlığının tehdit yaratmayacağını göstermektedir.

Hemşireler, gerek kendi, gerek tedavi ettikleri askerler, hizmet ettikleri kurumun komutanları, kimi kez de desteklerine güvendikleri toplumun düşünceleri çerçevesinde ordu hemşireliği yapmışlardır. Kadının erkeğe karşı fedakar, yardımcı kimi kez romantik ama ahlak tanımlarına uygun -fakat her an “karalanmaya” ve “değersizleştirilmeye” yatkın bir konumda- becerikli, sakin, huzur veren rolünü, hemşirelerin ordu içinde askerlere karşı üstlenmelerine izin verilmiş, böylece, ordunun erkeklik tanımlarına ve eril karakterine destek vermeleri sağlanmıştır.

2.3. Fahişeler ve Militarize Fuhuş

Askeri fuhuş politikaları başta A.B.D olmak üzere birçok ülkede uygulanmış ve uygulanmaya da devam etmektedir. Fahişeler, ordunun askerlere hegemonik erkekliği aşılama da kullandığı kadınların önemli bir kategorisini oluştururlar. Ordu içi eğitim, askere öz güven ve çarpışmak için istek kazandırmayı hedefler. Bir asker, bu özelliklerin çatışma anında kendisinin hayatta kalmasını sağlayacağı kadar, onu

¹⁵³ Akt.Enloe,Cynthia,2000, s.224.

bir fatih, hakim yapacağını da unutmamalıdır. Fethetmek, ele geçirmek orduda büyük öneme sahiptir. Savaş sırasında toplanan istatistiklerden, Filipin Ulusal Ordusundaki gibi ordularda örneğin, personelin performansı değerlendirilir.¹⁵⁴ Kimin ne kadar esir ele geçirdiği, kaç tane düşman öldürdüğü incelenir; performansları yüksek bulunan askerlerin terfi ettirilmesi ile fetih kavramı daha da güçlendirilir. Askeri eğitim süresince askerlere, dişillikle özdeşleştirilen zayıflıktan bağımlı olmaktan nefret etmeyi öğreten ordu gözünden “güç”, zayıf olan düşmanın ele geçirilmesi, zayıf olan tarafın fethedilmesi anlamına gelmektedir. Böylece düşman dişilleştirilirken, fethetmek eril anlam kazanır. Bu da “güçlü” erkek askerin, dişillikle özdeşleştirilen her şey üzerinde güç kurmasına izin verir; kadının bedenine girme, hakim olma hakkının olduğuna inandırır. Zayıf dişillikten nefret edilmesinin altında, kadının kontrol edilemeyen, durdurulamayan cinselliği yatmaktadır. Böyle bir tehdidin önüne geçmek için ordu, tecavüz, fuhuş yoluyla kadınların cinsel istismarını destekler. Hem dişilleştirilen düşmana, hem de kadın cinselliğine yenilmemek için, askeri ve cinsel fetih birbirine bağlanır. Savaş öncesi askerleri böyle bir fethetmeye hazırlama, güven aşılayıp, morallerini yükseltmek için birliklerin bulunduğu üslerin yanında veya çok yakınında genelevler ya da fahişelerin bu amaçla çalıştırıldığı bar, disko, moteller bulundurulmaktadır. Ancak, askerlerin fahişelerle olan teması başıboş bırakıldığında cinsel hastalıklardaki artışa neden olur. Özellikle II. Dünya Savaşı'nda bu durumun gözlenmesi üzerine A.B.D ordusu başta olmak üzere bütün ordular, fuhuşu organize etme ve yönetmede daha müdahaleci bir rol üstlendi. Böylece ordu, tanımladığı erkeklığe sahip askerler yaratmak için hem erkek cinselliğini hem de kadın cinselliğini denetler.

¹⁵⁴ Hildson, Anne Marie, 1995, s.111.

Militarize fuhuşun organizasyonu, birliklerin kendi ülkelerinde ya da ülkelerinden uzakta bulunmalarına bağlı olarak değişmektedir. Birlikler yeni bir yere taşındıklarında, askeri personel, gece kulüpleri ve dans salonları şeklinde kışlaların çok yakınında kendi eğlence mekanlarını da organize eder. Asya'daki, *Women's Commissions on Human Rights*, A.B.D üslerinin bulunduğu yerlerdeki genel evlerin, gösterişli pahalı ilanları dikkat çekici olması karşısında Filipinler ordusu gibi yerli ordunun eğlence mekanlarının son derece sade olduğunu ve ilanlarının verilmediğini belirtiyor.¹⁵⁵ Danışmanlığa göre, bu durumun nedeni, Filipinlerin kırsal kesimlerinde ordu personelinin eşlerine sadık olduğu ve fahişeler gibi ahlaksız kadınlardan nefret ettiğine dair inancın yaygın olmasıdır.

Ordunun, savaş öncesinde hazırlık ve moral kaynağı, savaş sonrasında bir ödül olarak fuhuşu önemsemesi, askeri üslerin etrafında “Dinlenme ve Eğlence” mekanları adı verilen (R&R) kulüplerin, barların, restoranların artmasına neden olur. Askeri birliklerin yerleştiği alanlarda, fuhuş sektörü de gelişmeye başlar. Ordunun ve askerlerin R&R kulüplerine olan talepleri, üslerin bulunduğu şehir ve ülkeleri bir anda seks sanayisi haline dönüştürebilmektedir. Askerin cinsel arzularının tatmin edilmesi, orduda savaşa hazır olma durumu ile ilişkilendirilir. Askerin ihtiyaçlarının karşılanmış olması sınırları, gerginliğini yatıştıracağı için önem taşır. Bu yüzden Filipinler'de, örneğin Angels, Olongapo ve Manila gibi askeri üslerin bulunduğu şehirlerde yerli genç kızların çoğu, askerlere moral ve zevk veren fahişeler olarak fuhuş ticareti yapanlar tarafından en çok kullanılan kadınlardır. *Coalition Against Trafficking in Women [CATW]* raporlarına göre, askeri üslere fahişelik yapan yerli

¹⁵⁵ Hilsdon, Anne Marie, 1995, s.92.

kadınların çoğu, fakir ailelerin eğitimsiz çocuklarından oluşur.¹⁵⁶ Fuhuş ticareti yapan yerli tacirler ve askeri personel genellikle bu durumdaki kızları seçiyor. Ailelerine ordunun temizlik, çamaşır, bulaşık gibi temel işlerini yapacağı söylenerek seks sektöründe kullanılacakları ailelerinden saklanıyor. Kimisini, uluslararası seks ticareti yapan kampanyalar aracılığıyla, deniz aşırı ülkelere gitme ihtimali cazib ederken, bir kısmı da bir Amerikalı ile evlenip, göç etme arzusunu taşıyan “Amerikan rüyasını” gerçekleştirebilmenin bir yolu olarak fahişeliği seçiyor.¹⁵⁷ Askeri fuhuşun en tipik özelliğini düzenli müşteriler oluşturuyor; bu da ordu personeli ve fahişelere birbirlerini yakından tanıma fırsatı veriyor. Bu yakınlaşmaya ordu otoritelerince, genelev ve bar sahiplerince göz yumuluyor. Bar sahibi, askerlere, fahişelerden birini bazen bir haftalığına bazen daha uzun bir süre kiralarken, ordu komutanları askerlerin bu fahişelerle üslerde vakit geçirmelerine izin verebiliyor.¹⁵⁸ Fakat, fahişelerin çoğu, Amerikan rüyasını gerçekleştiremiyor çünkü, ordu aracılığıyla başlayan ve sürekli gözetiminde olan bu ilişkide evliliğe izin verilmiyor. Enloe, askerlerin yerli kadınlarla olan denetimsiz, yoğun ilişkisinin çatışma anında askerlerin performanslarını düşüreceğine dair bir inancının orduda hakim olduğunu belirtiyor. Her an birliklerini çekme, transfer etme ihtimalini taşıyan ordu, askerlerin duygusal bağlar, sorumluluklar taşıyarak performansının, konsantresinin düşürmesini istemiyor. Bir kısmını ise, ev içi şiddetten, dayaktan kaçmak isteyen kızlar oluşturuyor. CATW bulgularına göre, bu kadınların pek çoğu, yasal olmayan yollarla insan ticareti yapan tacirler tarafından sahte kontratlarla yasal işlerde çalışacaklarına inandırılıyorlar. Ev içi şiddet gören, yoksulluktan çeken kadınların bu

¹⁵⁶Enriquez,Jean, “Filipinas in Prostitution Around U.S. Military Base in Korea”<http://www.action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml?x=16941,26-10-2009>, Son erişim, 12 Aralık 2009.

¹⁵⁷Hilsdon, 1995, s.100

¹⁵⁸Ibid.

durumun seks tacirleri istismar ediyor. Çoğu sahte olan iş anlaşmaları ile Filipinler'den, Bangladeş'ten, Çin'den getirilen bu göçmen kadınlar, Kore, Singapur, Bruni ve Japonya gibi A.B.D askeri üslerinin bulunduğu bölgelere yerleştiriliyorlar. Göçmenler için boşaltılmış ucuz işlere yerleştirilen göçmen kadınlar ayda 326-600 \$ kazanabiliyor. Bu rakam erkek göçmenlerde \$800 civarında. Kore'de bazı iş kontratlarını yapan ajanslar, 1.000-2.500 \$ göçmenlerden yerleştirme ücreti olarak alıyor. Ayrıca, göçmen kadınların her ay maaşlarından ülkelerine dönüş için gerekli olduğu belirtilen zorunlu harcamalar adı altında \$150 kesiliyor.¹⁵⁹ Bu ağır şartlar, göçmen kadınların ek işler bulmalarına neden oluyor, askeri üslerin bulunduğu bu bölgelerde ek iş ise, genellikle fahişelik oluyor. Bugün de askeri üslerin bulunduğu yerlere, seks ticareti girişimcileri kazançtan pay sahibi olmak ya da sektörü idare etmek için yerleşiyor ve ordunun talebi arttıkça askeri fuhuş küresel bir boyuta ulaşıyor.

Askeri fuhuş, orduların eski dönemlerden gelen bir alışkanlığıdır. II. Dünya Savaşı'nda da 20.000'den fazla Japon ve Güney Koreli kadının askerlerin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için vatan savunmasına katkıda bulunmaları zorunlu kılınmıştır. Ancak, kadın bedeninin yabancı askerlere sunulması istismar edilmesi Güney Kore'de 10.yy'dan beri devam eden bir geleneğe dayanır. Kazandıklarının büyük çoğunluğu devlete aktarılan bu kadınlar, “kiralık eş” olarak tanımlanmakta, cinsel ihtiyaçların yanında ev işleri de yapmakla yükümlü oldukları bilinmektedir.¹⁶⁰

Günümüzde fuhuş yasal olmadığı için, fahişeler, barlarda, otellerde, genellikle kasiyer, dansçı ve garson olarak çalışıyorlar. Askerlerin cinsel arzularını ve saldırganlıklarını kışkırtmanın bir aracı olarak bu kadınlar, patronları ve askerler

¹⁵⁹ Driscoll, Pastor Mark, “U.S. Military and Prostitution”, <http://www.relit.org/pac/againchristian/php>, 17-06-2008, Son erişim, 12 Aralık 2009.

¹⁶⁰ Ibid.

tarafından çok daha ezici, küçük düşürücü performanslara zorlanıp, işkenceye maruz kalıyorlar. Böylece, fahişeler, heteroseksül cinselliğin hem aşılama, hem de hegemonik erkekliğin bileşenleri olan nefret, öfke ve saldırganlığın kurbanı haline geliyorlar. Philippine National Development Plan for Women'in[PDPW] 1991'deki analizlerine göre, bu kadınlar, vajinaları ile sigara söndürmek, yumurta kırmak gibi performanslara zorlanabiliyorlar. Ayrıca, fahişeleri birbirleriyle dövüşmelerine zorlayan eğlenceler de düzenleniyor.¹⁶¹ Bu dövüşlerin kanı ve yaralanmaları içermesi karşılığında para veriliyor. Bar sahipleri, bu gösterinin askerlerin saldırganlığını arttırdığını ve kulübe çok iyi para getirdiğini söylüyor. Bar, otel, genelev sahiplerinin en önemli gelir kaynağını ise bakire kızlar oluşturuyor. Bir kadının bedenini ilk fatihi olmak arzusu ile bekaret, askerler arasında rekabeti artırıcı etki yaratıyor. Tabii, bekarlığın önemini bir başka nedeni ise, cinsel hastalıkları taşıma riskinin olmamasıdır. Bu konuda devlet, genel ev sahipleri ve askeri yöneticiler birlikte çalışıyor. Angeles ve Olongapo'da yerel yönetim, fahişelerin bu işi yapmalarına izin veren, dolayısıyla sağlık problemi taşımadıklarını onaylayan bir kimlik kartı taşımalarını gerekli kılıyor. Ordunun eğlence sektörüne kayıtlı fahişelere ise, AIDS ve HIV testleri için haftalık sağlık kontrollerini zorunlu kılıyor. Ordu, bu kontrollerin maliyetini üstlenirken, hastalığın tespit edildiği kadınların tedavisi ile çoğu kez ilgilenmiyor. Bu durum, hastalığın tek nedeni ve taşıyıcısı olarak kadınların görüldüğünü gösteriyor, bu da kadınların kirli, düşük olduğu düşüncesinden beslenen inancın tekrar tekrar üretilmesini sağlıyor. Hastalığın tespit edildiği kadınlar hakkında askerler uyarılıyor. Kimi kez de askere hastalığı bulaştırdığı tahmin edilen kadınların ismi bar sahiplerine ulaştırılıyor. Fakat, hangi askerlerin bu hastalığı

¹⁶¹ Hilsdon, Ann Marie, 1995, s.103.

taşıdığına dair bilgi, fahişelere hiçbir zaman bildirilmiyor. Cinsel hastalığın tespit edildiği kadınlar tercih edilmeyeceğinden bar sahipleri tarafından işten atılıyorlar. Ordunun askerlerin morali ve zevki için kullandığı bu kadınların yaşadıkları ise sadece cinsel hastalıklarla sınırlı kalmayan oldukça ağır koşullar içeriyor. Kötü beslenme, aşırı uykusuzluk ve işlerine tahammül etmeyi kolaylaştırması için kullandıkları uyuşturucu haplar başka sağlık problemlerini de beraberinde getiriyor. Bar sahiplerinin belirlediği müşteri sayısını yakalamaya çalışmak,[haftada 16,bazen 20 değişebiliyor],çalışmadığı saatleri para cezası olarak ödemek ya da ücretinden kesilmek, hamile kaldıklarında ise işten atılmak gibi bedenen, ruhen ve maddi olarak son derece yorucu şartlara maruz kalıyorlar. Kürtaj, uzman bir doktor tarafından yapıldığında çok pahalı olduğu için yerli ebelere başvuruyorlar ve sıhhi olmayan şartlarda yapılan bu operasyonların bir kısmı da ölümlerle sonuçlanıyor.¹⁶² Uzman doktorlara yaptırılan kürtajlar ise bar sahiplerine, genel ev yöneticilerine ağır borçların karşılığında yaptırılabilirdiğinden, bu borçların ödenmesi, borç verenlerin bu kadınları daha ucuza, izinsiz çalıştırarak sömürmesini kolaylaştırıyor. Bu koşullara ve müşterilerin çırılçıplak dans etmek, vajinalarına sert cisimler sokmak gibi acı veren taleplerine dayanabilmek içinse, aşırı alkole, uyuşturucu ilaçlara, afyona hatta kimi kez aseton içmeye başvuruyorlar. Ayrıca toplumsal olarak da birçok erkekle evlilik dışı ilişkiye girdikleri için “düşük ahlaka” sahip kadınlar olarak damgalanıyorlar. Ordunun hedeflediği heteroseksüel, saldırgan erkek asker yaratma politikalarına kurban edilen bu kadınlar, toplumsal olarak itibar kaybederken, onları talep eden askerlerin saygınlığı hiçbir şey kaybetmiyor. Böylece cinsiyetçi sistemin erkeğe göre, her zaman daha aşağı, daha değersiz konumlandığı sıradan kadınlarla

¹⁶² Hilsdon, Ann Marie, 1995, s.105-106.

fahişelerin arasına militarist politikalar bir hiyerarşi daha ekler ve fahişeler, hem kadın hem de daha değersiz bir kadın olarak iki kez ezilip, aşağılanır.

3. İçerde Kutsal Kadınlar: Asker Eşleri

Askerlerin çatışma alanında performanslarını etkileyebilecek unsurlardan biri olarak askerlerin evlilikleri, ordunun hep gündeminde olan bir konu olmuştur. Askerlerin evliliği ile ilgili kararlarda ve uygulamalarda, askerlerin kendilerini iyi hissetmeleri ve morallerinin yüksek olması genellikle ikincil bir öneme sahiptir. Bu politikadaki temel hedef, ordunun saygınlığını ve kurumun kapasitesini en çok arttıracak uygun evlilik stratejisini bulmaktır. Tıpkı askerlerin savaş öncesi morallerini arttırmak için fahişelerin hem gerekli görülüp, askeri fuhuşun organize edilmesi hem de bu kadınların pis ve hastalıklı olabilecekleri düşüncesi ile üslerden uzaklaştırmanın çarelerinin aranması ve artan salgın hastalıklar sonucu ihtiyaç duyulan hemşirelerin halkın tepkisinden çekinip aseptik şekilde betimlenmesi; öte yandan bu hemşirelerin, kadınsı özelliklerden yoksun olmasından rahatsız olup, askerlerin motivasyonunu arttıracaklarını düşündüğü romantik figürler olarak tanımlanmaya başlanması gibi çelişkiler, asker eşleri konusuna da yansır.

İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerin savunma kuvvetlerinde, 19.yy 'ın sonlarına kadar, askerlerin evli olması istenilen bir özellik değildir.¹⁶³ Birlikler, sık sık cepheden cepheye taşındıklarından asker eşleri ve çocukları, orduda bir yük olarak görülür. Aciz ve zayıf olarak tanımlanan eşler ve çocuklar, daimi bir korumayı gerektireceklerinden orduya, askerlerin performanslarını bölecek sorumluluklar yüklerler. Ayrıca, aile, eş, asker için ordu dışında bir bağ demektir. Ordu içinse, kurumun dışında kalan kuvvetli bir bağ, askerin orduya olan sadakatini bölme, bu da

¹⁶³ Enloe, Cynthia, 2000,s.155.

çatışma anında askerin konsantresini düşürme tehlikesi taşır. Ancak 1870'lerde, ordu içindeki salgın hastalıklarla ve askerlerin gerek hemşirelerle gerek fahişelerle olan yakın temasının, ordunun en büyük destekçisi olan halkın gözünde itibar kaybettirmeye başlaması ile askerlerin evlilik meselesini yeniden değerlendirmek zorunda kalır ve İngiltere'de, Viktoryan döneminin ahlaksal normlarına uygun, düzenli, ahlaklı, sadık asker beklentilerine karşılık vereceğinden askerlerin evliliği teşvik edilir. Aynı zamanda eşlerin kurum içindeki varlığı, askerleri motive eden bir güç olabileceği gibi, askerlerin çamaşır, yemek gibi gündelik ihtiyaçlarının yanı sıra cinsel ilişkisinin de bedavaya karşılanması demektir. Böylece asker eşleri, ordunun fiziksel, ruhsal, cinsel olarak faydalanacağı kadınların bir kategorisini daha oluştururlar. Evliliğe yönelik bu yeni yaklaşım, askeri eğitim boyunca tehdit olarak kodlanan ve aşağılanan zayıf dişillik paradoksal bir şekilde ordu tarafından onaylanmasını gerekli kılar. Hemşire, kamp takipçileri ve fahişelerden farklı olarak, askerlerin ve kurumun saygınlığı adına dahil edilen bu kadınların, hem bu itibarı korumak için hem de içerde, askerlere en yakın kadın olduklarından askerlerin eril özelliğine tehdit oluşturmayacakları şekilde kontrol edilmeleri gerekli görülür.

Ordunun kendini bir aile olarak betimlemesi ile, asker eşleri, belli bir erkek üzerinden değil, eşlerinin ait olduğu kurum üzerinden tanımlanarak “kurumun eşleri gibi” kabul edilirler. Bu tanım, asker eşi kadınların kurum ile daha içsel bir bağ kurarak militarizasyonlarına hız verirken, kurumun eşlerden talep ettiklerini ve yüklediği sorumlulukları sorgulatmaz kılar. Eşlerin kurum için avantajları ve dezavantajlarını uzlaştıran kurallar, beklentiler ve uygulamalar hazırlanarak ordu için ideal eş modeli dayatılır.¹⁶⁴ “İdeal eş” modeli, cinsiyetçi sistemin kadın

¹⁶⁴ Enloe, Cynthia, 2000,s.157.

tanımlamaları ile uyumlu, böylece kurumun eril karakterini destekler şekilde dişilleştirilmiş bir tanımdır. Her Şeyden önce, her durumda ve dönemde kocasının yanında olması gereken eşten bu desteğini adeta vatan görevi gibi benimsemesi beklenir. Kocasını görev başında iken ya da çatışma bōlgelerinde görevlendirildiğinde, ailesini tek başına idare edebilmeli, “ev işlerini –faturaları dōzenlemek, yatırmak, boruları tamir etmek, araba sigortasını yenilemek gibi- idare etmeyi bilmeli, problemlili, sıkıntılı dōnemlerin ardından bunları hiç yaşamamış Şekilde eşini gōler yōzle ve mutlu karşılamalıdır”¹⁶⁵. Evin ya da çocukların sorunlarını –okul başarısızlıkları, kōtō alışkanlıkları gibi- hissetmek görev bōlgesindeki bir askerin moralini bozup, performansını kōtō etkileyebileceği için, bu tarz meseleleri kocasına yansıtılmamalıdır. Bōtōn bu yeteneklerinden otōrō ayrıca bir gurur taşımayan, kendisi ile ovōnmeyen asker eşi, ęarpıřmanın, savaşın ne kadar stres yōklō bir görev olduğunu bilir ve kocasının sabırsızlıklarını, ani ofke ve gerginliğini hořgōrō ile karşılar. Kocasının atamalarında ona destek olması ve problem ęıkarmaması, bu tayinleri yeni yerler ve insanlar tanıma, arkadaşlıklar edinme fırsatı olarak değerlendirmesi beklenir. Kocasını uzun sōren gōrevlere gōnderildięinde, yalnızlığın stresine dayanabilmeli, ona sadık kalmalı ama kendi, kocasının uzun sōren gōrevlerde başka bir kadınla birlikte olup olmadığını –ozellikle fahişlerle- sorgulamamalıdır. Ayrıca, ornek bir ordu eşi, kocasının kendine kritik, gizli gōrevlerle ilgili bilgi veremeyeceğini bilir ve bu konuda sorular sormaz. “İdeal eş”, asker ailelerinin bağlarını kuvvetlendirecek sosyal program ve işlerde gōnōllō olarak ęalıřır ve bōtōn bunların kocasının kariyerini etkileyeceğini bilir. Bōtōn bunlar, kocası ile olan her tōrlō ilişkisinden, sosyal faaliyetlerine kadar asker eşi olan bir

¹⁶⁵ Enloe, Cynthia, 2000, s.157.

kadının, ordu gözetimi ve beklentilerine tabi olduğunu gösterir. İdeal eş modeli, ordunun tipik karakteristiği olan askerlerin sık sık atanması ve buna bağlı ev taşıma, adaptasyon, çocuklara uygun okullar bulma gibi zorluklara ile eşinin görevi gereği yaşadığı strese, ilgisizliğine, sertliğine, hatta şiddetine dayanması ile cinsiyetçi sistemin itaatkar kadın tanımlamasıyla son derece uyumludur ve bu uyum, kontrol eden, yöneten, hükmeden erkekliğin yüceltildiği kurum olan ordunun eril niteliğini artırır. Bunun dışında, kocasının görev bilgilerini sorgulayamayarak, kendini kurumun sınırlarının dışında tutarak, ordunun sadece askerlerden oluşan bir erkek topluluğu ve bağı olarak kalmasına da hizmet eder.

Asker eşleri, kendilerinden beklenenleri, kocasının kariyerine olumsuz bir etkisi olmaması için yerine getirmeye çalışırlar. Bu özelliklerin kariyerler hakkında karar verecek olan üstler tarafından göz önünde tutulduğu hep hatırlatılan bir durumdur. Virginia Woolfun benzetmesindeki “büyütücü bir ayna”¹⁶⁶ gibi asker eşleri, giyimleri, konuşmaları, tavırları ve faaliyetleri ile adeta kocalarını yansıtır. Böylece, erkeklerin çıkarlarını, saygınlığını arttırmanın bir aracı görülerek, kadınların bireysellikleri ve özgürlükleri böylelikle ordu içinde de bir kez daha yadsınmış olur. Bir asker eşinin dediği gibi, kendi hisleri, istekleri, ihtiyaçları ile çelişse bile beklenenlere itaat etmek ve bağlı olmak zorundadırlar:

¹⁶⁶ Goldstein,Joshua, 2001, s.307.

“Belirli bir yönergede yazmasa da, bulunmasa da, sorun çıkaran bir eş olursam bunun komuta zinciri aracılığıyla duyulacağını bilirim. Yaptığım ya da yapmadığım, söylediğim ve söylemediğim her şey kocamı etkileyecektir. Ordu sonuçta gerçekten çok küçük bir yer.”¹⁶⁷

Ordu, ast-üst ilişkisi ile katı bir hiyerarşinin hakim olduğu bir gruptur. Asker rütbeleri, kurumun avantajlarından yararlanmayı da etkilemektedir. Ekonomik ve sosyal imkanlar, kadınların ideal eş modeline uymaya çalışmalarında önemli bir faktördür. Kocasının askerlik rütbesi üzerinden tanımlanan bir asker eşi bu sebepten gönüllü faaliyetlere katılarak, şikayetleri ile askerin ve kurumun beklentilerini zora sokmayarak hem eşinin kariyerini hem de ordunun kendilerine sağlayacağı imkanları yükseltmeye çalışır. Kocasının rütbesi arttıkça, eşinin de “ideal eş” modelini taşıma ve diğer asker eşlerine örnek olma da sorumluluğu artar. Kıdemli subay eşlerine, savaş zamanlarında er eşlerinin endişelerini gidermek, moral vermek, uzun süren görevlerde yalnızlık ve gündelik problemlerle nasıl başa çıkacaklarını, eşlerine nasıl destek olabileceklerini göstermenin sorumluluğu eklenir. Böylece, destek olmak, fedakarlık özdeşleştirmeleri üzerinden kadının endişeleri, ümitleri, sorumlulukları denetlenir. Bu içselleştirilen sorumluluğa bir örnek, kocaları Afganistan'daki A.B.D Ordusu'nda görevli 12 asker eşinin, tüm gelirlerinin kuruma gideceği 2010 takvimi fotoğrafları için soyunmalarıdır. Yaşları 19-40 arasında olan ve takvimin kapağında “Garnizon Kızları” adı verilen bu kadınlar, kocalarının görevlerine ve kuruma bir katkı sağlamak istediklerini belirtmektedirler.¹⁶⁸

Bütün bunlar ordunun seferberlik ve olası bir savaş için her an hazırlıklı olmak gibi en temel iki özelliğini kolaylaştırmak, bu özellikleri tehlikeye sokmamak içindir.

¹⁶⁷ Enloe, Cynthia, 2007, s.59.

¹⁶⁸ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?a=Type/23/08/2009> Son erişim, 19 Aralık 2009.

Seferberlik hali ve tayinler, eşler için alıştıkları çevreyi bırakmak, çocukların yeni okula alışmasını sağlamak, kendi işini değiştirmek çoğu kez çalışmayı bırakmak zorunda kalmak, kendisine tahsis edilen evde oturmak, evin eksiklerini gidermek gibi zorlu bir süreci içerir. İdeal eş modeline uymaya çalışanların yanında bu şartlara itiraz eden, bu rolü kolay kabullenemeyenler de bulunur. Özellikle, sivil işlerde çalışan eşlerin atamalar yüzünden kariyerlerini riske atmaları, atandıkları yerde eğitim ve yeteneklerine uygun iş imkanları bulamamaları, çoğu durumda da kocasının görevine bağlı sık atamalar sebebiyle iş başvurularının reddedilmesi gibi engeller, eşlerin destekçi rolünü bırakmalarına ve kocaları ile birlikte görev yerlerini takip etmeyi reddetmelerine neden olur. Böyle bir durumda erkeğe, itaat etmek, destek olmak gibi dışil özellikleri reddeden bir kadın militarist sistem için “problem”¹⁶⁹ demektir ve “problemlı” eşler, kocalarının morallerini zayıflatarak, askerin çatışma meydanında bütün dikkatini komutanların emirlerine vermesini gerektiren savaşa konsantrasyonunu zora sokar. Bu durumda, ideal eş modelini zorlayan koşullara baş etmek içinse farklı uygulamalara başvurulur. Özellikle, Soğuk Savaşın ardından ordunun personel sayısını küçültmeye başlaması ve giderek profesyonel ve gönüllü askerleri tercih etmesi ordu ailelerinde paniğe sebep olur. Olası işsizlik problemlerine karşı ve rahat bir emeklilik için kimi askerler eşlerinin çalışmasını desteklemeye başlar. Almanya'da Parlamentonun raporuna göre, 1988 yılında askerlerin %56'sı ailelerini yanında götürürken, 1994 yılında bu oran %16'ya düşmekte, askerler, eşlerinin işlerini bırakmasını istememektedir.¹⁷⁰ Bu durum karşısında, İngiliz Ordusu, 90'ların sonunda “Asker Ailesi” adında, asker eşleri için iş ilanlarının kapsayan bir veri tabanında bulunduğu süreli haber bülteni yayımlar ve

¹⁶⁹ Enloe, Cynthia, 2000, s.158.

¹⁷⁰ Moskos, Charles C., 2000, s.93.

asker eşlerine dağıtır. Eşlerin ayrı işleri, ayrı çıkarlar, sorunlar anlamına gelir, böyle bir uygulama ile İngiliz Ordusu, eşlerin seçebileceği işlerini de sınırlandırıp denetlemekte, kendi disiplini ve anlayışı ile çelişmeyecek çalışma şartlarını da kontrol edebilme imkanı yaratmaktadır. Benzer bir şekilde, 1980'lerin sonlarında Washington yakınlarında kurulan Ordu Eşleri Yetenek ve İş İmkanları Yaratma Merkezi de, asker eşlerini iş ilanları konusunda bilgilendirmekte, kadınlar için kendi denetimleri dışında şartların gelişmesini engellemeye çalışmaktadır. Avusturalya Ordusu, birliklerini nüfusun, iletişim imkanlarının, iş fırsatlarının güneye göre çok daha az olduğu, eşlerin kariyer ve çalışma imkanları bulamayacakları kuzey bölgesine göndermekte, tayinleri bu bölgeye yoğunlaştırmaktadır.¹⁷¹ Çünkü ekonomik özgürlüğe sahip, erkeğe maddi olarak bağımlılığı kalmayan bir kadın, militarist ve cinsiyetçi sistemin kutsadığı, kendisini kocasının huzurunu, başarılarını arttırmaya adanmış eş mitosuna uymamaktadır. Yine de özellikle 80'lerde başlayan, kadının bireysel tercihini ve özgürlüğünü vurgulayan II.Dalga Feminizm hareketinin etkisi ile, artık çalışan asker eşlerinin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. İtalya ordusunda 1950'lerde, eşin çalışmaması özellikle beklenen bir durum iken, 1950 sonrası başlayan İtalya ekonomik krizi ile birlikte çalışan kadın sayısı artmış, bugün asker eşlerinin %54'ü ordu dışında çalışmaktadır. Bu rakam, Danimarka ordusunda, % 78'i bulur.¹⁷² Ekonomik bir gelire sahip olan kadınların, özellikle 1995 yılında A.B.D ordusunun askerlerini barış görevleri için Somali gibi uzak bölgelere gönderdiği dönemlerde, ev problemleri ile de baş etmeyi öğrenmeleri, öz güvenlerini arttırmıştır. Bu görevdeki askerlerden biri olan Çavuş Ed Sigmund bu durumu, “*Siz uzaktayken, yokken, her şey ile baş etmesini, her şeyi kontrol etmesini*

¹⁷¹ Moskos, Charles C., 2000 s.199.

¹⁷² Ibid, s.42.

öğreniyorlar”¹⁷³ şeklinde ifade ediyor. Artan bu öz güven ve maddi gelir ise boşanmaları tetikleyebiliyor.

Boşanmaları hızlandıran en önemli nedenlerden birini de aile içi şiddet oluşturuyor. Boşanmaların artması ve konuyla ilgili araştırmaların yapılması sonucunda ordu, bu konuyla daha yakından ilgilenmek zorunda kalır. A.B.D Savunma Bakanlığı'nın kayıtları 1988'de şiddet gören eşlerin % 12'yi oluşturduğunu, 1993 yılında bu oranın % 18'e ulaştığını, 1995'de 218 ordu ailesinde kadınların asker kocaları tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir.¹⁷⁴ 2003'de ise, üç A.B.D askeri Afganistan'dan döner dönmez Kuzey Carolina'da eşini öldürmüştü. Çarpıcı biçimde artan bu oranların nedenleri, özellikle Soğuk Savaş sonrasında, ordunun personel sayısını azaltmak gibi yaptığı yapısal değişikliklerine bağlı gelişen yoğun stres, uzun süren barış operasyonları sonucu yalnızlık, çatışma koşullarının neden olduğu psikolojik rahatsızlıklar şeklinde sıralanmaktadır. Ancak, bu tetikleyici nedenler vurgusu çok daha derin bir nedeni görünmez kılma tehlikesini taşır. Hegemonik erkekliğin aşılandığı askeri eğitim süreci, her türlü dişilliği ve kadınları aşağılamayı içerir. Kadınlık ve kadınlara olan bu nefret, zayıf olana karşı şiddet kullanma yetkisini verir; bu ehliyet de askeri her kadın karşısında şiddet kullanma hakkının olduğuna inandırır. Eşlere yönelik şiddet aslında paradoksal bir duruma da işaret eder. Militarist sistem, bir yandan varlığını ve şiddetini halkın güvenliği adına meşrulaştırırken, diğer yandan bu şiddeti, korumakla yükümlü olduğunu iddia ettiklerine çevirecek bir eğitim sürecini destekler.

Kurumun bir problemi olan aile içi şiddet konusunda alınan önlemler, kadınların mağdur, kaynağın ise erkek olduğu açıkken, kadını problemlili kılar

¹⁷³ Enloe, Cynthia, 2000,s.172.

¹⁷⁴ Marshall, Lucinda, “Militarizm ve Kadına Yönelik Şiddet Arasındaki İlişki”, <http://www.zmag.org/Turkey/html>, 21-02-2004, Son erişim 29 Aralık 2009.

niteliktedir. Aile içi şiddet ordunun üzerine eğildiği bir mesele gibi dursa da, sistemin işleyişi, kadının bunu açığa çıkarmasına ya da bundan faydalanmasına izin verecek şekilde işlememektedir. Bugün Kanada, Fransa, İngiltere, İtalya ordularının sosyal hizmet kuruluşları, ailelere sağlık, eğlence olanakları dışında, ücretli profesyonellerden oluşan psikologlar, sosyologlarla aile içi şiddet ile ilgili seminerler, konferanslar düzenlemekteler.¹⁷⁵ Uzman ekiplerce hazırlanan bu toplantılarda, dağıtılan makale ve broşürlerde kadınlara aile içi şiddet ile “baş etmenin yolları” anlatılmaktadır. Hatta bugün A.B.D gibi ülkelerde ordu, ailelerle ilgili problemlerin kurumun bağıni zayıflatmasından endişelendiğinden, bu konuda bulgularından yararlanacağı araştırmalar yapması için üniversitelerle anlaşmalar imzalamaktadır.¹⁷⁶ Ancak nihayetinde sosyal hizmet personeli, kendi etki ve özgürlüklerini sınırlayan birlik komutanlarının otoritesine bağılıdır ve araştırmalarının sonuçlarıyla politikaları etkileyecek yetkileri yoktur. Bunun yanında, bu kadınların üzerlerindeki ideal eş baskısını göz ardı etmemek gerekir, böyle bir baskı, yaşadıkları gerçekleri, şiddetin itirafını zorlaştırabilir. 1996 yılında A.B.D'de bu durumun önüne geçmek için, şiddet uygulayan askerlerin silahlarına el koyulmasını bildiren yasa kabul edilmişti. Bu yaptırımın askerlerin evlerinde uyguladıkları şiddeti durdurmayacağı açıktır. Çünkü, özel silahına el koyulan asker, orduda şiddet kullanmasının yasallaştırıldığı, doğallaştırıldığı bir eğitimden geçmekte ve bu özelliğı şiddet kullanımına dayalı terfilerle onaylanmaktadır. Şiddet kullanımını kutsayan bir kurumun bunu durduracak yaptırımlar uygulaması da zordur.

Ordu uygulamalarını en çok eleştiren ve politik olarak örgütlenen kadınların boşanmış eski eşler ve kocasını kaybetmiş dul kadınlar olduğu gözlenmiştir. Çünkü

¹⁷⁵ Moskos, 2000, s.42-66-152-173.

¹⁷⁶ Enloe, Cynthia, 2000, s.170.

bu kadınlar, kocasının kariyerleri ilgili endişe taşımayan kadınlardır. Eski eşlerin dışında, ordu eşlerinin de daha iyi şartlar için Kanada'daki gibi örgütlendiği, taleplerini İşçileri Bakanlığı'na duyurmaya çalıştıkları örnekler de mevcuttur. Örneğin, Sağlık problemleri nedeniyle Hollanda Ordusun'da eşler, sınırlı uzmanların, hastanelerin bulunduğu üslere yerleşmeyi istememektedir. Bu yüzden, artık Hollanda Ordusu ve Kanada Ordusu, sivil hastanelere muayeneyi serbest kılmıştır.¹⁷⁷

Pek çok ordu, eşleri kuruma bağlayacak imkanlar sunmaya çalışmaktadır. 20.000 barış askerinin görevli olduğu Bosna operasyonunda Savunma Bakanlığı, “Bosna Ağı” isimli bir web sitesi kurmuş, bu sürede eşlerin sıkıntı ve taleplerini doğrudan ileteceği bir kanal yaratmıştır. Aynı şekilde, Kanada Ordusu şikayetlerini, problemlerini direk iletebilecekleri aile hizmetleri açarken, Hollanda Ordusu, uzak ve uzun süren görevler boyunca asker ve eşlerin iletişimini hızlandıran bir web sitesi, ayrıca operasyonların seyri ile ilgili sürekli bilgi alabilecekleri bir hat kurmuştur. A.B.D Ordusu ise, 1990'ların sonunda çalışan kadınların çocukları için çocuk bakımevleri ve kreşler açmıştır.¹⁷⁸

Asker eşlerinin problemlerini daha görünür kılmak, kullanılışlarını ve mağduriyetlerini açığa çıkarmak, biraz da feminist aktivistlerle kurulacak diyaloglara bağlı görünmektedir. Çünkü, özellikle savaş karşıtı feministler, bu kurumla iç içe geçmiş yaşantıları sonucunda militarist bakış açısı ve yaşam biçimine sahip olduklarını düşündükleri bu kadınlarla aralarına bir mesafe yerleştirmektedir. Kocalarının rütbeleri üzerinden tanımlandıklarından ordu içindeki diğer kıdemli asker eşleri ile zaten hiyerarşik bir ilişkide olan bu kadınların, üslerdeki yaşam tarzı ile toplumdan da izole edildiklerinden ordu dışındaki kadınlarla da aralarında

¹⁷⁷ Moskos, Charles C., 2000, s.110.

¹⁷⁸ Ibid, s.23.

düşünüş, yaşayış biçimi ile ilgili mesafeler oluşur. Bu uzaklılık ve iletişimsizlik ise, asker eşlerinin militarizasyonlarını kolaylaştırmakta, eleştirel bakış açlarına sahip olmalarını engellemektedir.

4. Savaşçı Kadınlar

Kadınlar, belli dönemlerde savaflara aktif olarak da katılmışlardır. Kadınların orduya üniformayla, bir asker olarak dahil oluşu, savaşın ve silah kullanmanın erkeklerle olan geleneksel özdeşleştirilmesine karşı meydan okuyuştur. II. Dünya Savaşı'nda, Rusya bir milyondan fazla kadına ileri hatlarda yer vermiş, I.Körfez Savaşı'nda A.B.D % 6.8'ini kadınların oluşturduğu birliğini askeri bölgeye sevk etmiştir. Bu savaş kadınların büyük sayılarla orduya katıldığı ilk savaştır. Amerika Birleşik Devletleri, daha önce,1983'te Grena'da, 1986 Libya'da, 1987 Irak'ta, 1989'da Panama'da kadın personel görevlendirmişti. Özellikle Panama Kanalı'nda yapılan operasyonlarda kadınlar gayri resmi Panama Kuvvetleri ile yapılan muharebelerde yer almışlardı. Yine II. Dünya Savaşı'nda Kanada Ordusu, tarihinde ilk defa, kadınları hemşirelik, kamp takipçiliği ve fahişelik dışındaki bir görev için kaydetmişti. Aynı şekilde Almanya, I.ve II. Dünya Savaşlarında, Güney Afrika ise, II.Dünya Savaşı'nda kadınları, birliklerine büyük ölçüde dahil etmişlerdi.¹⁷⁹

Kadınların orduya savaşçı kimliği ile dahil edilmesindeki en büyük neden, hiç şüphesiz ki erkek gücünde meydana gelen azalmadır. Yoğun savaş koşullarında ağır kayıplar veren ve bütün erkek güçlerini çatışma bölgelerine taşımak zorunda kalan ordular, kadınları, bu kez de bir takviye aracı olarak kullanırlar. Bu amaçla 1941 yılında Kanada Ordusuna bağlı, Kanada Kadın Kuvvetleri Birliği [CWAC],

¹⁷⁹ Enloe,Cynthia, *The Morning After*, University of California Press,London,1993,s.201-203.

İngiltere'de 1949'da Kraliyet Kadın Kuvvetleri Birliği[WRAC], Amerika Birleşik Devletleri Ordusuna bağlı Kadın Kuvvetleri Birliği[WAC], ayrıca A.B.D donanmasına bağlı ayrı bir kadın birliği [WAVES], kurulmuştur. Danimarka'da ise kadınlar 1946'da kara kuvvetlerinde ve deniz kuvvetlerinde, Hollanda'da 1944'te Birleşik Krallık'ta, Norveç'te ise, 1938'de Norveç Ordusu'nda görev almışlardır.¹⁸⁰ Türk kadınları ise, I.Dünya Savaşı sürerken 1917 yılında Osmanlı Ordusuna bağlı kurulan Birinci Kadın İşçi Taburu içinde yer almışlar, ancak resmi olarak sisteme 1955 yılında harp okullarına kabulleri ile dahil olabilmışlerdir. Burada Türk kadınlarının savaşçılık deneyiminin Birinci Dünya Savaşı ve 1955 yılındaki bu kabul ediliş ile başlamadığını belirtmek gerekir. Örneğin, 1873-1878 Rus-Osmanlı Savaşında Aziziye Tabyasının kurtarılması hareketinin başında Nene Hatun bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nda ise, Yunanlılara silahla ilk karşı çıkanlardan biri Gördesli Makbuledir, Tayyar Rahmiye ise, Güney Cephesinde bir müfreze komutanıdır.¹⁸¹

Kadınların orduya katılmalarında, ikinci bir neden olarak, Birinci Dünya Savaşı öncesi batıda başlayan birinci dalga feminizmin etkisi büyüktür. 1910-1920 arasında süren bu hareket, daha çok orta sınıf, iyi eğitilmiş, kentli kadınlar etrafında yükselmiştir. Bu dönem, kapitalizm geliştikçe, kadınlara yönelik eğitim ve iş imkanı hızla artar, eğitilmiş kadın sayısı yükselir, geleneksel kadın rolüne uygun işlerde kadın sayısı büyür ve öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler kadınların yoğunlaştığı alanlar haline gelir. Böylece toplumsal yaşamdaki etkinliklerin artmasına paralel, sesleri daha güçlü çıkmaya, aile ve toplumdaki konumlarını, haklarını sorgulamaya başlayan kadınlar, peş peşe düzenlenen kalabalık mitingler ve artan kadın hakları

¹⁸⁰ Moskos, Charles,C., 2000, s.111.

¹⁸¹ Durgun,Levent, Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar,Kara Harp Okulu,Ankara,2004, s.107.

dernekleri ile toplumsal yaşamın tüm alanlarında erkeklerle eşit hareket ve çalışma hakları için mücadele ederler. İlk dalga feministler, daha fazla eğitim, sosyal hayata katılma, en önemlisi de kadının aile içindeki konumunun yükselmesi taleplerini dile getirmişlerdir. Bütün bu etkinlik ve talepler yankı bulmuş, birçok kadını da etkilemiştir. Birinci dalga feministlerin eşitlik talepleri ile Birinci Dünya Savaşı'nın aynı döneme denk gelmesi, erkeklerle aynı kapasite ve yeteneğe sahip olduğunu göstermek isteyen kadınlarla, savaşın sebep olduğu ağır kayıplar karşısında takviye savaş gücü arayan ordunun taleplerini kesiştirir. Kadın askerlerin ifadelerinde de bu eşitlik vurgusu ön plana çıkmaktadır:

“Bir erkeğin yapabildiği her şeyi bir kadında yapabilir, Hepimiz eşitiz.”¹⁸²

“(...)Neticede hepimizin beyni birbirine eşit, önemli olan o beyni nasıl kullandığımız. O beyni iyi kullanan erkekte başarılı olur, kadın da başarılı veya her ikisi de başarısız olabilir.”¹⁸³

“Ben, ağabeylerim bunu yapabiliyorsa ben de yapabilirim diye düşündüm. Abilerim gibi olmak istedim.Çocuk iseniz, büyükler gibi olmak istiyorsunuz ve büyükmüş gibi davranıyorsunuz,kız iseniz,erkekler gibi....”¹⁸⁴

Kadınları orduya katılmaya motive eden bir diğer faktör de, aile ortamının etkisi ve bu ortamda silah ve savaşa karşı beliren ilgidir. Hildson, bu faktörü, ailedeki kültürel yapının beslediği çocukluk hayalinin gerçekleştirilmesi olarak yorumluyor.

Filipinler Ordusu'ndan subay Martinez, abisinin silah taşınması ile silahlara olan merakının başladığını, sık sık kullanmak, dokunmak için izin istediğini

¹⁸² Brett,Rachel, Irma Specht, 2004, s.91.

¹⁸³ Durgun,Levent, 2004, s.128.

¹⁸⁴ Brett,Rachel, Irma Specht,2004, s.91.

belirtiyor.¹⁸⁵ Pek çoğu, liselerde askeri temel eğitimin zorunlu olduğu Filipinler gibi ÷lkelerde yapma silahlarla militarist bir eğitime tabi oluyor ve silahın çocukluk oyuncaklarından biri olduğunu belirtiyor. Silahın oyuncak olabildiği bir çocukluk döneminin hayallerini de şekillendirmesi kaçınılmaz oluyor. Kimisinde ise, tıpkı erkeklerdeki gibi, silahın yüceltildiği ve militarizmi topluma aşılmanın araçlarından biri olarak başarıya ulaşan film ve reklamların etkisi hakim. Babasının anlattığı savaş anıları, kahramanlık hikayeleri ile büyüyen subay Eco'nun da orduya katılmasında James Bond filmlerinin büyük etkisi var:

“Bir silahla ateş etmek hoşuma gider. Silahı nasıl kullanacağını bilen insanlara hep hayran olmuşumdur. Babamda beni orduya yazılmam da çok teşvik etti. Bu, hayalimi gerçekleştirmenin tek yolu olacaktı.”¹⁸⁶

“Filmlerden çok etkileniyorduk, özellikle ajan filmlerinden”¹⁸⁷

“Bütün hayatım boyunca silahları hep çok sevdim. Çünkü silahları çok seven bir ailede büyüdüm.”¹⁸⁸

Kadınlar için asker olmayı cazip hale getiren bir önemli etken de ekonomik nedenlerdir. Okula devam etmeleri, ailelerinin maddi yoksunluğu ile kesilen ya da üniversite mezuniyetinin ardından iş bulamayan kadınlar için, ordu sürekli maaş, emeklilik imkanları ve yararlanacakları sosyal hizmetler sağlar. Ayrıca, kadınlar, orduda kariyerlerini geliştirebilecekleri yüksek öğrenimlerine de devam edebilirler:

“Orduda para kazanıyoruz, ordu sürekli bir maaş demek”¹⁸⁹

¹⁸⁵Hilsdon, Anne Marie, 1995, s.71.

¹⁸⁶Ibid, s.79.

¹⁸⁷Ibid, s.92.

¹⁸⁸Ibid, s.93.

¹⁸⁹Ibid, s.43.

Bu nedenlerle orduya katılan kadınlar, hegemonik erkekliği tanımlamanın bir aracı olan askerlik eğitimi boyunca temel bir paradoks oluştururlar. Orduda kadının varlığı, savaşın ve askerliğin kadının işi olmadığını iddia eden militarist sistemin keskin bir ikilemine işaret eder. Bu ikilem, ordu yöneticilerinde de sıkıntı yaratmış, pek çoğu kadınların dahil edilmesine itiraz etmişlerdir. Körfez Savaşı'nın ardından, Amerika Kongresi Komisyonu'nda yer alan modernleşmeci modeli savunanlar ile geleneksel modeli savunanlar arasında tartışmalar yaşanmış, bunun sonucunda 1992'de bir araştırma yaparak rapor hazırlanmasına karar vermişlerdir. Komisyonun raporunda geleneksel rolü savunanlar, kadınların daha güçsüz bir cins olduğunu ileri sürerek cephe görevlerine katılımının doğru olmadığını savunmuşlardır. Görüşün savunucularından biri de komisyon üyesi Tümgeneral Samuel G.Cocker'dır:

“Kadınların muharebe alanları içinde yer almaları, bu alandaki etkinliği azaltacak bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Ben en etkili birliklerin, personelin tamamının erkekler tarafından oluşturulduğu birlikler olduğunu ve kadınlara kapalı tutulan pozisyonların aynı şekilde kalması gerektiğini düşünüyorum.”¹⁹⁰

Kadınların birliklere savaşçı kimliği ile dahil oluşları, cinsiyetçi dikotomileri geçersiz kılar. Bunların en önemlilerinden birini hiç şüphesiz ki kadın-ev özdeşleştirilmesi oluşturur. Korunması gereken anne, eş, sevgili olan kadın figürü, savaş ve askerlik sırasında erkekleri “koruyan” savaşçı rolüne motive etmenin çok etkili bir aracını oluşturmaktadır. Elshtain, kadın ve erkek arasında eşit olmayan bir

¹⁹⁰ Akt.Durgun, Levent,2004, s.17.

kimlik anlayışına dayalı korunan-koruyucu ikilemine dair analizinde, erkekleri “savaşçı ruhlar”, kadınları da korunan “güzel ruhlar” olarak tanımlamaktadır.¹⁹¹ Erkekler için kadınlar, uğruna çarpışmayı, ölümü göze alacağı, cephe gerisinde bekleyen güzel ruhlardır. Ancak, kadınların cepheye dahil edilmesi ile, geride bekleyen kadın figürü sarsılmakta, kadın-ev eşleştirilmesi dağılmaktadır. Bir diğer önemli ikilem ise, cinsiyetçi sistemin zayıflık, korkaklık, pasiflik, acizlikle ilişkilendirdiği ve bundan dolayı ikinci sınıf vatandaş olarak değerlendirdiği kadınların savaşçı kimliğinin eşitsiz güç ilişkilerini sarsacak bir şüpheye sebep olmasıdır. Kadınlar gerçekten şiddet kullanma yetisinden yoksunlar mıdır ya da erkekler kadar saldırgan olabilirler mi? Birçok kadın bütün eğitim boyunca en çok ateş etme tatbikatından zevk aldıklarını belirtmişler ve bu konuda başarılı olduklarını da göstermişlerdir. II.Dünya Savaşı'nda, A.B.D Ordusu donanma birliklerine bağlı WAVES'in komutanı da, kadınların talim süreçlerinde oldukça başarı gösterdiklerini belirtir:

“Şunu tereddütsüz belirtmeliyim ki, istisnasız her subay adayı, birliğin belirlediği yüksek seviyedeki standartlarda ve başarı kriterlerinde eşit olduklarını göstermek için çok azimliydiler ve bunu da kanıtladılar.”¹⁹²

Kadınların bu konudaki istek ve başarıları, erkekliği yücelten eşitsiz cinsiyetçi ilişkilere bir darbe demektir ve bu tansiyonu hisseden ordular böyle bir durumda belirli stratejiler geliştirerek, kurumun eril karakterine tehdit oluşturmayacak önlemler alma ve arama yoluna giderler.

¹⁹¹ Elshtain, Jean Bethke, *Women and War*, Littlefield, New York, 1987, s. 4-5.

¹⁹² Campbell,D'Ann, “The Regimented Women of World War II” , *Women, Militarism and War: Essays in History Politics and Social Theory* içinde, J.B.Elshtain ve S.Tobias,[ed.], Rowman&Littlefield, Lanham, MD,1990, s.112.

Kadınlar genelde erkeklerden ayrı birliklerde istihdam edilmişler ve çatışma cephelerine dahil edilmemişlerdir. Bu uygulama, kadınları savaşı erkek birliklerine dahil edilmesiyle geleneksel dışlamacı tutumun aslında terk edilmediğini gösterir. Muharebe ortamından uzak tutulması, cephe gerisine yerleştirilmesi ile, kadınlar, hem güç kullanımından uzaklaştırılır ve böylece sertliğin, şiddetin erillikle özdeşleştirilmesi garanti altına alınmaya çalışılır, hem de kadınların çatışma koşullarında erkekler tarafından “korunması” gerektiği mitosu devam ettirilerek erkek askerlerde bir ikilem yaratmadan savaşı rolü anlamlı kılınmaya çalışılır. Bu durumun, bilinçli bir stratejik uygulama olabileceği gibi, kökleşen geleneksel önyargılar eşliğinde bilinçsizce uygulandığını da belirtmek gerekir. Kadınların daha güçsüz bir cins olarak görülmesi, kadınların savaş etkinliği üzerinde olumsuz etkileri olabileceği endişesini yaratmış, bu nedenle kadınlar çoğunlukla destek ve hizmet birimlerine verilmişlerdir. Ordu içinde piyade, tank ve top gibi sınıflara, hava kuvvetlerinde uçan savaşı ve bomba personeli, deniz kuvvetlerinde ise, deniz altılar ve savaş gemilerine dahil edilmemişlerdir. Bu dışlamaya genelde kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar neden gösterilir. Kadın ve erkek arasında anatomik farklar, erkekler açısından daha uzun boylu ve daha fazla kas kuvvetine sahip olmak gibi örneğin, kadınları, ağırlık kaldırmak veya taşımak, yoğun askeri yürüyüşlerde bulunmak gibi askeri görevler için önemli olan görevlerde dezavantajlı kılar. Bu durum, kadınların performansının erkeklerden daha düşük olmasına ve aynı seviyede sonuç elde etmek için % 50-80 daha fazla performans göstermelerini gerektirmekte bu da kadınların daha fazla sakatlanmalarına yol açmaktadır.¹⁹³ Kadınların erkeklerden daha küçük kemik yapısına sahip olmaları daha fazla sakatlanma riski

¹⁹³ Akt.Durgun,Levent,2004,s.47.

demektir. Kas kuvveti, kasların dayanıklılığı ise, askeri görevlerle yakından ilgili olan faktörlerdir. Sürat koşusu, tepki hareketleri, çeviklik koşusu, merdiven çıkma inme gibi zorlu alıştırmalar ise, fiziksel dayanıklılık gerektirir. Bu nedenle kadınlar ağırlıklı olarak destek ve ikmal birliklerine yerleştirilmişleridir. Örneğin, Türk Ordusunda 2001 yılından beri, kadınlar masa başı işlerde ve karargahlarda istihdam edilmektedirler. Ya da, yine Türkiye gibi ülkelerde, daha çok, toplantılar, resmi törenler ve davetlerde estetik aracı olarak kullanılmaktadırlar. Türkiye 1955 yılında Harp Okullarına ilk defa kız öğrenci olarak dünyada bir ilke imza atar ve bunu duyurmak, modern Türkiye'nin bu başarısını görünür kılmak için davet, resmi balo ve yemeklerde en çok kız öğrenciler kullanılır. Kadınlar bir kez daha modernleşmenin aracına dönüşürler. Türk Silahlı Kuvvetlerinde, 2000 yılı mezunu bir kadın subay bu rahatsızlığı anlatıyor:

“Ta harp okulundan beri böyle bu. Ne zaman bir tören olsa veya açılış olsa bayan öğrencilerin asli görevi, belgeleri, diplomaları veya çiçekleri taşımak, tepsi içinde makas tutmaktır. Hatta biz aramızda dalga geçerdik “uzman tepsi içinde makas tutucu”, “ uzman çiçek verici” gibi. Belli bir noktadan sonra rahatsızlık veriyor. Çünkü bunun için alındığımızı düşünmüyorduk. Aldığımız eğitim ile bu yapılanları bağdaştıramıyorduk.”¹⁹⁴

Feminist literatürde, fiziksel farklılıklar vurgusunun bir sözde bahane olduğu iddia edilir. Kadınların istihdam edildiği yedek birliklerin durumuna bakılması bu iddiayı haklı çıkarır niteliktedir. I.Körfez Savaşı'nda kadınlar, hava silahları

¹⁹⁴ Durgun,Levent, 2004,s.119.

görevlisi, istihbarat ve iletişim uzmanlığı gibi sıra dışı görevleri icra etmişlerdir.¹⁹⁵ Bu savaşta görevli Orgeneral Clara Adams Ender, kendilerinin de erkekler gibi aynı zorlukları göze aldıklarını belirtiyordu.¹⁹⁶ Üstelik kadınların yerleştirildiği destek birlikleri ile savaş birliklerinin bulunduğu bölgelerin de benzer riskler taşıdığı görülür. Çatışma esnasında, muharebe birlikleri ile destek birlikleri arasındaki sınırların savaş esnasında çok sık değişiklik gösterdiği, sınırların keskin olmadığı bilinmektedir. Destek birliklerinde görev yapan kadınlar, ön saflardaki erkek askerler gibi düşman bölgelerine geçebilir veya esir düşebilirler, öldürülebilirler. Bu durum erkeklerle eş çatışma eğitimi almayan kadınların durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Örneğin, Irak Savaşı'nda 13 kadın ölmüş, bu ölümlerin 5'i de dost ateşi ile gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, Kristof, çok çarpıcı bir gerçeği dile getirmektedir. Savaş sırasında kadın tişörtünün bile önemli bir koruma aracı olarak kullanıldığını, en tehlikeli yollarda, herhangi bir baskın durumunda keskin nişancılar ateş etmekte tereddüde düşün diye erkek askerlerin kadın askerlere araçların önünde oturmayı teklif ettiğini söylemektedir.¹⁹⁷ Bu, ordunun, zayıf, güçsüz oldukları gerekçesi ile kadınları, tehlikelerden uzak tutup, korunması gerektiği için yedek birliklere yerleştirme uygulamasını düşündürücü kılan bir çelişki taşır. Bu uygulamanın cinsiyetçi bir bahane olduğu iddiası yine bugünün teknolojisine dayandırılarak haklılaştırılır. Günümüz teknolojisi, beceri, refleks ve beyinlerin önem kazandığı bir teknolojidir. Modern silahların kadınlara muharebe ortamında eşit katılma imkanı verdiği, bu donanımlı silahların kadınlara erkekler kadar iyi savaşma fırsatı verip, savaşın olumsuzluklardan koruyabildikleri savunulmaktadır. Bu iddiaya gösterilen en önemli kanıt ise, kadınların yeni jenerasyon uçaklarda erkeklerden daha

¹⁹⁵ Durgun,Levent,2004, s.45-51.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid, s.63.

başarılı olmasıdır.¹⁹⁸ Bu uçaklarda zaten bir sorun olduğunda pilot otomatik olarak özel kuvvetler veya piyade personeli haline gelebilmekte, bundan sonrası sadece askerin beceri ve tecrübesine kalmaktadır. Fakat, kadın-erkek arasındaki fiziksel farklılıkları gittikçe kapatan teknolojik kolaylıklar olsa da, kadınların cephe gerisinde istihdam edilmesine neden olan önemli faktörlerden biri de, hiç şüphesiz, kadının, çatışma esnasında düşman eline geçmesinin, esir düşmesinin tehlike olarak görülmesidir. Çatışma sırasında birlikten bir kadının ele geçirilmesinin, “koruyucu” kimliğini benimseyen, bu kimlikle motive edilen askerlerin performansını düşürdüğü iddia edilir. Bu durum erkek askerlerin kendilerini başarısız hissetmelerine neden olur. Ayrıca, Yuval-Davis'in işaret ettiği gibi modern ulus yaratma projelerinde, kadınların ulusal grupların biyolojik üreticiler ve ulusun farklılıklarını gösteren semboller olarak görülmeleri, kadınları, ulusun saflığı adına düşman saldırısından korunması gerekenler olarak ulusun arılığını simgeleyen namus kavramıyla bütünleştirmektedir.

Kadınların orduya istihdamının, yerleşik eşit olmayan cinsiyetçi tanımlamalar eşliğinde yürümesi, kadınlara farklı politikalar uygulanmasına neden olur, bu da eşitsiz güç ilişkilerini tekrar tekrar üretip, garanti altına alır. Ordu içi eğitim, kadınlara ayrımcı politikalar uygulanan bir süreçtir, Hildson'un da vurguladığı gibi, “erkek bedeninde bir asker olmak ile kadının bedeninde de asker olmak aynı şey değildir”¹⁹⁹, farklı pratikleri ve denetimi gerektirir. Askerliği kadınlığın tam karşılığı olarak konumlayan militarist sistem, bu noktada kadınların asker olarak nasıl değerlendirileceği problemi ile karşı karşıyadır. Bu amaçla kadınlar, hem bir asker,

¹⁹⁸ Howes, Ruth H., Michael R. Stevenson, “The Impact of Women's Use of Military Force”, *Women and the Use of Military Force* içinde, R. Howes ve M. R. Stevenson [ed.], Lynne Rienner, Boulder, CO, 1993, s. 212.

¹⁹⁹ Hildson, Anne Marie, 1995, s. 49.

hem de bir kadın olarak iki kat daha denetlenip, disipline edilirler. Örneğin, çoğu zaman fiziksel gerekçelere dayandırılarak kadınlara erkelerden daha hafif bir temel eğitim uygulanmaktadır. Zamanlamayı disiplin altına almak için yemek saatleri, her sabah kalkış saatlerini belirten alarmlar, bütün olarak hareket etme disiplini yerleştirmek için sabah koşulları ve birlikte zorunlu söylenen marşlar, komut eşliğinde yenilen yemekler, geceleri çalan tatbikat alarmı askeri disiplinin ayrılmaz unsurlarıdır. Söz konusu kadın askerler olunca, disiplin aracılığıyla itaatkar eril bedenler üretiminin yeniden cinsiyetlendirildiği görülür. Erkeklerin daha sert cezalar alması, kadınlara emirlerin birkaç kez tekrarlanması, eğitimlerde kadınlara erkeklerden farklı olarak verilen molalar ve kadınların çatışma ortamında hayatta kalma taktiklerinden yoksun bir temel eğitime tabi olmaları gibi.²⁰⁰ İkinci Dünya Savaşı sırasında da, Pentagon, Amerika Kadın Kara Kuvvetlerine, savaşta hayat kalma tatbikatlarının kadınların eğitim sürecine dahil edilmesine gerek olmadığını çünkü ön cepheye gönderilmeyeceklerini belirtir.²⁰¹ Bu savaşta, Tunus'taki General Eisenhower birliğinde görevli bir kadın subayın başından geçen bir olay, kadınların cephedeki eksikliklerinin fiziksel yetersizlikten öte, bu konuda önyargıyla yaratılan eğitim eksikliğinden kaynaklandığı iddiasını doğrulamaktadır:

“Ön tarafta açılan ateşten bize doğru gelenlerden kaçamaya çalışırken, bir yokuştan aşağı yuvarlanırdım buldum kendimi. Burada, Amerikan, İngiliz, Fransız, Alman tanklarını gördüm. Yaklaşık bir buçuk saat dolaştım. Ve geri barakaya dönmeye karar verdim, bu sırada gözüme, parlak şeritler takıldı veateşlerden beni general kurtardı ve sordu, “Senin için iyi bir gezi miydi Scottie? İyi olduğuna

²⁰⁰ Hilsdon, Anne Marie, 1995, s.73-76.

²⁰¹ Campbell, D'Ann, a.g.m., s.114.

sevindim.Tellerde asılı olan bu kırmızı şeritlerin anlamını biliyor musun?, şeritler, mayından temizlenmemiş bölge anlamına gelir.”²⁰²

Günümüzde, Norveç dışında hiçbir ülke kadınlara sağlık problemleri yaratabileceği için denizaltı birliklerini kadınlara açmamaktadır.²⁰³ Tabi bu konuda özel eğitim masrafı en çok gösterilen gerekçeyi oluşturuyor. Bazen de erkek eğitmenler, kadınları bu konuda eğitmek için zaman harcamak istemediklerini, bunun çok vakit alıcı ve sınırlandırıcı bir süreç olduğunu söylüyorlar. Erkeklerin ağırlıklı olduğu bir sistemde erkeklerin olumsuzlukları bireysel olarak, kadınların olumsuzlukları gruba mal edilerek farklı bir değerlendirmeye tabi oluyor. Erkeklerin hatası istisna tutulurken, kadın başarısızlıkları cinsiyet özelliklerine bağlanıyor.

“Benim yaptığım bir şey bütün bayanlara mal ediliyor. Bizim hatalarımız daha fazla büyütülüyor.”²⁰⁴

Kadınları rahatsız eden farklı uygulamalardan biri de, üst kademelerin kendilerine yönelik davranışlarının erkek askerler arasında farklı yorumlanması ve bunun kendilerine olumsuz değerlendirme olarak dönmesidir. Böyle bir ilişki biçimi, erkeğinkinin karşısında azalan bir kadın otoritesine işaret eder. Kadına çocuk gibi davranılması, erkeğin hakimiyetini ve kadının buna tabiliğini güçlendirmektedir.

Kadınlar üzerindeki kontrolü farklılaştıran bir diğer konu da kadınsı görüntü meselesidir. Bir yandan kadınlara asker oldukları için eril değerler yerleştirmeye çalışılırken, diğer taraftan da bir kadın olarak kadınsı özelliklerinin vurgulanması, görünüş ve hareketlerinde kadınsılığın ön plana çıkması sağlanmaya çalışılır. Fiziksel eğitimin kadınlarda kas ve vücut yapılarında değişimi yarattığı vurgulanır.

²⁰² Campbell,D'Ann, a.g.m., s.113.

²⁰³ Moskos Charles,2000,s.112.

²⁰⁴ Durgun,Levent,2004,s.123.

Yüksek ve sert ses tonuyla konuşmak, omuzlar dik ve sert adımlarla yürümek zarif tavırlardan uzaklaşmak, ciddi bakışlara sahip olmak gibi davranışsal değişiklikler de görülmektedir. Birçok kadın bu süreci gruba aidiyet hissi verdiği için olumlu değerlendirirken, kimi kadın subaylar bu durumdan rahatsız olmaktadır. Amerikan Ordusundan bir kadın subay, “*sürekli pantolon giymek zorunda olmak, kaslara sahip olmaktan hiç hoşlanmadığını*”²⁰⁵ ifade ediyor. Fakat çoğunun, geçirilen uzun dönem sonunda hoşlanmasalar da, erkeksi tavırları benimsemediği görülüyor. Böyle bir durumda, uyum ve farklı kalmaya tercih etme kadınların sisteme ayak uydurmak adına kullandıkları iki teknik olarak kendini gösteriyor. Howes ve Stevenson ise, sistem içinde farklılığını vurgulamak isteyen kadın sayısının az olduğunu, kadın askerlerin daha çok uyum politikasını tercih ettiklerini belirtiyorlar:

“Kendilerini korumak adına erkek meslektaşların tutumlarını edinmeye çalışırlar. İlave olarak erkek egemen alanlarda yer alan kadınlar üzerinde yapılan araştırmalarda adaptasyonun iki ana yaklaşımı olduğu görülür. Grubun bir parçası haline gelme veya grup içinde farklılaşma. Birinci durum, kadınların erkeklerin tanımlarını ve kültürlerini kabul ederek bu yapı içine girmeyi kabul etmek anlamı taşımaktadır. İkinci durum ise, kadın gruplarının erkek ağırlıklı topluluklar içinde etkin bir biçimde dışlanarak, destek, iş birliği ve arkadaşlık ilişkilerinden mahrum bırakılarak daha kötü iş şartlarına maruz kalmaları anlamını

²⁰⁵Campbell,D'Ann, a.g.m., s.110.

taşır. Her iki yaklaşım da kadınların organizasyon içinde ve kültürde bağımsız bir kimlikle var olmalarını engellemektedir.”²⁰⁶

Kanada Ordusu, 1942 yılında kadın askerler için hazırlattığı gösterişli üniformaların sertlik, otorite, güç gibi eril özellikleri çok fazla yansıttığını düşüncesinden rahatsızlık duyar ve 1944 yılındaki bir kararla pantolonu sadece jip kullanıcılarına izin vererek, araba kullanan diğer bütün bayan personele etek zorunluluğu getirir.²⁰⁷ Ayrıca kadınların çekiciliğinin tekrar kazandırılması, eril özellikler olarak tanımlanan sert, ciddi, otoriter bakışları yansıtmaması için kadın personele sınırları çizilerek makyaj serbest kılınır. Canlı renklere olmayan tırnak ojeleri ve abartıya kaçmayan far ve rujlarla hafif makyaj düzenlemesi getirilir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Yönetmeliği'nin makyaj ile ilgili maddesi de, göz için hafif olmak koşulu ile gri, siyah ve beyaz renklere göz farına, hafif ve uygun tonlarda ruj ve eye linere, evlilik yüzüğü dışında bir veya iki bilezik ve yüzüğe²⁰⁸ izin verilir. Bu şekilde, en ince ayrıntıya kadar kadınlık göstergeleri kontrol altına alınır. Ayrıca, kadınsı görünüş ve tavırlar, militarist sistem karakteristiğinden biri olarak heteroseksüellikle de son derece uyumludur. Çünkü, erkeksi özellikler kadınları lezbiyenlik suçlaması ile karşı karşıya bırakabilir. Eğitimden sonra yürüyüşleri, konuşmaları, kısa saçları, geniş pantolonlarla erkeği andıran kadın askerler, erkek askerlerin kendilerine karşı koşullanarak, lezbiyen olduklarına inanmaya başladıklarından şikayet etmektedir. Lezbiyenlik, sistem için kadınların özel hayatlarını denetim altında tutmanın araçlarından biri haline gelir.

²⁰⁶ Howes, Ruth R, Michael R. Stevenson, a.g.m., s.209.

²⁰⁷ Pierson, Ruth Roach, *They Are Still Women After All: Wartime Jitters over Femininity*, McClelland and Stewart, Toronto, 1986, s.37.

²⁰⁸ Durgun, Levent, 2004, s.B-2.

Hiç evlenmemiş olanlar, çok fazla sigara içenler, içki içenler, kart ve voleybol oynayanlar en çok şüphelenilenler olur.

Erkeğin zevki ve rahatlamasının bir aracı olarak görülen kadın bedeni, bunun tecavüz, askeri fuhuş gibi pratiklerle de desteklendiği bir ortamda kaçınılmaz olarak cinsel taciz ve istismarlara açıktır. Ancak, erkek askerlerin cinsel istekleri çeşitli pratiklerle güçlendirilmeye çalışırken, kadınlardan tam tersi bir şekilde, bu isteği bastırması beklenir; hatta erkek taciz ederken bile tacize neden olmak ya da durduramamak kadının suçu gibi algılanır. Kadın askerden, erkek meslektaşının cinsel taleplerine direnmesi beklenirken, erkeğin kadın meslek taşına yönelik cinsel isteği, tacizi sorgulanmadan kalır. Militarist sistem, kadınları erkeksilikten uzaklaştırmak için bir yandan onları çekici kılacak uygulamalara başvurur ve onlardan bu çekiciliklerini kontrol etmelerini bekler ya da doğrudan kontrol eder. Amerikan Deniz Kuvvetlerinden bir kadın subayın, komutanla ofiste yalnız kaldıklarında kapıyı hep aralıklı bırakmaya dikkat ettiğini söylemesi, bir başka deniz subayının ise, komutanın kapıyı kilitlememesi için anahtar deliğine bir şeyler sıkıştırdığını belirtmesi²⁰⁹, sürekli tehdit altında hissedilmenin baskısını ve bu baskıdan ötürü kontrollü davranmak zorunda kaldıklarını örnekler. Resmi davetler, özel kutlama ve törenler ise, kadınların bedenlerini ve cinselliklerini en çok kontrol etmeleri gereken zamanlar olmaktadır. Sivil elbiseler içindeki görüntüleri böyle gecelerde ayrı bir yük getirir. Bir kadın subay böyle zamanlarda üzerlerindeki baskıyı çok iyi özetliyor:

“Erkek subaylara dokunarak konuşmamalısınız. Hep karşıya bakmalı, mesafeli oturmalsınız, samimi yakınlaşmalardan ve sıcak mimiklerden

²⁰⁹ Campbell,D'Ann,a.g.m., s.114.

uzak durmalısınız. Şarkı söyleyebilir, dans edebilirsiniz ama daima kontrol içinde yapmalısınız”²¹⁰

Erkek askerlerin, kadınları bir seks hedefi olarak görmelerine neden olan askerlik hizmeti ve eğitimi, bu özelliğini hiç şüphesiz ki 1991'de Tailhook skandalı ile göstermiştir. Emekli ve aktif havacıların katıldığı 1991'deki Tailhook Kuruluşu'nun toplantısında 26 kadın hava subayı, birkaç erkek hava subayı tarafından zorla taciz edilmiş, saldırılmış ve aşağılanmışlardır. Olay basına yansımış ve konu ile ilgili rapor Hava Kuvvetleri Komutanı'na sunulduğunda, komutan, olayı şikayet edip, görmemezlikten gelmeyen kadın subayları suçlamıştır.²¹¹ Bu yüzden, Campbell, asker olmak isteyen kadınları yıldırma politikası olarak da cinselliğin karalama aracı olarak kullanıldığını belirtir. 1943 yılında da Amerika Birleşik Devletleri Kadın Birliklerinde de böyle bir karalama kampanyası etkili olmuş, bu personeldeki bütün kadınların aslında birer fahişe oldukları söylentisi yayılmıştır.²¹² Deniz Birliklerindeki kadın subaylar, bu söylentilerin ardından kendilerine birçok erkek denizcinin birlikte olmayı teklif ettiğini belirtmiştir. Böyle bir yorum, çoğu erkek askerinin savaşmayı göze alacakları kadının ancak evde olabileceğini düşüncülerinden kaynaklanmaktadır.

Kadınların silahlı birliklere istihdam edilmesi, yalnızca ordu içinde ikilem ve karışıklıklara sebep olmamıştır. Ordunun kadınlara olan ihtiyacı, bazı toplum kesimlerinde cinsiyetçi rollerin değişeceği yönünde bir panik yaratmış; kadınlık ve erkeklik değerlerini yok edecek bir girişim ve tehdit olarak değerlendirilmiştir. Kadınların savaş için seferberliği, toplumun eve bağımlı kadın idealini sarsmaktadır.

²¹⁰ Hilsdon, Anne Marie, 1995, s.67.

²¹¹ Enloe, Cynthia, 1993, s.211-13.

²¹² Ibid, s.112.

Toplum desteğinin kendi gücü üzerinde etkisini azaltmak istemeyen ordu, geniş kesimlerin değerlerine karşı hassas davranmıştır. Bu konuda da en çok halkı sakinleştirmenin bir aracı olarak medya organlarını kullanır. Westinghouse, II.Dünya Savaşı sırasında, “Bunlar, yarınların dünü olacak” başlıklı iki sayfalık bir ilan bastırır.²¹³ Böylece, bunun geçici bir dönem olduğu, savaş biter bitmez kadınların evlerine, geleneksel rollerine döneceğinin mesajı verilir. Reklamlar ve fotoğraflar aracılığıyla kadınlıklarından hiç bir şeyin eksilmediği vurgulanmaya çalışılır; bu aslında kadınlara da kadınlık değerlerinin tekrar tekrar hatırlatılmasıdır. Aslında kadınlığa karşı hissedilen her tehditle kadınlık daha çok vurgulanmakta, ayrımlar daha da keskinleştirilmektedir. Bir erkeğe eril değerler [güçlü,sert, otoriter, savaşı,cesaretli vs..] vererek “gerçek bir erkek” yaratmayı hedefleyen askerlik hizmeti, söz konusu kadınlar olunca, askeri hayatın kadınlıklarından hiç bir şey yitirmemesi için çabalamaktadır. Pierson, bu amaçla, Kanada Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kadın birliklerine güzellik dersi koyulmasını önerdiğini, kadınların büyük aynaların karşısına oturup, doğal ve çekici görünmenin yollarını uzmanlardan öğrenirken çekilen fotoğraflarının yayımlanması için gazetelere verildiğini belirtiyor.²¹⁴ Bağımlı olarak tanımlanan kadınların bağımsız hale gelmesinden, böylece erkek egemen cinsiyetçi iktidarın değişmesinden kaynaklı korkular mizah ve karikatürlerde resmedilebilir ve tepkileri kışkırtmanın bir aracı haline gelebilir. 1945 yılında Popüler bir Kanada dergisi de, bu korkuyu, evde, bir elinde temizlik bezini tutan, bulaşık önlüğü giymiş bir erkeği, üniforma içinde kapıdan giren ve çamurlu postallarıyla erkeğin temizlediği yerlere basarak geçen karısına öfkeyle bakarken resmediyor.

²¹³ Pierson,Ruth Roach,1986,s.33.

²¹⁴ Ibid, s.34.

Bugün ise, kadınların ordu içindeki oranları gittikçe artış göstermektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından devlet gücünün askeri güç yerine ekonomik güce dayandırılması, erkekliğin de fiziksel güç kullanımına bağlı tanımının önemini yitirmesine sebep olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak dünya çapında ordular yeni bir döneme girmiştir; yeni modeller bu dönem personel de küçültme, kadınların istihdamı, zorunlu askerliğin kaldırılması ve gönüllü, profesyonel askerlik gibi yapısal değişiklikleri içerir.

Bugün A.B.D Ordusu'nda kadınlar, çatışma rolleri dışında bütün görevlere dahil edilmektedirler. İngiltere ise, 1992 yılında Kraliyet Ordusu Kadın Birliklerini kaldırmış ve tamamen İngiliz Ordusuna dahil etmiştir. Hava kuvvetleri kadınların sayılarının en fazla olduğu birliktir. Almanya'da ise kadınların %75'nin tıp ve müzik birliklerinde dahil edilmesini adil bulmayan mahkeme bu konuyu Federal Anayasa Mahkemesine bildirmiştir. Mahkeme, uygulamayı, vatandaşın eğitime, yeteneğine göre istediği mesleği seçme hakkını veren, bu konuda kadın-erkek ayrımı belirtmeyen Anayasa'ya aykırı bulmuş ve Alman Ordusu'ndan gerekli düzeltmeleri yapması istenmiştir. Bu tartışma Almanya'da bugünde devam etmektedir. Kanada Ordusu'nda ise kadınlar, denizaltılar dışında bütün rollerde görevlendirilmektedirler, 1973 yılından beride barış görevlerinde yer almaktalar.²¹⁵ Kanada Ordusu'nda bugün cinsel tacizleri, istismarları anında iletebilecekleri yirmi dört saat açık şikayet hattı bulunmaktadır. Yeni Zelanda'da ise, 1998'de artan cinsel taciz suçlamaları sonucunda başkanlığını Dr.Clara Burto'nun yaptığı İnsan Hakları Komisyonu ve Yeni Zelanda Savunma Kuvvetlerinden oluşan birleşik bir grup, yaptıkları teftiş sonucunda personelin tavırlarını ve uygulanan politikaları eleştiren ve öneriler sunan bir rapor

²¹⁵ Moskos, Charles C.,2000,s.22-63.

hazırlamış ve Yeni Zelanda Ordusu bu önerileri göz önüne alarak yasal düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. İsrail gibi kadınların da askerliğinin zorunlu olduğu bir ülkeye yöneltilen yakın bir analiz, burada da ayrımcı politikaların uygulandığını gösterir. Son zamanlarda ordu personeline yapılan küçültmelerde ilk hedef kadınlar olmuştur, 1994 yılında zorunlu askerlik erkeklere 3 yıl iken, bu süre, kadınlarda 2 yıl ya da 24 aydır. Norveç Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde bir kadın albaylığa terfi etmiştir. Yine Norveç'te ilk defa bir kadın Savunma Bakanı görev yapmaya başlamıştır. Norveç'te kadınlar, Kore, Orta Doğu, Bosna, Kosova'da barış operasyonlarına katılmışlardır. Belçika'da 1998 yılında ilk kez dokuz kadın mayın aranma araçlarında görev yapmaya başlamışlardır.²¹⁶

Gelişen teknoloji ile birlikte, geçerliliği pek kalmayan fiziksel farklılıklar bahanesi yerine bugün daha çok hamilelik bir sorun olarak kullanılmaktadır. Yukarıda saydığım ülkelerin hepsi kadın personeline doğum öncesi ve sonrası izin vermektedir. Örneğin, Türk Silahlı Kuvvetlerinde bu süre doğum öncesi üç, sonrası altı haftadır. Kadın subayların bu dönemlerde mesleklerinden ayrı olmasının iş gücü kaybına neden olacağı düşünülür. Uzun süre branşından ayrı kalan personelin izin dönüşü branşına konsantresi zaman ve ekonomik kayıp nedeni olarak görülmektedir. Oysa, problemin temelini cinsiyetçi sistemin kadına biçtiği rol oluşturmaktadır. Çocuğa bakmayı, büyütmeyi kadının görevi olarak kodlayan sistem, kadının meslek hayatını da şekillendirmeye devam etmekte, bu süreçte babanın rolü sorgulamadan bırakır. Cinsiyetçi bakış açılarının kuralları biçimlendirdiği bir alanda kadınların eşitliğinden söz etmek imkansızdır. Çocuk bakımı ile ilgili gerekli izinler dönüşümlü olarak babaya da verilebileceken bu gerçek göz ardı edilir. Zaten erkeklerin de sağlık

²¹⁶ Moskos, Charles C.,2000, s.91-111-131-270.

nedenleri, tedavi ihtiyaçları nedeni ile uzun veya kısa süreli izin kullanmaları olası bir durumdur. Bu kurala bağlı oluşan önyargı kadınlarda ikilem yaratmakta, birçok kadın çocuğu ile işi arasında kalmakta, bu psikolojik baskı da verimini düşürücü bir etki yaratmaktadır:

“(...) Yirmi yıl hizmet hayatını düşünecek olursanız maksimum iki çocuğu olan bir bayan subay bir yıl izin kullanmış olur ki bence erkek subaylar için bu oran daha fazla olabilir.”²¹⁷

Kadınların toplumsal önyargıları aşarak orduya katılmaları, kadınların eşitliği, adına önemli bir adım ya da pek çoğu içinde cinsiyet normlarını altüst edecek bir tehdit olarak algılansa da, bu gelişme kadınların militarizasyonunu kuvvetlendirebilir. Ordudaki görevlerinin ardından sivil hayata dönen ya da emekliye ayrılan kadınlarda adaptasyon sorunu gözlenmiş, bu kadınların tıpkı erkekler gibi ordu mensubu dışında kimseye güvenmedikleri, şüpheyle hareket ettikleri dikkat çekmiştir. Ayrıca askeri disiplini özümseyen bu kadınların çocuklarını da bu disiplin çerçevesinde yetiştirmeye çalıştıkları, çocuklarını soru sormayan ve söyleneni sorgulamaksızın yapan bir asker gibi davranmaya yönelttikleri de görülmektedir.²¹⁸ Bunun, eşitsiz güç ilişkilerinin değiştirilmesi, militarizmin itaatkar ve pasif bedenler üretmesine son verilebilmesi için dikkate alınması gereken bir nokta olduğunu düşünüyorum. Çünkü askeri eğitim kadınlarda bireysellikten öte bir bütüne ait olma, kendini bir bütüne göre tanımlama, bu uğurda cezalandırmaları haklı bulma gibi militarist kültürün temel özelliklerinin içselleştirmesine yol açmakta ve bu durum kadın askerlerin ifadelerinde netleşmektedir:

²¹⁷ Durgun,Levent,2004, s.131.

²¹⁸Campbell,D'Ann,a.g.m, s.110.

*“Şimdi farklı hissediyorum kendimi. Öncekinden daha güçlü, daha aktif
...Bir silahı tuttuğunuzda kendinizi bu gruba ait hissediyorsunuz.”*

*“Yaklaşık sekizyüz kadarımız, Albayın bulunduğu protokolün önünde
resmi geçit töreninde yürüyorduk. Tek hizada, başlarımız dik, o kadar
enerji doluyduk ki, bir kaçının başlarının önde olduğunu görünce çok
şaşırdım. Enerjik yürüyen kadınlar, çalan marşlar ve parlayan güneş,
hayatımda yaşadığım en muhteşem deneyimdi. Sizden çok daha büyük bir
şeyin parçası olduğunuzu hissetmeye eş bir duygu olduğuna
inanmıyorum.”²¹⁹*

Kıyafetleri, duruşları, eğitimleri, görevleri ile savaşçı kimliği ile de olsa, cinsiyetçi normlarla uyumlu bir şekilde, kadınlar ordu da erkeklerden farklı, erkeklere bağımlı, erkeklere yardımcı kalırlar. Böylece kadınların girişi ile ordunun “kadınsılaşması”na ve kadınların da “erkeklere” dönüşmesine yönelik endişe yersiz kılınmaya çalışılır. Zaten orduya katılan kadın askerlerde erkeğin kadın üzerinde otoritesini onaylayan cinsiyetçi sistemi yok etmeye yönelik, bu dengesiz ilişkileri değiştirmeye dair bir çaba ve düşünce görülmemektedir. Onların eleştirileri, dışlayan, ötekileştiren sisteme değil, tam tersi bu sistemle erkekler kadar bütünleşmelerine engel olan bariyerleredir. Savaşçı görevlerden dışlanan Kanada Silahlı Kuvvetler mensubu kadın subaylar, bu duruma itirazlarını kendi sloganlarıyla özetliyorlar:

“Biz erkekler savaşabilir diye hizmet ettik”, “Erkeklerin ve silahların arkasındaki kadınlar.”²²⁰

²¹⁹Campbell,D'Ann, a.g.m, s.110

²²⁰ Ibid, s.118.

5. Militan Kadınlar

Devletin düzenli ordularının içinde savaşı kimliği ile yer alan kadınlar dışında bizzat devlete başkaldırdıkları veya devlet baskısına, ülkesinin yabancı ordularca işgal edilmesine itiraz ettikleri için militan kadınları, asker kadınlardan ayrı değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum.

Farklı zamanlarda ve bölgelerde kadınlar, bağımsızlık hareketlerinin savunucuları ve katılımcıları olmuşlardır. 1950'lerde Gana, Kenya, 1960'da Senegal bağımsızlık savaşlarına, 1970'lerin sonunda Nikaragua'da devrim hareketlerine, yine İran, Afganistan, Komboçya, Filistin'de kadınlar direniş hareketlerine katılmışlardır.²²¹

Devlete başkaldırı, devletlerin ezici, dışlayıcı, otoriter tutumlarına yönelik olduğu için kadınların bu hareketlere katılımı önemlidir. Bu değersizleştiren, ötekileştiren baskıcı iktidarlara karşı farkındalık ve itiraz demektir ama bu farkındalık direniş hareketlerinde cinsiyet eşitliği anlamına gelmez. Devrimci hareketler veya bağımsızlık hareketleri itiraz ettikleri sistemin özelliklerini, kendi içlerindeki cinsiyet ilişkilerinde paradoksal şekilde korumaya devam edebilirler. Direniş hareketinde kadınlar, düzenli orduların kadın askerlerinden farklı çatışma hatlarında bulduklarından, devletin koyduğu düzenlemelerden bağımsız hareket ettikleri için kadın askerlerden daha özerk bir imaj çizebilirler. Ama direniş hareketlerindeki kadınların denetlenmesi ve eril amaçlara hizmet edecek şekilde kullanılması da kimi kez benzer kimi kez de farklılaşan yöntemlerle değişmeyen bir gerçektir.

²²¹ Morris, Patrika T., "Women, Resistance, and the Use of Force in South Africa", *Women and the Use of Military Force* içinde, R.Howes ve M.R.Stevenson[ed.], Lynne Rienner, Boulder, CO,1993, s.189.

Kadınların başkaldırı ve gerilla hareketine katılmalarındaki nedenler, kadınların orduya katılımını teşvik eden nedenlerle paralellik gösterir. Kimi araştırmacılar, kadınların savaşa katılımının iki temel amaç eşliğinde geliştiğini belirtiyor: Stratejik ve Pratik hedefler.²²² Uzun vadeli amaçları kapsayan stratejik hedefler, kadını eve hapseden, kadını erkeğe bağımlı hale getiren erkek egemen rejimlere karşı da bir itirazı içeriyor. Pratik hedefler ise, genellikle kadının gündelik yaşamındaki maddi sıkıntılarla ortaya çıkıyor; sosyal imkanlardan yoksunluk, baba veya kocalarını kaybetme sonucu ailelerini geçindirmek zorunda kalan kadınların katılım nedeni oluyor ve kadınların özgürlüğünü hedefleyen stratejik amaçları içermiyor.

Kadınların, gerilla hareketlerini “kurtuluş” aracı görmelerinde, yoksulluk, aile fertlerinin ölümünün yarattığı intikam duygusu ya da güvenlik arayışı pratik nedenler arasında yer alıyor. Örneğin, Kuzey Irak'ta Kandil, Hinere'de 14 yıl bulunan 32 yaşındaki Hamidiye Demir'in, PKK'ya katılmasına babasının 1992 yılında memleketi Şırnak İdil'de kendisini zorla evlendirmek istemesi sebep olmuş.²²³ 8 Mart 2005 tarihinde güvenlik güçlerine teslim olan Demir, “*Bu kişi ile evlenmek yerine hiçbir sempaticim olmayan örgüte katıldım.*” diyerek, örgütü kültürel, ailevi baskılardan kaçış, kurtuluş yolu olarak gören kadınlara örnek oluşturuyor. Kimisi ise, yoğun çatışma ortamında sadece hayatta kalabilmek için silaha sarılmak durumunda kalabiliyor. Bugün Kolombiya'da hükümet ve sol kanat gerilla güçleri[FARC] arasındaki savaşta kadınlar “korunma” için ve çocuklarını koruyabilmek adına gerilla hareketine katıldıklarını belirtiyorlar. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2004

²²² Seitz, Barbara, Linda Lobao, Ellen Treadway, “No Going Back: Womens Participation in the Nicaraguan Revolution and in Postrevolutionary Movements”, *Women and the Use of Military Force* içinde, R.Howes ve M.R.Stevenson[ed.], Lynne Rienner, Boulder, 1993, s.170.

²²³ <http://www.milliyet.com.tr/Print/print.asp> 01-10-2006, Son erişim 11 Kasım 2009.

raporuna göre, FARC'ın yüzde 12'sini kadınlar²²⁴ oluşturuyor. FARC üyesi Venessa ve Christine'nin sözleri de bu korunma ihtiyacına işaret ediyor:

“Savaş başlamışsa ve siz bir kadınsanız, yaşamınızı riske atarsınız; atarsınız çünkü kendinizi korumayı bilmezseniz erkekler size tecavüz edebilir, öldürebilir.”

“Bir oğlum var, onun için iş bulmak, para kazanmak zorundaydım. Caddelerde dilenmek istemedim.”²²⁵

Pratik nedenler, aslında koşulları annelik rolüne işaret etmektedir. Çocuk yetiştirme, evi idare etme gibi kendisine biçilen görevleri, becerilerini tehdit altında hissetmek, kadınların silaha sarılmasında en etkili faktörlerden biri oluyor. Bu durumda direniş hareketlerine katılım, bireysel bir tercih değil, yıkıcı sonuçlar yaratan çatışmanın ya da kültürlerin şekillendirdiği bir zorunluluk oluyor. Bu nedenlerle silahlı direniş örgütlerine katılan kadınlar, örgütteki konumlarını, örgütün kendilerine yönelik uygulamalarını, örgüt içinde üzerlerindeki kontrolü sorgulamıyorlar. Savaşan özgür kadın imgesinin aksine bu kadınlar genellikle tıpkı düzenli ordulardaki gibi erkeklere yardımcı, destek olacak işlerde görevlendiriliyorlar. Morris, ev içindeki rollerini bu kez örgüt içinde sürdüren bu kadınların çok azının savaşçı ve lider pozisyonlarına gelebildiklerini belirtiyor.²²⁶ Bu kadınların, yemek yaptıkları, yaralıları tedavi ettikleri, örgüt liderlerinin görüşebileceği, örgüt toplantılarının yapılacağı güvenli evler organize ettikleri, dağlardaki erkek militanlar için yiyecek, ilaç ayarladıkları, çok uzak ve tehlikeli

²²⁴Human Rights Watch, “Colombia and the War on Terror: Rhetoric and Reality”, <http://www.hwr.org>, 28-06-2004, Son erişim 11 Kasım 2009.

²²⁵ Brett, Rachel, Irma Specht, 2004, s.96.

²²⁶ Morris, Patrica T., a.g.m., s.191.

bölgelerde hayatlarını riske atarak örgüt için gerekli bilgi ve mesajları topladıkları görülür. Pek çoğu bu tehlikeli yollarda yakalanıyor, işkenceye maruz kalıyor ve öldürülüyor.²²⁷ Baskıya karşı çıkarak örgüte giren bu kadınlar örgütün kural ve uygulamalarına paradoksal şekilde itaat ediyorlar. Örneğin, Sri Lanka'daki iç savaşta 1976'da kurulan ve ülkenin kuzey ile doğusunda ayrı bir Tamil devleti kurmak için hükümete karşı silahlı mücadeleye girişen illegal örgüt, Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları [LTTE], kadın militanlarda bakire olmaları şartını arıyor. Alwis'in "erkeksi bakir savaşçılar"²²⁸ diye tanımladığı bu kadınların cinselliklerini, LTTE, "safılık", "kutsallık" beklentileri ile denetim altında tutar ve kısıcık saçlar, erkek botları, geniş pantolonlar ile dış görünüşlerini şekillendiriyor. Düzenli ordulardaki kadın askerlerinin aksine dişilliklerini anımsatacak takı, mücevher ve makyaja izin verilmiyor. Böylece, kadına yönelik baskı ve denetim, değişen fikir ve mücadelelerin değişmeyen ortak yönü olarak kalıyor. Eski bir CIA anti terör uzmanı Stanley Bedligton da bu kadınların çeşitli operasyonların kolaylığı için özellikle kullanıldığı, seçildiğini söylüyor:

*"Kadınların seçilmesinin nedeni utangaçlık yüzünden ile kadınların aranmayacağı ve hedef bölgeye sızabileceği düşüncesi. Bu yüzden bazı durumlarda, bellerinde patlayıcı madde dolu kemerler bulunan kadınlar güvenlik güçlerini aşabiliyor."*²²⁹

²²⁷ Morris, Patrica T., a.g.m.,

²²⁸ de Alwis, Malathi, "Gender, Politics and the Respectable Lady", *Unmaking Nation: The Politics of Identity and History in Modern Sri Lanka* içinde, Pradeep Jeganathan ve Qadri İsmail[ed.], Social Scientist's Association, Colombo, 1995, s.9.

²²⁹ http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-09_cfm?rederforbi,06-09-2004 Son erişim 11 Kasım 2009.

Dünyadaki başarılı devrimler ve bağımsızlık hareketlerinden sonra kadınların sosyal durumlarında önemli değişikliklere rastlanmamıştır. Mücadelenin sonunda, kadınlardan aktifliği bırakmaları ve evlerine dönmeleri beklenir. Nikaragua'da devrim sonrası yaşananlar bu duruma örnektir. 1979'da elde edilen büyük zaferdeki katkılarının arkasından kadınların özellikle orduya katılımı engellenmiş ve daha çok idari işlerde görevlendirilmişlerdir. 1992'de hükümet çocuk bakım hizmetlerini keserek, kadınları, yerlerinin ev, görevlerinin de çocuk bakmak olduğuna ikna etmeye çalışmıştır. Kadınların başarılı direniş hareketlerinden sonra yok sayılması, Küba, İran devrimlerinde, Mau Mau hareketinden sonrada gözlemlenmiştir.²³⁰ 8 Mart 2005'de güvenlik güçlerine teslim olan PKK'lı Hamidiye Demir de kadınların bu yok sayılmasından şikayet eder: “Kadınların örgütteki emeği, erkekler tarafından kendi başarıları gibi lanse edildi.” Böylece kadınların emeğine, düşünce ve yeteneklerine erkeklerce el konulur. Ayrıca bu, çoğu kadın için örgütlere katılma nedeni olan tartışmalara eşit katılım, fikirlerini beyan ederek olayları şekillendirmek gibi kendilerini güçlü ve özgür hissetmelerini sağlayan yeteneklerini köreltme tehdidini de taşır. Kadınların silahlara sarılması, erkeklerle aynı savaşta yer almaları, kökleşmiş geleneksek cinsiyetçi önyargıları devirmeye kafi değildir. Mozambik bağımsızlık mücadelesine katılan bir kadın aktivistin özetlediği gibi, “Kolonyalizmi yok etmek, geleneksel pratik ve fikirleri söküp atmaktan daha kolaydır”²³¹. Çünkü, kadını görünmez, değersiz kılan eşitsiz güç ilişkilerini değiştirmenin yolu, erkeklerle çarpışmak, ya da bu kadınların pek çoğundaki gibi erkeklerle aynı fikirleri, hedefi paylaşmak değildir; bu ancak hükmeden, ezen, şiddeti onaylayan bakış açılarının beslenmesine yardım edecektir. Silahlı mücadele içeren direniş hareketleri daha

²³⁰ Seitz, Barbara, Linda Lobao, Ellen Treadway, a.g.m., s.171.

²³¹ Morris, Patrica T., a.g.m., s.191.

fazla otoriteyi davet edebilir, daha güçlü şiddeti, baskıyı meşrulaştırabilir. Devrimci hareketlere temel olan “ haklı savaş” da ezilen, dışlanan grupların haklarını aramak için, şiddet uygulayanlara yönelik şiddetlerini meşrulaştırmak için başvurdukları bir söylemdir. Haklı olduklarını düşündükleri mücadelelerinde militan kadınlar, örgütün kalıplarına “itaat ederek”, bu mücadele uğruna silahlı şiddeti “destekleyerek”, hem, Yuval- Davis'in modern devlette savaşan erkeğe “destek olmak”la sınırlandırıldığını belirttiği kadın rolünü, yani, militarizmin istediği kadınlığı yansıttıklarını, hem de kendilerine dönecek ezici, tahakkümcü sistemi beslediklerini fark etmemektedirler. Oysa, onaylanan her şiddet, eşitsiz cinsiyetçi ilişkilerin garanti altına alınması anlamına gelir ve kendi desteklerinin bedelini de yine kadınlar ödemektedir.

IV.BÖLÜM

SAVAŞIN VE BARIŞIN CİNSİYETÇİ YÜZÜ

1. Her Savaş Cinsiyetçidir

Ortaçağda, sadece aristokrat, şövalye gibi azınlıktaki erkeklere mahsus olan savaşma hakkını ve buna bağlı güç, cesaret, şiddet gibi baskın erkeklik kavramlarını 19.yy'da “sıradan” erkeklerin de elde edebileceği imkan yaratılmıştır. Ve 1780 öncesinde savunmaya yönelik kabileler arası kavgalar, toprak ve mülkleri koruma amaçlı daha çok teke tek görülen mücadeleler, ulus devletin güvenlik kurumu haline dönüşen ordu yapısı ile biçim değiştirerek kurumsallaşır. Kapitalizm ile birlikte, devletin bir kurumu olan ordu, burjuvazinin pazarı koruma ve yeni pazarlar elde etme ihtiyacı nedeniyle, örgütlü bir güç olarak, kültürel, ekonomik, siyasal durumuna göre toplumlarda farklılıklar gösterse de, görece özerk bir konum elde eder. Ve savaş, militarist toplumların kültürlerinin biçimlenmesinde belirleyici bir öneme sahip olur. Savaş, tarafların amaç ve çıkarları için öldürücü silahlarla örgütlendiği ve şiddetin sorgulanmadığı, toplumsal olarak onaylanmış bir çatışma haline gelir. Erkeklik ile ilişkilendirilen, bundan dolayı yetkisi genelde erkeklere verilen savaşın her aşaması cinsiyetçi sistem ile ilişkilidir. Eşitsiz cinsiyetçi toplumsal ilişkiler ve yeni eşitsizlikler üreten savaş daimi bir etkileşim içindedir ve birbirlerini şekillendirir.

1981 yılında, Hull Üniversitesi'nde savaş konulu bir konferansın ardından savaş biçimlerinin üretimine etki eden güçleri araştıran *Savaş ve Barışın Sosyolojisi* başlıklı bir kitapçık yayımlanır.²³² Bu çalışmaya göre ekonomi, politika ve askeri sistemin kendisi savaşın devamlılığında etkisi olan güçlerdir. Savaşın itici güçleri

²³² Bkz. Creighton, Colin ve Martin Shaw, *The Sociology of War and Peace*, Macmillan, Londra, 1987, II.

diyebileceğimiz bu sebeplerin hiç birisi toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız değerlendirilemez. İster I. ve II. Dünya Savaşları'ndaki gibi topyekun savaşlarda, ister Soğuk Savaş'daki gibi silahların kullanılmadığı, ölme ve öldürmenin pusuda beklediği savaşlarda, ya da güçlerin eşit olmadığı gerillalar ile baskıcı iktidar arasındaki sınıf çatışmalarında veya etnik temizliğin hedeflendiği milliyetçi projelerde cinsiyetçi boyut hep olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından çöken imparatorlukların içinde etnik-ulusal kimliklerini savunan halkların, Miriam Cooke'un “post-modern savaşlar”²³³ dediği, baskıcı iktidara direnen bağımsızlık mücadeleleri de kadını dışlayan, erkeğe tabi kılan cinsiyetçi sistemden beslenmiş, şiddeti destekleyerek, kadın ve erkek arasındaki ayrımları daha da keskinleştiren sonuçlar yaratmıştır. Çünkü her savaşta erillikle özdeşleştirilen iktidarın tahakküm amacı vardır; eril tahakküm ise, hiyerarşiklendirmeyi, tabi kılmayı ve bütün bunlar için zor kullanımını içerir. Erkeğin bu tahakkümü kurduğu “öteki”, kadındır. Gerda Lerner, Neolitik dönemde, insan topluluklarının yerleşik düzene geçmesi ile, aile sistemi içinde erkeklerin kadınlar üzerinde belirli haklar elde ettiklerini, kadınların erkeklerin iktidarına tabi kılındığını belirtir.²³⁴ Ailede egemen olan erkek ayrıca mal ve üretim araçlarının da sahibidir ve iş gücüne ihtiyaç duyar. Sömürülen biri olarak, kadınlar dışında “emekçiler”, eril iktidarın ve zorun kullanıldığı ikinci “öteki”dir. Erkeğin, servet ve mal üzerinden tanımlanan gücünü koruması gerekir. Başka topraklardaki kaynaklar ve orada yaşayan “yabancılar”, sermaye ve emek gücü olarak sömürülen, eril iktidarın uygulandığı üçüncü kategoriyi oluştururlar. Bu zor kullanma, erkekliğin doğal ve sürekli bir özelliğine değil, bir iktidar yapısının ifadesine işaret eder. Eril iktidarın ayakta kalması, her koşula uyarlanarak, yeniden

²³³ Cooke, Miriam, Angela Woollacott, *Gendering War Talk*, Princeton, UP, 1993,s.181.

²³⁴ Lerner, Gerda, *The Creation of Patriarchy*, Oxford University Press, Oxford, 1986,s.13-20.

üretmesine bağlıdır. Savaşlar da bu iktidarı daimi kılma çabalarının sonucunda ortaya çıkar; çünkü sahip olmak, yöneten olmak, üstün olmak gibi yüceltilen eril değerler, “ötekileştirmeyi” besler. Zenginlik, daha çok baskı aracı sağlar, daha çok baskı aracı emek sömürsünü arttırır ve çoğunlukla savaşın bir nedenini oluşturur. Ya da başka milletlere göre seçilmiş ırk, üstün halk mitosları ile “biz” ululaştırılırken, “onlar” dışlanır, değersizleştirilir; ve boyunduruk altına alınan halkların isyanı da savaşın bir nedenini oluşturur. Toprağa ve diğer zenginliklere sahip olan, bunları denetleyerek ekonomik gücü ve ekonomik iktidarı elinde bulunduranlar çoğunlukla erkekler olur; böyle bir eril iktidarı benimseyip, ondan pay alarak istisna oluşturan kadınlar mevcutsa da bu durum, uygulanan iktidarın niteliğini değiştirmez. Devleti ve bürokratik yapıları, zor araçlarına sahip orduyu denetleyen, politik iktidarı elinde bulunduranlar da genelde erkektir. Bu, savaşların nedeni olabilen eril iktidar sisteminin, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ve cinsiyet eşitsizliği ile birlikte gittiğini gösterir. Erkeğin üstünlüğü ve kadının tabiyeti, mülkiyet ve politik temsilin zarar verici kalıpları ile güçlenir. Erkeklerin ellerinde aile reisliğinden türeyen yetki ve üstünlük, yönetici sınıfın, politik iktidara sahip yönetici grubun ve askeri grubun elinde, savaş aracılığıyla, toplum üzerinde pekişir. Savaş, yeni zengin sınıflar yaratır ya da olanları kuvvetlendirir, halklar arasında farklılıkları derinleştirir, dışlayıcı tutumları körükler ve erkekliği etkili bir şekilde onaylayarak, kadın ve erkek arasındaki dikotomileri keskinleştirir. Şüphesiz ki savaşın ürettiği sonuçlar, erkek için de kadın için de cinsiyet ayırmaksızın tahripkardır. Ancak savaşa destek veren anneler, askeri hemşireler, ordu fahişelerinin dışındaki kadınlar, savaşın getirdiği bedelleri, emeklerinin sömürülmesini, yerlerinden sürülmelerini, düşmanı kışkırtmanın ya da cezalandırmanın bir aracı

olarak bedenlerinin kullanılmasını erkeklerin yaşadıklarından farklı savaş sonuçları olarak yaşarlar. Savaş, kadını erkeğe tabi kılacak, bireyselliğini yok edecek, zayıf kılacak ilave şartları yaratır, böylece eşitsiz ilişkilere dayalı cinsiyetçi sistem sürekli kılınır. Savaşın eşitsiz cinsiyet ilişkileri ile paralelliğini işaret etmek amacıyla ekonomik eşitsizlikleri örneklemek için Kolombiya, dil, din, ırk, kültür gibi toplumsal farklılaştırmaya dayalı etnik savaşı örneklemek için İsrail-Filistin savaşı ve eril tahakkümün bir çatışma nedeni olduğu Haiti örneklerine daha yakından bakalım. Tabi bu noktada bu çatışmaların kaynağı tek bir nedene indirgenemeyeceğini, her bir örnekte diğer unsurlarında bulunabileceğini belirtmek gerekir. Sınıf, etnisite, ırk gibi bu etkilerin her birini bir çatışma örneğinde ele aldım.

1.1. Cinsiyetçi Sınıf Çatışması ve Kolombiya Örneği

Kolombiya 19. yüzyıldan beri, Liberaller ve Muhafazakarlar adındaki iki partinin, Kolombiya kaynaklarını, işçilerini, köylülerini kullandığı ve yoksullaştırdığı bir iç savaşı yaşamaktadır. Özellikle 1948 yılında, Kolombiyalıların kurtuluş için büyük ümit bağladığı Liberallerin lideri Jorge Elcier'in katledilmesi ile Violencia adı verilen, yaklaşık 200.000 kişinin canına mal olan bir iç savaş başlar. Violencia, Kolombiya için bir dönüm noktasıdır; değişik bölgelerde bağımsız köylü grupları ortaya çıkarak baskıcı, adaletsiz hükümete karşı direnişe geçmişler, böylece bugünkü Kolombiya gerillasının ilk nüvelerini oluşturmuşlardır. 1950'lerde Liberaller ve Muhafazakarlar, dönüşümlü olarak iktidara gelmelerini sağlayacak bir anlaşma yaparlar. Ancak birbiri arkasına gelen bu hükümetlerin vaat ettikleri toprak reformlarını yapmaması ile işçi ve köylünün giderek yoksullaşması sonucu, devrimci papaz Camilo Torres önderliğinde gecekondu halkı, işçi, köylü ve öğrencilerin katıldığı geniş ölçekli bir sol kanat gerilla hareketi Kolombiya Devrimci Silah

Güçleri[FARC] adıyla başlar. Kapitalist sistemin sömürsü ile gittikçe yoksullaşan öfkeli halktan destek bulan bu gerilla hareketi köylü ordusu oluşturur ve buldukları Caqueta, Bogota, Cali ve Medellini gibi yerlerde büyük bir etkiye sahip olurlar.²³⁵ Bu gelişmeler iktidar için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlar. Hükümetin ordusunu kullanarak gerilla hareketi ile mücadelesi ve yasal olmayan bu örgütleri yok etmeye yönelik operasyonları ile çatışma daha da şiddetlenir, direniş yaygınlaşır. Bütün bunlara ek olarak gerillaların ilerleyişine karşı, kendi konumlarını, güçlerini ve bölgelerini denetim altında tutmak isteyen zengin toprak sahipleri, işadamları ve uyuşturucu kaçakçıları kendi gizli silahlı güçlerini kurmaya başlarlar. Hepsi, Kolombiya Birleşik Nefsi Müdafaa Güçleri[AUC] adı altında toplanan bu gizli güçler de, sivil halkın güvenliğini yok eden uygulamalarla- sivil toplulukları kovmak, ablukaya almak, katletmek gibi- çatışmaya dahil olmaktadır.²³⁶ Sonuçta, Kolombiya'da sol kanat gerilla güçleri, sağcı milis güçler ve hükümet arasında süren üç boyutlu bir sınıf çatışması yaşanmaktadır. Böyle bir ortamda yasal politik faaliyet olanakları ile haklarını aramak isteyen işçiler, öğrenciler, köylüler, ölüm tehdidi ile yüz yüze geleceklerinden memnuniyetsizliklerini dile getirmenin bir aracı olarak silahlı direnişe katılırlar; bunlar dışındaki halkın büyük bir bölümü ise, çaresizce taraflardan birinin yanında yer alır. Erkek ya da kadın, silahların hüküm sürdüğü, ölme ve öldürmenin an meselesi olduğu bu topraklarda “korunma” ihtiyacı ve hayatta kalabilmek için silaha sarılırlar. Silahın çare olarak görülmesi, kullanımının haklılaştırılması beraberinde şiddetin, acımasızlığın haklılaştırılmasını da getirir. Her grup için bir diğeri “ötekidir.” Kadınlar ise, hem karşı tarafta yer aldıkları için ve de

²³⁵ <http://www.kurtuluscephesi.com/kurcep1/kc49-6.html>. Son erişim 18 Eylül 2009. Ayrıca bkz. Sanchez, Gonzalo ve Donny Meertens, *Bandits, Peasants, and Politics: The Case of “La Violencia” in Colombia*, Universtiy of Texas Press, Austin, 2001.

²³⁶ Ibid.

karşı taraftaki erkekleri cezalandırmanın bir aracı görüldükleri için hem de kadın oldukları için bu savaşın bedellerini erkeklerden daha farklı ödemektedirler. Esas nedeni toprak üzerindeki egemenliği sağlamak olan bu çatışmada kadınlar, gerilla güçleri ve sağcı milislere “hizmetçilik etmesi” için ve bu örgütlerdeki erkeklerin “cinsel ihtiyaçlarını karşılaması” için kaçırılıyor. Bunların büyük bir bölümünü ise kız çocukları oluşturuyor. B.M Genel Sekreteri Ban Ki Moon, 22 Nisan 2008'de, çocukları kaçırmaya silah kullanmaya zorlayan, kız çocuklarını da sekse zorlayan 14 ülkenin silahlı kuvvetlerinin arasında Kolombiya'nın da bulunduğunu belirtiyor.²³⁷ FARC tarafından kaçırdıktan uzun bir süre sonra 31 Temmuz 2003 yılında serbest bırakılan ve FARC örgütüne dava açan tek kadın Rino Borano da alıkoyulduğu sürece kendisine tecavüz edildiğini belirtiyor. Kolombiya Mahkemesi bu konuda suçluları araştırmak ve cezalandırmak için ciddi adımlar atsa da, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2010 Dünya Raporu'na göre, bu adımlar Hükümet tarafından mahkemeye yönelik saldırılarla engelleniyor.²³⁸ Yakalanmamaları, rehin alınmamaları için kadınlar, bu örgütlerin toplandığı kırsal kesimde alıkoyuluyorlar ve tıbbi hizmet yetersizliği yüzünden doğum kontrol araçlarına ulaşamıyorlar; evlerde sağlıklı koşullarda doğum yapmak zorunda kalıyorlar. Beslenme, hijyen maddi imkansızlıklardan ötürü oldukça kötü durumda.²³⁹ Cinsel şiddet ve tecavüz vakası oldukça yüksek oranda. 1995 ile 2000 yılları arasında Medellin kentinde cinsel şiddet vakası sayısı 3.486 olmuş.²⁴⁰ Silahlı eylemcilerin operasyonları, yerli ve köylü kadınların yaşamlarını sürdürmelerini tehlikeli hale getiriyor ve çoğu çareyi kaçmakta, göç etmekte buluyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporuna göre,

²³⁷ Human Rights Watch, “UN:Punish Abuse of Children in War”,28-05-2009, <http://www.hrw.org>.

²³⁸ <http://www.hrw.org>, World- Report -2010,20-01-2010.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Cockburn, Cynthia, 2009, s.40.

Kolombiya dünyanın en büyük iç göçünün yaşandığı Sudan'dan sonra ikinci ülke. Bunların çoğunluğunu, ailesini, kocasını çatışmalarda kaybetmiş kadınlar ve kızlar oluşturuyor.²⁴¹ Yerleştikleri bölgeleri ise, kentlerin dışındaki tehlikeli alanlar oluşturuyor. Fakat göç etme kadının yaşadığı şiddet, aşağılanma ve denetim koşullarını azaltmıyor, çünkü şehirlerde de silahlı gruplar hakim ve bu grupların istismarına maruz kalıyorlar.

Kolombiya'yı üç koldan saran bu şiddete bir de A.B.D ordusu katılıyor. Bölgede insanların haklarını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla bulunduğunu iddia eden A.B.D ordusunun en büyük gerekçesini ise, gerek AUC, gerek FARC üyelerinin karıştığı uyuşturucu ticareti oluşturuyor. “Uyuşturucuya karşı mücadele”ye, A.B.D'nin FARC'ı terör örgütleri ile ilişkilendirmesi ekleniyor. Bu da, A.B.D ordusunun bölgedeki varlığını perçinliyor. 14 Ağustos 2009 tarihinde Kolombiya Ordusu Genel Kurmay Başkanı Freddy Padilla, Kolombiya'daki A.B.D üslerinin sayısının 7'ye çıktığını bildiriyor.²⁴² Malambo, Palanquero, Apiay, Tolemaida, Larandia kara kuvvetleri üssü ve Cartagena, Malaga'da bulunan deniz üsleri ile Kolombiya A.B.D üsleri ile adeta kuşatılmış durumda. Yerlerinden edilen ya da kaçan kadınlar da A.B.D üslerinin uyuşturucu kaçakçılığını “önlemek” için kullandığı zehirli gazlara maruz kalıyor, ya sakatlanıyor ya da ölüyorlar. B.M Özel Raportörü, Philip Alsten de bu “bölgede orduların, sivil halkı öldürdüğünü ve bunları illegal örgütlere mensup direnişçiler olarak kaydettiğini” belirtiyor.²⁴³ A.B.D 2009 yılında bu ülkenin askeri güçlerine destek amaçlı \$663 milyon dolar gönderiyor. Şiddetin maddi olarak desteklenmesinin yanında yasal önlemlerinde oldukça gevşek olması, çatışmayı kuvvetlendiriyor. 2008 yılında artan sivil ölümleri ve güvenlik

²⁴¹<http://www.hrw.org>, World Report-2010, 20-01-2010.

²⁴²Ibid.

²⁴³Ibid.

problemine karşı Hükümet, “Barış ve Adalet Yasası”nı kabul ediyor. Bu yasa, teslim olan direniş örgütlerinin üyelerinin cezalarında indirimi öngörüyor, fakat İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2010 yılı raporu, bu yasadaki hiçbir yargılama ve mahkumiyetin yaşanmadığını, hükümetin bu konuda yeterli takibi yapmadığını belirtiyor. Silaha ve şiddete verilen maddi ve yasal destek, bunu engellemek için atılan her adımın önünü kesiyor. Nitekim CEDAW*'ın 2007 Kolombiya raporu bu bölgede silahlı güçlerin kaçırdığı kadınların sayısında ve bu kadınlara yönelik cinsel şiddette azalma olduğunu, yerlerinden edilen kadınlardan topraklarına geri dönenler de ise artış olduğunu²⁴⁴ söylese de 2008 yılında orduya mali destek artışı, şikayetlerin takipsizliklerle sonuçlanması, çözümü şiddette arayan eril mantığı kuvvetlendiriyor. 2009 yılının Eylül ayında FARC'ın attığı söylenen bombalarda, yarısından fazlasını kadınların oluşturduğu 109 sivil yaralanıyor, 32'si ölüyor.²⁴⁵ Şiddetin şiddeti körüklediği, tarafların birbiri üzerinde “güç” gösterisinde bulunduğu, birbirini “yok ederek” iktidarını, çıkarlarını garanti altına almaya çalıştığı kısacası eril politikaların uygulandığı Kolombiya'da, kadınlar hangi grupta yer alırsa alsın, erkeklerin amaçları uğruna emekleri, bedenleri sömürülen taraf oluyorlar.

* Birleşmiş Milletlerce 1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi [CEDAW], B.M. bünyesinde yer alan sekiz temel insan hakları sözleşmesinden biridir. İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletlerin kadınların ve erkeklerin tüm ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanmasını temin yükümlülüğü bulunduğunu vurgulayan bir sözleşmedir. Sözleşme gereğince taraf ülkeler, her dört yılda bir “B.M. CEDAW Komitesi'ne” CEDAW ilkeleri doğrultusunda ülkelerinde yapılan işleri anlattıkları bir rapor vermekle yükümlüdür. Bunlar “Resmi Raporlardır.” Ayrıca, her ülke raporuna paralel bir süreçte, STÖ'ler de, daha objektif bir değerlendirme için hükümete alternatif bir “Gölge Rapor” hazırlayıp, B.M. CEDAW Komitesine sunarlar.[Türkiye Sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış; 2000 yılında imzaya açılan “İhtiyari Protokol”ünü de 2002 yılında imzalamıştır.Bu tarihten beri taraf olan devletlerin sayısı 170'tir.], <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw> .

²⁴⁴ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/37.session.htm> 15 Ocak-2 Şubat 2007. Bu raporda, Kolombiya Hükümeti tarafından 2007 yılında Komite'ye sunulan bir “Resmi Raporur.”

²⁴⁵ <http://www.hrw.org>, World Report-2010, 20-01-2010.

1.2. Cinsiyetçi Etnik-Dini Çatışma ve İsrail-Filistin Örneği

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Yahudileri dinlerince kutsal yer sayılan topraklara göç etmeye iten bir Siyonist hareket başlar ve eski Sovyetler Birliğinden, Almanya'dan, Etiyopya gibi çok farklı coğrafyalardan gelmiş Yahudiler, kutsal saydıkları, aslında, Müslüman ve Hıristiyan Arapların yaşadığı Filistin topraklarına yerleşmeye başlarlar. Çok farklı coğrafyalardan gelen Yahudilerin, Filistin'de tek bir topluluk yaratma, tek bir bölgeye kök salma girişimleri ise, Filistin halkını dışarıda bırakma, bölgeyi yerli topluluktan temizleme pratiklerine dayanır. Bu pratiklerde, etnisite, birleşme ve bölünmenin ana eksenini teşkil eder. Etnisite kavramı çeşitli şekilde tanımlanmaktadır. Ancak, bu tanımların çoğu, etnistenin özellikle, “öznel bir inanç”, bir varsayım olduğu konusunda birleşir. Örneğin, Anderson, ulusu “hayal edilmiş topluluk” olarak kavramsallaştırmıştır. Anthony Smith ise, etnisiteyi, ortak bir dil, din, örf, geçmişe dayalı bir kültüre sahip olduğuna inanan topluluk olarak tanımlar.²⁴⁶ Wallerstein ise, etnisite ve ırkçılığı kapitalizmin tarihsel gelişimi ile açıklamaya çalışmış; her ikisinin de politik amaçlara hizmet eden bir dayanak sağladığını belirtmiştir.²⁴⁷ Bu yüzden Wallerstein'ın ırkçılık ve etnisite tanımı, kapitalist sistemin devamını hedefleyen sermaye sahiplerinin artık değer yaratmak için insanları uygun işlerde çalıştırmak adına kullandığı kavramlardır. Kapitalizm, ırkçılıkla ucuz işgücünden, evlilik kurumu ile de etnik gruplar yaratmaya çalışarak ev içinde kadının ücret dışı emeğinden faydalanır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi sonuçta Wallerstein da etnisiteyi, “nesilden nesle geçtiği ve devam ettiği

²⁴⁶Smith, Anthony, *Nationalism*, Politiy, Cambridge, 2001,s.53-54.

²⁴⁷Wallerstein, Immanuel, “The Construction of Peoplehood: Racism, Nationalism, Ethnicity”, *The Essential Wallerstein* içinde, The New Press, New York, 2000, s.299-307.

varsayılan davranışların oluşturduğu kültürel bir kategori”²⁴⁸ şeklinde açıklayarak, etnisitenin hayali olduğuna ve inşa edildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca cinsellik ile etnisite arasındaki paralelliği güç ilişkileri içinde açıklamaya çalışan Nagel de her ikisinin oluşmasında sınıflandıran ile sınıflanan arasındaki eşitsiz güç ilişkisini ve bu farklılaştırmaya sebep olan politik şartları işaret ederek Wallerstein ile paralellik gösterir.²⁴⁹ Bu noktada Nagel de “etnisitenin dil, din, kültür, ten rengi hangi temelde açıklanmaya çalışılırsa çalışılsın, bir başkası ile ilişki sonucunda oluşturulan bir etiketleme, adlandırma işlemi” olduğundan bahsederek etnisitenin özcu bir gerçekliği olmadığını belirtir. Bu öznel inanç, grup içi olumlu duyguları geliştirirken, diğer kültürlerle karşı mesafeyi, küçümsemeyi ve bu kültürleri sömürmeyi, dışlamayı da içermektedir. Hatta, bu kültürlerin, toplulukların ezilmesi, ortaklığa dayalı bir bütünlüğü kurmanın kimi kez tek aracı haline gelir. Yahudi topluluğunun da yeni topraklarda bütünlüğünü kurması, tam da böyle bir araca, Filistinlilerin “ötekileştirilmesi”ne dayanır. Bu durum, Nira Yuval-Davis'in etnisitenin siyasi bir içerik taşıdığına dair tespiti ile örtüşmektedir. Yuval-Davis etnik farklılıklar vurgusunun “siyasi bir proje amacı” taşıdığını belirtir.²⁵⁰ İsrail'in geniş topraklarda tahakkümünü kurma arzusuna dayalı projesi de eşitsiz bir güç ilişkisi üzerinden Filistin halkının boyunduruk altına alınmasına sebep olur ve bu ilişki erkeğin kadın üstündeki belirleyici üstünlüğünü anımsatır. Böylece, Filistinliler de “ötekileştirilir”. Yahudilerin yerleşme projesi de, adım adım dışlamayı, zoru, şiddeti içeren bir sürece işaret etmektedir.

²⁴⁸ Wallerstein, Immanuel, 2000, s.300.

²⁴⁹ Nagel, Joane, *Race, Ethnicity, and Sexuality*, Oxford University Press, New York, Oxford, 2003, s.37-57.

²⁵⁰ Akt.Somersan, Semra, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2004,s.40.

Filistin, I.Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya mandası altına girmişti. Yahudi göçlerinin devam etmesi sonucunda, Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun 29 Kasım 1947 yılında aldığı kararı ile bölge, Yahudi ve Arap devletleri kurulacak şekilde ikiye bölündü. Fakat Yahudilerin kendilerine tayin edilen sınırdan daha geniş bir alana yerleşmesi ile yaklaşık 750 bin kadar Filistin nüfusu bu sınırların dışına sürüldü ve bunların çoğu Lübnan ile Ürdün'deki sığınma kamplarında yaşamak zorunda kaldılar. O zamandan beri İsrail ve Filistin arasında ara ara devam eden, özellikle 1964 yılında İsrail Hükümetini tanımayan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün[FKÖ] kurulması ile şiddetlenen bir savaş yaşanmaktadır. 1967 tarihinde, İsrail Ürdün[Batı Şeria] ve Mısır'dan[Gazze şeridi] topraklar alır, böylece Filistin nüfusunun büyük bir bölümü İsrail işgali altında yaşamaya başlar.²⁵¹ 1987'de başlayan, Birinci İntifada olarak anılan Filistin direniş hareketlerinin ardından arabulucu Batılı devletlerin sayesinde 1993 yılında Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devleti kurulmasını öngören Oslo Antlaşması imzalanır. Ancak İsrail Devleti, bu anlaşmaya uymayıp, bu alanlara Yahudileri yerleştirerek, Filistin halkının hareketini iyice kısıtlar. 2000 yılında ise, İsrail muhalefeti lideri Ariel Şaron'un Müslümanların kutsal mekanı olan Kudüs'te bulunmasını Filistinliler, İsraililerin burada hak iddiası olarak algıladılar ve bu durumu protesto ederler. İkinci İntifada diye anılan bu çatışma kanlı olmuştur; İsrail ordusu bu eylemleri silahla bastırma yoluna gitmiş, sivillere karşı aşırı güç kullanmıştır. Filistinlilerin yoğun olduğu bölgelere hava saldırıları düzenlemiş, evler, alt yapılar tahrip edilmiş, sokağa çıkma yasakları ile Filistinliler evlerine hapsedilmişlerdir.²⁵² Özellikle, 2002 yılında İsrail'in Batı Şeria'ya inşa ettiği ve Filistinli eylemcilerin içeri girmesini engellemek için güvenlik amaçlı olduğunu

²⁵¹ Davis, Uri, *Israel: An Apartheid State*, Zed Books, Londra, New Jersey, 1987,s.22.

²⁵² <http://www.amnesty.org/publical/index/MIDE150532005> ,06-12-2005.

iddia ettiği 8 metre yüksekliğindeki duvar, ayırım ve dışlamanın adeta cisimleşmesi oldu. Bu duvar, Filistinlilerin hareketini sınırladığı ve onları verimli arazilerden ayırdığından Filistin halkının yaşam şartlarını gittikçe zorlaştırdı. Son olarak 27 Aralık 2008'de başlayan ve 18 Ocak 2009'a kadar devam eden İsrail saldırılarında, “İnsan Hakları İzleme Örgütü 2010” Raporun'a göre, 773 sivil öldürüldü, 14.000 ev, 60 sağlık örgütü, 68 devlet dairesi, 31 sivil toplum örgüt binası yıkıldı.²⁵³

Ağır kayıplar her iki tarafında kullandığı şiddetin sonucudur. Bu çatışma ve dışlayıcı pratikler Filistinli kadınların yaşamlarını çeşitli biçimlerde şekillendirmiştir. 2007 yılından beri İsrail Hükümetinin Gazze'de uyguladığı abluka yüzünden bu bölgeye yardım girememektedir. Üstelik İsrail temel gıda maddeleri -un, nohut, makarna v.s- ile çimento, kırtasiye malzemelerinin girişini yasaklamıştır. Sığınaklarda yaşayanların, elektrik, su, gaz ulaşımları kısıtlıdır. Yaşanılan bu yoksunluk ölümleri arttırmaktadır. Sığınaklarda kadınlar sağlıksız koşullarda doğum yapmakta, bu doğumların çoğu ölümle sonuçlanmaktadır. Hastaneler yerle bir edildiği için ve ilaçların girişi yasak olduğundan yaralanan, hastalananların tedavi imkanı yoktur ve bu durum en çok daha dayanaksız olan çocukları, hamile kadınları ve yaşlıları etkilemekte, bu grubun ölüm oranları hep daha yüksek olmaktadır.²⁵⁴ Üstelik bu alanlarda yaşayan kadınların becerileri ve emeklerine de el konulmuştur. Çiftçi olan birçok kadının toprakla bağlantısı kesilmiş, su kaynakları ve yetiştirdikleri ürünlerden ayrı bırakılmışlardır. Mary Robinson'nun 3 Temmuz 2009'da Gazze sınırında görüştüğü Filistinli bir kadın, “Nakış işlemeyi biliyoruz ama ipimiz yok, mum yapmayı da biliyoruz ancak parafinimiz yok”²⁵⁵ diyerek, dayatılan

²⁵³ <http://www.hrw.org>, World Report-2010, 20-01-2010.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Robinson, Mary, “A Crisis of Dignity in Gaza”, <http://www.opendemocracy.net/article/email/13-07-2009>.

yoksunluğun yalnızca temel ihtiyaçlarla kalmadığını, geçim şartlarının da yok edilmeye çalışıldığını göstermektedir ve bu bir başka Filistinli kadının, “Bize yapılan bir soykırım” ifadesini doğrular niteliktedir.²⁵⁶ Filistinli kadınların çektikleri, işgal bölgelerinin olumsuz koşullar ile sınırlı değildir. İşgal bölgesinde yaşayan iki kadının anlattıkları, işgal öncesinde de bu kadınların geleneksel normların baskısında yaşadıklarını gösteriyor.²⁵⁷ Maryam, 18 yaşında babasının seçtiği adamla evlenmiş ve kızların, erkeklerin bulunduğu ortamda yer almasının hatta erkeklerle konuşmasına bile izi verilmediği, bunun tartışılmaz bir tabu olduğu bir ortamda büyüdüğünü belirtmiştir. Hayatı başkalarının onun adına verdiği kararlara teslim olmuştur. Şimdi ise ne yiyeceğine, nerde hareket edeceğine, İsrail Hükümeti karar veriyor. Ibtissam ise ilkokuldan sonra çoğu kız gibi okulu bırakmış ve evlilik hayatı kocasının ailesinin taleplerini yerine getirmekle, değer verilmeyen, aşağılanılan biri olarak bütün ailenin işlerini yapmakla geçmiş. İkinci İntifada'da kocasını kaybeden Ibtissam'a iki seçenek sunulmuş, ya çocuğunu bırakarak gitmesi ya da kocasının kardeşi ile evlenmesi. Çocuğunu terk etmeyi göze alamadığını belirten Ibtissam, zorla kocasının kardeşi ile evlendirilmiş. Şimdi ise, bu acılarına kontrol noktalarında kendilerini su, yiyecek, tuvaletten mahrum bırakan askerlere karşı çocuğunu yaşatmak için verdiği savaş ekleniyor. Bunların dışında, 2005 yılında CEDAW Raporun'a göre, sadece 2001 yılında 16 yaşından küçük evlenen Filistinli kız çocuklarının sayısı 113'tür -bu sayı İsrail'de 24 iken- ve yalnız 2003 yılında “namus cinayetine” 3 Filistinli kızın kurban edilmiştir.²⁵⁸ Filistinli kadınların zaten yıllardır eğitimden, çalışmaktan dışlandıklarını, geleneksel rol ve kalıpların dayatıldığı bir

²⁵⁶ Robinson, Mary, “A Crisis of Dignity in Gaza”, <http://www.opendemocracy.net/article/email/13-07-2009>.

²⁵⁷ Abdo, Nahla, Ronit Lentin, *Women and The Politics of Military Confrontation Palestinian and Israel Gendered Narratives of Dislocation*, Berghahn Books, New York, 2002, s.164-175.

²⁵⁸ http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw33/.../Israel/0545042_E.pdf.

kültürün kadınları olduklarını işaret eden gerçeğe, kadınların patriyarkal sistemin altında yaşadıkları sessizliklerine bir de savaş ve ayrımcı politikaların olumsuzlukları eklenir. Aileleri, evleri ve becerileri Filistinli kadınların bütün yaşamlarını oluşturmaktadır ve şimdi bunlardan da yoksun bırakılmakta, bütün bağlarından koparılmaktadırlar. Ayrıca, savaş, savunmasız olan, korunma gereksinimindeki kadın imgesine bağlı olarak kadınlar üzerindeki erkek kontrolünü daha da arttırmaktadır.

İsrail Devletinde yaşayan Filistinli kadınlar için bir başka mücadele alanı mevcuttur. İsrail vatandaşı kabul edilen bu kadınlar, bu kez içerde ayrımcı politikalara maruz kalırlar. Genelde, sığınaklarda yaşayan Filistinlilerin yaşam koşullarına odaklı analizler, bu grubu biraz daha geri plana itmektedir. Oysa, İsrail vatandaşı sayılan Filistinlilerin de yaşam koşulları sınır dışındakilerle paralellik göstermektedir. Her şeyden önce, “iç düşman” olarak ötekileştirilirler ve her an sınır dışı edilme tehlikesi yaşamaktadırlar. Eşit olmayan bir ilişkiyi işaret eden bu tehdit ve baskı, onları daha da sessizleştirmekte, içerdeki ayrımcı politikalara daha çok boyun eğmelerine neden olmaktadır. “Gücü” elinde bulunduran bir devletin katliam uygulayabileceği, sınır dışı edebileceği, işkence görebileceği korkusu çoğu Filistinliyi bu güce itaate zorlamakta ve İsrail devleti şiddet ve baskı aracılığıyla gücünü hatırlatarak bu itaati garanti altına almaktadır. İsrail topraklarındaki Filistinlileri dışlamanın aracı ırkçılıktır. Irkçılık genel olarak, kendi ırkının diğer ırklardan üstün olduğuna dair inanç ve bu inanca eşlik eden davranışlar olarak tanımlanabilir. Ancak bu daha çok ırklar arasındaki farkı biyolojik olarak ele alan bir tanımlamadır. İsrail Devletinin Filistinlilere uyguladığı ırkçılık ise, daha çok 1981 yılında Martin Barker'in kullandığı “yeni ırkçılık” tabiri ile örtüşür.²⁵⁹ Bu biyolojik

²⁵⁹ Akt., Somersan, Sema, 2004, s.55-76.

olarak değil, kültürel olarak aşağılamalara dayalı uygulamaları içerir. Ayrıca, ırkçılığın bugün “kurumsal ırkçılık” olarak tanımlanan, tüm toplumsal yapıya işlemiş haksızlık ve eşitsizlik yaratan politika ve stratejileri içeren tanımı da Filistinlilerin maruz kaldığı uygulamalara denk düşer. İsrail Hükümeti, içerdeki Filistinlileri de belirli bölgelerde toplayarak, birçok koşuldan yoksun bırakmaktadır. Bu insanların el koyulan mülklerini talep etmek, toprak veya bina alma izinleri yoktur ve tıpkı sınırlar dışındaki Filistinlileri izole eden duvar gibi, burada da, Heritage Park benzeri mekanlar ayrımın cisimleştiği alanlardır.²⁶⁰ Filistinlilerin yaşadığı bölgelerde sınırdaki gibi, susuzluk, elektrik problemi mevcutken, Yahudilerin bölgelerinde zenginlik göze çarpmaktadır. Filistinli bir akademisyen olan Nahlo Abdo da yaşanan bu farkı şöyle özetliyor:

“Onların yerleşim alanları çok farklıydı. Geniş yollar, ağaçlı, yeşil bölgeler, gösterişli binalar... Biz ise, tam tersi su ve elektrik yokluğundan çekiyorduk, bizim caddelerimiz geniş değildi, hiç yeşil alan ve parkımızda yoktu. Sosyal hizmetlerden de yoksunduk. Yeni evlilerin ev tutmasını, yerleşmesini sağlayacak imkanlar, hatta ölen birini gömecek toprağımız bile yoktu.”²⁶¹

Bu kısıtlamalar ve bazı farklı uygulamalar eğitim, çalışma, iş, sağlık ve sosyal hizmet alanlarını kapsamaktadır. Bu durum ise kadınlar açısından olumsuz sonuçlar yaratır. CEDAW'ın 2005 İsrail raporu, İsrailli kız çocuklarının eğitim oranında artış olduğunu, buna karşılık Filistinli kız çocuklarının eğitim seviyelerinin düştüğünü

²⁶⁰ Abdo, Nahla, Ronit Lentin, 2002, s.148.

²⁶¹ Ibid, s.149.

belirtiyor.²⁶² Buna bağılı olarak Filistinli kadınlar beceri ve kapasitelerini geliştirebilecek imkanlardan yoksun bırakıldıklarından iş bulma konusunda ciddi problemler yaşıyorlar. Nitekim, aynı rapor, İsraili kadınların %70.4'nün çalıştığını belirtirken bu oranın Filistinli kadınlar da sadece %16.3 olduğunu ekliyor. Bu durum, eğitim ve çalışma imkanlarından yoksun bırakılan kızları kendi toplumlarındaki erkeklerin -eşlerin, babanın- daha çok denetimine maruz bırakıyor. Abdo, üniversiteye girebilmiş kızların bile çalışma şartlarının kısıtlandığını, kendi istek ve yeteneklerinin İsrail çıkarları uğruna göz ardı edilebildiğini belirtiyor. Örneğin, üniversitede “güvenlik konusuyla” ilgili olduğu gerekçesi ile coğrafya ve tarih bölümleri Yahudi olmayan öğrencilerin tercihine kapalı durumda. İsteddiği alanı seçme hakkı elinden alınan Filistinli öğrenciler burs, sosyal imkan yardımlarından da dışlanmakta, bu da onlar için okuma koşullarını zorlaştırmaktadır. Patriarkal sistemin bu kadınların yaşamları üzerinde kurduğu baskı, İsrail devletinin politikaları ile perçinlenmekte, öznellikleri parçalanmaya devam etmektedir. Bu durum her türlü dışlama ve tahakküm kurma politikasının cinsiyetçi sonuçları da beraberinde taşıdığını gösterir. İsrail'in şiddetini meşrulaştırdığı “düşman imgesi”, Filistin erkeklerinin silahlanmasını hızlandırmakta, her şiddet kullanımı daha çok saldırganlığa sebep olmaktadır. Bu çatışmada her iki taraf da onuru ve güvenliği korunması gereken “kadınlar” ve şiddetin haklılaştırıldığı “düşman” imgesini kullanır ve savaş bu iki “öteki” etrafında yüceltilerek devam etmektedir.

1.3. Cinsiyetçi İç Çatışma ve Haiti Örneği

Haiti'de ki durum belirli gruplar arasında, örgütlü silahlarla aralıksız devam eden bir mücadele olmadığı için savaş olarak tanımlamak zor. Ancak Haiti'de

²⁶²General-Secretary Report, “Fourth Periodic Report of States of Parties:Israel”, 2 Temmuz 2005, CEDAW/C/ISR/, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO5/373/19/PDF/NO537319.pdf?>

yaşanan olaylar nedenleri ve sonuçları ile bir savaştan farksızdır. Haiti, silaha sahip olan herkesin şiddet uygulayabileceği bir noktaya gelmiştir. Sorun, yönetim sorunu olarak tanımlanmakta, ülke sorumsuz, fırsatçı yöneticilerin denetiminde gittikçe büyüyen bir yoksullukla savaştaktadır. Politik gruplar arasında süren devlet iktidarına sahip olma gibi bir tahakküm hırsının burada yaşanan şiddet ve vahşetin başlı başına nedeni olduğu için Haiti'nin önemli bir örnek olduğunu düşünüyorum. Üstelik, çatışmalara ordu, polis gibi silahlı güçlerin karışması ve silahın kontrol, zor aracı olarak sıklıkla kadınlara yönlendirilmesi de Haiti'yi ayrıca önemli kılıyor. Haiti'de insanların birbirinden nefret etmesine sebep olacak dini ya da etnik bir mesele yoktur. Buradaki şiddeti tetikleyen etken olarak, mağduriyetten ziyade tahakküm için açgözlülük, hırs göze çarpılmaktadır. Çünkü bu ülkenin koşullarında iktidara sahip olmak önemlidir. Burada da “devleti yönetmek demek kaynaklarından da pay almak demektir”²⁶³. Haiti'de iktidara gelme mücadelesini anlamak için, ülkenin ekonomik durumu ve yoksulluğuna yakından bakmak gerekir.

Haiti halkı, 1971'de yönetimi 17 yaşından babasından devre alan Jean Claude Duvalier'in baskıcı rejimi altında, düşük ücret ve sigortadan yoksul koşullarda çalıştırılmaktaydı. Amerika Birleşik Devletine sadece 707 mil uzaklıkta olan bu bölgedeki yoksul halk, A.B.D'li şirketler için ucuz işgücü kapasitesi oluşturuyordu. Bu bölgede denetimini arttırmak isteyen A.B.D, ülkede yoksulluğu ve baskıcı rejimi yok etme, Haiti'ye “ekonomik özgürlük” götürme adı altındaki bir politika ile bir ülkenin tarıma dayalı ekonomisini sarsacak temel besin maddelerinin üretimini durdurdu ve ülkeyi A.B.D malların ithaline açtı.²⁶⁴ Özellikle çiftçinin başlıca geçim kaynağı olan un, kahve, şeker ürünlerinin ithal edilmesi ile halk daha da yoksul hale

²⁶³ Shiller, Nina Glick, George Fouron, “Killing Me Softly”, *Globalization, the State, Violence* içinde, Jonathan Friedman[ed.], Altamira Press, New York, 2003,s.207.

²⁶⁴ Ibid.

geldi. Bu arada, Dünya Bankası, IMF'in Haiti'ye verdiği ekonomi geliştirme amaçlı borçları karşılamak için, devlet vergileri arttırdı, eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden de kısımaya başladı.²⁶⁵ Bu gelişmeler, İnsani Gelişim İndeksinin 1999 raporuna göre ülkenin %80'ini yoksulluk sınırının altında yaşamaya itti. Ayrıca, ülkede geçimi sağlamanın bir aracı olarak da 1986'dan beri uyuşturucu ticareti yaygınlaşıyor. Özellikle uyuşturucu tüccarları arasındaki rekabete bağlı olarak ülkeye silah satışları artıyor.²⁶⁶ Bu yoksulluğun ortasında bir tek uyuşturucu ticaretinden geçinenler ve devlet yönetimindeki politik liderlerin lüks yaşantısı göze çarpıyor ve iktidar, refahın aracı haline geliyor. Bütün bunlar, 1986'da bu güce sahip olan Duvalier'in baskıcı iktidarına karşı bir kitle hareketinin başlamasına sebep oldu ve bu protestoları bastırması için A.B.D, Haiti ordusunun kanlı eylemlerini ve askeri darbeyi destekledi ve cunta yönetimince uygulanan şiddeti maddi destek vererek arttırdı ve 1987'deki seçimlerde hem askerlerin, hem Duvalier yanlısı kişilerin başlattığı ve binlerce sivilin katledildiği kanlı çatışmalar yaşandı. O tarihten itibaren iktidara gelmek isteyen ya da iktidarını korumak isteyen her lider vaatler vererek halkı kullanmakta ve rakiplerini yıldırarak için halkı kışkırtıp, şiddeti perçinlemektedir. 1990 seçimlerini kazanan Aristide de iktidara geldikten sonra rakiplerine karşı aşırı güç kullandı; onun kanlı eylemlerini durdurmak içinse, tekrar cunta yönetime el koydu. Fakat, ordunun yönetimi süresince saçtığı vahşet Aristide'yi unutturdu. 1994 Birleşmiş Milletler Af Örgütü Raporun'a göre bu sürede çok fazla insan öldürüldü ve birçok köy yok edildi.²⁶⁷ Halk birbirini yok etmek isteyen eli silahlı politik taraftarların, uyuşturucu ticaretini elinde tutmak isteyen silahlı tacirlerin, sefalet yüzünden gittikçe saldırgan hale gelen eşkıya, hırsız

²⁶⁵ Shiller, Nina Glick, George Fouron, a.g.m., s.208.

²⁶⁶ Ibid, s.209-211.

²⁶⁷ Ibid.

gençlerin ortasında kalmıştır. Haiti'da sivillerin güvenliği çok ciddi bir problemdi. Üstelik “İnsan Hakları İzleme Örgütünün 2010” Raporun'a göre, Haiti polisi ve askeri, düşük maaş, yetersiz araç ve yetersiz eğitimleri nedeniyle bu konuya duyarsız kalmakta, dahası birçok şiddet olayı ve suçun içinde bizzat yer almaktadır. Aynı Rapor'un, bu ülkedeki çatışmalarda en çok işlenen suçun tecavüz olduğunu ve bunun çoğunu polis ve silahlı kuvvetler mensubunun yerine getirdiğini belirtmesi çarpıcıdır. Bu durum kadınların bütün bu çatışmaların çok önemli bir yerinde durduğunu işaret eder. 2009 yılında, 84 tecavüz vakasının yarısından fazlası kız çocuklarına yönelik olmuştur.²⁶⁸ Ayrıca, 2004 yılında Aristide hükümetinin devrilmesinden sonra, Aristide yandaşlarının çıkarttığı çatışmada, 8.000 kişi öldürülmüş ve 35.000 üzerinde kadına tecavüz edilmiştir.²⁶⁹ Ayrıca, bu çatışmalarda, silahlar, çete grupları tarafından kadınlara hizmetçilik etmelerine zorlamak için kullanılmaktadır. Haiti'de kadınlara tecavüz, farklı grupların baskılarını kurmaları için bir araç ya da para kazanmanın bir yolu haline de gelir. 1990 yılında Emanuel Constat'ın lideri olduğu Aristide karşıtı bir silahlı grubun taraftarları üç kadını kaçırmış ve kadınlardan birinin kocası Aristide'nin destekçisi olduğu için çocuklarının gözleri önünde vahşice tecavüz edilmiştir.²⁷⁰ Sonuçta, bir kez daha, karşı grupta yer alan erkekleri cezalandırmanın, intikamın ve güçlerini kanıtlamanın bir aracı haline gelir kadın bedenleri; erkek liderlerin ellerinde toplanan silahlar belli bir erilliği kışkırtmanın aracı olarak kullanılır. “Polis ve silahlı güçlerin burada kadın bedenlerini nasıl keyfi kullandığı”²⁷¹ İnsan Hakları İzleme Örgütüncü de tespit edilmiştir.

²⁶⁸ <http://www.hrw.org/world-report-2010>.

²⁶⁹ <http://www.hrw.org/world-report-2004>.

²⁷⁰ <http://www.trial-ch.org/trial-watch/profile/db/facts/emmanuel-constant-334.html>. Son erişim 15 Ocak 2010.

²⁷¹ <http://www.hrw.org/world-report-2010>.

Bütün bunlar, yani silahların zor aracı olarak kadınlara karşı; kadın bedenlerinin de çoğu kez rakiplere karşı güç, baskı aracı olarak kullanılması, Haiti'deki iktidar mücadelesinin toplumsal cinsiyetçi boyutunu bize çok iyi göstermektedir.

2. Savaşın Kadına Yükledikleri

2.1. Bir Savaş Stratejisi Olarak Tecavüz

Tecavüz, cinsiyetçi sistemin kadınlığı tanımlayışının ve kadına biçtiği rollerin nasıl bir zulme dönüşebileceğini, özellikle savaş zamanında belirginleştirerek gösteren bir şiddettir. Tecavüzde gücün, zaferin ve düşmanın tanımlanışını ve bütün bu tanımların kadının üzerindeki etkilerini görmek mümkündür. Tecavüzün çok farklı biçimleri olduğu gibi, savaş zamanında farklı amaçları da vardır. Bu, barış zamanında yaşanan tecavüzün farklı ve nispeten şiddetinin daha az olduğu anlamını taşımaz, sadece savaş zamanı aynı şiddet ve zulmün farklı amaçlar taşıyabileceğini işaret eder. Tecavüz, erkek askerlerin morallerini attırmak, halkı korkutmak, bir toplumu yok etmek gibi amaçları taşımanın yanında kadın nefreti, bir galibiyet ödülü, zafer göstergesi anlamına da gelmektedir. Tecavüz, her türlü nefret duygusunu ve ötekileştirme politikalarını içeren bir şiddet pratiğidir.

Tecavüz ilkel savaşıardan beri süregelen bir işkence biçimidir ve bu tecavüzü savaşın kaçınılmaz sonucu gibi algılanmasına sebep olmuştur. Oysa bu, tamamen cinsiyetçi sistemin kadını konumlayışı ile bağlantılıdır. Eski Yunan ve Roma'da örneğin, kadın erkeğin malı, erkeğin hizmetçisi olarak değerlendirildiği için, savaş galipleri, “düşmanın”[böyle tanımlanan erkektir] malı, toprakları, ganimetlerine ek olarak kadınları da alırlar ve ya eş ya da köle yaparlardı. Truva Savaşı'nı anlatan

İlyada'nın bir dizesi de, yerli kadınların savaşçı galip erkeler için bir ödül olarak görüldüğünü işaret eder:²⁷²

“Erkeklerle artık eve doğru yola koyulmak için acele etmemelerini söyleyin. Henüz değil....sadık bir Truvalı kadınla yatmadan değil.”

Savaşta fetih ve ele geçirme önemli anlamlara sahiptir. Askeri eğitimin erkeklere, dişillikle özdeşleştirilen acizlik, zayıflık işareti olarak bağımlı olmaktan nefret etmeyi aşıl原因 bir süreç olduğuna ikinci bölümde değinmişim. Militarist sistemde güç, zayıf olanın ele geçirilip üzerinde hakimiyet kurulmasıdır. Bu tanımlanmış ve eğitim askerde dişil olan, dişillikle özdeşleştirilen her şey üzerinde hakimiyet kurma hakkının olduğu inancını doğurur. Zayıf, savunmasız olan kadın bedenleri, savaş zamanında askerlerin bu gücü kanıtlayacakları araçlara dönüşürler. Böylece, kadın bedeni hem askerin moral kaynağı, hem de kuvvetinin ve düşman üzerindeki galibiyetinin delilidir. Brownmiller'in “savaş alanına”²⁷³ benzettiği kadın bedeni, galip erkeğin üstünlüğünün, mağlup erkeğin ise yenilgisinin canlı ispatıdır. Bu şekilde iki erkek arasında bir mesaj taşıyan tecavüz, kadının tabii konumun hem bir sonucu, hem de nedeni olur. Tecavüz, kadının bireyselliğini, öznelliğini, güvenini, fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü parçalayan, kendini daha da değersiz hissetmesine neden olan bir şiddettir. Savaş karşıtı Sırp bir terapistin ifade ettiği gibi bu, “*onun kendi bedeninde evsiz hissetmesi*”²⁷⁴ gibidir.

²⁷² Niarchos, Catherine N. “Women, War and Rape: Challenges Facing The International Tribunal for the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly* içinde, B.B.Lockwood [ed.], The John Hopkins University Press, Baltimore, 1995, s.280.

²⁷³ Brownmiller, Susan, *Against Our Will: Men, Women and Rape*, Ballantine Publishing Group, United States, 1975, s.309-310.

²⁷⁴ Copelon, Rhonda, “Surfacing Gender”, *The Women and War Reader* içinde, L.A.Lorentzen J.Turpin[ed.], New York University Press, New York, 1998, s.69.

Erkek galibiyeti ve fethi mesajının yanında tecavüz yerli halkı ürkütme, sindirmek için de kullanılmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra savaş sırasında işlenen suçları araştırmak için kurulan Komisyon işlenen 32 suçtan en çok rastlanılanlar arasında tecavüz ve cinsel şiddetin yer aldığını ve bu suçun Alman askerlerince Belçika ve Fransa'da halkı korkutup, sindirmek için gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Ayrıca Vietnam Savaşı sonrası 1971 yılında Detroit'de kurulan Halk Meclisinde cinsel işkence ve tecavülden yargılanan 100 A.B.D askerinden biri “standart prosedürü uyguladıklarını” belirterek tecavüzün fetih ve galibiyeti pekiştirmek hem de halkı ürküterek bu galibiyeti daha kolay elde etmek için kendilerine emredildiğini ifade etmiştir.²⁷⁵ Benzer şekilde, 1980 yılında, Peru'da, kendi görüşleri doğrultusunda yeni bir rejim kurmak için var olan politik, yasal, kültürel sistemi yok etmeyi hedefleyen “Shining Path” isimli silahlı grubun başlattığı savaşın bulunduğu bölgelerde askerler, bölgedeki kızların isimlerini kaydetmiş, isyancı grup Shining Path ile ilişkisinden şüphelendikleri kadın ve genç kızları sorgulamak gerekçesi ile ya kışlalara götürüp ya da evlere baskınlar yaparak tecavüz etmişlerdir. Peru'da da ordu, halkın kendisine karşı direnişini ve silahlı çeteye katılımını engelleyip, halkı sindirerek, üzerinde daha rahat kontrol kurmak için tecavüzü bir taktik olarak seçmiştir.²⁷⁶

Tecavüzün bir amacı da hiç şüphesiz ki belli bir grubu yok etmeye yöneliktir. İlk bölümde belirttiğim gibi, kadınlar, militarist cinsiyetçi sistemde ulusun biyolojik üreticileri olarak görüldükleri ve vatandaşlık görevleri ulus için savaşacak oğullar doğurmak ve bu ulusun kültürel değerlerini çocuklarına aktarmak olarak tanımlandığı için kadınlar dini, ulusal, etnik kimliği veya gelecek nesli yok edilmek

²⁷⁵ Niarchos, Catherine N., a.g.m.,s.288.

²⁷⁶ Boesten, Jelke, “Marrying Your Rapist”, *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA,2007,s.217.

istenen bir grubun ilk hedefi olmaktadır. Bunun en çarpıcı örnekleri hiç şüphesiz ki soykırım kapsamında Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanmıştır. 1944 yılında Raphael Lemkin “soykırım” kelimesinin kökenlerine işaret eder. Yunanca soy anlamına gelen *genos* ve Latince öldürmek anlamına gelen *cide* kelimelerinin birleşmesi ile *genocide*, yani soykırımı açıklamaya çalışmıştır. Lemkin, grubun tamamın hedeflenmesini gerekmediğini de özellikle belirtir.²⁷⁷ Nitekim B.M.'nin 1948 yılında kabul ettiği soykırımın yasal tanımı da, “*etnik, dini, ulusal bir grubun tamamı veya bir kısmının yok edilmesi*”²⁷⁸ şeklindedir. 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesin'de ayrıca, soykırım kapsamında değerlendirilen suçlar “bir grubun mensuplarının öldürülmesi, yaralanması, fiziksel ve ruhsal işkenceye maruz bırakılması, o grupta doğumların olmasını engelleyici önlemlerin alınması ve karşı grup tarafından çocuk doğumlarının zorlanması” olarak sıralanır. Elbette soykırım çok geniş kapsamlı ve çok farklı koşullarda değerlendirilmesi gereken ayrı bir çalışma konusudur ancak bu tanımlamalar savaş sırasındaki tecavüz için önemlidir. Sözleşmenin soykırım kapsamına dahil ettiği bu suçlara bakıldığında hepsinin birleşimi olarak tecavüz, savaş suçları arasında çok farklı ve çarpıcı bir yerde durmaktadır. Üremedeki güçleri engellenmek istenen taraf olarak kadınlar etnik temizliği amaçlayan projelerin önemli hedefleridir. Çünkü bir grubu yok etmeye yönelik saldırıda tam “başarı” bir daha o düşmanın üremesi ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Her iki savaşta da Yugoslavya'da Müslüman kadınlara ve Ruanda'da iki taraftan kadınlara bu amaçla sistematik olarak tecavüz edilmiştir.

²⁷⁷ Salzman, Todd A. “Rape Camps as a Means of Ethnic Cleansing: Religious, Cultural, and Ethical Responses to Rape Victims in the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly Reader* içinde, B.B.Lockwood [ed.], The John Hopkins University Press, Baltimore, 1995,s.317.

²⁷⁸ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide,9-12-1948, 78 U.N.T.S.277,280.

Tecavüzün farklı şekilleri olabilmektedir. Bir bölgede savaş başlamadan, evlere saldırıp, ailenin eşyalarına el koyup, kadınlara tecavüz edip, sonrada ailedeki herkesi öldürmek şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bosnalı bir kadın, örneğin, beş yaşındaki kız kardeşi ve beş aylık bebeğinin göz önünde Sırp askerler tarafından tecavüz edilip, öldürülmüştür. Bir diğer biçimi, genelde bir köy veya şehir işgal halinde iken kadın ve kızları sokağa toplayarak halkın göz önünde tecavüz etmektir. Yine Bosna'da yaşlı bir kadın yüz köylünün önünde tecavüz edildikten sonra öldürülmüştür.²⁷⁹ Bir diğeri, etnik temizliği hedeflenen grubun erkek ve kadınları ayrı kamplara yerleştirilerek, buradaki askerlerin, hatta kampa girmesine izin verilen sivil erkeklerin, istedikleri kadınları kamplardan çıkarıp dayak ve işkence yoluyla tecavüz etmesi ve çoğunlukla öldürmesi şeklindedir. Ayrıca kadınlar, özel olarak hazırlanan kimi çok büyük, kimi bir apartman dairesi şeklindeki “tecavüz kampları”nda defalarca, işkence edilerek tecavüz edilir. Bu kamplardaki kadınlar özellikle, doktor muayenesine tabi tutulmakta, hamile kaldığı tespit edilenler, ayrılıp, serbest bırakılmaktadır. Son olarak, askerler için fuhuş sektöründe çalışmaya zorlanmaktadırlar. Bütün bu tecavüzlerin işkenceyi, aşağılamayı içerdiğini özellikle belirtmek gerekir. Ruanda soykırımının ardından kurulan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne[ICTR] tanık olarak çağrılan B.M Barış Güçleri komutanı, Dallaire, sokak ortasındaki kadın cesetlerinde, kadınların vajinalarına çeşitli maddelerin, kesici aletlerin sokulduğunu, çoğunluğunun göğüslerinin kesilmiş ve karınlarının yarılmış olduğunu belirtmiştir. Aynı mahkemede şahitlik eden Dallaire'nin yardımcısının anlattıklarıysa vahşetin boyutunu örnekliyor:

²⁷⁹ Salzman, Todd A., a.g.m., s. 321.

“İki şey dikkatimi çekti. İlki, öldürücü darbeler cinsel organlarına yönelik olmuştu. İkincisi ise, genç kızlar. Genç derken, altı, yedi yaşındaki kız çocuklarını kastediyorum. Muhtemelen bir grup tarafından tecavüz edilmişlerdi, çünkü vajinaları çatlamış ya da şişmişti, bu şekilde öldürülmüşlerdi. Bunlar hepimizi çok derinden etkileyen sahnelerdi....Biliyorum, çirkin gelecek size ama, insan cesetleri, bana tecavüz edilen bedenler, özellikle de çocuk bedenleri kadar, ürkütücü gelmiyor.”²⁸⁰

2000 yılının Şubat ayında, Hindista'nın Gujarat eyaletinde yaşayan Hinduların bir kesiminin, burada yaşayan Müslüman azınlığa karşı Hindu dini ve ulusal kimliğini korumak için başlattıkları savaş sırasında da Müslüman kadınlara uygulanan işkenceler de aynı cinsiyetçi nedenlere dayanmaktadır ve Dallaire ve yardımcısının anlattıklarına benzer biçimde cinsellik içerikli olmuştur. Göğüsleri ve vajinaları parçalanmış, diş izleri kalmış, hamile olanların karınları yarıp, fetüsler dışarı çıkarılmış ve pek çok tecavüz edilen kadın canlı canlı yakılıp, ateşe atılmıştır. Yine hiçbir etnik, dinsel nedenin bulunmadığı Sierra Leone'deki iç savaşta örneğin, kadınların cinsel organları şişe, sopa ve silahlarla parçalanmıştır.²⁸¹ Gerek Ruanda gerek Yugoslavya gerek Hindistan'daki tecavüz örneklerindeki işkencenin boyutu, belli bir gruba yönelik nefretten öte, bizzat kadına duyulan nefreti kanıtlamaktadır. Özellikle darbe ve yaralamaların cinsel organlara yönelik olması, askeri eğitim boyunca, bilinemez, denetlenemez kadın cinselliğine duyulan öfke ve korkunun bir yansımasını oluşturmaktadır. Çünkü, kadın, hem düşman bir grubun üyesi, hem

²⁸⁰ Nowrojee, Binaifer, “Your Justice Is Too Slow”, *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA, 2007,s.107.

²⁸¹ Cockburn, Cynthia, 2009, s.58.

düşmanın malı, hem de yalnızca kadındır. Bu yüzden, tecavüz hem düşman olarak “ötekine” hem de kadın olarak “ötekine” duyulan nefretin şiddetini içerir. Kadınların bilhassa sokak ortasında, kalabalık meydanlarda tecavüz edilmesi onun kişisel mahremiyetini ve kadın kimliğini yok sayma amacı taşır. Tecavüz, kadının kendi bedeni üzerinde denetime sahip olma hakkının olmadığını, boyun eğdirilmesi gereken cinsiyet olduğunu ona hatırlatmadır. Bu taktik, ayrıca karşı grubun erkeklerini terörize etme, saldırganlaştırma amacı da taşır. Kadınların bedeni ve cinselliği üzerinde tek egemen olduklarını düşünen karşı tarafın erkeklerinin saldırganlığını harekete geçirmek için, tecavüz taktiğinin uygulanması, şiddetin cinsiyetçiliğini gösterir. Hindu polis ve askerleri, örneğin, erkeklerin yanındaki kadınlara cinsel organlarını göstererek, Müslüman erkekleri tahrik etmeye çalışmışlardır.²⁸² Ya da kimi kez tecavüz, tam tersi bir şekilde, grup içindeki erkeklerin şiddetini karşı tarafa kışkırtmak için kullanılır. Örneğin, Yugoslavya'da “Sırp erkekler arasında dayanışma, birlikteliği arttırmak”²⁸³ için, Sırp askerlerin Müslüman kadınlara yönelik tecavüzleri Sırp televizyonlarında Müslümanların Sırp kadınlara tecavüzü olarak yayınlanmıştır. Bu gerçeğin anlaşılmasında, Pulitzer Ödülünü kazanan gazeteci Roy Gutman'ın payı büyük olmuştur.

Karşıt grubun erkeklerini terörize etmek, askerlerin moralini arttırmak, belli bir grubun kimliğini yok etmek için, birbirleri ile savaşan erkeklerin galibiyet ve mağlubiyet mesajlaşması olarak tecavüz, kadının bedensel ve zihinsel köleliğine, bağımlılığına işaret eder; bu bağımlılığın devam ettirerek eşitsiz cinsiyetçi ilişkileri tekrar üretir. Cinsel şiddet ve taciz, kadınların yaralanabilir, ele geçirilmesi kolay cins olduğu inancını pekiştirerek, kadın cinselliği ve bedeni üzerindeki denetimi daha

²⁸² Cockburn, Cynthia, 2009, s.58.

²⁸³ Salzman Todd A.,a.g.m., s.316.

çok arttırmaktadır. Örneğin, Afganistan'ın 1979'da Sovyet işgali ile, burada yoğun bir iç savaş başlamıştır ve Rus askerler birliklerin çekildiği 1989 tarihine kadar, çok sayıda kadına tecavüz etmişlerdir. İşgalden sonra yönetime geçen Taliban, dağılan düzenin tekrar sağlanması gerektiği iddiasıyla Afgan halkına katı kurallar dayatmıştır. Özellikle, kadınların, “yüzlerini kapatan burka giyinmelerinin zorunlu tutulması, karşı cinsle denetim dışı ilişkinin ağır cezalara çarptırılması”²⁸⁴ kadınlar üzerindeki denetim artırılmış, bu kadınlar evlerine hapsedilerek hareket özgürlükleri büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Peru'da da 1997 yılına kadar tecavüz suçluları, tecavüz ettikleri kadınlarla evlendikleri sürece cezadan muaf tutulmaktaydılar.²⁸⁵ Bu uygulama o dönem içerisinde birçok kızın tecavüzcüsü ile zorla evlenmesine ve çocuk doğurmasına neden olmuştur. Bu, erkeğin kadın bedeni üzerindeki zor kullanmasına yasal olarak da izin verildiği, onaylandığı, normalleştirildiği bir durum demektir. Tecavüz eden askerlerle evlenen bu kadınlar, birliklerin yeri sık sık değiştirildiğinden, çocuklarını da tek başına büyütme zorunda kalmaktadırlar. Bu evlilikler, tecavüze uğradığı bilinen kadınların başka erkeklerin de hedefi haline gelmemesi için yapılmaktadır. Ya da Filipinler, Kongo örneklerinde olduğu gibi, tecavüz edilen kadınlar fahişelik yapmaktadırlar. Tecavüzün kadına bıraktığı bu tarz pek çok olumsuz etkinin en önemli nedeni, tecavüze uğrayan kadınların aileleri ve kocaları tarafından reddedilmeleridir. Dayatılan belirli tip “temiz”, “kutsal” bakire kadın imgesi, tecavüz olaylarında kadını kışkırtan taraf olarak sorumlu tutabilmektedir. Bu tarz bir bakış açısı tecavüze uğrayan birçok kadını sessiz kalmaya iten başlıca sebeplerden biridir. Toplumsal olarak

²⁸⁴Kandiyoti ,Deniz, “The Politics of Gender and Reconstruction in Afghanistan”, *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA, 2007, s.160.

²⁸⁵ Boesten, Jelke, a.g.m., s.205.

damgalanmamak, kocaları ve aileleri tarafından reddedilmemek, kimliğini açıklayarak başka erkeklerin saldırı hedefi haline gelmemek için kadınlar tecavüz olaylarını saklamaktadır. Bu tür bir saygın kadın imgesinin dayatılmasında yasaların etkisi de yadsınamaz. II.Dünya Savaşı'ndan sonra, 1948'deki Cenevre Sözleşmesi tecavüzü bir savaş suçu olarak değerlendirir. Ancak sözleşmenin, savaş suçu sayma gerekçesi, cinsiyetçi bakış açısının yasaya yansması şeklindedir. Sözleşmenin 27. maddesi;

*“Kadınlar şereflerine yönelik tecavüz, zorunlu fahişelik ve benzer herhangi bir saldırıya karşı özellikle korunmalıdır.”*²⁸⁶ demektedir.

Şeref, bekareti vurgulayan saflık, temizlik anlamına gelebileceği gibi, tecavüz, ölüm, işkence, sakat bırakma gibi şiddet içeren suçları belirten madde kapsamına dahil edilmemiş, tecavüzün fiziksel ve ruhsal tahripkarlığı göz ardı edilmiştir. Hiç şüphesiz ki, tecavüzün kadında bıraktığı hasarlar, toplum içindeki onur kaybından çok daha fazlasını içerir. Üstelik böyle bir “onur” algısı, erkeğin üzerinden tanımlanan namus kavramını yansıtır, bu da “korunması gerekeni” erkek için önemli olan namus şeklinde göstermeye devam eder. Tecavüz, Nazilerin Yahudilere yönelik katliam suçlarını incelemek ve cezalandırmak için kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi'nde onura yönelik suçlar arasında değildir. İlaveten mahkemenin kabul ettiği “insanlık suçları” arasında da statüsü net değildir. İnsanlığa karşı işlenen suçlar ise, *“her hangi bir sivil halka yönelik, dini, ulusal, politik, etnik gerekçelerle savaş zamanında veya öncesinde, işlenen cinayet, yok etme, yoksun bırakma,*

²⁸⁶ Geneva Convention Relative to the Protection of Civillian Persons in Time of War, art.27,12-08-1949,6 U.ST. 3536,75 U.N.T.S 306, Protocol Additional to the Geneva Convention of 12-08-1949, and Relating to the Protection of Victims of Non- International Armed Conflicts[Protocol II],art.4,12-12-1977, Ayrıntılı bilgi için bkz. **Human Rights Quarterly Reader**, B.B. Lockwood(ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2006.

köleleştirme ve diğer insanlık dışı suçlar.”²⁸⁷ şeklinde sıralanmakta, tecavüz, “diğer insanlık dışı suçlar” kategorisine yerleştirilmektedir. Bu durum tecavüzün şiddetini görünür kılmaya engeldir, üstelik insanlık suçu sayılan diğer bütün suçları tecavüz zaten içerebilmektedir. Nürnberg Askeri Mahkemesinin elinde bu konuda yeterince delil mevcut iken tecavüz suçundan mahkumiyet hiç olmamış; mahkeme eldeki delilerin kasti bir amaç taşımada yetersiz görmüştür. Oysa işlenen cinayetler kadar tecavüz edilmiş kadın cesetlerinin de planın parçası olduğu kesindir. Bosna tecavüzlerinin ardından konu tekrar büyük tepki görmüştür ve B.M. İnsan Haklar Komisyonu'nun 1993 tarihli raporunda da tecavüz olayları açıkça kınanmaktadır. Rapor, Eski Yugoslavya topraklarında işlenen korkunç tecavüz pratiklerinin, kadın ve çocuk suistimalinin, savaş suçu olduğunu belirtmiştir. Ancak, rapor soykırımı işaret etmek için “bu koşullar altında”²⁸⁸ ibaresine yer vererek, etnik temizliğin hedeflendiği sistematik tecavüzü kastetmiş; sistematik tecavüz ile diğer tecavüz biçimleri arasına fark koymuştur. Oysa yaratılan bu şiddet hiyerarşisi tecavüzün her türlüşünün insanlık dışı bir uygulama olduğunu göstermeye engeldir. Kaldı ki bugün etnik temizlik amacı taşımayan Sierra Leone gibi ülkelerde kadınlar da sistematik tecavüze maruz kalmaktadırlar. Ayrıca, 1994 yılında Güvenlik Konseyi, Yugoslavya da işlenen suçların mağdurlarıyla görüşüleceği bir araştırma yapmak üzere kadın avukatlardan ve sağlık personelinden oluşan bir ekibi görevlendirmiştir. Bu ekibin hazırladığı rapor da tecavüzlerin çoğunun silah, kırık cam, kesici aletler kullanılarak

²⁸⁷The Nuremberg Charter,art.6[c],08-08-1945.

²⁸⁸Commision on Human Rights, Rape and Abuse of Women in the Territory of the Former Yugoslavia, Report on the 49th sess.,1 Şubat- 12 Mart, Economic and Social Council, suppl.no.3,E/CN4/1993/122.

işlendiğini, kadınların ya tecavüz kamplarında ya da açık meydanlarda defalarca tecavüze uğradığını, işkenceye maruz kaldığını belirtmektedir.²⁸⁹

Tecavüzün “savaş suçu” yada “insanlık suçu” olarak değerlendirilmesi, saldırının “bir gruba” yönelik din, etnik veya ırk bağlamında olmasına bağlanmıştır. Oysa değindiğim bütün örnekler, tecavüz ve cinsel şiddetin bir cins olarak kadına yönelik nefreti içerdiğini de göstermektedir. Tecavüzün sırf cinsiyetinden ötürü kadının ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü parçalayan bir şiddet biçimi olduğu unutulmamalıdır; tecavüz, “cinsiyete yönelik suç” olarak çok ayrı bir değerlendirmeye tabi olmalıdır. Ayrıca, her davada tecavüzün cinsiyetçi nedenlerinin açıklanması, kınanması ve bu nedenler ile belgelenmesi çok önemlidir. Bu, kadını “kurban” gösteren ve onu toplumsal olarak damgalayan bakış açılarını değiştirecek çok önemli bir adım olacaktır. Böyle bir yaklaşım, tecavüz edilen kadının utanç duymasına neden olan, kendisine yönelik şüpheleri de kınayacaktır. Ayrıca, kadınların korkusuzca şikayetçi olmalarını sağlayacaktır. Çünkü yasal süreç ve uygulamalar da kadınların mağduriyetini arttırmaktadır. Pek çoğu tecavüzcüleri ile karşılaşmış, aynı korkuyu yaşamamak, ya da mahkeme salonunda alay, kahkaha gibi incitici tavırlara maruz kalmamak için konuşmamaktadır. Ruanda'da ki soykırımın ardından 1994 yılında kurulan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde tecavüz davaları devam eden kadınlarla Binaifer Nowrojee, 2005 yılında görüşmüştür. Bu araştırmada en dikkat çeken husus kadınların davaların ilerleyişindeki hız ve prosedürden şikayetleridir. Pek çoğu suçlunun cezalandırılmasından öte, davanın seyri konusunda bilgilendirilmeyi, nelerin delil olarak kabul edildiği, nelerin

²⁸⁹ United Nations, Security Council, Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780, 1992, Annex, 241 n.65, U.N., Doc. S/1994/674.

beklendiği konusunda açıklama yapılmasını istemekte ve davanın yavaş seyrinden şikayet etmektedir. 18 mahkumiyetle sonuçlanan 21 davadan hiçbiri tecavüz ile ilgili değildir. Açılan tecavüz davalarının yarısından fazlasının da beraat ile sonuçlanmış olması ise düşündürücüdür. Geriye kalanın çoğu da Kigali gibi beklemektedir:

“Öleceğiz ve kimse bizim hikayemizi bilmeyecek. Bize yapılanlar, bizimle mezara gömülecek. Adalet görmeden gitmiş olacağız.”²⁹⁰

Kendilerine yapılanı açıkça konuşan, alay etmeden, gülmeden başlarına gelenleri dinleyen ve dinleten yargıçlar istemeleri, mahkemelerin dahi, tecavüzü ve tecavüze bakış açısını kınayan tavırdan uzak olabildiklerini göstermektedir, bu da kadınların mağduriyetini arttırmaktadır. Çünkü çoğu karşılaştıkları bu tavır yüzünden sessizliği tercih etmektedir:

“Yaşıyorum evet, mahkemenin tuhaf sorularını yanıtlamak için. Heyet gülmeye başladığında, hiç susmayacaklarmış gibi gülmeye başladıklarında çok sinirlendim. Eve döndüğümde ise, herkes tecavüze uğradığımı artık öğrendi diye, nişanlım beni terk etti. Bir daha davaya gitmeyeceğim, ikinci bir tramvayı kaldıramam. Döndüğümde, evime saldırdılar. Her halükarda ben ölüyüm.”²⁹¹

Tecavüz edilen kadının kendi ailesi ve toplum tarafından reddi, cinsiyetlendirilmiş etnik nefreti tekrar tekrar üreten, besleyen bir yaklaşımdır. Özellikle, zorla hamile bırakılan kadının ve doğurduğu çocuklarının reddedilmesi, etnik temizliğin amacına ulaşması anlamı taşır. Sırp erkeklerin Bosnalı kadınlara

²⁹⁰ Nowrojee, Binaifer, a.g.m.,s.111.

²⁹¹ Ibid., s.130.

tecavüzünü araştıran ve zorla hamile bırakmanın etnik temizlikle nasıl bir bağlantısı olduğunu sorgulayan kimi araştırmacılar olmuş; bu araştırmacılar, sonuçta çocuğun anne ve babadan eşit oranda genler taşıdığını, üstelik, çocuğun, baba tarafından büyütülmediği sürece –ki Sırp erkekler çoğunlukla Müslüman kadınlara bırakmışlardır çocukları- annenin kültür ve alışkanlıklarını benimseyeceğini düşünmüşlerdir.²⁹² Bu yerinde bir bağlantıdır; ancak tam bu noktada cinsiyetçi bakış açılarının işleyişini görmek gerekir. Bu, her iki kültüründe ortak özelliğidir; zaten etnik nefret ve bir çok nefretin hakimiyetinin sebebi de bu ortaklıktır. Gerek Sırp gerek Müslümanlar çocuğu en nihayetinde “yabancı” bir erkeğe ait saymakta, kadının kendisi dahi çocuğu “yabancınnın pisliği”²⁹³ olarak değerlendirmektedir ve kendi kültürüne bağlı erkekler tarafından reddedilerek, o kültürün çocuklarını yetiştirme ihtimali büyük ölçüde azaltılmaktadır. Zorla hamile bırakmanın etnik temizlikle bağlantısını da bu şekilde oluşmaktadır.

Tecavüzün sadece fiziksel değil, psikolojik derin yaralar da bıraktığı unutulmamalı ve dava sürecinde kadınların tekrar yaralanmamaları için hassas davranılmalıdır. Kadının kişiliğine derinden zarar veren cinsiyetçi normların değişimi için tecavüzün takip edilmesinin çok önemli olduğu kanısındayım, bu konuda en etkili mekanizma da hiç şüphesiz ki yasal sistemdir.

2.2. Yerlerinden Edilen Mülteci Kadınlar

Savaş, kadınları yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda bırakarak da kadınların yaşamını şekillendirir. şiddetli çatışmaların yaşandığı bölgelerde güvenlik problemi yaşayan ailelerin çoğu ülkesini terk etmekte, bir başka ülkenin sınırlarında güvenli bir yaşam aramaktadırlar. Özellikle kadınlar, çocuklarını korumak, cinsel

²⁹² Bknz.,Salzman, Todd A., a.g.m., s.327-329.

²⁹³ Ibid. s.327.

şiddetten, tecavüzden kaçmak için, ülkelerini terk ediyorlar. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu'nun [UNHCR] özellikle son yıllardaki raporları da kadın sığınmacıların oranının erkeklerin yaklaşık iki katı olduğunu söylüyor. Ancak, sığınaklardaki yetersiz yaşam koşulları, sınır bölgelerindeki son derece cinsiyetçi muameleler, kadınlar için yaşamı savaş bölgesindeki yoksunluk ve zulümden farksız hale getirmektedir.

1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi, sözleşmeyi imzalayan ülkelere, sığınmacıları her türlü işkence ve istismardan yasal olarak koruma, şiddetin olduğu ülkelere geri göndermeme, şiddet ve ayrımcılık uygulayan personelini yargılama ve cezalandırma, zorla çalıştırmama gibi yükümlülükler vermesine rağmen bugün bu ülkelerin çoğu, uygulamalarıyla bu antlaşmayı ihlal etmektedir. Özellikle, cinsiyet ayrımı yapmama şartı getiren Sözleşme'ye, cinsiyetçi pratikler ile uyulmamaktadır. Örneğin, Tanzanya'daki mülteci kampına sığınan Burundili kadınlar, buradaki güvenlik görevlilerin şiddet ve tacizine maruz kalmışlardır. İnsan Hakları İzleme Örgütü 2000 Raporu'na göre, Tanzanya'daki mülteci kamplarında sadece bir sene içinde 111 tecavüz olayı yaşanmıştır.²⁹⁴ 30 Mart 1998'de iki Tanzanyalı asker tarafından tecavüz edilen 16 yaşındaki Marie-Claire de bu kadınlardan biridir. İki asker, kıza erkek kardeşinin gözleri önünde tecavüz etmişler, sonrada ellerindeki her şeyi almışlardır. Marie, yakalanmaları için polise başvurmuş, ancak kendisi ile hiç ilgilenilmediğini belirtmiştir. 2002 yılında, Nepal'deki Bhutanese mülteci kampında ise, aralarında yedi yaşında bir kız çocuğunun da bulunduğu 18 tecavüz olayı yaşanmıştır.²⁹⁵ Bu bölgelerde de cinsel şiddet uygulayanların ağırlıklı güvenlik

²⁹⁴Human Rights Watch, "Tanzania: Violence Against Women Refugee", <http://www.hrw.org/en/22-10-2000>.

²⁹⁵Human Rights Watch, "Sexual Abuse Highlights Plight Refugees", <http://www.hrw.org/en/news/22-11-2002>.

personeli olduğu belirtilmektedir. Bu da, silah aracılığıyla “gücü” elinde bulunduran erkeklerin kadın bedeni üzerinde kanıtlamaya çalıştığı iktidarı bir kez daha gösterir. Benzer şekilde, Gine'deki Kenema, Kabala, Daru kamplarına, ülkelerindeki iç savaştan kaçarak sığınan Sierra Leoneli kadınlar, tecavüze uğramışlardır. Üstelik bu bölgelerde yasal olmayan örgütler, kaçakçılar kamplara yakın olduğundan, [Soardu kampı örneğin] kadınlar çeteler tarafından kaçırılarak eşyalarına el koyulmuş. Sierra Leone iç savaşından kaçan 30 yaşındaki Mani, çetelerin kadınları toplayıp tecavüz ettiklerini, çocuklarını da savaşçı yapmak için kaçırdıklarını belirtiyor. Bir annenin 14 yaşındaki kızına ise Gine'de iki asker tecavüz etmiş, görmek istemediği için gözlerini kapatan anneyi ise askerlerden biri saçlarından tutup, silah zoruyla tecavüzü izlemeye zorlamıştır.²⁹⁶

Tecavülden kaçan kadınlar, sığındıkları ülkelerde aynı şiddete yakalanıyor. Bu da problemin, savaş koşulları yanı sıra esas olarak güç ve erkeklik tanımının kaynaklandığı cinsiyetçi, militarist sistemden kaynaklandığını kanıtıyor. Kadınlar savaşın yanı sıra “kadın” olmaktan da zarar görüyorlar. Bu kadınların çoğunda kendinden tikslenme, korkudan felç kalma, tecavüz sonucu hamileliklerde çocuğu düşürmek için tehlikeli yöntemlere başvurma ya da intihar eğilimi görülüyor. Bu da onların yaşamında daha da büyük problemler doğuruyor.

Sığınmacıların yaşadığı en büyük problemlerden biri de kötü bakım, yetersiz beslenme ve sağlıksız barınma koşullardır. Bu durum en çok kadınlar ve çocukları etkilemektedir. Kenya'daki mülteci kamplarından biri olan Dadaab kampında, su, yiyecek ve kalabalık en temel problemdir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2010 yılındaki Raporu'na göre, 90.000 kişilik çadırlarda 250.000 kişi kalıyor, dolayısıyla,

²⁹⁶ Human Right Watch, “Refugee Women in Guinea Raped”,<http://www.hrw.org/en/news/13-10-2001>.

yiyecek ve su bulamıyorlar. Ancak rüşvetle su alınabildiğini belirten kadınların çoğunun parası olmadığı için ya dileniyorlar ya da yiyecek ve su karşılığı fahişelik yapıyorlar. Rüşvet karşılığında sığınmacıları kaydeden güvenlik görevlileri, kadınların gıda yardımı almasını daha da zorlaştırıyor. Kalabalık çadırlar, hastalıkların artmasına ve hızlı yayılmasına sebep oluyor. Özellikle tuvaletlerin çok az olması ve erkeklerle kadınların aynı tuvaleti kullanması, bu bölgelerde çöplerin toplanıp, atıkların burada yakılması, ilaç, tıbbi tedavi yardımlarının yapılmaması kadınlarda kolera, sıtma ve HIV'in yüksek oranda görülmesine neden oluyor.²⁹⁷ Kenya, Somalili sığınmacılara 2007 itibari ile sınırını kapattı. Ancak, bölgeye göç devam etti. Sınırlarda yiyecek, su için yalvaran kadınlara güvenlik güçlerince fiziksel şiddet uygulandı.²⁹⁸ 2008 yılında sınırdan geçebilen Homida, önce tahta sopalarla dövüldüğünü, lastiklerle kollarına ve bacaklarına vurduklarını, ancak bütün parasını vererek kurtulduğunu belirtiyor. Rüşvet vermeyenler ise, savaş bölgesine geri sürülüyorlar. Angola'daki Nzage kampına sığınmak isteyen Kongolu kadın ve erkeklere, polisler cinsel ve fiziksel şiddete uygulamış ve ülkelerindeki çok şiddetli çatışmanın içine geri gönderilmişler.²⁹⁹ Bu bölgedeki erkekler ve kadınlar genelde, “HIV'li”, “fahişe”, “hastalıklı”, “pis”, “işsiz” şeklinde kaçınılması gereken insanlar olarak damgalanmaktalar. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Sağlık Bölümü Başkanı Joseph Aman, Çin, Rusya ve Amerika gibi ülkelerde HIV taşıyıcısı kadınların özellikle sınır dışı edildiğini, tedavileri için yasal bariyerler koyulduğunu belirtiyor.³⁰⁰ Böylece, sığınmacı kadınlar, mekansal olarak çizilen sınırların yanında,

²⁹⁷UNHCR, “Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced”, <http://www.unhcr.org/3f696bcc.4.html,1-05-3003>

²⁹⁸Ibid.

²⁹⁹Ibid.

³⁰⁰<http://www.hrw.org/en/news/2009/09/24/deporting-hiv-positive-migrantsthreatenslives-globalgoals.html>, 23-09-2009.

eşitsiz hizmet ve muamelelerle yasal ve kültürel ayrımlara da tabi oluyorlar. Ayrımcı politikaların ötekileştiren cinsiyetçi yüzü bu kez de sığınma kamplarında beliriyor.

Kadınların kamplardaki yaşamlarını zorlaştıran bir etken de gıda ve su kıtlığından sığınmacılar arasında yaşanan çatışmadır. Erkekler, gıda, su, battaniye kuyruklarında, kadınlara fiziksel zor kullanarak, bunları daha kolay elde ediyor. UNHCR'nin bildirdiğine göre, bu erkeklerin içinde bulunduğu sefalet, ümitsizlik onları uyuşturucu ve alkole bağımlı hale getirmekte, bu da kamplardaki kadınlara şiddet ve tacizi arttırmaktadır.³⁰¹ Böylesi yoksunluk koşullarının yarattığı umutsuzluk durumuna ek, polis ve yerli erkeklerin kendilerine karşı otoriter tutumlarının, sığınmacı erkeklerde “acizlik”, “güçsüzlük” hissi doğurduğunu ve bu hissi bastırmanın, telafi etmenin bir aracı olarak sığınmacı kadınlara şiddet uyguladıkları belirtiliyor. Ayrıca kadınlar, yerli erkeklerin de cinsel istismarına ve şiddetine maruz kalıyorlar. Özellikle fakir olan yerli kesimin ilk hedefini yetenekli, belli bir eğitimi olan kadınlar oluşturuyor. Doğal kaynakları ve civardaki iş imkanlarını paylaşmak istemeyen yerli erkekler, kadınları yıldırmanın ve sindirmenin bir aracı olarak cinsel ve fiziksel zora başvuruyorlar. Böylece, kadına yönelik şiddet, erkeğin avantaj elde edeceği imkanları kazanmasına bir kez daha “hizmet ediyor”.

Kadın sığınmacılar için bir diğer problem de işçi kaçakçılığı ve seks ticaretidir. Yasal koruma ve güvencelerden kadınların birçoğu yoksun olduğundan ve yasal kimlikleri bulunmadığından fuhuş sektöründe kullanılıyorlar. B.M. 2004 Rapor'u, Filipinler, Malezya, Singapur ve Burma'da kadın ticaretinin çok yüksek olduğunu

³⁰¹ UNHCR, "Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced", <http://www.unhcr.org/3f696bcc.4.html> 1-05-2003.

belirtiyor.³⁰² Malezya'da kadınlar asgari ücret dahi almadan çalışıyorlar bu da çoğunu mecburen fuhuş sektöründe çalışmaya itiyor.

Sınır bölgelerinde mültecilere özellikle de kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddetin artmasını hızlandıran çeşitli etkenler var. Bunların başında bu kadınların pek çoğunun sığındıkları ülkelerin yasaları tarafından korunmamalarıdır. Dolayısıyla, kimlik kartları olmayan bu kadınlar korkusuzca kaçırılmakta, ya da tutuklanarak hapse atılmaktadır. Buna ilaveten sivil toplum kuruluşları ve UNHCR gibi uluslar arası kurum görevlilerinin mülteci kamplarında daimi bulunmalarına, süreç ve muameleleri takip etmelerine izin verilmemesi veya bunların sınırlandırılması da ciddi bir sorundur. Ayrıca, işkence gören kadınların yerel dili bilmemesinden kaynaklı iletişim problemi ve yaşadıklarını anlatmada yetersiz kalmaları da önemli bir etkidir. Kadınların çoğunun, işkence yapanın güvenlik personeli olması durumunda daha sessiz kaldığı, şikayet ederse çok daha kötü muameleye maruz kalacağı korkusu ile sustuğu bilinmektedir. Bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğin önderliğinde, Uluslararası Göç Örgütü [IMO], UNIFEM, UNHRC, Dünya Sağlık Örgütü gibi önemli kuruluşlar 2009 yılında diğer kuruluşlar ile işbirliği içinde ciddi adımlar attılar ve B.M. bünyesindeki ülkelere sığınmacıları koruma ve personellerinin insan ve kadın hakları konusundaki eğitimi için tam güvence istediler.³⁰³ Bu çerçevede Almanya ve İspanya'da devlet kurumları, yerel STÖ'ler ve UNIFEM işbirliği ile kadınlara kendi haklarını anlatan broşürler dağıtıldı, şiddete karşı yasal hakları konusunda kendi dillerinde seminerler verildi. Meksika ise, ülkedeki göçmen kadın kaçakçılığının yaygınlığını belirttiği B.M. Kadına Yönelik

³⁰²United Nation, "Trafficking in Women and Girls", <http://www.un.org/womenwatch/daw/caw/reports.htm>. 2004.

³⁰³ United Nations, "Violence Against Women Migrant Workers", 16 Temmuz 2009, A/64/152, <http://www.un.org/ga/third/64> .

Şiddet Özel Raportörü'nün ayrıntılı raporu üzerine, göçmen politikalarını cinsiyet politikaları ile uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Tanzanya'da sınır bölgesindeki polisler cinsiyet konusunda bilgilendirme eğitimi verilmiştir. Bunlar çok önemli ve olumlu adımlardır, ancak sonuçları zaman alacağından etkili takip mekanizmaları kurulmalı, adil işleyen bir yasa ve yargı sistemi de olmalıdır. Bunların dışında bugün savaşın bittiği ülkesine dönen kadınların durumunun da çok önemli olduğu ve unutulmaması gerektiği açıktır. Örneğin, Sierra Leone'de biten iç savaş sonrasında birçok kadın ülkesine geri dönmektedir. Ancak çoğunun evi savaşta yıkıldığından iş, beslenme, kısacası yeni düzen kuracak imkanlardan yoksun kalmışlardır. Üstelik bu kadınların çoğu kötü kamp koşulları yüzünden hastalanmıştır. Ülkelerine geri dönüşte kendileri için yeni bir mücadeleye başlamak zorunda kalan bu kadınların içinde buldukları durumlar göz önünde bulundurularak, yardım kuruluşları, STK'lar işbirliği içerisinde çalışmalı ve yaşamlarını kolaylaştıracak iş sahalarının yaratılması, becerilerinin geliştirilmesi gibi, uzun vadeli programlar uygulanmalıdır. Bu, savaş koşullarının daha da bağımlı, yoksun, zayıf bıraktığı kadınlar için yeni yapılanma döneminin yeni eşitsizliklerin kaynağı, başlangıcı olmasını engelleyecektir.

2.3. Orduya ve Savaşa Ayrılan Bütçenin Etkileri

Savaş, kadınları yerlerinden ederek, cinsel, fiziksel, psikolojik şiddete maruz bırakarak yaşamını zorlaştırmak dışında, ekonomik boyutuyla da olumsuz etkilemektedir. Devletlerin askeri bütçeye ayırdıkları payın yüksek olması için ülkenin savaş halinde olması gerekmemektedir. Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği[WILPF], 19-24 Kasım 2008 tarihinde Cenevre'deki oturumda,

dünyadaki askeri harcamaların \$1.339 trilyon olduğunu belirtmiştir.³⁰⁴ Ekonomist Anderson da, Pentagon verileri üzerinden sürdürdüğü çalışmasında askeri bütçeye ayrılan geniş harcamanın hiçbir dönem azalmadan devam ettiğini belirtir. Savaş ve silahlanma kadınların yaşamına nasıl yansımakta, hayatlarını ne şekilde etkilemektedir? Bu etkileri, iş imkanları ve çalışma alanlarında, devlet hizmetlerinde, çevresel tahripkarlıkta görmek mümkündür.

Orduya verilen öncelik, askeri güçlerle bağlantılı çeşitli iş sektörlerin kurulmasını sağlamaktadır. Marion Anderson, başta silah sanayi olmak üzere bu alanlara yapılan yatırımların kadınların daha çok olduğu sektörlerde iş kaybına neden olduğunu, tekstil, gıda, beyaz eşya sanayisine bağlı iş alanlarının küçüldüğünü belirtir.³⁰⁵ Askeri fabrikalara yapılan yatırım, diğer alanlara yatırılırsa, çok daha fazla kadın için iş alanları açılacaktır. Amerika'da askeri sektörde ve bağlantılı sektörlerde çalışan kadınlar toplam sayının sadece 9.5'ini oluşturmaktadır. WILPF'nin 2008 verilerine göre de, dünyada askeri fabrikalarda çalışan kadın sayısı 215 243 iken bu sayı erkeklerde 1 214 134'e çıkmaktadır. Askeri sanayinin iş gücünü orantısız bir biçimde erkekler oluşturmaktadır. Üstelik ordu personelinin bakımı, çok pahalı silahlar, uzak bölgelerdeki görevler sırasında artan ihtiyaçların karşılanması devlet bütçelerinde açıklar yaratmaktadır. Devlet bütçe açığının telafisini de arttırdığı vergilerle kapatmaya çalışır. Artan vergiler karşısında halkın çoğu temel ihtiyaçları dışındaki masraflardan kaçınırlar ya da kısarlar. Bu durumda kadınların çalıştığı tekstil, beyaz eşya, temizlik malzemeleri gibi fabrikaların çoğu kapanmakta ya da personelinde küçültmeye gitmektedir. Askeri harcamalar, kadınların çalışma alanını

³⁰⁴WILPF Resolution 2008, "Resolution on Military Spending", [http:// www.wilpf.int.ch/resoluton .htm](http://www.wilpf.int.ch/resoluton.htm) .

³⁰⁵Anderson, Marion, "The Impact of Military Budget on Employment for Women", *Women and the Military System* içinde, Eva Isaksson[ed.], St.Martin's Press, New York, 1988,s.135.

sınırladığı gibi, yok olmasına da sebep olmaktadır. Ayrıca, orduya zorunlu ya da gönüllü katılan gençler, eğitimleri süresince çeşitli alanlarda – mekanik, coğrafi, iletişim, politik-bilgi ve beceri kazanırlar ve sonrasında bu becerileri sayesinde sivil işler bularak, bu eğitimlerden yoksun kalan kadınlar karşısında ekonomik olarak avantaj elde etmektedirler. Günümüzde- bir sonraki bölümde vicdani retçiler olarak daha ayrıntılı değineceğim- askerlik hizmetini reddeden erkeklerde zorunlu olarak başka bir alanda, örneğin belediyelerde ağaçlandırma çalışmalarına katılmak, müze görevlisi olmak gibi, iki yıl kamu hizmeti yapmaktadırlar. Bu durum özellikle kırsal kesimde eğitimi tamamlamamış gençler için, iki yılın sonunda ücrete dönüştürebilecekleri tecrübeler, beceriler sağlamaktadır. Bu da erkekleri, bu becerilerden yoksun kalan kadınlar karşısında ekonomik açıdan avantajlı kılmaktadır.

Yüksek ordu bütçesinin olumsuz sonuçlarından biri de devletin, okul, hastane, park, sığınma evleri, kütüphaneler, gıda, yakıt yardımları gibi sosyal hizmetlerden savaş bütçesi adına kısmasıdır. Bunlar, özellikle, yalnız yaşayan ya da kocasını, ailesini savaşta kaybetmiş kadınlar için çok önemli yaşam destekleridir. Bu hizmetlerin kısıtlanması, hasta olan kadınların veya çocuklarının tedavisini zorlaştırmakta, kadın ve çocuk ölüm oranlarını arttırmakta ya da gıda, yakıt yardımı kesilen birçok kadını da fuhuş sektörüne itmektir. Yine İran-Irak Savaşı boyunca, askeri harcamalar yüzünden A.B.D'de kadınların sağlık güvenceleri iptal edilmiş, pek çok hizmet sektörü özelleştirilmiştir. Yoksulluk sınırın altında yaşayan kadınları oranının da bu savaş sırasında %21'lik bir artış olmuştur.³⁰⁶ Oysa, silahlanmaya ayrılan muazzam bütçe ile bu kadınlar için yeni eğitim, beceri geliştirme kursları açılıp,

³⁰⁶Anderson, Marion, a.g.m.,s.135-140.

yaşam kaliteleri yükseltilebilir. Ama, eğitim, kırtasiye masraflarından kesilen destek, bir çok kız çocuğunu eğitimden yoksun bırakmaktadır.

Askeri donanıma verilen bu önem ve mali destek, dünya çapında silah satışlarında artışa neden olmakta, artan silahların da tekrar savaşı tetiklediği bir sistem yaratılmaktadır. İlk olarak 1944 tarihinde, J.Oakes Walter'in “savaş ekonomisi”³⁰⁷ olarak dile getirdiği bu sistem bugün, silah sanayinin, ordunun ve devletin birlikte çalıştığı askeri-endüstriyel kompleks olarak tanımlanmaktadır. Askeri-endüstriyel kompleks, silahlı güçler aracılığıyla devletlerin kontrol alanlarını genişletmesine, o ölçüde de şiddet biriktirmesine ve bu sistemi destekleyerek zenginliklerini arttıran kapitalist şirketlere işaret eder. Bu sistem için araştırmalar, çalışmalar yaparak, bulguları ile yardım eden akademik alanla birlikte, askeri-endüstriyel-akademik kompleks olarak da adlandırılmaya başlanmıştır. WILPF'nin[Bariş ve Özgürlük İçin Uluslar arası Kadın Birliği] 2008 verilerine göre, dünyanın en büyük silah satıcısı %35'lik oranla A.B.D'dir ve 120 ülkeye silah satışı yapmaktadır. Onu, %28'lik oranla Rusya, %11 ile İngiltere, %6 ile Almanya, %3 ile Çin izlemektedir. Silah satışlarının yapıldığı ülkeler ağırlıklı olarak Kolombiya, Sri Lanka, Tayland, Filipinler, Şili, Kenya, Guatemala gibi ülkelerdir. Hiç şüphesiz ki silah satışlarından kar sağlayan şirketler, böylece kontrol alanını genişleten devlet ve bu sayede etkisi canlı tutulan ordu için çatışmaların yaşandığı bölgeler ve ülkeler oldukça önem taşımaktadır. Çad da bu ülkelerden biridir. Çad'da 70'lerin sonunda devlet ordusu içindeki komutanlar arasında başlayan ayrılık, iki ayrı silahlı gücün[FAN ve FAP] oluşmasına yol açmıştır. İki güç arasında başlayan iktidar mücadelesinde Libya'nın FAB'ı desteklemesi karşısında bölgede Libya'nın geniş

³⁰⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. Oakes J.Walter, “Toward a Permanent War Economy”, *The War Economy of the United States:Reading in Military Industry and Economy* içinde, Seymour Melman[ed.], St.Martin's Press, New York, 1971.

kontrol elde etmesinden endişelenen Amerika ve Fransa da FAP'ı desteklemiştir.³⁰⁸ 1986-87 yıllarında, bu ülkeye A.B.D \$30 milyon, Fransa \$100 milyon askeri yardımda bulunmuştur. Bu destek, FAP komutanı Harbe'nin iktidarı ile sonuçlanmış ve yoğun bir şiddet uygulamasına sebep olmuştur. Yabancı devletlerin silah ve askeri bütçe destekli yardımları iki kuvvet arasındaki gerilimi arttırmış, daha çok silahlara sahip olan taraf, gücünü göstermenin aracı olarak şiddeti yoğunlaştırmıştır. Bu mücadele içinde Müslüman, Hristiyan, Arap olan nüfus arasında da gerginliklere neden olmuş ve etnik çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu çatışmalarda çok sayıda sivil kadın ve çocuk ölmüştür. B.M. Güvenlik Konseyi'nin 4 Kasım 2008 tarihli Çad Raporu da, bu ülkede çatışmalar sonucu geniş bir verimli tarımsal alanın yok olduğunu, geçimi büyük ölçüde toprağa bağlı insanların yiyecek sıkıntısı içinde olduğunu ve buna bağlı olarak kadın ve bebek ölümlerinin arttığını söylemektedir.³⁰⁹ Üstelik bu durum çatışma bölgelerine küçük silah ticaretini arttırmakta, silah tacirlerinin istismar ettiği ve kışkırttığı bir kaosa neden olmakta, silah taşımayı da normalleştirmektedir. Çad ve Haiti bu duruma örnektir; Haiti'de silah zoru ile tecavüz vakaları gerçekleşmiştir. Bu durum çocukların silaha alışacağı, silahları normal ve gerekli göreceği tehlikeli bir militarizasyona işaret eder. Çad gibi, Zambiya, Angola, Mozambik, Tanzanya gibi ekonomik durumu iyi olmayan ülkelerin silahlara ayırdığı bütçe bu ülkelerdeki kadınların durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Afrika'nın en büyük problemlerinden biri açlık ve HIV 'in yaygınlığıdır. Oysa, Afrika askeri harcamalara ayırdığı bütçeyi sosyal hizmetlere çevirerek bu iki sorunu büyük oranda çözebilir.

³⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Steve Reyna , “Imagining Monsters, A Structural History of Warfare in Chad [1968-1990]”, *Globalization, the State, Violence* içinde, Jonathan Friedman[ed.], Altamira Press, New York, 2003, s.279-291.

³⁰⁹ Steve, Reyna, a.g.m., s.279-291.

Askeri sistem, geniş alanlarda yapılan silah tatbikatları, yeni silahların test edilmesi ve askeri üsler ile dolaylı olarak da kadınların yaşamına zarar vermektedir. Teknolojik gelişmeler silah üretiminde son derece etkili kullanılarak, insan sağlığına ve çevreye ciddi derecede zarar verebilen bombalar, kimyasal silahlar üretilmesine yol açmıştır. Hawaii, Puerto Rico, Küba, Filipinler, Kore, A.B.D üslerinin bulunduğu bölgeler arasındadır.³¹⁰ Bu üsler, bu bölgelerde yaşayanların sağlığını ve çevrelerini bozmaktadır. Bu bölgeler, silah ve bomba depolama alanları olarak ya da savaş gemilerinin ve uçaklarının tamiri için kullanılmaktadır. Üslerde, benzin, gaz, uranyum ya da diğer kimyasal maddeler stoklamaktadır. Kore'deki birçok küçük ada bomba testleri için kullanılır. Eğitim tatbikatlarında kullanılmak üzere patlamamış birçok bomba ve silah depolanmıştır. 4 Mayıs 1997 yılında Kore, Japonya, Okinawa ve A.B.D'den katılan kadın aktivistler, araştırmacılar, akademisyenler her bir ülkedeki askeri üslerin etkilerini tartışmak için Okinawa'da toplamışlardır. Araştırmaları sırasında bu bölgelerdeki halkın zorla yerlerinden edildiklerini, üslerin toprağı ve suyu kirlettiklerini gözlemlemişlerdir. Örneğin Filipinler'de, Clark Hava Kuvvetleri Üssü'nün civarındaki su kanallarında sarı lekelerin bulunduğunu, üsse yakın yaşayan erkeklerin ve kadınların meme, mide ve beyin kanserlerine yakalandıklarını, zehirlenmelerin yaşandığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Kadena Hava Kuvvetleri Üssü'nün bulunduğu bölgede doğan çocukların da çok zayıf ve sağlıksız dünyaya geldiği bilgisini de eklemişlerdir. Poerto Rico'da ki Vieques Adasında yaşayanlar da, bir tarafları tehlikeli cephaneliklerle diğer tarafları atış tatbikatlarının yapıldığı üsle çevrilerek, iki tehlike arasında kalmışlardır. Pek çok kişi evini, toprağını terk etmektedir. Zaten silahlar ve atıklar geçimlik mahsüllere zarar vererek bu kadınların

³¹⁰ Kirk, Gwyn and Margo Okazawa-Rey, "Making Connections: Building a East Asia-U.S Women's Networks against U.S Militarism", *The Women and War Reader* içinde, Lois Ann Lorentzen Jennifer Turpin, [ed.], New York University Press, New York, Londra, 1998, s.309-320.

geçimlerini ve tarıma dayalı becerilerini de öldürmektedir. Raporun ortaya koyduğu önemli bir tespite göre Kore ve Filipinler gibi ülkeler, bu gerçeği inkar etmekte ve üslerin temizlenmesine yanaşmamaktadır. Çünkü, bu durum bir çok şirketin ülkeye, bilhassa üslerin bulunduğu bölgeye yatırım yapmasını engelleyecektir. Çevrenin, iklimin dengesinin bozulması pahasına bu sistem kâr için desteklenerek, ileride ortaya çıkacak çok büyük kayıplar göz ardı edilmektedir. Oysa, artık silahlar sadece insanları öldürmekle kalmamakta, yaşam koşullarını da tahrip etmektedir. Bu tehlikeye, Ulusal Haber Konseyi, 2008 tarihli Raporun'da işaret eder:

“Yatırımlar bu şekilde devam ederse, 2028'e kadar, dünyada şimdikinden çok daha fazla çatışma yaşanacaktır. Çünkü, su, gıda kaynaklarının kaybolması, iklim değişikliği yeni çatışma sebepleri olacaktır. Çünkü eşitsizlikler daha da belirginleşecektir.”³¹¹

Oysa, devletlerin silah satışlarını denetleyeceği, silah ticaretini azaltacağı uluslararası bağlayıcı antlaşmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri, B.M Sözleşmesinin[1945] 26.Maddesidir. Bu madde, “uluslar arası barış ve güvenliğin sağlanması için silahlanmaya ekonomik ve insani minimum kaynak ayrılması” gerektiğini öngörmektedir. Ayrıca, 26 Ekim 2006 tarihinde kabul edilen ve 139 ülkenin onayladığı Silah Ticareti Antlaşması, “düzensiz ve sınırsız şekilde devam eden silah transferlerinin insan hakları gereğince denetlenmesini, silah ithalatı ve ihracatı yapan ülkelerin aynı standartları benimsemesi gerektiği”³¹² bildirmektedir. 19 Kasım 2008 yılında, B.M Genel Sekreterliğinin bu amaçla yaptığı toplantıda, bağlayıcı sözleşmelerin değerlendirilmesi, silahlanmanın azaltılması ve ülkelerin bu konuda gerekli tedbirleri alması gerektiği bildirilmiştir. Ancak, dünyadaki askeri

³¹¹ Akt.Ramdas,Kavita,“Resist-Reclaim-Restore:Militarism NoMore”,<http://www.globalfundforwomen.org/opendemocracy.pdf>, 08-05-2009.

³¹²<http://www.armstradetreaty.org/att/globalprinciple.pdf>.

harcamaların %45'ini ve silah ticaretinin %35'ini tek başına oluşturan A.B.D bu konudaki isteksizliğini 2006 tarihindeki Silah Ticareti Antlaşması'nı veto ederek göstermiştir.³¹³ Oysa A.B.D'nin bütün ülkelerin askeri bütçelerine denk bütçesi, çevre, sağlık, eğitim geliştirme programlarına harcanabilir, sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütlerine fon olarak kullanılabilir. Böylece, silahların neden olduğu hasarlarla uğraşmak zorunda kalan yardım örgütleri ve STK'ların kaynak ve kapasiteleri gelişim için kullanılmış olur. Bugün, gelişim fonları yeni altyapılar kurup insanların hayatlarını daha da kolaylaştırabilecekken savaşın yıktıklarının onarımı için harcanmaktadır. Tıbbi kaynaklar, sağlık kontrol hizmetleri, doğum bakım hizmetleri yerine bugün savaşın neden olduğu travma tedavilerine, cerrahi operasyonlara harcanmaktadır. Örneğin, 1992'de Bosna'daki savaş bağlantılı travma vakaları %22'den %78'e yükselmiştir ve hastaneler bu hastaların tedavisi yoğunlaşmıştır.³¹⁴

Ordular ve savaş, insani, ekonomik, teknolojik kaynakları hızla tüketmektedir. Steve Reyna, insan, sermaye, çeşitli araç ve gereçlerin hepsini, belli bir amaç elde etmek için birleştirip, kullanma bilgisi “kontrolün” göstergesidir, demektir.³¹⁵ Askeri-endüstriyel-kompleks sayesinde her türlü silaha büyük bir bütçe ayıran ve gerekli insan kaynaklarına sahip olan ordu ve miltarist sistem, gittikçe genişleyen bir coğrafyayı ve buradaki iş sektörünün kontrolünü ele geçirmektedir. Savunma sanayi üzerine araştırmalarıyla tanınan Nick Turse, günümüzde hemen hemen bütün

³¹³ <http://www.armstradetreaty.org/att/globalprinciple.pdf>.

³¹⁴ Hynes, H.Patricia, “10 Reasons Why Militarism is Bad for Women”, A Publication of the Population and Development Program at Hampshire College, No.25-2003.

³¹⁵ Steve Reyna, “Imagining Monsters, A Structural History of Warfare in Chad [1968-1990]”, *Globalization, the State, Violence* içinde, Jonathan Friedman[ed.], Altamira Press, New York, 2003, s.279-291.

sektörlerin savunma sanayi ile ilintili olduğunu söylüyor.³¹⁶ Bilgisayardan meşrubat ve hamburger firmalarına kadar giden bu ağ kârın devamı için askeri kahramanlığı göklere çıkararak bir kültürün geniş çapta desteklenmesine neden oluyor. Böylece militarizasyonun yaşamın her alanına sindiği tehlike dolu bir süreç devam ediyor.

3. Savaş Sonrası “Barış” Süreci: Yeniden Yapılanma Dönemi

Savaşın büyük hasarlara ve kayıplara yol açtığı açıktır. Savaş arkasından gelen yeniden yapılanma dönemleri ise, bu tahripkarlığı onarmak, kayıpları telafi etmek için toplumların savaş sonrasındaki girişimlerine verilen addır. Yeniden yapılanma dönemi ve barış inşası silahlı çatışmayı sonlandıran, karşıt grupların rızalarına dayalı ateşkesin imzalanmasını içeren barış görüşmelerinden farklıdır. Barış inşası, çatışmanın tahripkarlığına son vermek, aynı acı ve bedelleri tekrar yaşamamak için bir girişim ise, çatışmayı körükleyen her nedeni tespiti ve yok etmeye yönelik olmalıdır. Ancak, genellikle, uluslararası oluşum ve organizasyonlar bu durumlarda, savaşın yıktığı, harap ettiği kurum ve altyapıların onarımı ve inşası ile devlet veya karşıt gruplar arasında ortak yarara dayalı ilişkilerin kurulmasına odaklanır. Örneğin, BM eski sekreteri Boutros Ghali, 1992’de barışı, “savaşın parçaladığı alt yapı ve binaların onarımı, ülkeler arasında ortak yarara dayalı barış bağları inşa etmek”³¹⁷ diye özetlemişti. Ancak, savaşın zararları sadece alt yapı sistemlerine, devletlerarası ilişkilere yönelik değildir; çatışmayı çıkaran, sürdüren taraflar haricinde birçok insana bedeller yükler, birçok yaşamı olumsuz biçimlendirir. Öyleyse barış, asıl amacı olan adalet ve eşitlik için, yapısal değişiklikler kadar bu insanların hasarlarını, yaralarını da telafi etmeye yönelik olmalıdır. “Bu gerçek

³¹⁶ Turse, Nick, “Pentagon Stars on Afghan Building Boom”, <http://www.atimes.com/atimes/South-Asia/KK11Df05html.11-11-2009>. Son erişim 12-02-2010.

³¹⁷ Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace*, United Nations Publications, New York, 1992, s.8.

zamanla fark edilmiştir”³¹⁸. Barışa yönelik yapısal eğilimler sosyal adaletin sağlanması için halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması ve baskıcı rejimlerin yok edilmesi gibi çabaları da içermeye başlamıştır. Ancak bu olumlu kabuller, adalet, demokrasi ve eşitlik ilkelerini tam anlamıyla kapsayan bir barışın sağlanmasında yeterli değildir. Barışın temel hedefi çatışmayı sonlandırma ve tekrarını önlemeye yönelik ise, çatışmayı tek bir nedene indirgemeden, onu körükleyen bütün kültürel nedenleri, toplumsal dinamikleri analiz etmeli ve bunları dönüştürmeye yönelik olmalıdır. Böyle bir girişimde, savaşı körükleyen sebeplerin arasında cinsiyetçi sistem de bulunduğundan, kadınların savaş ve barışa dair değerlendirilmelerinin, bakış açılarının, bu dönemde göz önüne alınması gerekir. Barış sürecinin inşasında toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen bir perspektifin analiz sürecine dahil edilmesi gereklidir. Ancak bu süreçlere bakarsak, sürecin içerdiği çelişkilerin barışı, eşitlik ve adaleti sağlamadan uzaklaştırdığı görürüz. 2000 yılında Kanada Dışişleri Bakanlığı ve Ticaret Departmanı, “Olası bir savaş ihtimalini azaltmak için, toplumların anlaşmazlıkları, şiddeti içermeyen çözümler üreterek çözmesi gerektiğini”³¹⁹ belirtir. Kanada resmi kurumlarının barış sürecine dair yaptığı bu analiz önemlidir, çünkü bu tanımlama aynı zamanda barış inşa dönemindeki çok temel bir çelişkiye, barışı koruma ve güvenliği sağlama misyonunun ya da şiddetsiz çözüm arayışının, şiddet kullanımı konusunda eğitilmiş bir kurum olan ordunun yetkisine bırakılması gibi bir tezatlığa işaret eder. Oysa, bu misyonun şiddet kullanmada eğitilmiş, elleri silahlı askerlere verilmesi, barışa daha başında ket vuran bir uygulamadır.

³¹⁸McKay, Susan, “Peacebuilding as a Gender Process”, Journal of Social Issues, Vol.62, No.1,2006,s.141-153.

³¹⁹ Akt.,Ruecker, K., *Engendering Peacebuilding: Case Studies from Cambodia, Rwanda and Guatemala*, Peace building and Human Security Division, Department of Foreign Affairs and International Trade, Ottawa, Kanada, 2000, s.1.

3.1. Barış Askerleri İkilemi ve Barış Askerlerinin İkilemi

Günümüzde hala orduların görevleri arasında barış ve güvenliği korumak ve insani yardım sağlama gibi görevler bulunmaktadır. Barış orduları, ilk defa 1956 yılında Süveyş'de görevlendirilmişlerdir. O zamandan beri de BM barış koruma ve sağlama görevi için ordular kullanılmıştır. Barış ordularının 1956-1978 yılları arasında gerçekleşen 13 operasyondaki görevleri karşıt iki grup arasında uzlaşma sağlamaya yönelik bir arabuluculuk ile sınırlı olmuştur. 1988-1996 yıllarında görev yaptıkları 29 operasyonda ise görevleri yerli halkın güvenliğini sağlamak, mültecileri yerleştirmek, insan haklarını gözetmek, seçimleri yönetmek ve kontrol etmek, çatışma sonrası toplumların yeniden yapılanan kurumlarını düzenlemek, yönetim becerilerini geliştirmek, demokrasi, yönetim, insan hakları gibi konularda eğitmek gibi çok çeşitli alanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir.³²⁰ Peki, barış ordularının bu amaçlar için kullanılışı ordunun geleneksel rolüne, savaşçı mantığa gerçekten bir alternatif oluşturur mu? Ordunun, “güvenlik” sağlama gerekçesine dayanarak savaş açması ile, şimdi, aynı güvenlik söylemi aracılığıyla tam tersi bir şekilde savaşı sonlandırma misyonu hem ordu hem de barış açısından gerilim taşıyabilir mi? Ayrıca, bu yeni görevin gerektirdiği yeni özellikler doğrultusunda yardımsever, hoşgörülü, şiddet kullanmayan asker imajı savaşçı, saldırgan, atak, gözü pek erkek kimliğini yerinden eder mi?

Bu noktada Deniz Kandiyoti, devletlerin halkların güvenliğini ve ihtiyaçlarını karşılama görevinin uluslararası orduların eline geçmesini, çatışan grupların savaş sonrasında da çatışma potansiyelini hala taşıyor olmasına ve savaştan sonra kurulan

³²⁰ Withworth, Sandra, 2004, s.11.

devletlerin insan hakları ve demokrasi karşısındaki tutumu nedeniyle hem kendi halkları hem de tüm dünya için güvenlik tehdidi barındırmasına bağlar.³²¹ Barış ve güvenlik misyonu ile tanımlanan ordular, ulusal kimliğin üstünlüğünün kurulduğu bir söyleme de hizmet etmektedir. Dolayısıyla böyle bir barış, militarizasyonun savaş olmadan da işleyen farklı ve tehlikeli cephesine işaret etmekte, kimin güvenliği, ne için güvenlik sorularını doğurmaktadır.³²² Demokrasi, insan hakları konularında yerli halkları eğitmek görevi, sömürgecilik döneminin söylemini hatırlatan biçimde devletlerin yeni üstünlük aracıdır. Bu misyonunun meşrulaştırılması, barış ve güvenliğin sağlanacağı ülkelerin cahil, bilgisiz, tecrübesiz hatta ilkel olarak tanımlanmasına neden olur; bu da hiç şüphesiz ki ötekileştiren, dışlayan, hiyerarşi ve iktidar kuran, ezici militarist sistemin devamını kanıtlar. Çatışmaların başlı başına kaynağını oluşturan bir sistemin çatışmaları sonlandırma aracı olması barışı en başından problemli hale getirir. Bu durumda, demokrasi ve barış götürülen ülkeler adına karar verecek, o topluluk için “en iyi” neyin olduğunu tespit edecek ve uygulatacak “daha deneyimli”, “daha bilgili”, kısacası “daha üstün” ülkelerle, “aciz”, “cahil”, “muhtaç” konumlanan ülkeler arasında hiyerarşilerinin yaratılması ve militarist sistemin özü olan egemen ve boyun eğen ülke ilişkisi kaçınılmazdır.

Peki, militarist sistemi pek de etkilemediği görülen bu yeni misyon, kurumun en temel karakteristiği olan hegemonik erkekliği sarsmış, erkeklik değerlerinde, eril özelliklerde bir kırılma yaratmış mıdır? Askerliğin, başkalarını yok etmeye dayalı pratikleri öğreten, bunun için şiddet kullanmaya ehliyet çıkaran, baskın erkeklik değerlerini aşıl原因 bir eğitim süreci olduğundan bahsetmiştik. Yeni görevin talep ettikleri ise, bütün bir eğitim boyunca aşıl原因 savaşı özellikleri geçersiz kılar.

³²¹ Kandiyoti, Deniz, a.g.m., s.156.

³²² Withworth,Sandra, 2004,s.136.

Bunun şiddeti onaylayan, saldırganlığı yücelten eril değerler üzerindeki sarıcı etkisi tartışılmıştır. Ancak, ilk bölümde değindiğim Connell'in hegemonik erkeklik kavramının tek tip bir erkekliğe işaret etmediği unutulmamalıdır. Askeri sistem, fiziksel güce, cesarete, saldırganlığa öncelik veren bir erkekliği onaylarken, kimi kez rasyonel düşünceye, ticari kazanca öncelik veren bir erkeklik de toplumda ön plana çıkabilir. Ya da teknolojik bilgi ve beceri yeteneğine sahip bir erkeklik tanımı da öne geçebilir. Herhangi bir zamanda ve bağlamda bunlardan biri öne çıkabilir, diğerlerine göre öncelik kazanabilir. Bu erkeklik biçimlerinden biri değer kazandığında diğerleri arka plana geçebilir. Ordunun “barış ve demokrasi götürme” misyonuna bağlı olarak yüceltilen erkeklik biçimi de, demokrasi ve insan hakları konusunda duyarlı, güvenlik ve yardım sağlamada yetenekli, gerektiğinde kontrollü şiddet kullanabilen bir erkekliktir. Barış askerlerinin, hem eski hem yeni görevlerinin birleşiminden yaratılan, yeni bir erkeklik içinde tanımlandıkları kanısındayım.

Bu melez erkeklik ve görev tanımlaması askerler üzerinde gerilim yaratmakta, hem askerler hem de “güvenliklerinden sorumlu oldukları” yerli halk açısından trajik sonuçlara neden olmaktadır. Çünkü, askerlik bir askere ne olmayacağını da öğretildiği bir süreçtir. Cahil, barbar, tembel bir “düşman”, duygusal, bağımlı “kadın”, güçsüz, hastalıklı “homoseksüel” değildir bir asker ve bunlara karşı nefret yüküdür. Şimdi aşağıladığı halkları, kadınları koruma görevinin çelişkilerini yaşamaktadır. Ayrıca, silah kullanımının sadece savunma ile sınırlandırılması; öfke, nefret, saldırganlığın aşılandığı ve bu özelliklerin erkekliğin temel şartı kabul edildiği bir askeri eğitim sürecinden geçen bu erkeklerden şimdi bu duygularını bastırmaları ve frenlemelerinin beklenmesi bir ikilem yaratmaktadır. Birçok asker, erkeklik şartını yerine getiremediği, bu ilkeleri gerçekleştirilmede başarısız olduğu hissine kapılmakta

ve bu süreç çoğunlukla psikolojik rahatsızlıkla sonuçlanmaktadır. Withworth, barış askerleri üzerine yaptığı önemli incelemesinde bu ikilemin iki ayrı çarpıcı biçimde ortaya çıktığını belirtiyor. Bastırılan saldırganlık ve “aşağı” ırk ve halklara yönelik nefret, “yerli erkeklere” karşı aşırı fiziksel şiddet kullanımına neden olabilmektedir. Ya da, her türlü kadın ve kadınlık üzerine duyulan nefret yerli kadın ve kızlara tecavüz, cinsel istismar şeklinde ortaya çıkabilmektedir.³²³ Bu vaat edilen erkeklikten uzaklaştığını hisseden askerlerin erkekliklerini onaylatmak, tekrar kanıtlamak, kendilerini tatmin etmek için başvurdukları bir yöntemdir. Nitekim, Barış İzleme Örgütü'nün [Human Rights Watch] 2008 Rapor'u, Filipinlerdeki A.BD'li askerlerin çatışmaları körüklediğini, insan haklarını ihlal ettiklerini, bölgede güvensizlik ve korku yarattıklarını bildirmektedir.³²⁴ Ayrıca, barış askerlerinin fahişelerle olan temasını onaylayan militarist sistem, erkeklerin morallerini arttırmak adına kadınları erkeğin hizmetine sunmaya, kadınların bedenleri üzerindeki erkek egemenliğine izin vermeye devam etmekte, kadını erkeğe tabi konumlayan eşitsiz ilişki ve bakış açılarını sürdürmeye hizmet etmektedir. Böylece, cinsel şiddet, barışın cinsiyetçi yüzünü oluşturan faktörlerden biri olmaktadır. B.M. barış birliklerinin 1991-1993 yılları arasında Komboçya, Somali, 2004 yılında Kolombiya, Filipinler, Kongo'da yerli kadınlara cinsel şiddet uyguladıkları saptanmıştır. Mozambik'de ve Filipinler de barış askerlerin kendilerinin genelevleri işlettikleri bilinmektedir.³²⁵ Özellikle, barış güçlerinin bulunduğu üslerin civarında seks ticareti artmaktadır, yerli kadınlar ve kızlar fahişeliğe zorlanmaktadır. Yine Filipinler'de üslerin civarında bulunan bacakları parçalanmış kadın ve kız çocukları cesetleri, biriktirilen, bastırılan

³²³Withworth, Sandra, 2004, s.152.

³²⁴Perpunan, Mary- Soledad L., “Militarism and Gender Insecurity:The Philipphine Experince”, Foundary Chair and CEO, 41 Rajah Matenda Project,Quezen City, Philippines, 2008, s.3.

³²⁵ Withworth, Sandra, 2004, s.13.

saldırıcılığın ve nefretin dışavurumunu örnelemektedir.³²⁶ Silahlı çarpışma bitse bile, kadına yönelik şiddetin bitmediğini gösteren bu örnekler, cinsiyetçi ve cinsel içerikli şiddetin savaşa mahsus bir durum değil; erkek ayrıcalıklı bir sistemin mantığı sonucu olduğunu bir kez daha ispatlamaktadır. Barış görevinin askerlerde yarattığı ikilemin diğer biçimi ise aşırı duyarsızlık şekline bürünmektedir. Alevlenen şiddetle beraber artan yaralama, ölüm, tecavüz gibi olaylar karşısında askerler, ilgisiz, tepkisiz kalabilmektedirler. Bu da barış ordularının bölgede bulunma nedenleri olan yerli haklin güvenliğini koruma görevlerine yönelik bir başka çelişki yaratmaktadır. Bununla birlikte barış birlikleri farklı ırk, etnisite ve cinsiyetten bireyleri barındırabilmektedir. Kurumun bu karma yapısı ve barış görevinin doğası, ordunun şiddet kullanımında yetenekli ve üstünlüğü sorgulanmayan erkek egemen yapısını sarsmakta, askerlerin kuruma bağlılığını, sadakatini aşındırmaktadır. Bu sadakatsizlik tehlikesi karşısında yeni görev ile saldırgan eril karakteri uyumlu hale getirmek için başvurulan söylem ise, barış askerlerinin şiddet kullanımını arttıran, saldırganlığının tekrar onaylandığı bir militarizasyonu garanti altına almaktadır. Şiddetin, onu kontrollü kullanmayı bilmeyen ve bu yüzden çok daha büyük tehlikelere sebep olacak “terörist grupları”, “elleri silahlı kaçakçıların ve silah tacirlerinin” eline geçtiği iddiası, şiddet kullanma konusunda tek yetenekli grup olarak bilinen askerlerinin eski özelliklerinin talebini tekrar gündeme getirir. Nitekim 2006 yılında Fransa, Lübnan'a asker gönderme kararı alınırken barış askerlerinin yetkilerinin arttırılması, görev tanımlamalarının genişletilmesi şartını koymuş ve gerekçe olarak “tarafsız olmak ve şiddet kullanmamakla sınırlandırılan” barış misyonunun Balkanlardaki görevleri sırasında Fransız askerlerinin alay edilmesine neden

³²⁶ Perpinan, Mary- Soledad L., a.g.m., s.4.

olduğunu ve kapasitelerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.³²⁷ Sonuçta barış, çatışmaların her an, her sebepten çıkabileceği bir hazırlık ve bekleyiş sürecine dönüşür. Bu algı, barış inşa sürecine gerçek bir güvenlik ve çatışmalara nihai bir çözüm arayışı olarak yaklaşılmadığını, barışın, sadece taraflar arasındaki silahlı mücadeleyi durdurmaya yönelik dar bir uzlaşma anlamına indirgendini gösterir. Oysa barış, silahlı çatışmalara son veren bir ateşkes kararından, bir sonuçtan çok daha fazlasını içerir, çatışmaya sebep olan, olabilecek bütün nedenlerin açığa çıkarıldığı, ilişki ve kavramların tartışıldığı, sorgulandığı, ihtiyaç, talepler ve zararlar çerçevesinde yeniden tanımlandığı bir dönüşüm, bir süreçtir. Bu dönüşüm ise hiç şüphesiz ki savaşı şiddetlendiren dinamikleri açığa çıkarmada en etkili araç olan cinsiyet eşitliğinin savaşa ve barışla ilgili her analize dahil edilmesini gerekli kılar. Eğer savaş, çatışan gruplar dışında da insanları etkiliyor ve bedeller yüklüyorsa, barış süreci de bu insanları kapsamalıdır; aksi takdirde barış inşası, savaş mağdurlarını dışarıda bıraktığı için adil, demokratik olmaktan çıkar. Her toplumun, her toplum içindeki her kesimin de savaştan etkilenişi aynı olmadığı gibi, barıştan bekledikleri, talepleri, öncelikleri ve ihtiyaçları farklıdır. Örneğin, kadınlar çatışmalardan erkeklerden daha farklı ve çok çeşitli boyutlarda zarar görmektedirler ve kadınların her biri bu etkilenişi kendi kültürleri, yaşadığı bölgelerine göre deneyimlemekte, dolayısıyla farklı talepleri taşımaktadırlar. Barış inşa dönemi, toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan bir analizin yardımı ile kadınların yaralarını tanıyarak, telafisine çalışıp, aynı sonuçları tekrar deneyimlememeleri için önlemler alarak, eşitsiz cinsiyetçi güç ilişkilerini sarsmak, alternatifler oluşturmak için çok önemli bir fırsattır. Bu konuda gerek uluslararası resmi karar mekanizmalarınca gerek kadın

³²⁷ Daniel, Patrica, "Soldiers Without Guns", <http://www.opendemocracy.net/democracy-africa-democracy/masculinity.UN-4058>, 3 Kasım 2006.

örgütlerince önemli adımlar atılmıştır. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin, barış sürecine yansımada ve uygulanmasında eksiklikler bulunmaktadır. Dahası, bu konudaki olumlu yaklaşım ve adımları kabul etmekle beraber, hala toplumsal cinsiyet eşitliğinin anlaşılması ve yorumlanmasında problemler bulunmaktadır.

3.2. Barış Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Çatışma öncesinde savaşa hazırlık döneminin cinsiyetçi içeriği, askeri seferbeliğe bağlı fuhuş sektörlerinin oluşmasını, savaşı yücelten ulusal propagandaların kadınlık ve erkeklik değerlerini ve buna bağlı annelik, savaşçı gibi rollerin vurgulanmasını, erilliğin yüceltilmesini, artan askeri bütçelere karşılık sosyal yardım fonlarının kesilmesini kapsar. Çatışmaların cinsiyetçi boyutu ise, insan ve kadın haklarının, cinsel şiddet, tecavüz, sakat bırakma ve yaralama yolu ile ihlallerini kapsar. Ayrıca erkeklerin askere alınması ve çoğunun çatışmada ölmesi ile sosyal ilişkilerde ve yapılarda bozulmalar başlar, bu değişimler de kadınların ailenin geçimini üstlenmelerini gerektirir. Ancak çoğu kadın eğitimsiz olduğu için ucuz işlerde çalıştırılmak, emek ve bedenlerinin sömürülmesi gibi cinsiyetçi sonuçlar kaçınılmazdır. Çatışma sonrasında kurulmaya çalışan yeniden yapılanma döneminin tüm bu cinsiyetçi sonuçları temel alan bir analiz ve önlem çerçevesi oluşturması toplumsal cinsiyet eşitliğinin barış sürecine dahil edilmesi demektir. Bunu dikkate alan bir okuma ve değerlendirme, çatışma öncesinde ve sırasında kadınların olumsuz etkilenişlerinin altında kadınlığı tanımlayan cinsiyetçi sistemin rolünü vurgulamayı ve buna alternatifler sunmayı gerektirir. Bu konuda, cinsiyetçi sistemin kendilerini savaşın çok farklı ve değişik düzeylerinde konumlaması sonucunda ortaya çıkan zararlarına göğüs germek zorunda kalan kadınların oluşturduğu örgüt ağlarının büyük katkıları ve uluslar arası kurumların çabalarıyla önemli adımlar atılmıştır.

Örneğin, 2000 yılında kabul edilen, uluslararası bağlayıcılığı olan ve bir dönüm noktası niteliği taşıyan, B.M.'in 1325 Sayılı Kararı³²⁸ kadınların barış sürecinde yerel, bölgesel, uluslar arası her seviyedeki karar mekanizmalarına aktif katılımını öngören ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin barış inşa dönemi analiz ve programlarına dahil edilmesini vurgulayan bir karardır. Araştırmacıların ve barış görevlilerinin görevlerini yaparken kadınların ve erkeklerin savaştan farklı etkilendikleri dolayısıyla farklı ihtiyaçlara sahip oldukları konusunda eğitilmesi ve bilgilendirilmesi yönünde de programlar başlamıştır.³²⁹ 2008 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kararı ile Birleşmiş Milletler Kadınlar İçin Gelişim Fonu[UNIFEM], Kosova, Uganda, Nijerya'da polis birliklerine, Sudan ve Bruni'de ordu personeline bu konuda eğitim dersleri vermeye başlamış, Dünya Sağlık Örgütü [WHO], BM Mülteciler Yüksek Komisyonu kendi personelinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitimine önem vermiş, örneğin Afrika'da bu konuyla ilgilenecek bir uzman ekip görevlendirmiştir. Yardım kampanyaları barış dönemi hizmet programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini benimsemeye çalışmıştır. Kongo, Sierra Leone, Liberya gibi ülkelere cinsel şiddet uzmanları ve cinsiyet meselesi özel danışmanları atanmıştır. Kongo ve Liberya'ya atanan cinsel şiddet uzmanları bu program kapsamında ve Barış Operasyonları Bölümü önderliğinde, barış görevlilerinin kadınlara yönelik şiddete karşı nasıl tepki vermeleri, bu konuyu nasıl ele almaları gerektiğini ve görevlilerin eğitimlerini kapsayan bir liste sunmuşlardır.³³⁰ Bu ekiplerin görevi, 1325 Sayılı Kararın uygulanması, yeni devletlerin anayasalarına 1325 Sayılı Karar'ın dahil edilmesi, bu yasaların insan ve

³²⁸ Birleşmiş Milletler tarafından 31 Ekim 2000 yılında kabul edilen ve 18 maddeden oluşan Önerge, çatışmaların kadınlar üzerinde etkisi olduğunu ve çatışmaları önlemede kadınların önemli rol oynadığını kabul eder.

³²⁹ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik Raporu, A/64/151,17-06-2009.

³³⁰ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik Raporu, A/64/151.17-06-2009.

kadın hakları ile uyumlu olmasına özen gösterilmesini, yerli kadınların temel sorun ve taleplerinin kabul edilip, duyulur kılınması gibi çok değerli çalışmaları kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler Toplumsal Gelişim ve Araştırma Enstitüsü [UNRISD] üyelerinden Araştırmacı Dal Secco, özellikle insan hakları ve kadın hakları vurgusunun yeniden yapılanma döneminde cinsiyetçi dinamikleri açığa çıkarmayı sağladığını, uluslararası yasaların savaştaki cinsiyet temelli suçları görünür kılınmasını ve bu durumun kadınların ikincil statüsüne meydana okuduğunu belirtir.³³¹ Secco'nun cinsiyet temelli suçların görünür kılınması fikri haklı olmakla birlikte kadınları tali konumu konusunda bu anlayışın pek de değişmediğini belirten Withworth'un değerlendirmesi daha anlamlı olmaktadır. Çünkü bu önemli adımlar kimi kez ilkenin kendisine zarar verecek uygulamalar eşliğinde yürütüldüğünden çabaların hak ettiği sonuçlara ulaşması zor olabilmekte ya da engellenmektedir. İlk olarak kadınların bu süreçte uluslararası düzeyde değerlendirilme nedenlerinde iki önemli problem bulunur. Bu sorun, cinsiyet temelli suçların sadece cinsel şiddet gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, 1993 yılında B.M. İnsan Hakları Dünya Konferansı, kadınlar daha “hassas” oldukları için çatışma sırasında cinsel şiddete maruz kaldıklarını kabul etmiştir.³³² Bu durumda cinsel şiddet ister şeref ve onura yönelik, isterse insanlığa karşı bir suç kabul edilsin kadını, “incinmeye daha müsait” bu yüzden de “daha çok korunmaya muhtaç” olarak bağımlı statüsünden kurtaramamaktadır. Böyle bir değerlendirme, kadınların erkeklerden daha hassas ve zayıf oldukları için değil, erkeğe kadın üzerinde kontrol yetkisi veren erkek egemen bir kültürün sonucu olarak cinsel şiddete ve diğer şiddet biçimlerine maruz kaldıkları

³³¹Secco, Alessandra Dal, “Truth and Reconciliation Commission and Gender Justice”, *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA, 2007, s.65.

³³² Withworth, Sandra, 2004, s.125.

gerçeğini görünmez kılar. Ayrıca böyle bir yaklaşım kadına yönelik diğer suç ve uygulamaların, [politik, dini, ekonomik] cinsiyetçi boyutunu fark edilmez hale getirir. Bu yaklaşım eşitsiz ilişkileri dönüştürerek kadını avantajlı, aktif duruma getirecek bütüncül önlemlerin alınmasını da engellemektedir ve böylece cinsiyetçi bakış açıları ezilmenin kaynağı olmaya devam eder. Bir diğer sorun ise, kadınları barış sürecinde karar mekanizmalarına katılım sebebinde ortaya çıkar. Kadınların barış ve uzlaşmaya daha “yatkın” oldukları için dahil edilmesi gerektiğine dair bir vurgu geleneksel bakış açılarını beslemeye devam eder. Withworth birçok ülkede yerel, ulusal politik partilerin, hem birbirleri ve devletin bütün kurumları hem de uluslararası birçok organizasyon ve kuruluşla iletişime geçerken, kadın kuruluş ve örgütlerinin bir tek cinsiyet meseleleri departmanı ile iletişimde olduğunu altını çizer. Bu toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam da karşı olduğu kadın meselelerinin marjinalleşmesini devam ettirir. Oysa, gerçek bir demokrasi ve cinsiyet eşitliği için kadın ve erkekler birlikte çalışmalı; bu çalışmalarını birlikte bütün alanlara uygulamalı ve bu adımlardan birlikte yararlanmalıdırlar ki güç ilişkilerinde tam bir dönüşüm olabilsin. Mesela, kadın çalışmalarına kısıtlı bir bütçe ayırmak yerine, bütün ekonomi programlarına kadınların ne kadar ve nasıl dahil olduğu, ne derece yararlandığının incelenmesi gibi bir uygulama tercih edilmelidir.

Barış inşa ve yeniden yapılanma dönemini cinsiyet meseleleri açısından sorunlu hale getiren bir diğer etken de yukarıda saydığım bütün çalışma ve programların barış askerleri ve barış orduları gerçeğini sorgulamaktan uzak oluşudur. Silah sisteminin barış ve güvenliğin bir aracı olarak meşrulaştırılmasının ve barışı koruma görevinin şiddet kullanımına eğitilmiş personele verilmesinin sorgulanmaması ve böyle bir “barışın” sonuçlarına katlanmak zorunda olanlar için

hangi anlamları taşıdığı sorulmaması dikkat çekicidir. Bu durum, Rob Jenkins'in makalesinde ifade ettiği gibi cinsiyet eşitliği ve demokrasi çabalarını “samimiyetten uzaklaştırmaktadır”³³³. Sonuçta savaşın cinsiyetçi boyutu konusunda sesini duyurabilmek isteyen birçok kadının çabası, örneklerde de görüldüğü gibi, güvenlik güçlerini cinsiyet konusunda duyarlı davrandıkları sürece işlerini daha iyi yapmış olacaklarına dair ikna çabasına dönüşmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çabalar da militarist sisteme alternatif sunacağı yerde cinsiyetçi sisteme hizmet etmeye devam eden bir araca dönüşebilir. Barış askerlerinin, kadınlara karşı sadece daha hassas davranmasını sağlayan, eleştiri ve kınamaya neden olabilecek davranışlara karşı daha temkinli olmasına yardım eden bir araç olabilir.

Cinsiyet meselesinin sınırlandırılması, her kadının durumunun ve ihtiyaçlarının, “belirli”, “verili” bir çerçevede yorumlandığı kısır bir analizi başlatabilir. Secco da kadınların hikayelerinin toplanmış, seçiliş kriterlerinin ve sonuçların kategorize edilmiş biçimlerinin tarafsız olmadığını altını çizer. Nitekim, B.M.'nin Doğu Timor'de görevlendirdiği cinsiyet uzmanları ve birimleri raporlarını yazarken yerli kadınların aktardıklarını değiştirerek “B.M diline ve çerçevesine” daha uyumlu hale getirmişlerdir.³³⁴ Timorlü kadınlar için neyin “problem”, neyin “faydalı olduğuna”, çatışmaların kadınlar üzerinde “ne gibi etkiler” bıraktığı hep B.M. anlayışı ve değerlendirmesi çerçevesinde bu uzmanlarca karar verilmiştir. Bu durum, yerli kadınların ifadelerini önemsiz ve güvenilmez kılıp, B.M. dilini daha önemli ve anlaşılır kılan bir hiyerarşi yaratmış, bu kadınların ifadelerindeki öznelliği ve değeri yok etmiştir. B.M.'nin kavram ve araçları sorgulanmaz bir şekilde üstün

³³³ Jenkins, Rob, “Deepening Building Democracy Gender Equality”, <http://www.opendemocracy.net/sites/all/themes/5050/50.50/css?8>, 18 Ocak 2010.

³³⁴ Withworth, Sandra, 2004, s.130.

kılınmıştır. Böyle bir değerlendirme, çatışmanın nedenlerinin kökenine inmekten uzak, geçici çözümler üretir. Oysa, her çatışmanın ortaya çıktığı kültürün, bölgenin özelliklerinin izlerini taşıdığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla, barış inşa döneminden en verimli sonuçların alınabilmesi için yeniden yapılanma döneminde nelerin gözlemlenmesi, nelerin uygulanmaması, nasıl programların yapılması ve nelerin öncelik taşıması gerektiğine, hangi yönde ve alanda reformun gerekli olduğuna dair en etkili yorumların, çatışmanın zararlarını ve sonuçlarını taşıyan her bölgenin kendi topluluğunun bütün kesimlerinden geleceği kabul edilmelidir. Çünkü, yerel, bölgesel, kültürel dinamikleri göz ardı eden bir yaklaşım, hem kadın haklarının korunmasını hem de kadınların karar alma ve uygulama aşamalarına dahil edilmesini öngören 1325 Sayılı Karar'ın uygulanmasını engellemektedir. Bu anlaşmaları imzaladığı halde birçok ülkenin kadın haklarını ve cinsiyet eşitliğini göz ardı ettiği görülür. Lesley Abdela'ya göre, bu durum savaş sonrası toplumların yeniden yapılanma döneminde geleneksel inançlara karşı saygılı olmanın getirdiği bir paradokstan kaynaklanmaktadır.³³⁵ Bu konuya Deniz Kandiyoti'nin Afganistan incelemesi de iyi bir örnek oluşturmaktadır. Afganistan yönetiminin, gerek 1880- 1901 dönemleri, gerekse 1933-73 dönemlerindeki merkezileşme ve modernleşme girişimleri hep din görevlilerinin önerileri ve onaylamaları eşliğinde gerçekleşmiştir. Bu durum toplumda dinin belirleyiciliği ve etkisine bir delildir. Kandiyoti, bunun özellikle kadın hakları üzerindeki belirleyiciliğine dikkat çeker ve bu denetim, Sovyet işgali sırasında gerçekleşen tecavüz olayları ile daha da artmış; işgalden sonra yönetime gelen Taliban, ülkede dağılan düzeni sağlamak adına katı dini hükümlerin uygulamasını başlatmış; kadınların cinsellikleri üzerinde sıkı bir denetim

³³⁵ Abdela, Lesley, "When Will They Ever Learn? Women, Men and Peacebuilding", <http://www.opendemocracy.net/article/democracy-power/50-50>, 6 Mart 2002.

başlatmıştır. Taliban döneminde burka giymenin zorunlu olması, erkeklerle denetim dışı ilişkinin ağır cezalara tabi olması, sokağa çıkmalarının ancak kadınların kocaları veya baba, erkek kardeş ile sınırlandırılması ve kadınların eve hapsedilmeleri gibi baskılar uygulanmıştır. Taliban'dan önce yerel grupların, aşiretlerin kendi geleneksel inançları doğrultusunda denetlenen kadınların yaşamları ve ilişkileri Taliban'ın görevlendirdiği yerel militanlarca kontrol edilmiştir. Yani kadınlar üzerinde daha da genişleyen bir denetim ağı başlamıştır. Taliban Hükümeti'nin çöküşünün ardından 2001 yılında imzalanan Bonn Antlaşması karşı partilerin güç ortaklığına dayalı bir koalisyon hükümetinin kurulmasını sağlamış ancak Afganlı kadınlar üzerindeki denetim devam etmiştir. Nitekim, kadın katılımını arttırmak için köy ve kasabalarda kurulan Toplum Gelişim Komiteleri, kadın ve erkeklerin hem aday hem seçmen olarak katılımını şart koşmasına rağmen kadınların erkeklerle aynı mekan içinde bulunmasına erkeklerin [kadınların kocaları veya babaları] izin vermemesi sonucunda bu komiteler de erkek egemen kurumlar haline dönüşmüştür.³³⁶ Böylece Afganistan'ın yeniden yapılanma döneminde de erkeklerin egemen olduğu cinsiyetlendirilmiş bir rejim devam etmektedir. Dini inançlara saygı gereğince göz ardı edilen bu meseleye ek olarak, ülke ekonomisinin kadın yaşamı üzerindeki etkisi de olumsuzdur. Savaşın Afganistan'ın tarıma dayalı ekonomisini bozması, ülkenin afyon ve silah ticaretinin önemli bir merkezine dönüşmesine, pek çok toprak sahibinin, aşiretlerin itibarını kaybetmesine ve artan nakit ihtiyacının insanları geleneksel ilişki biçimlerinden koparmasına sebep olmuştur. 7-8 yaşında kız çocukları, yaşlı erkeklere, uyuşturucu ve silah tacirlerine ya da yerel militanlara,

³³⁶Kandiyoti, Deniz, "The Politics of Gender and Reconstruction in Afghanistan", *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA, 2007,s.165.

erkeklerin artan borç bedelleri olarak satılmaktadır.³³⁷ Bozulan ekonomi ve ahlaki çöküş de kadınların uyuşturucu tacirleri ve silah kaçakçıları gibi geniş bir erkek grubun elinde metalaştığı yeni sömürü biçimleri üretmektedir. Bu gerçek, cinsiyetçi sistemin bütün iktidar ve tahakküm kurma girişimleri ile nasıl ilintili olduğunun açık göstergesidir. Dış güçlerin yerli ekonomiler üzerindeki tahakkümü ve kaynakları kontrol etmesi, ülkelerin kendi kaderleri üzerindeki tayin haklarını elinden almaktadır. Bu gerçek, kadınların denetlenmesine eklenerek kadınların da kendi kaderlerini tayin etme hakkının elinden alındığı bir süreçle birlikte işlemektedir. Yeniden yapılanma döneminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için sorunsallaştırılması gereken şey, ülke ekonomisine yönelik böyle bir ekonomik şiddet ve tahakkümden ev içindeki kadına yönelik bireysel şiddet ve tahakküme kadar uzanan bu iktidar ağı olmalıdır. Ülke kaynaklarının işgali ile kadınların bedenlerinin ve yaşamlarının işgali birbirinden bağımsız değildir; her ikisi de boyun eğdirmeye yöneliktir. Her ikisinin bağımsızlığı bu sebepten ötürü birlikte ele alınmalıdır. Bu tarz bir bütüncül analizden yoksunluk, cinsiyet eşitliği adına gerçekleştirilen her adımı başarısız kılacaktır. Ekonomik iktidar ve sömürü biçimlerin cinsiyet eşitsizliği ile ilintili olduğunu ve erkekliğin inşasının bu durumun bir parçasını oluşturduğunu işaret etmeden yalnızca tecavüzün insanlık suçu sayılması ya da kadınların karar alma süreçlerine katılmasıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanması beklenemez. Nitekim 2005 yılında Filipinler'de barış askerlerinin tecavüzüne uğrayan 22 yaşındaki Nicole'nin davası değişmeyen güç ilişkilerini örnekler niteliktedir. 1 Kasım 2005 tarihinde 6 Amerikan askerinin tecavüzüne uğrayan Nicole, bu altı askere ülkede dava açma cesaretini gösteren ilk kadın olarak

³³⁷ Kandiyoti, Deniz, a.g.m., s.165.

dikkat çekmiştir. Filipinler Ulusal Mahkemesi yargılama sonunda tecavüzü kışkırtan Daniel Smith'i tutuklamış; diğer beş askerine beraatine karar vermiştir.³³⁸ Filipinlerin barış askerlerini yargılama ve tutuklama yetkisi önemli bir adım olarak değerlendirilirken, kısa bir zaman sonra Smith, Filipinler üzerinde gittikçe artan A.B.D baskısı sonucunda, A.B.D Büyükelçiliği'ne teslim edilir. Ekonomide olduğu kadar yargı sürecini de kontrol eden güç ilişkileri, adaletsiz sonuçlar üretmeye devam etmiştir. Örneğin, yine Filipinler'deki Panama Hastanesinden Baş hekim Dr. Silak Lakkian, A.B.D askerlerinin hastaneyi bir aylığına zorla kapattıklarını; buna sadece Filipin ordusuna karşı kendi güç ve otoritelerini göstermek için başvurduklarını, bunun dışında hastaneyi hiçbir şey için kullanmadıklarını Barış İzleme Örgütü'ne belirtmiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, rekabet, hırs, kontrol, baskı gibi eril kavramlar ve yaklaşımlar barış sürecine hakim olmaya devam etmektedir. Benzer şekilde, 28 Eylül 2008'de Gine'de demokratik bir sistem için seçim isteminin cunta yönetimince kanlı bir şekilde bastırılması ve bu çatışmada Uluslararası Araştırma Merkezinin Raporu'na göre, 156 ölüm ve 109 tecavüz vakasının yaşanması,³³⁹ Çeçenistan'da dini normlara uymayan kadınların tutuklanması,³⁴⁰ yine Afganistan'da Kabil hapisanesinin zorla evlendirildiği için evden kaçan, geleneksel normlara direnen kadınlarla dolması hep cinsiyetçi tanımlama ve pratiklerin güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Geleneksel normları kuvvetlendiren önemli bir faktör de uluslararası kurum ve kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kimi zaman isteksiz tutumları ve çelişkili yaklaşımlarıdır. Örneğin 2001 yılında Afganlı kadınların

³³⁸ Peripan, Mary-Soledad L., a.g.m., s.5.

³³⁹ Jenkins, Rob, a.g.m., 18 Ocak 2010.

³⁴⁰ Ertürk, Yakın, "The Quest for Gender-Just Peace: From Impunity to Accountability", <http://www.opendemocracy.net/sites/all/themes/5050/5050.css?8>, 10 Aralık 2009.

gördüğü zulüm ve baskı ABD'nin, Afgan saldırısının meşrulaştırma söyleminden birini oluştururken, barış görüşmelerine gerek B.M. cinsiyet meseleleri danışman ve uzmanlarından gerek Afganlı kadın örgütlerinden hiçbir kadının davet edilmemesi, 1325 Sayılı Karar gibi olumlu bir aracın uygulanmasına gölge düşüren ve kuşku yaratan bir durumdur. Bir diğer çelişkili tutum örneği de Sırp- Bosna savaşının ardından, 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Antlaşmasında belirlemektedir. Antlaşma, toprakları ve nüfusu, Hırvatistan, Sırbistan ve Müslüman üç etnik gruba böler.³⁴¹ Arabulucu rolündeki Batılı devletlerin bu etnik bölünme ve parçalanmayı öngören anlaşmayı onaylaması, etnik, ırk, cinsiyete dayalı ayırım ve dışlamaları keskinleştirir; farklılığın sınırlarını yasalarla denetim altına alır. Anlaşmanın çarpıcı olan bir maddesi de bu üç etnik grup dışındaki azınlık etnik gruplardan “diğerleri” şeklinde bahsetmesidir. Açık bir ifade ile “ötekileştiren” ve diğer etnik gruplarla azınlık gruplar arasında bir hiyerarşi yaratan bir anlaşmanın barış antlaşması olması son derece ironik bir durumdur. Oysa, barışın insanlar arasına konan engelleri, sınırları reddetme ve tekrar iletişim kuracak bir zemin bulma girişimi olduğu unutulmaktadır. Bu eşitsiz sonuçlar ise, yeni savaş nedenlerine dönüşebilir.

Kadınlar çoğu kez barış inşa sürecinin dışında tutuldukları için kadınların ve feminist grupların çabaları, bu seferde 1325 Sayılı Karar'ın bağlayıcılığını hatırlatmaya dönüşmektedir. Toplumsal dönüşüm için harcanacak zaman ve enerji kadın haklarını ve bağlayıcı sözleşmeleri hatırlatmakla geçirilmektedir. Bu durum ise ilerlemenin hızını kesmektedir. B.M. ve üye devletlerin bu konuya ayırdığı sınırlı kaynak ve yetersiz personel de ilerlemeyi yavaşlatan etkenlerden biridir. Örneğin, Doğu Timör, Güney Afrika ve Kongo'da çalışan ekipler, olanak ve kaynak

³⁴¹ Bieber, Florian, *Post-War Bosnia*, United Nations Research Institute for Social Development, s.31-43.

kıtlığından şikayet ediyor.³⁴² Timör'deki ekip, orunların tespiti için bilgi toplamak ile geçirecekleri ilk ayları, programları için sponsor ve fon bulmakla geçirdiklerini, bunun verimli çalışmalarına ve çalışmalarına odaklanmalarına engel oluşturduğunu belirtiyorlar. Bu örnekler, yeniden yapılanma döneminde de karar merci olan devlet kurumlarında oluşan erkek egemenliğine işaret eder. Ayrıca, bu durum, ülkelerin bağımsızlık mücadelelerinde ya da çatışmanın sonlandırılmasında önemli bir paya sahip olan kadınların emek ve katkıları göz ardı edildiğini gösterir.

Kadınların bu katkı ve emekleri, yeni oluşan düzende, yeni anlaşmalarda adil bir temsile ve eşit sonuçlara dönüşebilmekte midir? Bağımsızlık mücadelesi sonrasında kurulan yönetimler, mücadele boyunca cinsiyet meseleleri ile ilgilenmediklerinden bu konu barış sürecinde de genellikle öncelikli ve bütüncül olarak ele alınmamaktadır. El-Salvador'daki mücadelede aktif bir savaşçı ve yeni kurulan devlet yönetiminde de milletvekili olan Lorena Pena, devletin bu konudaki ilgisizliğinin ve meclisteki kendisi gibi 9 kadın milletvekilinin kadın haklarını hatırlatma yönündeki mücadelelerinin altını çiziyor:

“Görüşmelerden önce, biz kadınlar, belli bir takım taleplerini belirlemiştik. Fakat bu talepleri bu sürece dahil etmemiz mümkün olmadı. Devrimin liderleri[erkekler] okumaya bile tenezzül etmediler sunduğumuz listeyi.”³⁴³

Bu noktada eksik bir değerlendirmeye sebep vermemek için bir gerçeğin altının çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönündeki engeller her zaman geleneksel bakış açlarına sahip erkekler tarafından

³⁴²Secco, Alessandra Dal, a.g.m., s.87.

³⁴³Luciak, Ilja A., “Joining Forces for Democratic Governance”, *Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation* içinde, Dona Pankhurst[ed.], Routledge, USA, 2007, s.236.

gelmemektedir. Karar aşamalarına katılmış, karar pozisyonlarına yükselmiş kadınlar da bu konuda her zaman gayretli, dönüştürücü bir tutum içerisinde olmayabilir. Nikaragua mücadelesinden sonra seçilen kadın milletvekillerinin, kadınların savaş boyunca uğruna verdikleri mücadeleleri ve talep ettikleri haklarını desteklememesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın programları konusundaki duyarsız tavırları Nikaragua kadınlarının en çok şikayet ettiği konulardan biridir.³⁴⁴ Bu örnek, eşitsiz güç ilişkilerine sadece erkeklerin değil, kadınlarında destek olabileceğini ve eril bakış açılarının nasıl içselleştirilmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Oysa ki, çatışma sırasında kimi kez bir savaşçı, kimi kez evin geçimini üstlenen bir işçi olarak geleneksel rol ve kalıpları sarsan bu kadınların doğal olarak, kadını bağımlı, zayıf konumlayan ve dezavantajlı konuma getirecek olan pratikleri üreten geleneksel normlara karşı bir mücadeleye destek olmaları beklenir.

B.M. toplumsal cinsiyet meseleleri özel danışmanları, cinsiyet uzmanları, raportörlerince, yeniden yapılanma döneminde kadınların gerek yerel ve bölgesel gerekse ulusal her düzeyde erkeklerle eşit olması gereken katılım oranlarına bakılmalı; oranın düşük oluş nedenleri araştırılmalı ve kadın sayısının azlığına sebep olan kültürel dinamikler işaret edilmelidir. Ayrıca, çatışma sırasında ölüm, yaralama, şiddet olaylarında kadın-erkek yüzdesi, kadın-erkek mülteci oranları, bebek ve anne ölümlerinin yüzdeleri de incelenmelidir. Eğitim ve iş sahalarında yer alan kadın ve erkek oranları, işsizlik yüzdelerinde kadın ve erkek oranları kadar ekonomi politikalarına kadınların dahil oluş oranı ve biçimi ile birlikte kadınların güvenlik ve barış algısı, toplumların değişen kadın rollerine karşı tepkileri, bunların kadınların yaşamları üzerindeki etkileri de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, sağlık, politika,

³⁴⁴ Luciak, Ilja A., a.g.m., s.247.

eğitim gibi alanlara dahil olurken kadınların karşılaştıkları engeller ile bu engellerin nerelerde ve hangi şekilde ortaya çıktığı, hangi uygulamaların kadınlar için ne zaman ve nasıl bir mağduriyete neden olduğu ya da nerede, nasıl bir avantaja dönüştüğü gibi veriler, yeniden yapılanma döneminde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak uygulamaların başlatılması için önemli göstergelerdir.

Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün kurucusu ve çatışmaların şiddetsiz çözümü konusunda birçok çalışması bulunan Prof. Dr. Johann Galtung'un şiddeti yapısal olarak kavramsallaştırması barış dönemi için son derece etkili bir araçtır. Galtung “yapısal şiddet”³⁴⁵i açlık, ıstırap, bakımsızlık, hastalık, çevrenin tahrip olması, yabancılaşma, dışlanma, özgürlüğünü yitirmek olarak kavramsallaştırmıştır. Galtung'a göre, bu sonuçları doğuracak kanunların yasal şiddet uyguladığı göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden kadına yönelik şiddet “fiziksel ve cinsel” içeriğe indirgenmemelidir. Çatışma sırasında kadına yönelik cinsel veya fiziksel şiddetin de ev içi şiddetten bağımsız ele alınamayacağı, savaş sırasında zorla hamile bırakılma ile zorla evlendirme, kürtaj yasağı gibi pratikler arasındaki bağ görülmelidir. Yeni oluşturulan yasalar, hem bu geleneksel tabuların üstüne gitmeli, hem de cinsiyet eşitliğini gözeten uluslararası kararlarla da uyumlu olmalıdır. Bu noktada B.M. Şiddet Özel Türkiye Raportörü Yakın Ertürk'ün makalesinde vurguladığı gibi “dokunulmazlık hakkı” cinsiyet ilişkilerinde sağlanacak dönüşüm için çok önemli bir yasal engel olarak durmaktadır. Örneğin, Nikaragua devrim lideri Daniel Ortega'nın üvey kızı, Ortega'nın kendisine 14 yaşından beri tecavüz ettiği gerekçesi ile Ortega'ya dava açmıştır. Ancak liderin dokunulmazlığı sebebi ile dava

³⁴⁵Galtung, J. *Peace by Peaceful Means*, Sage Publication, New Delhi, and International Peace Research Institute, Oslo, 1996, s.197.

düşmüştür.³⁴⁶ Ortega'nın dokunulmazlık gerekçesi ile yargılanmaması, kadın haklarının ihlaline sebep olacak pratiklerin önünü açarak, kadını aşağı konumlayan bakış açılarını değiştirmeye dönük bütün kazanımları boşa çıkaran eşitlikten uzak bir uygulamadır. Bu örnek, Susan McKay 'nin 2006 yılında Güney Afrika'daki barış inşaa sürecinin cinsiyetçi değerlendirmesini yapmak için görüştüğü 16 Afrikalı kadından birinin, yeniden yapılanma ve barış dönemine dair değerlendirmesini haklı çıkarıyor:

“Bu duygusallığı gerektirecek bir dönem. İşlenen suçlardan, şiddetten utanan biz kadınlarız. Erkeklerin böyle bir duygu ve rahatsızlığı taşıdığı, gösterdiği pek söylenemez”³⁴⁷

Yeniden yapılanma dönemi, savaş süresince işlenen bütün suçların ve bu suçların işlenmesine sebep olan bütün dinamiklerin ve bakış açılarının reddine dönüştüğü vicdani bir sorumluluğu da taşımaktadır. Bu sorumluluğu ve rahatsızlığı bir grup olarak duyan savaş karşıtları kadın gruplara ve bireysel olarak taşıyan vicdani retçilere bakabiliriz.

³⁴⁶ Luciak, Ilja A., a.g.m., 2007,s.247.

³⁴⁷ McKay, Susan, Cheryl de la Rey, “Peacebuilding as a Gendered Process”, Journal of Social Issues, Vol.62,No.1,2006, s.141-153.

V.BÖLÜM

SAVAŞ VE MİLİTARİZME KARŞI YÜKSELEN KADIN İTİRAZLARI

Savaşın yıkıcılığına ve adaletsiz sonuçlarına itiraz eden kadın sesleri, şiddet ve zulmün doğrudan etkilediği çatışmanın yaşandığı bölgelerin bizzat içinden yükselebileceği gibi bu zulüm ve vahşet karşısında seyirci kalamayan, çatışmanın sürdüğü alanların çok uzaklarındaki kadınlardan da gelebilmektedir. Bu durum, farklı konum, şartlar ve kimliklerden savaşa bakan ve savaşı yorumlayan kadınların mücadele alanlarını, savaş ile mücadele yöntemleri ve stratejilerini çeşitlendirmektedir. Elshtain, esas olarak 1980'lerin sonlarında kadınların savaş karşıtı artan argümanlarının tek bir teori ile özetlenemeyecek kadar karışık ve çelişkili olduğunu, feministlerin savaştan ziyade savaşa tepki konusunda adeta “birbiri ile mücadele etmekte olduklarını”³⁴⁸ söyler. Aslında kadınların savaşa yönelik tepkilerine dair iki genel yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Yaşam deneyimleri içinde üstlendikleri annelik gibi roller gereği, kadınların iletişime daha yatkın olduğunu ve bu yüzden çatışmaları sonlandırmada erkeklerden daha yetenekli olduklarını iddia eden bazı feminist görüşler vardır. Öte yandan böyle bir görüşün toplumsal olarak inşa edilmiş ikilikleri ve kadına dayatılan rolleri üretmeye devam ettiğini ve kadının doğası gereği barış yanlısı vurgulamanın erkeği de doğası gereği şiddet kullanmada yetenekli saymak anlamına gelen “özcü” önermelere hizmet ettiğini iddia eden *post-modern feminist* eleştiriler vardır. İlk grup feministler içinde, örneğin Carol Gilligans, erkeklerin bireysel rekabete önem veren bir tarzda sosyalleştiklerini, kadınların ise “paylaşımına daha çok, hiyerarşiye ve maddi

³⁴⁸ Elshtain, Jean B., 1987, s.232-33.

kazanımlara daha az önem verdiklerini”³⁴⁹ belirtir. Gilligans, kadınların genetik yapıları gereği barışçıl ve paylaşımına açık olduğunu söylemez; sadece bu yönde sosyalleşmelerini tartışır. İlk grup feministler, kadınların yaşam boyu deneyimledikleri bu özelliklerin barışı sağlama ve savaşı durdurmada etkili olacağını ve dişil olarak tanımlanan bu özelliklere barış yolu ile tekrar değer kazandırılabilceğini savunur. Benzer şekilde, Ruddick, “anneliğe özgü düşünce tarzının”³⁵⁰ barış politikalarının önemli bir aracı olabileceğini vurgular. Buna karşı, post- modern feminizm, dişil-eril kutuplaşmalarına toptan itiraz eder. Onlara göre, cinsiyet de akışkan bir kavramdır. Ayrıca, her kadının aynı olayları yorumlayış ve yaşayışının bile farklı olduğunu, tek bir eğilime sebep olan belli bir sosyalleşme biçiminin olamayacağını savunur. Örneğin post-modern bir feminist olan Spike Peterson, “kadınların homojen bir grup olmadığını”³⁵¹ vurgular. Nitekim, Kolombiya, İsrail-Filistin ve Haiti örneklerinde de görüldüğü gibi her bölgede çatışmanın farklı gelişmesi, her kadının da o bölge içinde savaştan farklı etkilenmesi Peterson'u doğrulamaktadır. Buna bağlı olarak da kadınların savaş karşıtı tepkilerinin sınırları ve kullandıkları araçlar değişebilmektedir. Örneğin çatışmanın ortasından yükselen bir kadın hareketi ile çatışmaların dışından yükselen kadın tepkileri farklıdır. Bu durum birini diğerine göre daha önemli ve gerçekçi kılmaz; sadece işaret ettikleri noktaların, mesajlarını iletecekleri kanalların ve mesajlarını ifade ediş biçimlerinin değişebileceğini gösterir. Fark, tepkinin ve hareketin amacında belirmektedir. Eğer tepki, sürmekte olan bir savaşı ya da hissedilen savaş tehdidini durdurma ile sınırlı ise, dişil özellikler üzerine vurgu işe yarayabilir. Mesela, İngiliz

³⁴⁹ Goldstein, Joshua S.,2001,s.46.

³⁵⁰ Ruddick, Sara,*Maternal Thinking: Towards a Politics of Peace*, Women's Press,Londra,1989,s.242.

³⁵¹ Peterson, Spike, a.g.m, s.43.

Hükümetinin A.B.D'ye, Britanya sınırları içinde Pershing ve Cruise füzelerini konuşlandırma iznin verdiğinin duyulduğu 12 Aralık 1982 tarihinde İngiliz kadınları, bunu protesto etmek için Berkshire'de Greenham Common Kraliyet Hava Üssü'nde kamp kurmuşlardı. Kadınların güvenlik çitlerini bebek kıyafetleri ile süslemesi ve çocukları için barış istemeleri, “anneliği” hatırlatan, ve anneliği kullanan bir hareket olarak etkili olmuştur. Ancak, tepki, savaş ve militarizmi hedefliyor ise, dış çağrışımların kullanılması çelişkiler doğurabilir.

Bu noktada militarizm karşıtlığını biraz açmak faydalı olacaktır. Antimilitarizm, şiddet tekeli elinde bulunduran modern devletin, bu güç ve şiddeti kullanarak tek tip, itaatkar vatandaşlar yarattığını, bireyin irade ve özgürlüğünü gasp ettiğini iddia eder. Antimilitarizm bu yüzden devlet düzenine “bütüncül bir karşı çıkıştır”³⁵². Bu özelliği ile antimilitarizm otorite, baskı, tahakküm, itaate karşı bir itirazdır; bunları üreten destekleyen bütün söylem ve pratiklerin reddini içerir. Militarizm karşıtı bir hareket, iktidar aracılığıyla kurulan ve eşitsiz ilişkileri besleyerek militarizmin en önemli bağı olan cinsiyetçi sisteme itirazı da kapsamalıdır.

Cockburn, savaş ve militarizm karşıtı kadın mücadelelerine temel olan üç ortak özellikten bahseder. Kendi toplumlarının militarizasyonuna karşı çıkmak, militarizmin ve savaşın cinsiyetçi doğasını ve bunun sebep olduğu yıkımları göstermek ve üçüncü olarak da savaşın böldüğü kadınlar arasında dayatılan sınırları aşarak iletişim kurmak.³⁵³

³⁵² Toker, Nilgün, “Vicdani Red, Sivil İtaatsizlik ve Antimilitarizm: İtaat Etmeme ve Direnme”, *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.91.

³⁵³ Cockburn, Cynthia, 2009, s.33.

Burada, savaş karşıtı kadın gruplarına örnekleri incelemek amacıyla iki ulusal kadın örgütü niteliğindeki Hindistan'daki Vichomana ve Afganistan'daki Afganistan Devrimci Kadın Örgütünü[RAWA] inceleyelim. Sonra uluslararası bir kadın grubu olarak geniş bir coğrafyada etkili olan Siyahlı Kadınlar'dan ve uluslararası resmi bir kadın örgütü olan Barış ve Özgürlük İçin Kadın Birliği'nden bahsedelim.

Savaş karşıtı bir hareketin gerçekten başarıya ulaşabilmesi için savaşı üreten sisteme yönelik bütüncül bir mücadeleyi içermesi gerekir. Buna bağlı olarak, özellikle Vimochana ve RAWA'yı seçme nedenim, bu iki grubun savaş ve militarizm eleştirisini eril davranış ve kültür eleştirilerinden ayırmamaları, ülkelerin ve kadınların bağımsızlığı arasındaki bağın altını çizmeleri ve gerek ülkeler, gerek topluluklar gerekse de aile bireyleri arasındaki anlaşmazlıkları çözme aracı olarak “şiddeti” toptan reddetmeleridir.

1. Ulusal Kadın Grupları ve Faaliyetleri

1.1. Vimochana

Özgürlük anlamına gelen Vimochana, 1979'da Hindistan'da Bangalore şehrinde Hintli kadınlar tarafından kurulmuştur. Esasen kadına yönelik ev içi şiddete, Hindistan'da çok yaygın olan çeyiz, evlilik ve namus cinayetlerine karşı bir tepki olarak çalışmaya başlayan grup, Hindistan'da 1980'lerden 2000 'e doğru şiddetlenen Müslüman Hindu çatışmaları karşısında faaliyet ve mücadele alanlarını genişletmiş.³⁵⁴ Şiddet karşıtı hareketlerini daha geniş bir alana doğru yaymaları, kadınların özgürlüğünün ancak şiddeti besleyen ideolojilerden ve çatışmanın bütün biçimlerinden arınmış bir toplumda elde edilebileceğine dair önemli farkındalıklarının göstergesi olmuştur. Vimochana'yı daha kapsamlı ve bütüncül

³⁵⁴<http://www.ciedsindia.org/004-vimochana-campaign/3.htm>. Son erişim 15 Ocak 2010.

mücadele yapmaya yönelten olaylar Hindistan'ın toplumsal dokusundan kaynaklanmaktadır. İngiliz yönetiminin sona ermesinin ardından Hindistan etnik özelliklerine göre bölünmüştür. Etnik olarak saf bir Hindu ulusu yaratmak isteyen bir sağ hareket 1980'lerde yayılmaya başlamıştır. Michael Mann, bir grup Hindunun ülkede tapınaklardan çok camii bulunmasından rahatsızlık duyduğunu ve bu yüzden Müslümanlar karşısında “güçsüz” hissettiklerini belirtir. Ayrıca, bu grubun, İngiliz yönetimi ile Hindistan yasalarının Müslümanlara imtiyazlı yaklaştığını düşünmelerinin ve devlet kontrolünü elde etmenin her türlü ülke kaynaklarından geniş biçimde yararlanmayı getirmesinin de bu hareketin yayılmasında etkili olduğunu ekler.³⁵⁵ Bu hareket, Rashtriya Swayamsevak [RSS], Bharatiya Janata Partisi [BJP] ve Hindu tarikatı Vishwa Hindu Parishad [VHP] eşliğinde Müslümanlara karşı etkili bir propaganda ve eylem ile başlamıştır. 6 Aralık 1992 yılında, Hindular, Müslümanların Ayodhya'daki 464 yıllık kutsal mekanı Babri Masjid Camiini yerle bir ederler. Yıkılan caminin yerine bir grup Hindulu aktivist, Hindu tapınağı yapmaya başlar. 2002 Şubat ayında bu grubun bindiği Sabarmati treni, Godhra şehrinde kaza yapar ve elli dokuz kişinin öldüğü bu kazadan Müslümanlar sorumlu tutularak misilleme planları yapılır. Üç gün sonra Müslümanlara yönelik katliam başlar. 2000 'in üstünde insan ölür; 100.000 kadar kişi mülteci kamplarına kaçar. Bu olaylar boyunca birçok kadın, düşmanı kışkırtma amacıyla vahşice tecavüze uğramış, evlerinden edilmiş ve Pakistan mülteci kamplarına yerleşmek zorunda kalmıştır. Bu olaylarda hükümet sessiz kalarak bir yerde katliamı desteklemiş; BJP, polis güçleri üzerinde sıkı bir denetim uygulayarak Müslümanlara yardım edilmesini engellemiştir. Üstelik Keşmir'de Pakistan'ın da

³⁵⁵Mann, Michael, *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge University Press, New York, 2004, s.477.

silahlı desteğini alan ve Hindistan devlet ordusu ile çarpışacak güçte olamadığı için dağlardan ateş açan, bomba atan ve suikastler düzenleyen bir grup Müslüman terörist de çatışmaları alevlendirmiştir. Bölge, bu Müslümanlara karşı tedbir amaçlı yaklaşık 100.000 kişilik Hindistan ordusunun birlikleri ile çevrelenmiş ve Hint ordusunun şiddeti meşrulaştırmasına kolaylık sağlamıştır.³⁵⁶

Vimochana, bütün bunları gözeterek kurulma nedenlerinden biri olan namus cinayetleri ile savaş tecavüzleri arasındaki ilişkiyi dile getirmiştir. Her ikisinin de altında kadın bedenini ve cinselliğini erkeğe tabi kılan bir anlayışın bulunduğunu belirtirler. Grup üyelerinden Celine Suguna bu konudaki tavırlarını şöyle özetliyor:

“Bizim mücadelemiz, hem kadını erkeğin koruması ve sahipliğine vererek savaşı kıskırtan milliyetçilik ideolojisine, hem de aynı anlayışla kadının yaşam hakkı üzerinde karar verme yetkisini erkeğe veren ataerkil normlara karşıdır ve şiddetsiz bir toplum yaratma girişimi evlerden başlar.”³⁵⁷

Bu amaçla Ayodhya Camii'ndeki katliamın ardından 1993 yılında kadınlar için danışma merkezi olan Angala'yı, 2001 yılında da Kuteera Sığınma Kampı'nı kurdular. Çatışmalar sırasında yasal hakları konusunda kadınları bilgilendiriyor ve yasal süreçlerle ilgili hukuki ve psikolojik yardım sağlıyorlar. Ayrıca, Hindistan'daki kadınların ezilmesinde eğitim ve ekonomik özgürlük eksiliğinin en önemli etkenlerden biri olduğunu gördükleri için eğitim ve beceri dersleri de faaliyetlerinde önemli bir yer tutuyor. Devlet kurumlarındaki personele, özellikle polis birliklerine,

³⁵⁶ Mann, Michael, 2004, s.476-490.

³⁵⁷<http://www.ciedsindia.org/001-vimochana.vision/crisis.htm>. Son erişim 17 Ocak 2010.

toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında eğitim seminerleri düzenliyorlar. Vimochana, çatışmanın ardından ev içinde işlenen kadın cinayetlerinde bir artış olduğunu tespit etmesi ile en etkili programlarından birini yürütmeye başlıyor. “Esrarengiz Kadın Ölümleri” adı altında yürüttükleri bu çalışmada Vimochana, polisle beraber çalışıyor. Bu konuda bilgi toplamak için oluşturulan kadın grupları cinayetlerin gerçekleştiği köylere gönderiliyor. Kadınların topladığı hikayeler değerlendiriliyor; ailelerden bilgi alınıyor; raporlar mahkemelere sunuluyor. Bu konudaki ısrarlı tutumu sayesinde Vimochana, 1997 tarihinde bu davaların hepsi hakkında yeniden inceleme başlatılmasını sağlamış. Bu davaları takip etmek için devletten tam yetki almışlar. Bölge komitelerine her davayı izleyecek iki üyelerinin yerleştirilmesini kabul ettirmişler ve 24 saat açık bir kadın şikayet hattının kurulmasını sağlamışlar. Vimochana, bu süreç boyunca gerek polis yetkililerinin gerek vakalar ile ilgili rapor yazan hastanelerin çalışmalarındaki eksiklikleri tespit ettiklerini ve bu konuyla ilgili yasal boşlukları açığa çıkardıklarını belirtiyor.³⁵⁸ Bu cinayetlere esrarengiz demelerinin nedeni, çoğunun intihar ve “mutfak kazası” şeklinde kayda geçmiş olmasıdır. Oysa, Vimochana'nın çalışmaları, bu ölümlerinin çoğunun çatışmaların körüklediği şiddetin bir yansıması olduğunu ve savaş sırasında çoğu tecavüze uğrayan kadınların kocaları ya da babaları tarafından “namus” meselesi uğruna öldürüldüğünü ayrıca bu suçluların kurtulmasını sağlayan yasal boşlukların bulunduğunu gösteriyor. Vimochana, şu anda bu ceza boşluklarının netleşmesi için hukuki bir mücadele veriyor.

Yasal olarak etkili sonuçlar alabilmek için grubun politik lobiciliği bir metod olarak benimsediğini görüyoruz. Ülkelerindeki yasal boşluklar ve uygulamalardaki

³⁵⁸ <http://www.ciedsindia.org>. Son erişim 17 Ocak 2010.

gevşekliklerden ötürü siyasal kurumlarla işbirliğinin gereğini çok iyi hisseden Vimochana, kimi kadın grubu gibi, politik lobiciliğe mesafeli durmuyor. Amaçları için politik görüşmeleri bir araç olarak kullanıyorlar. Devlet yetkilileri, hastane personeli ve adli mercilerle görüşmeler yaparak kadın hakları konusunda bütün sektörlerle bağlantılı bir çalışma tarzı benimsiyorlar. Hatta, geleneksel bakışların ve pratiklerin ülkelerinde benimsenmesinde çok etkili mekanizmalar olarak gördükleri aşiret şefleri, din görevlileri ile yapılan görüşmeler -bu düşüncelerin bölgelerdeki kadınları nasıl etkilediğini daha iyi tahlil edebilmek amacıyla- programlarının önemli bir bölümünü oluşturuyor.

1994 yılında Pakistan ve Hindistan arasında barışı hızlandırmak için Yeni Delhi'de kurulan Hindistan-Pakistan Barış Demokrasi Forumu sekreteri ile Vimochana sürekli iletişim içinde bulunuyor. İki ülke arasındaki diyalogun gelişmesi için program ve gösteriler düzenleniyor. Medyayı bu konuda pozitif tutum sergilemesi ve iki ülke arasında çatışmayı arttıracak propagandalardan uzak yayın yapması konusunda uyarıyor. Grubun önemli bir vurgusu da ciddi bir güvenlik tehdidi olarak gördükleri Keşmir'de her geçen gün büyüyen "İslam taraftarı silahlı fanatik grup"ların faaliyetleri üzerine. İslamcı fanatiklerin kadınları ve çocukları savaştı olarak eğitmelerinin, kadınlara şiddet yanlısı fanatik gösterilerde yer vermelerinin hızla yayılan militarizsyona ve eril düzene işaret ettiğini belirtiyorlar. Ancak bu saldırıları durdurma yöntemi olarak şiddet kullanımını haklılaştıran "teröre karşı savaş" söylemine karşı da tavırları çok net. Onlar, anlaşmazlıkları çözme aracı olarak her türlü şiddet kullanımını reddediyorlar. Çünkü meşru görülen her şiddetin kadına da döneceğini, özellikle her çatışmanın ülkelerindeki kadınlar üzerindeki

denetim ağıını genişleteceğinin farkındalar. Grup üyelerinden Madhu Bhusha bu tehlikenin boyutuna dikkat çekiyor:

“Teröre karşı savaş, sadece Müslümanlara yönelik değil, bunu sorgulayan, ahlaki boyutunu tartışan herkese yönelik. Ülkemi desteklemediğim için, terörist taraftarı olduğum için “vatan haini”, “potansiyel düşman” olacağım. Bu savaş, ırkçılığı, bağnazlığı, kadın düşmanlığını beslemeye devam edecektir.”³⁵⁹

İrkçılığın ve etnik vurgunun, yeni ayrımlar ile yeni hedef düşmanlar yaratacağını düşündükleri için 17 – 21 Ocak 2008 yılında Bangalore'de başlattıkları “Çatışma Çözümü ve Barış Üzerine Eğitim Programı” seminerlerinin öncelikli teması farklılığa, öznelliğe karşı duyarlılık gibi konular olmuş. Bu seminerlerde estetikliği ile ilgi çekmesi, akılda kalıcı olması için, tiyatro, skeç, film gösterileri ve şiir okumaları gibi yöntemleri kullanıyorlar.

Grup, benimsediği ilkeyle son derece örtüşen bir alanda daha faaliyet gösteriyor. 1986 yılında kurulan Asyalı Kadınların İnsan Hakları Konseyi'ne bağlı olarak Asya'nın 30 farklı bölgesindeki kadınlarla iletişim içerisindedir. Kendileri ile aralarına sınırlar dayatılan Hint, Müslüman, Hristiyan kadınlarla diyalog kurmaya, birbirlerini farklılıklarında anlamaya çalışıyorlar. Ayrıca grup, bölgeler arası koordinasyonu sağlamada Corinne Kumar'ın bölge temsilciliğini yaptığı, 'The Courts of Women'³⁶⁰ aracıyla da Asya, Arabistan, Afrika ve Amerika'da çatışma

³⁵⁹ <http://www.indiatogether.org/manushi/issue/10/vimochana.htm> . Son erişim 17 Ocak 2010.

³⁶⁰ 'Courts of Women', 1986 yılında Asyalı Kadınların İnsan Hakları Konseyi'nin [AWHRC] girişimi ile oynanan bir dizi “Kadın Mahkemesi”dir. Arap dünyasında, Afrika'da, Orta Amerika'da kurulan bu

bölgesindeki kadınların hikayelerine ulaşmaya çalışıyor. Hiç şüphesiz bu çalışma, farklı sınırlarda, farklı kültürler ve kimlikteki kadınların savaşa ve militarizme yönelik tepkilerini görmek ve de yeni bakış açıları ve analiz konuları geliştirmek için bilgi alışverişi sağlama açısından muazzam bir kaynak sunuyor.

Grup şu anda, yeni bir tarım programıyla ilgileniyor. Ağırlıklı olarak kayalıklarla dolu yerli topraklarını tarım için elverişli hale getirme çalışmalarında bulunuyor. Yaşamın, bereketin, doğanın yeniden üretimini, savaşın tahripkarlığına karşı destekliyorlar. Bu, dişillikle özdeşleştirilen “bakıp, büyümek, desteklemek” gibi özcü yaklaşımları çağrıştırmamalıdır. Onlar bunu yaşamın önem ve değerini bildikleri için yapıyorlar.

Grubun çok kapsamlı bir faaliyet alanında etkili olması, düzenli bir iş bölümünü ve örgütlü bir yapılanmayı kaçınılmaz kılıyor. Ancak, kimsenin sözünün son söz olmadığı, herkesin eşit karar yetkisine sahip olduğu dolayısıyla hiyerarşik bir yapılanmadan uzak bir örgüt olduklarını yazılarında da vurguluyorlar. Hedefledikleri toplum tipini yansıtan bir çizgileri var. Tartışarak ayrılıkları görünür kılıp, buna göre ortaklıklar belirlemek isteyen, tek bir doğrunun olmadığı, farklı doğruların olabileceğini vurgulayan, bu farklılıklardan yararlanmaya çalışan bir yaratıcı ayrılıklar metodu diyebileceğimiz yaklaşımları var. Grup, gerek Hindistan'ın şiddet yanlısı tavırlarına açıkça karşı çıkarak gerek savaşlar boyunca Müslüman kadınlara da sığınma kamplarında yerler vererek, kendilerine dayatılan belli bir ulusal kimliğin dar, dışlayıcı sınırlarını aştıklarını göstermeye çalışıyorlar. Web portallarına koydukları şiir de bu felsefelerini yansıtıyor:

mahkemeler, savaş bölgelerinden gelen kadınların hikayelerini anlattıkları bir çeşit tiyatro oyunu niteliğindedir.

“ Duvarsız bir bahçe

Bekçisi olmayan asma yaprakları

Ve, geçen her yolcuya açık olan hazine dolu bir ev olabilmek...”

1.2. Afganistan Devrimci Kadınlar Örgütü [RAWA]

1977 yılında Kabil'de kurulan RAWA da ilk yıllarında tıpkı Vimochana gibi Afgan kadınlarının haklarının ülkelerinde kabulüne odaklanır. 1979 Sovyet işgali ile beraber savaş karşıtı bir vurgu, eylem ve yazılarında belirginlik kazanmaya başlar. Yine Vimochana ile ortak noktaları ırk, din, ulusal kimlik ayırmaksızın her kesimin kullandığı ve neden ayırmaksızın meşrulaştırdığı şiddeti reddetmeleridir. Hem kendi ülkelerindeki “İslamcı grupların” şiddet içeren eylemlerini hem de A.B.D'nin “teröre karşı haklı savaş”ını kabul etmiyorlar.³⁶¹ Bu tutum, eşitsiz güç ilişkilerine şekil veren ırk, etni, din kökenli bölünmeleri reddettiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu elbette ki kolay bir mücadele değil çünkü RAWA'lı kadınlar, İslamcı grupları desteklemeyip, karşı tavır aldıkları için Müslüman kesimden tehdit aldıklarını ve bu kesimin saldırılarına uğradıklarını belirtiyorlar.³⁶²

Afganlı kadınlar, Taliban yönetimi boyunca burka giymek, sınırlı ve ancak zorunlu şartlarda sokağa çıkmak, erkeklerle denetim dışı ilişki halinde ölümle cezalandırılmaları gibi çok ağır kurallarla yönetildiler. Taliban yönetiminin çöküşü sonrasında da devam eden sıkı din denetiminin nedeniyle Müslüman kadınların

³⁶¹<http://www.rawa.org/payam.html>. Son erişim 02 Şubat 2010.

³⁶²Ibid.

maruz kaldıkları hak ihlallerine karşı, Afgan kadınlarının özgürlük ve hakları için mücadelelerini sürdürüyorlar. Afganlı kadınlara erkeklerin zulmettiğini öne sürerek Taliban yönetimine savaş açan A.B.D'ye karşı ise eleştiriden uzak kalmıyorlar. A.B.D'nin ülkede savaşı körüklediğini ve İslamcı grupların silahlanmasını hızlandırdığını belirtiyorlar. A.B.D'nin bu ülkede yeniden güç kazanan aşiret ağalarının ve İslamcı liderlerin kadınlar üzerinde Taliban dönemini aratmayan baskılar uygulamasına göz yumduğunu ve A.B.D'nin baskıcı rejimi bir diğeri ile değiştirmekten başka hiçbir şey getirmediğini³⁶³ belirtiyorlar. Ülkede demokrasinin ve kadın-erkek eşitliğinin bir alameti gibi gösterilen 68 kadın milletvekilinin de üzerinde terör örgütlerinin güçlü baskısının bulunduğunu, bu yüzden temsilin gerçek bir temsil olmadığını iddia ediyorlar.³⁶⁴ Bu yüzden özgür bir Afganistan ile kendi kaderi üzerinde söz hakkına sahip kadınlar arasında çok sıkı bir bağ bulunduğunu ve kadınların üzerlerindeki denetimin kalkması ile Afganistan'ın gerçekten bağımsız bir ülke olabileceğini düşünüyorlar. Örgüt'ün Afganistan ve Afgan kadınlar arasında kurmuş olduğu bu bağ, Örgüt'ün amblemine Afganistan haritası içine yerleştirilmiş kadın figürleri olarak yansıyor ve her ikisinin özgürlüğü RAWA'nın mücadelesinin ana eksenini oluşturuyor. Örgüt, bu amaçla 28 Nisan 2006 tarihinde İslamabad 'da B.M. yönetim merkezi binasının önünde büyük bir kalabalık halinde toplanarak yankı uyandıran bir protesto eyleminde bulundu. Bu protestoda A.B.D işgalinden sonra Afganistan'ı barışın sürdüğü bir ülke gibi gösteren Batı medyasını eleştirdiler ve devam eden çatışmalarla harap olan Afgan şehirlerinden kocaları tarafından dövülmüş, üzerlerine kezzaplar dökülmüş ya da kulak ve burunları kesilen kadın

³⁶³ Collett, Pamela, “Afghan Women in the Peace Process”, *The Women and War Reader* içinde, L.A Lorentzen J.Turpin[ed.], The New York University Press, New York, Londra, 1998, s.323-327.

³⁶⁴ <http://www.rawa.org/media.htm>, Son erişim 02 Şubat 2010.

fotoğraflarını göstererek ülkede hiçbir şeyin değişmediğini ileri sürdüler.³⁶⁵ Bu eylemden de anlaşılabilceği gibi gerçek olanı görünür kılmak, farkındalık yaratmak ve bunlara için acil önlem almak, kısacası şeffaflık, grubun benimsediği ilkeleri oluşturuyor. Bu özellik, mülteci kamplarında yaptıkları çalışmalarda da dikkat çekiyor. Pakistan'daki mülteci kampında İslamcı grupların taşlama, bombalama, işkenceye dayalı baskılarını medyaya bildiriyor, insan hakları ile ilgili komitelere ihbar ediyor ve yardım talep ediyorlar. Bu yöntem sayesinde 5 Mayıs 2009'da Bala Baluk köyünde A.B.D. hava kuvvetlerinin açtığı ateşte çoğunu kadın ve çocukların oluşturduğu 150'nin üstünde insanın öldüğünün duyulmasını sağladılar. Oysa Pentagon ölü sayısını 12 ilan etmişti. Bu yalanın tüm dünyaya duyurulmasını sağladılar ve bu konuda özellikle Birleşmiş Milletler Af Örgütü ile ilişki kurdular. Yaralanan, tecavüze uğrayan kadınlar için tıbbi ve psikolojik tedavi talep ettiler.³⁶⁶

Mülteci kampları, RAWA'nın çalışmalarında geniş bir yer tutuyor. Sekiz ayrı bölgede çalışan mobil sağlık ekipleri, kamplarda yaralı kadın ve çocukları tedavi ediyor; ilk yardım dersleri veriyor; çocuklar için aşı kampanyaları yapıyorlar. Kamplarda bugüne kadar kız ve erkek öğrenciler için on beş okul açtılar. Öğrenci yurtları kurdular. Meslek ve el işi dersleri verdiler. Ayrıca kampta okuma yazma bilmeyen kadınlara da kurslar veriyorlar. Eğitim ve beceri ise RAWA'nın önemsendiği bir konudur. Aslında topladıkları fonları ağırlıklı olarak bu programlara harcıyorlar. Çünkü, Afganlı kadınların ezilmesindeki en önemli nedenin Afganlı kadınların yıllarca okuma ve çalışma hakkı ellerinden alınmış olmasından kaynaklandığını düşünüyorlar. Bu yüzden bu kadınlara kendi değerlerini fark ettirmenin önemli olduğuna inanıyorlar. Kampların faaliyet alanı olması bilinçli ve

³⁶⁵ <http://www.rawa.org/s.html>.

³⁶⁶ <http://www.rawa.org/s.html>.

yerinde bir seçimi de işaret ediyor. Çünkü bu kamplarda çoğu hayatında ilk defa dışarı çıkmış ya da koca veya aile baskısından kaçmış kadınlar da var. Kamp bu kadınlara daha önce elde edemedikleri sosyalleşme imkanı tanıyor. Bu çerçevede Örgüt'ün bir diğer önemli faaliyet alanını Kabil'deki BadanBagh gibi kadın hapishaneleri oluşturuyor. Kamp ve hapishaneler gibi alanlarda çalışmalarını resmi birimlerle iletişimi gerekli kılıyor. Örneğin, hapishanelerdeki kadınların çoğu, Taliban döneminde dini gerekçelerle hapse atılmış kadınlar ve yasal haklarını bilmiyorlar. RAWA, bu kadınları yasal hakları konusunda bilgilendiriyor; polis ve avukatlarla iletişime geçmelerini sağlıyor; bu kadınları orada tutan yasaların adaletsizliğini uluslararası resmi makamlara aktarıyorlar. Bu doğrultuda çalışan Uluslararası Af Örgütü üyesi Sonya Merkova, tecavüz ile ilgili çok ciddi bir yasal muğlaklık bulunduğunu, tecavüz evlilik dışında değerlendirildiğinden Afgan Ceza Yasasının 427. maddesinin tecavüzü evlilik dışı ilişki olarak zina kapsamında değerlendirildiğini belirtiyor.³⁶⁷ RAWA, şu anda Afganlı binlerce kadının kocası tarafından da tecavüze uğradığını belgeleyerek ve tecavüzün sadece savaşa özgü bir suç olmadığını kanıtlayacak hukuksal bir mücadele veriyor.

Kadınları bilinçlendirmek için 1981 tarihinden beri “Kadının Mesajı”³⁶⁸ adlı bir dergi yayınlıyorlar. Özellikle 2000'li yıllardan beri dergide kadınların “İslamcı gruplar” a katılmalarını engellemek için her şiddetin eninde sonunda kendilerine de döneceğini hatırlatan yazıları yayınlıyorlar. Dergi ve broşürlerinin çeşitli etnik grupların dillerinde basılmasına özellikle dikkat ediyorlar. Bu, her kesim ile diyaloga açık bir tavır benimsediklerini gösteriyor. RAWA'nın bu çalışmaları uluslararası

³⁶⁷<http://www.rawa.org/temp/newsrun.news/2010/02/27/the-plight-of-afghan-women-in-prison.html>. Son erişim 03 Mart 2010.

³⁶⁸ Orijinal adıyla “Women's Message”, RAWA tarafından 1981 yılından beri, genellikle Urduca ve İngilizce olarak yayınlanmaktadır. Bknz. <http://www.rawa.org/s.html> .

tanınıyor. Afgan kadınlarının sağlık ve eğitim programlarını destekledikleri için 2000 yılında “Fransız Cumhuriyeti Özgürlük, Eşitlik Kardeşlik ve İnsan Hakları Ödülü”ünü, zor koşullar ve engellemelere rağmen Taliban yönetimi altındaki kadın hakları ihlallerini duyurdukları için 31 Kasım 2001'de “Glamour Ödülü”ünü, 2001'de de “6.Asya İnsan Hakları Ödülü”nü kazanmışlar.

Savaşın harap ettiği illerde 2002'den beri de tarım faaliyetlerine destek veriyorlar. Çatışmaların yıktığı ve bölgelerde kuraklığa sebep olan su kanallarını tamir ettiriyorlar. Toprakları verimli hale getirmenin, tarım ürünleri yetiştirmenin ülke ekonomisinin özgürleşmesi açısından son derece önemli bir basamak olduğuna inanıyorlar.

Gelecek için kapsamlı amaçları bulunan RAWA'nın en çok şikayet ettiği konulardan biri, gerek ulusal gerekse uluslararası STK'ların kendi faaliyetlerine olan ilgisizliğidir. Çünkü bu durum gelecek faaliyet planları için yeterli fon toplamalarını zorlaştırıyor.

2. Örgütlü Yapılanmadan Uzak Uluslararası Bir Kadın Grubu: Siyahlı Kadınlar

Çeşitli ülkelerde üyeleri olan Siyahlı Kadınlar, çok geniş bir coğrafyada aktiftir. Avusturalya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Kanada, Danimarka, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Hindistan, İspanya, Japonya, Maldiv Adaları, Meksika, Kuzey İrlanda, İsviçre, İsveç, A.B.D ve Türkiye'de Siyahlı kadınlar veya onlarla iletişimde olan kadın grupları bulunmaktadır. Çok geniş bir coğrafyada faaliyet gösterdikleri için aralarındaki iletişim uluslararası web siteleridir.³⁶⁹ Kadınların

³⁶⁹ Bu kadın grubu ile ilgili daha fazla bilgi, <http://www.womeninblack.org> sitesinden elde edilebilir. Son erişim 17 Aralık 2009.

kıtalararası iletişimini ise dünya çapındaki e-liste yöneticisi Lieve Snellings Belçika'dan sağlıyor.

Siyahlı Kadınlar, savaş karşıtı sessiz nöbet eylemleri ile tanınıyor. Siyah elbiseler giyiyorlar ve genelde siyah zemin üzerine beyazla yazılmış “İşgale Son” yazılı pankartlar taşıyorlar ve gelen geçen herkese nöbetin teması ile ilgili bir broşür dağıtıyorlar.³⁷⁰

Siyahlı Kadınlar, ilk olarak iki erkek ve beş kadın İsraili tarafından 1987 yılındaki İlk İntifada'nın arkasından Kudüs'te başladı ve daha sonra Filistinli kadınları da içine aldı. Bu kadınları desteklemek için Filistin'e gelen İtalyan kadınlar da Siyahlı Kadınlar nöbetini Roma'ya taşıdılar ve İtalya'daki Siyahlı Kadınlar, 1990'lı yıllarda Yugoslavya'da etnik çatışmanın alevlenmesinin ardından bu eylemliliğin Belgrad'da yayılmasını sağladılar.³⁷¹ Sırp katliamını kınamak ve yerli kadınlarla iletişime geçmek için 1993 Ağustos'unda gerek eski Yugoslavya'nın farklı yörelerinden gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen kadınların katıldığı uluslararası bir buluşma düzenlendi. Dünyanın birçok yerinden kadının katıldığı ilk büyük eylem, 1995 tarihinde Pekin'de düzenlenen B.M. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda gerçekleşti.

Grup, “bir örgüt olmadıklarını, savaşa ve adaletsizliğe karşı bir itiraz biçimi”³⁷² olduklarını ısrarla vurguluyor. Örgütlenmenin hiyerarşiyi yaratabileceğini ve sürekli belirlenmiş bir plan ve program çerçevesinde hareket etmenin kendi eylem ve ifadelerine sınırlılıklar getireceğini düşünüyorlar. Ancak, bu konuda bölgesel ihtiyaçlara ve acil durumlara göre farklı bir yapılanmayı tercih eden Siyahlı Kadınlar

³⁷⁰ <http://www.womeninblack.org>. Son erişim 17 Aralık 2009.

³⁷¹ Svirsky, Gila, “The Impact of Women in Black in Israel”, *The Women and War Reader* içinde, L.A Lorentzen J.Turpin[ed.], The New York University Press, New York, Londra, 1998, s.329-331.

³⁷² <http://www.womeninblack.org.uk>. Son erişim 17 Aralık 2009.

da var. Aslında A.B.D, İngiltere, Almanya, İspanya, İtalya gibi çatışma ve savaş olmayan bölgelerde protesto eylemleri daha düzensiz gerçekleşiyor. Bu metottan da anlaşılacağı gibi eylemlerinin amacı, kapsamlı bir savaş analizini teorik çerçevede tartışmak değil; sadece nöbet tuttıkları yerden geçen herkeste bir farkındalık yaratabilmektir. Savaş karşıtlığının öncelikle bireylerde başlayacağını düşünüyorlar ve bu amaçla tek tek dağıttıkları broşürleri ile direk bireylerle iletişime geçiyorlar; sürmekte olan “haklı savaşa” karşı duran bir kitle oluşturmaya çalışıyorlar. Bu “sıradan” ve basit gibi duran eylem, 11 Eylül 2001'deki İkiz Kulelerin yıkımı gibi gergin zamanlarda New-York Manhattan'da yaptıkları “intikama ve haklı savaşa hayır” nöbetlerine bakılınca aslında zor ve cesaret istiyor. 11 Eylül saldırısı gibi gerginliklerin kışkırtılabileceği kişisel kin, öfke, intikam potansiyelinin farkında olduklarından bireyleri hedef alıyorlar. A.B.D'nin haklı savaşına insanların destek vermesini en kısa ve basit yoldan engellemenin o koşullarda ve ülke atmosferinde en etkili yöntem olabileceğini düşünüyorlar. Bir yandan “terör yandaşı” olarak saldırı ve tacize maruz kalmalarına neden olurken diğer yandan tıpkı İsraili kadınlar gibi “kendi” devletleri ile aynı şeyi düşünmediklerini göstermeye ve ülkelerindeki “terörist gruba” ait sayılan azınlıklarla iletişime geçmeye çalışıyorlar. Kadınlar, bu eylemler boyunca maruz kaldıkları saldırıların ağırlıklı olarak “erkeklerden geldiğini ve genellikle kendilerini “fahişeler”, “lezbiyenler” ifadeleriyle taciz ettiklerini” söylüyorlar.³⁷³ Tacizde erkeklerin kullandıkları ifadeler saldırının cinsiyetçi doğasını kanıtıyor.

Nöbet sıklığı ve yeri gündeme göre değişiyor. New York veya Londra'daki gibi genellikle kalabalık caddelerde nöbet tutmak çoğu zaman tercih ediliyor; kimi kez de

³⁷³ <http://www.womeninblack.org/en/about>. Son erişim 18 Aralık 2009.

eylem, Gulf Coast Siyahlı Kadınların yaptığı gibi, Ortadoğu'daki askeri operasyonların yönetildiği A.B.D Merkez Komutanlığı'nın MacDill Hava Kuvvetleri Üssü'nde gerçekleşebiliyor. Ya da eylem, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı³⁷⁴ uygulamaya hükümetleri çağırmak için 15 Şubat 2010'da Londra'daki Aldermasten Nükleer Silah Tesisi'nin girişlerini bloke etme şeklinde de gerçekleşebiliyor.³⁷⁵

Mekan olarak çok farklı yerlerde buldukları için Siyahlı Kadınların eylemleri ve tartışma konuları bölgesel olarak farklılık gösterebiliyor. Bu yüzden sabit bir eylem günü ve konusu olduğunu söylemek zor. Ancak genel olarak Siyahlı Kadınlar'ın eylemlerinin sürmekte olan bir savaşa veya gerginliği hissedilen bir savaş tehdidine yönelik oluşu dikkat çekiyor. Örneğin, Londra'daki Siyahlı Kadınlar üyesi Angie Zelter, 2003 yılında, İsrail-Filistin arasında yeni bir çatışmaya neden olabilecek gerginlik konusunda uluslararası resmi birim ve kuruluşları tedbir almaya çağırıyor:

“ İsrail Hükümeti verimli Filistin topraklarını elde etmek için Salfit ve Qalqilya Valiliklerinde, bölgedeki İsrail halkını Filistinlilere karşı soykırım girişimine zorlayabilir. İsrail Hükümetinin bunu daha önce de uygulayıp, sorumluluğu almadığını hatırlatırız. Acilen uluslararası kurumları bölgede konu ile ilgili önlem almaya çağırıyoruz.”³⁷⁶

³⁷⁴ Soğuk Savaş yıllarında Birleşmiş Milletler çerçevesinde nükleer silahların yayılmasını önlemek için A.B.D VE Sovyetler Birliği girişimi ile 10 Ocak 1968 yılında “ Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşma”sı [Nuclear Non- Proliferation Treaty] imzalandı. Antlaşma, nükleer güçleri başka devletlere nakletmeme ve başka devletlere nükleer program gelişiminde yardım sağlamama şartını getirir. Antlaşma, 5 Mayıs 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. <http://www.un.org/Depts/dda/WMD/treaty>.

³⁷⁵ <http://www.womeninblack.org/Actions.htm>. Son erişim 17 Aralık 2009.

³⁷⁶ <http://www.womeninblack.org.uk/Urgent/%20Alert%20IWPS.htm>. Son erişim 17 Aralık 2009.

Siyahlı Kadınların çoğu kez sadece savaş başladığında bir araya gelmeleri onların kapsamlı ve düzenli bir program geliştirmelerini engelliyor ve kimi meselelerden uzak kalmalarına neden oluyor. Örneğin, erkekliğin ve kadınlığın militarizm ve şiddet ile olan ilişkisini toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bir analiz ya da etnik, ırkçı, dinsel her türlü ayrımcılığı çok açıkça reddettiklerini belirten bir tavırları olduğu program ve yazılarında çok net değil. Zaman zaman İngiltere ve İtalya'daki Siyahlı Kadınlar gibi, “teröre karşı savaş” ile “kadına yönelik ev içi şiddet” arasında bir bağ kuranlar da var:

“Teröre karşı savaş, bu bir güç savaşı, Otadoğu'daki kontrolü ele geçirme savaşı. Bu aynı zamanda, hırs, tahakküm, rekabet, baskı kurma, ezme gibi baskın eril değerlerin savaşı... Evlerinde kendilerine aşık olduğunu söyleyen kocalarından aynı zamanda dayak yiyen kadınlar, “kendi iyilikleri” için bombalar yiyen Iraklılardan kendilerini farklı hissetmiyorlar ve durumları farklı değil.”³⁷⁷

Siyahlı Kadınlar arasında Belgrad'daki Savaşa Karşı Siyahlı Kadınlar Grubu, militarizmin ve her türlü ayrımcılığın cinsiyetçi doğasını diğer Siyahlı Kadınlar gruplarından daha açık vurguluyorlar ve daha düzenli programlara sahipler. Eylemleri çok çeşitli konuları kapsıyor. Zaten mücadele alanlarını, etkinliklerini ve savaşa yaklaşımlarını özetledikleri “Her zaman Asi” başlıklı raporlarında “etnik, ırkçı, köktenci, kadın ve eşcinsel düşmanı her türlü ayrımcılığa ve bir cinse diğeri üzerinde tahakküm kurmaya izin veren ve her türlü tahakküme ehliyet çıkaran

³⁷⁷ <http://wibitaly.blogspot.com>. Son erişim 18 Aralık 2009.

patriyarkiyeye karşıyız”³⁷⁸ şeklinde ifade ediyorlar. Patriyarkiyeyi ve “dayatılan” kimlikleri açıkça reddeden bu kadınlar, kadınları anne ya da eş olarak üreme aracına indiren ve erkekleri şiddet kullanmaya eğitip, bu şiddeti meşrulaştıran ya da erkeği kışkırtmanın bir aracı olarak tecavüzü onaylayan militarist sisteme itiraz ediyorlar. Benimsenen bu yaklaşıma paralel 28 Mayıs 2005 yılında “Kadının Öznelliği ve Özgür Seçimi, Doğum ve Cinsel Hakları” üzerine bir eylem gerçekleştirdiler. Bu eylemde devlet için çocuklar doğurmayacaklarını vurguladılar. Yine 8 Mart 2005'te “Askeri Bütçe” üzerine, 4 Temmuz 2001'de “Bunlar Oyuncak Değil” ismi ile savaş oyuncaklarını eleştiren bir eylem yaptılar. Eylemlerin amacı hakkında halkı bilinçlendirecek küçük kitapçıklar veya broşürler dağıtıyorlar. Yaptıkları eylemlerden de anlaşılacağı gibi militarizmin her alandaki varlığını ve içselleştirilişini kavrayan bu kadınlar için sadece nöbet tutmak yeterli olmuyor. Eğitim seminerleri, seyahatler ve konferanslar da düzenliyorlar.³⁷⁹

Grubun diğere Siyahlı Kadın gruplarına göre farklı iki faaliyet alanı var. İlki, “Geçmişle Yüzleşme” eylemleri. Adil ve eşit bir yaşamın gerekliliğinin altını çizen bu kadınlar, “toplumsal, politik, hukuksal bir dönüşüm” için öncelikle sorumluluk alınması, o sorumluluğu taşımak için de geçmişteki suçlarla yüzleşmek gerektiğini belirttiler. Bu amaçla sık sık suçların işlendiği bölgeleri ziyaret etmiş ve belgeler toplamışlar; 2003 yılında kurulan Özel Mahkeme'ye katılıp davaları takip etmişler. Bu süreci mağdurlarla diyalog kurmak açısından çok önemsiyorlar. Katliamda ölen ve öldürülenleri unutmadıklarını göstermek için hala siyah giyindiklerini belirtmişler. Ayrıca çok tartışılan bir konu olarak siyahlı kadınların eylemlerinin nöbetlerin “sessiz” oluşuna ise şöyle yanıt veriyorlar:

³⁷⁸ <http://www.zeneucnom.org/pdf/alwaysdisobedient.pdf>. Son erişim 18 Aralık 2009.

³⁷⁹ <http://www.zeneucnom.org/index.php?option=com-content&task=view&lid=188&temid=77>. Son erişim 18 Aralık 2009.

“Savaşın yarattığı trajediyi açıklayacak sözümüz yok. Ayrıca sessizlik yıllarca susturulmuş “ötekileri” dinlemeye bir davet.”³⁸⁰

İkinci önemli faaliyetleri ise askerlik yapmak istemeyen vicdani retçi erkekleri desteklemeleridir. Bu konuda Aralık 2000 ve Mayıs 2001 arasında askerliğin süresinin kısaltılması ve vicdani reddin bir hak olması için on bölgede imza kampanyası başlattılar ve 2003 yılında her ikisinin de kabul edilmesini sağladılar. 2005 yılında ise “zorunlu askerlik hizmetinin” kaldırılması için yeni bir kampanya başlattılar.

“Geçmişle Yüzleşme” projeleri ve davalarına katılmaları, mültecilere yardım kampanyaları düzenlemeleri, herkesin kendi dilinde eğitim hakkını savunmaları, bize “etnik, dini ayrımlar” dayatılan kadınlar ile iletişime geçme ve diyalog için bir zemin kurma çabalarını kanıtıyor. Ancak bu her zaman kolay bir süreç midir? Diyaloga geçilmeye çalışılan kadınlar da onlar gibi etnik, ulusal, dini kimlikleri bırakarak sadece kendi adlarına konuşabilirler mi? Saldırgan bir “grubun” adı ile anılan kadınlar ile mağdur bir “grubun” ismi ile anılan kadınların savaşa ortak bir bakışı var mıdır ya da ortak bir mücadelede yer alabilirler mi? Ortak bir mücadele içinde olsalar bile hangi çerçevelerde ve hangi konuları dışarıda bırakarak bu sağlanır? Bütün bu sorular, elbette ki her çatışma bölgesindeki kadınların farklı durumları göz önünde tutularak yapılacak detaylı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Ancak hem Siyahlı Kadınları'nın hem de RAWA'daki gibi Afganlı antimilitarist kadınların eylemleri sırasında kimi kez “kendi” gruplarındaki kadınlarca bile “vatan haini” diye suçlanmaları sürecin kolay olmayacağını ve sancılı olduğunu göstermektedir.

³⁸⁰ <http://www.zeneucnom.org/pdf/alwaysdisobedient.pdf>. Son erişim 18 Aralık 2009.

Nira Yuval Davis ve Cynthia Cockburn ise konuya dair önemli bir çözüm önerisi sunuyorlar: *Çaprazlama Politika [Transversal Politics]*.³⁸¹ Fikir esas olarak Eylül 1992 yılında İtalyan kadınlarının Bologna'da düzenlediği, “Çok Kadın Tek Gezegen” isimli konferansta İtalyan kadınları tarafından “kökenleri ortaya koyma ve değişme” ifadeleriyle ortaya atıldı; daha sonra 1997 ve 1999 yıllarında geliştirilerek Davis ve Cockburn tarafından *çaprazlama politika* olarak kavramsallaştırıldı. Her kadının savaşı ve şiddeti kendi kültürel, bölgesel gerçekliği içinde yaşayacağı ve buna göre savaşa ve şiddete bir bakış geliştirebileceğini kabul eden bu yaklaşım, ortak bir kadın kimliği ile savaşa bakmayı bu anlayıştan dolayı başından reddeder. Bu bakış açısı, her kadının o güne kadar ırk, ulus, din gibi belli kimlik sembolleri ile belli bir bireysel ilişkisinin bulunduğunu, savaşı da bu ilişki içerisinden kavrayacağı gerçeğini kabul eder. Bu, kişilere atfedilen ismin onlar hakkında bilgi vereceği anlamına gelmez; hatta bunu reddeder. Kişilerin o kimlikleri dışında düşünebileceği, savunabileceği, talep edebileceği noktalar olduğuna inanır. Bu kabul ile birlikte çaprazlama politika, birbirini kendi yaşam koşulları içinde anlamaya çalışma yani *empatiyi* talep eder; kendi kökenlerini de ortaya koyup, ötekini de anlamaya çalışarak sorunların tartışılması gerektiğini savunur. Tartışıldıkça yeni soruların ortaya çıkacağını ve tartışmanın düşünülmeyenleri, daha önce fark edilmeyenleri açığa çıkaracağını savunur. Bu yeni fikir ve soruların da kadınların düşünüş ve değerlendiriş biçimlerini dönüştürebileceğini söyler. Politika, kimliğin değişken sayılması üzerine temellendirilmektedir. Her tartışmada kadınların kendi dünyalarından çıkan doğrular vardır, bunlar arasında diyalog ve saygı çerçevesinde bağlantılar kurulabilir, bu bakış açıları birbirine yaklaştırılabilir ve ortak zemin ve

³⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nira Yuval-David; Werber-Pnina, *Women, Citizenship and Difference*, Zed Books, Londra, New York, 1999; Cynthia Cockburn, “What is Transversal Politics?”, *Soundings: Journal of Politics and Culture*, Cynthia Cockburn ve Lynette Hunter[ed], 12, 1999.

ortak değerler yakalanabilir. Bu yaklaşım, savaş karşıtı kadınların ortak kadın kimliğinde değil; ama ortak değerler zemininde buluşabileceğini iddia eder. Bu elbette ki sancılı bir sũreętir. Her tartişma bu kadar yaratıcı sonuğlanmayabilir ya da her kadın geręek özũm arayışlarında net tavırlar sergilemeyebilir. Örneğin, Cockburn, İsraili kadınlar ile Filistinli kadınlar arasında gergin bir iletişim olduğunu ve İsraili kadınların, İsrail Devleti'nin Filistin topraklarındaki işgalini onaylamadıkları halde, Filistinli kadınlardan gelen “geri dũnũř hakkı ve ayrı bir devlet taleplerini İsraili kadınların konuşmaya yanaşmadıklarını”³⁸² belirtiyor. Filistinli kadınlar, İsraili kadınların tartişma gündemini ve tartişılacak konuyu belirleyerek aslında bir hiyerarşı yaratmalarından Şikayet ediyor ve geręek özũm arayışından öte “vicdani bir rahatlama” için kendileri ile konuştuklarını iddia ediyorlar. Bu konuda geçmiş ile yüzleşerek o geçmişin sorumluluğunu alan ve telafisini arayan Belgrad'daki Siyahlı Kadınların samimi bir özũm arayışında oldukları ve çaprazlama politika ile uyumlu bir metot benimsedikleri görũlũyor.

3. Uluslararası Resmi Bir Kadın Örgütũ: Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği[WILPF]

Merkez bürosu Cenevre'de bulunan WILPF, 1948'den beri Birleşmiş Milletler'de danışmanlık statüsüne sahiptir ve şu anda otuz yedi ũlkede şubesi bulunmaktadır. WILPF, yukarıda bahsettiğim ulusal iki kadın örgütünden ve bilhassa uluslararası bir kadın grubu olan Siyahlı Kadınlar'dan farklı olarak oldukça geniş ve resmi bir yapılanmaya sahiptir. Her ũlke ve yerel bölgelerdeki şubelerden katılan delegelerle ũç senede bir karar alma toplantıları dũzenlenir ve alınan kararlar her ũlkeden seçilen ũyelerin katıldığı Uluslararası İcra Kurulu tarafından yönetilir.

³⁸² Cockburn, Cynthia, 2009, s.152.

Ulusal şubeler arasındaki bilgi alışverişi ise Cenevre bürosunca sağlanır; Birliğin BM ilişkileri yine Cenevre bürosunca sürdürülür.³⁸³ Bu yapıya sahip olan kuruluşun geçmişi de oldukça eskiye dayanır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü sıralarda, Almanya, Belçika, İngiltere ile tarafsız olan Hollanda'da yaşayan bir grup kadın, savaşı sonlandırmak ve protesto etmek için 1915 yılında uluslararası bir kadın kongresi çağrısı yaptı. 28 Nisan tarihinde başlayan ve on iki ülkeden 1136 delegenin katıldığı kongre, tarafsız olan Hollanda'da gerçekleşti. Dört gün süren Kongre, devletlerin dış politikalarının demokratik bir biçimde denetlenmesi ve barışı sağlayacak antlaşmaların imzalanması gibi konulara odaklanırken kadın haklarını da gündemine aldı.³⁸⁴ Bu kadın grubu, savaş sonrasında 1919'da imzalanan Versailles Antlaşması'nın mağlup ülkeleri daha da kötü koşullara iteceğini ve bunun yeni savaşların başlangıç nedeni olacağını iddia ederek Antlaşma'nın adaletsiz olduğunu belirten kararları yayınladı ve kalıcı barış için sürekli bir örgüt kurmaları gerekliliğini hissettiler. Böylece, örgüt'ün adına da Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği dediler.

Örgüt bugüne kadar geçen uzun süreç içerisinde çeşitli konulardaki anlaşmazlıklardan ötürü parçalanmalarda yaşamıştır. Kimi kez, 1960'lardaki gibi örgütü fazla hiyerarşik bulan kadınlar ayrılıp benzer başka örgütler kurmuşlardır. Kimi kez de WILPF, İkinci Dünya Savaşı'nda “Örgüt'ün tarafsız tavrının güçlü ve saldırgan ülkelere destek sağladığını” belirterek ayrılan Almanya'daki Bronx Şubesi gibi kopmalar yaşamıştır. Bölünme ve kopmalara rağmen WILPF, politik lobicilik gibi araçları kullanarak barışı, silahsızlanmayı ve uluslararası insan haklarını

³⁸³ <http://www.wilpf.org/U.S.WILPF> . Son erişim 04 Ocak 2010.

³⁸⁴ Alonso, Harriet Hyman, “Dissension in the Ranks The New York Branch of WILPF vs. the National Board, 1914-1955”, *The Women and War Reader* içinde, L.A Lorentzen J. Turpin[ed.], The New York University Press, New York, Londra, 1998, s.297.

destekleyen çizgisini korumuştur ve bugün de değindiği konular kuruluş yılları ile paralellik göstermektedir. Örneğin, kuruluşundan beri “silahsızlanma” ana gündemlerinden biri olmaya devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde nükleer silah karşıtı kampanyalar” başlatmıştır. WILPF'nin yakın dönem kararlarına baktığımızda argümanlarını “silahsızlanma”, “savaş tecavüzleri”, “askeri bütçenin azaltılması”, “çevresel sürdürülebilirlik ve gelişim”, “iklim değişiklikleri” gibi konuların ağırlıklı olduğu görülür. Silahların güvenlik sağlamaktan çok, güvenlik problemi yarattıkları için sorunsallaştırılması gerektiğini söyler ve silahlara karşı bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini savunur. Bütüncül bir yaklaşımdan kastı, sağlık, ekonomi, eğitim, çevre politika ve programlarını içeren bir silahsızlanma programıdır:

“Silahlar, korku, şiddete neden olmaktadır. Ülkeler, ordular için insani, mali, teknik açıdan muazzam kaynak harcamaktadır. Ya da, yeni okul, yol yapımı, sağlık programları için harcanabilecek bütçeler, çatışmaların yıktığı alt yapılara ve ilk yardım programlarına harcanmaktadır. Sularının yükseldiği bir çağdayız ve birçok ada devleti bu iklim değişikliğinin tehdidi altındadır. Kürenin bu riskli durumu acil ilgilenilmesi gereken bir konudur. Bütün B.M. devletlerini, askeri bütçeye ayrılan paraları bu konuya ayırmaya çağırıyoruz.”³⁸⁵

WILPF' nin esas etkisini gösteren olay, 2000 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 1325 Sayılı Karardır. Bu sadece, WILPF'ye atfedilemeyecek bir başarıdır; çünkü kararın alınmasını sağlayan çabaların arkasında muazzam bir ağ vardır. Karar, kadınların silahlı çatışmalarda

³⁸⁵ <http://www.wilpf.int.ch/statements/2009/27FebCD.html>. Son erişim 04 Ocak 2010.

erkeklerden farklı etkilendiğini, barış sürecinde kadınların katılımının etkili olduğunun belirtir. Yeniden yapılanma döneminde ve çatışmaları önlemek için yürütülen görüşme süreçlerinde kadınların katılımının gerekliliğinin ilk kez resmi olarak onaylanması ve kabul edilmesi bakımından bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır.

1995 yılında Pekin'de yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda temel sorun alanlarından biri olan kadınlar ve silahlı çatışmalara yer verilmesinin ardından B.M. Kadın Statüsü Komisyonu [CSW], 1998 yılındaki konferansta aynı konuyu tartışmaya açtı. Buralardaki önerileri hayata geçirmek için WILPF'nin koordine ettiği, uluslararası bir sivil örgüt olan Kadınlar ve Silahlı Çatışma Komitesi, bu öneriler doğrultusunda sonuç bildirisi taslağı hazırladı. İki hafta süren toplantılara dünyanın birçok yerinden yerel ve uluslararası sivil örgüt, çatışma bölgelerinden kadın grupları ve akademisyenler katıldı. Bu arada B.M yapısı içindeki Kadınların Gelişimi Departmanı[DAW], Genel Sekreterlik Toplumsal Cinsiyet Meseleleri Özel Danışmanlığı ve BM Kadınlar İçin Gelişim Fonu[UNIFEM] ile bağlantıya geçtiler. Kadınlar ve silahlı çatışmalar ile ilgili sorunları Güvenlik Konseyi oturumunda açması için, Ekim ayında Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na gelecek Namibya büyükelçisi Martin Andjaba ile görüştüler ve bu temayı görüşmek için söz aldılar. İlk defa Güvenlik Konseyi'nin bir oturumu sadece kadınlara yönelik oldu ve 31 Ekim 2000 tarihinde 1325 sayılı BMGK Önergesi kabul edildi.³⁸⁶

3.1. Bir Dönüm Noktası: 1325 Sayılı B.M. Kararı

Karar, çatışmaların kadınların yaşamında özgün sorunlar yarattığını kabul ederek çatışmaları önleme ve çözümede kadınların katılımının önemli bir rol

³⁸⁶ <http://wilpf.org/2009NovAdvancingWomenAsPeacemakers> . Son erişim 04 Ocak 2010.

oynayacağını ilan ediyor. Karar, 18 maddeden oluşmaktadır³⁸⁷ ve temel olarak kadınların karar süreçleri ve mekanizmalarındaki rol ve katılımlarını arttırmaya, çatışmalarda kadın ve kızların özellikle tecavüz ve cinsel şiddetten ve diğer şiddet biçimlerinden de korunmasına odaklanıyor:

Üye devletlerin çatışma önleme ve çözme süreçlerinde bölgesel ve ulusal kurumlardaki kararların her aşamasına kadınların dahil edilmesi,

Kadın katılımının Genel Sekreterlikçe desteklenmesi,

Genel Sekreterliğin kendi bünyesindeki kadın temsil ve elçi sayısını arttırması ve üye devletlerden bu durumu gözeterek aday listesi göndermesini talep etmesi,

Sivil polis, ordu müfettişi, insani yardım operasyonları gibi B.M yönetimindeki operasyonlarda görevli kadın personelin arttırılması,

İlk dört madde, kadınların gerek B.M. bünyesinde gerekse de üye devletlerdeki karar mekanizmalarına *katılımına* odaklanmaktadır. Kadınları devlet bünyesindeki ve B.M içindeki önemli mevkilere, karar mekanizmaları ve barış görüşmelerine dahil etme gerekliliği üzerine bu vurgu, kadınların etkin rolünü kabul eden bir anlayışı yansıtır ve kadınların aktif roller üstlenmesini sağlar. Karar'ın diğer maddeleri:

Kadın haklarının ve ihtiyaçlarının korunması ile ilgili gerekli araç ve yöntemlerin sağlanması,

³⁸⁷UN Security Council Resolution 1325, S/RES/1325[2000], <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NOO/720/18/PDF/NOO72018.pdf>. Son erişim 12 Ocak 2009.

Silahlı çatışma sırasında kadın ve kızları bilhassa tecavüz ve cinsel şiddetin diğer biçimleri gibi cinsiyet temelli şiddetten korunması,

Bu suçların cezasız kalmaması ve sorumluluğunun alınması, gereğini vurguluyor; savaş zamanında kadın ve kızların savaştan etkilenişini kabul ederek ve savaş zamanında kadınların ve kadın haklarının *korunmasına* odaklanıyor.

İlaveten Karar'ın 8. Maddesi:

Barış görüşme ve uygulama sürecine toplumsal cinsiyet eşitliğinin dahil edilmesi; kadın ve kızların yeniden yapılanma zamanında farklı gereksinimleri olduğunu kabul ederek yerel kadın grupları ve insiyatiflerinin barış görüşmelerine dahil edilmesinin desteklenmesi, B.M barış gücü operasyonlarına ve seferberliği kaldırma önlemlerine toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi.

Böylelikle üçüncü ana tema olarak da *toplumsal cinsiyet perspektifinin* yeniden yapılanma, seferberlik, barış görüşmeleri gibi süreçlere eklenmesini öngörmektedir.

Karar, savaş sonrası yapılanma döneminde kadınlara haklarını aramaları, önceliklerini ve isteklerini dile getirmeleri için çok önemli bir fırsat sunar. Nitekim Karar'ın hemen sonrasında Karar'ın 2.Maddesinden yararlanarak Sierra Leone, Libya, Kosova'da, Haiti, Sudan, Burma, Kosova, Brundi'de cinsiyet birimleri oluşturularak cinsiyet danışmanları atanmış. Bu Karar sayesinde Güvenlik Konseyi ve yerel kadın gruplarını buluşturan ve “Arria Formülü” diye bilinen görüşmeler düzenlenmiş ve kadınlar bu görüşmelerde taleplerini dile getirmişlerdir. Örneğin,

Kongolu kadınlar, bölgelerinde toplumsal cinsiyet danışmanı talep etmişler ve 2002 tarihinde ülkelerinde Cinsiyet Ünitesi kurulmuş. Uganda ve Solomon Adalarındaki kadınlar silahsızlanma için uzmanlar atanmasını istemişler ve talepleri kabul edilmiş. Yine, Makedon Kadınlar Lobisi, Kosova ve Makedonyalı mülteci kadınlarla iletişime geçmiş ve mülteci kadınların gereksinimlerinin ve haklarının devlet mekanizmalarına iletilmesinde ve uluslararası kurumlardan yardım talep edilmesinde aracı olmuştur³⁸⁸. Kadın Gelişimi ve Cinsiyet Sorunları Özel Danışmanı Rachel N. Mayanja da kadınların bu konudaki aktifliğine dikkat çeker ve Karar'ın “savaş kurbanı mağdur kadın imgesini, barış sürecinin aktif katılımcılarına çevirdiğini” belirtir.³⁸⁹

Ancak Karar'a yönelik değerlendirmeler bunlarla sınırlı değildir. Karar başka bir cepheden de değerlendirilmiş ve eksikliklerine dikkat çeken eleştiriler de getirilmiştir. İlk eleştiri, kararın “koruma” tabirini kullanmasına yöneliktir. Bunun kadınları “mağdur olmaya daha müsait” olarak algılayan geleneksel cinsiyetçi normları çağrıştırdığını iddia eden akademisyenler olmuştur. Örneğin, Withworth, böyle bir yaklaşımın, yeniden yapılanma ve silahsızlanma gibi dönemlerde de kadınların “koruması” gerektiğine yönelik geleneksel yorumları sürdüreceğini söyler ve dahası A.B.D'nin Afganistan müdahalesinde olduğu gibi kadınlar adına yeni çatışma nedenleri yaratabileceği³⁹⁰ tehlikesine dikkat çeker.

İkinci önemli eleştiri, belgede erkeklik ve savaşı üreten sistemlerle ilgili bir eleştirinin olmamasıdır. WILPF, bu hususta “militarist sistem ile ilgili tek bir eleştirinin bulunmadığı ve savaşın nasıl sona erdirilebileceğinin tartışılmadığı” yönündeki gerçeğe dikkat çeker. Carol Cohn'a göre de bu eksiklik, savaşı “kadınlar

³⁸⁸ Report from Expert Seminar Women in Conflict Prevention and Crisis Management, Folke Bernadotte Academy, Vienna, 20 Haziran 2005,s.22-28.

³⁸⁹ Ibid., s.23.

³⁹⁰ Withworth,Sandra,2004,s.124-135.

için biraz daha güvenilir hale getirmek ve sistemi olduğu yerde bırakmaktan başka hiçbir şey değildir”³⁹¹. Bu eleştirilere karşın, Yakın Ertürk, 1325 Sayılı Karar'ın “sadece, nüfusun yarısını yok sayan bir dışlamaya değil, aynı zamanda önemli bir kaynak olan kadın bilgi ve becerisinden yararlanmaya engel olan dışlamaya da yönelik bir tepki olduğunu”³⁹² belirterek Karar'ın önemini altını çizmiştir. Benzer şekilde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Operasyonu Daimi Konsey Başkanı Janez Lenarcic de “cinsiyet eşitliğini, dünyanın güvenlik ve barışı ile ilişkilendirdiği için belgenin çok önemli bir değere sahip olduğunu”³⁹³ ekler. Karar'ın kabulünden sonra hem eksikliklerini vurgulayanların hem de bütün bunlara karşı sağladığı imkanları savunanların birleştiği önemli bir yorum da toplumsal cinsiyet eşitliğinin tanımlanış biçimine yöneliktir. Savaşın nasıl sona erdirileceğine ve çatışmanın “neden” kadınlar için farklı tehlikeleri barındırdığına işaret edilmemiş olması meselenin yanlış anlaşılmasına sebep olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çoğu kez sadece kadın temsilcilerini arttırılması, meseleyi, “kadın konuları” alanına indirgemıştır. Oysa, toplumsal cinsiyet eşitliği, birbirine karşıt ve ikili biçimde tanımlanan geleneksel rol ve davranış kalıplarını değiştirmeye, eşitsiz güç ilişkilerine neden olan rejimleri dönüştürmeye yöneliktir. Bu yüzden hedefi erillik ve dişillik anlamlarına göre şekillenen sistemler ve bu düzenlemelerin dengesiz sonuçları olmalıdır. B.M Ekonomi ve Sosyal Konseyi'nin 1997 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair tanımını şöyledir:

“Kadın ve erkeklerin ilgi ve deneyimlerini, politik, ekonomik, toplumsal alanlardaki politika ve programların hazırlanmasına, uygulanmasına,

³⁹¹ Akt.,Cocburn,Cynthia, 2009,s.188.

³⁹²Report from Expert Seminar Women in Conflict Prevention and Crisis Management, 2005,s.69.

³⁹³Ibid.,s.15.

takip edilmesine dahil etme stratejisidir, bu şekilde erkekler ve kadınlar, hepsinden eşit şekilde ve oranda yararlanır.”³⁹⁴

Yakın Ertürk de bu yanlış anlaşılama dikkat çekmiş; cinsiyet eşitliğinin “sömürü, baskı, kin kaynaklı olan hiyerarşik değer ve davranışları değiştirmeyi gerektirdiğini” belirterek meselenin kadın meselesi veya kadın-erkek arasındaki farklar olmadığı gerçeğinin altını çizmiştir. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi karar aşamalarında kimin bulunduğundan ziyade karar süreç ve mekanizmalarının arkasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin sorgulanması hedeflenmelidir. Bu bağlamda, geri plana itilmiş, sesleri kısılmış bir grup olarak kadınların görüş ve deneyimlerini görünür ve duyulur kılmak, güç ilişkilerini dönüştürmenin başlangıcı olması bakımından son derece önemlidir. Bu eksikliklere dair eleştiriler yerinde ve haklı olmakla birlikte, Karar'ın kadınların seslerini ve becerilerini karar süreçlerine dahil ederek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak dönüşüme çok büyük bir kapıyı da araladığının unutulmaması gerekir.

Belgenin içeriğinden ayrı olarak, uygulamadan kaynaklanan ve kararların pratiğe dökülmemesi yönünde de eksikliklerin olduğu açıktır. Örneğin, İsveç Dışişleri Bakanı Laila Freivalds, en başta B.M.'nin bu kararla paralel uygulamalarda bulunmadığını ve Aralık 2004 seçimlerinde Genel Sekreterlik'teki kadın temsilcilerin %7 'den %5 'e düştüğünü ve ülkelerin aday liselerinde kadın aday bulundurmaları konusunda baskı yapması gerektiğini belirtiyor. Rachel, N. Mayajana da, cinsellik ve cinsiyet temelli şiddetin arttığını vurgulayarak, mesela Kongo'da 18 barış görevlisinin cinsel şiddetten suçlu bulunduğu gerçeğine dikkat çekiyor. Bu örnekler,

³⁹⁴Report from Expert Seminar Women in Conflict Prevention and Crisis Management, 2005, s.101.

toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı dışlayıcı davranışların değişmediğini kanıtlar.³⁹⁵ Cinsellik ve cinsiyet temelli şiddetin artması yanı sıra kadın katılımındaki hedeflenen kotaya pek çok ülkede ulaşılamaması, Güvenlik Konseyi'nin yeni kararlar[1820, 1889 Sayılı Kararlar gibi] almasını gerektirmiştir. WILPF'nin ısrarla vurguladığı gibi silahsızlanmanın, silah satışlarının yasaklanmasının ve savaş kışkırtıcı erkeklik tanımlarının tartışılmaması, askeri bütçenin kısılması yönünde acil önlemlerin alınmaması ya da bu konudaki anlaşmaların ciddi olarak uygulanmaması sürdükçe, kadın ve güvenlik konusunda alınacak yeni kararların, sonuçları pek değiştirmeyeceği gözükmektedir. Nitekim, 1325'in Sayılı Karar'ına rağmen, Kongo, Darfur, Sri Lanka, Kolombiya'da tecavüz vakalarının artması 1820 Sayılı Kararın alınmasına neden olmuştur.

3.2. 1820 ve 1889 Sayılı Kararlar

Kongo, Kolombiya, Darfur'da bilhassa güvenlik güçleri ve barış operasyonlarında görevli personelin işlediği tecavüz ve diğer cinsel şiddet suçların artması sonucunda 19 Haziran 2008 tarihinde Güvenlik Konseyi Başkanlığınca 1820 Sayılı Karar kabul edilmiştir. On altı maddelik Karar, konseyin toplanış nedeninden de anlaşılacağı gibi çatışma sırasında kadına yönelik cinsel ve diğer tür şiddetin gerçekleşmesini engellemeye ve devletlerin bu konuda sorumluluk almasına odaklıdır. 1325 Sayılı Karar'ı tekrarlayan maddelere yine yer verilmiştir. Örneğin, kadınların yeniden yapılanma dönemlerinde karar alma aşamalarına ve mekanizmalarına katılımının gerekliliğini 12.Madde ve çatışan tarafların sivillere yönelik uyguladığı her türlü şiddete acilen son vermesi ve insan haklarına saygılı olmasını da 2.Madde tekrarlamıştır. Karar, giriş bölümünde “*suçların işlenmeye*

³⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Report from Expert Seminar Women in Conflict Prevention and Crisis Management, 2005.

devam ettiğinin ve hatta bazı durumlarda vahşete varacak şekilde sistematik ve yaygın olduğu” gerçeğinin altı çizilmiştir. Karar, 1325 Sayılı Karar'a göre daha kapsamlı ve ayrıntılı bir cinsel şiddet tanımı yapmıştır. Giriş bölümünde ve Karar'ın tamamında hakim olan cinsel ve cinsiyet temelli şiddetin “aşağılama, baskı kurma, korku salma ve belli bir topluluğu veya azınlığı bölgeden çıkarma amaçlı bir savaş taktiği olarak tecavüz ve cinsel şiddeti kapsadığı ve, savaş sonrası da aynı nedenlerle işlenmeye devam edebileceği”³⁹⁶ belirtilmektedir.

İlk madde, cinsel şiddetin çatışmaları daha da kötü bir aşamaya getirebileceğine ve bunun dünya barış ve güvenliği için bir tehlike olabileceğini belirtir. Buna bağlı olarak 6. 7. 8. ve 9. Maddeler, B.M. bünyesindeki uluslararası kurum ve kuruluşları, üye devletleri, Güvenlik Konseyi'ni, Barış Operasyonları Komitesi ve B.M çalışma gruplarını işbirliği içerisinde hareket etme ve ayrıca barış güçleri ve yardım personelleri için eğitim programlarının geliştirilmesi gereğine vurgu yapar. Ayrıca, barış güçleri, güvenlik kuvvetleri, polisler için cinsel şiddeti engellemede yardımcı olacak etkili metot ve araçların geliştirilmesi de istenmektedir. Karar, çatışma sırasında işlenen tecavüz ve diğer şiddet suçlarını, kadınların karar süreçlerine katılmasına ve dünya barışının sağlanmasına bir engel olarak değerlendirir. Ancak, Karar, sadece çatışma sırasındaki cinsel şiddete odaklandığından her gün birçok kadının yaşadığı tecavüz ve cinsel şiddetin eşit derecedeki önemini göz ardı etmiştir. Bu da tecavüz konusunda adeta şiddet hiyerarşisi yaratıldığı izlenimi verir.³⁹⁷

Bunların dışında önerenin önemli ve işlevsel olan iki maddesi vardır. Ordu içinde konu ile ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını ve bu konuda personelinin

³⁹⁶ UN Security Council Resolution 1820, S/RES/1820[2008], <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO8/391/44/PDF/NO839144.pdf?>, Son erişim 07 Aralık 2009.

³⁹⁷ Ibid.

eğitimini öngören 3.Madde, “askeri eğitimde, cinsel Şiddeti körükleyen anlatuların ve mitosların yanlıŐılıđının belirtilmesi” ibaresi ile hegemonik erkekliğin aŐılanmasında askeri eğitim sürecinin etkisini ve saldırgan bir erkekliğin tecavüz suçları ile ilgisini ima etmesi bakımından önemlidir.

Karar'ın işlevsel olan diğer maddesi ise, cinsel Şiddetin görüldüğü çatışma bölgelerinde bölge ve durumları analiz etmesi için Genel Sekreterliğin görevlendirdiği araştırma gruplarının, B.M bünyesindeki örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının, üye devletler ve yerel kadın gruplarıyla iletişim içerisinde sürdürdüğü bir analiz programının sonuçlarını ve önerilerini kapsayan bir raporu 30 Haziran 2009 tarihine kadar Güvenlik Konseyine iletmesini öngören 15. Maddedir. Bu madde ile önemli adımlar atılmıştır.³⁹⁸ UNIFEM'in katkılarıyla her ülkenin kanunlarının tam metnini, politikalarını, alınan önlemlerini açıklayan, böylece sürekli güncellenerek takip edilme imkanı tanıyan yeni bir veri tabanı oluşturulmaktadır. Kenya, Afganistan, Komboçya, Uganda, Nijerya veri tabanı sisteminin geliştirildiği ülkeler arasında yer alıyor. Ayrıca, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [UNHCR] ve Barış Operasyonları Departmanı, Ruanda Hükümeti'nin “Cinsiyet Temelli Şiddeti Engelleme ve Cezalandırma Yasası”nın, Meksika Hükümeti'nin de “Kadınlar İçin Şiddetsiz Yaşam Yasası”nın uygulanmasına bu çalışma kapsamında destek

³⁹⁸ 2008 yılında Genel Sekreterlik, B.M. Toplumsal Cinsiyet Meseleleri Özel Danışmanlığı'nın iletişim stratejisini belirlediği ve sekreterliğini yaptığı, kadına karşı her türlü Şiddeti sonlandırmaya yönelik bir kampanya başlatmıştır. 2008-2015 yıllarını kapsayan bu çalışma programı kapsamında çalışmanın yürütüldüğü bölgelerde, devlet, sivil toplum örgütü ve B.M bünyesindeki destek birimlerinden oluşan Birleşik Ulusal Komiteler kurulmuştur. Bu programdan öğrenilenler çerçevesinde kadına yönelik Şiddet üzerine bir kılavuz hazırlanmıŐtır. Bu, her bölgenin kendi özelinde ve farklılığında kadın ve Şiddeti inceleme ve öneriler sunma fırsatı sağlar. Bu karar sonucunda B.M Mülteciler Yüksek Komisyonu bu konuya 1.5 milyon dolar ayırarak kapsamlı bir analiz başlatmıştır. Intensification of Efforts to Eliminate All Forms of Violence Against Women, Report of the Secretary-General,17 Temmuz 2009, <http://www.un.org/ga/third/64/documentslist.shtml>. Son erişim 28 Aralık 2009.

verdiler.³⁹⁹ Bütün bu çalışmaların sonuçlarını, eksikliklerini ve kazançlarını şüphesiz ki zaman gösterecektir. Ancak kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerini ve nedenlerini yakalayabilmek ve bu doğrultuda önlemler almak için çalışmalar çok önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bu çalışmalar devam ederken, ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve 1325 ile 1820'nin uygulanmasını hızlandırmak için ülkelere verilecek teknik yardım ve danışmanlığının önemine değinen 1889 Sayılı Karar da 30 Ekim 2009 tarihinde kabul edilir. 20 maddeden oluşan Karar, “1325'in uygulamasında eksiklikler olduğunu ve bunun kalıcı bir barışın önünde engel olduğunu”⁴⁰⁰ belirtir ve bu durumun nedenini “kadınların marjinalleşmesine” neden olan ekonomik, eğitim imkanlarından yoksunluğa ve kültürel ayrımcılığa dayandırır. Karar, kadınlara karşı kültürel bir ayrımcılık olduğunun vurgulaması ve kadın haklarından –sağlık, doğum, çalışma, mal, miras eğitim hakları- daha geniş bir biçimde bahsetmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, giriş bölümünde, çatışma sırasında ve sonrasında “kadınların sadece “mağdur” statüsünde tanındığını, aktif çaba ve rollerinin hala tanınmadığı” gerçeğinin de altını çizer. 5. ve 19. Maddeler ise, Genel Sekreterliğin 12 ay içerisinde çatışma sırasında ve sonrasındaki kadınların maruz kaldığı şiddet ve kadın hakları ihlallerini kapsayan ve bu konuda gerekli tavsiyelerini içeren ayrıntılı bir raporu hazırlayarak Güvenlik Konseyi'ne sunmasını talep eder. Karar, bu kez kadın haklarını çok geniş bir alan içerisinde ele alması ve Sekreterliğin sunacağı raporda da bütün kurum ve alanları içermesini belirtmesi bakımından önemlidir. Bu, 1325 Sayılı

³⁹⁹ Intensification of Efforts to Eliminate All Forms of Violence Against Women, Report of the Secretary-General, 17 Temmuz 2009, <http://www.un.org/ga/third/64/documentslist.shtml>, Son erişim 28 Aralık 2009.

⁴⁰⁰ UN Security Council Resolution 1889, S/RES/1889[2009], <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO9/542/55/PDF/NO954225.pdf?> Son erişim 02 Şubat 2010.

Karar'ın birtakım eksikliklerinin 1889 Sayılı Karar ile düzeltilmeye çalışıldığına işaret eder.

4. Öldürmeye, Asker Olmaya ve Bir Sisteme İtiraz Edenler: Vicdani Redçiler

Vicdani red, askerlik hizmetini yapmayı reddetmek anlamına gelir. Askeri eğitimin erkeklere itaati öğretmeye dayalı bir süreç olduğunu ve bunun kaçınılmaz olarak direnişle karşılaşabileceğini dikkate alarak askerlik yapmak istemeyenler için aşağılanmadan vatandaşlıktan çıkarılmaya kadar birçok imkandan yoksun bırakılması gibi tedbirler geliştirildiğinden bahsetmiştik. Askerlik yapmaya direniş biçimleri cepheden firar etmek, kendini hasta etmek ve sakatlamak, düşman tarafa geçmek, intihar etmek şeklinde gerçekleşebilmektedir. Ya da erkekler belirli nedenlerden ötürü silah taşımayı ve cepheye gitmeyi daha başından reddederler.

Askerlik hizmetinin bir parçası olmayı reddetmenin uzun bir geçmişi vardır. Vicdani reddin beyanı zorunlu askerliğe dayalı modern orduların örgütlenmesi ile ortaya çıkmış ve bir o kadar da problemli bir konu haline gelmiştir. Konuyu problemli hale getiren önemli etmen de vicdani reddi temellendiren ilkenin ahlaki ya da politik olmasıdır. Yani, reddin bireyin öznel tanımına dayalı bir değer ifadesi mi yoksa zorunluluğun meşruluğuna dayalı bir itirazın ifadesi mi olduğuyla ilişkilidir. Bu iki nedeni biraz açmak, militarizme yönelik bir itirazı kapsayacak vicdani red edimlerini antimilitarist eylemlerle bağlama açısından önemli ve gereklidir.

Bir ahlaksal tutum olarak vicdani reddin köklerine 16.yy'da Protestan Kilisesi içerisindeki Menonitler, Baptisler, Quakerlar'dan örnek verilebilir.⁴⁰¹ Bu gruplar dini gerekçelerden dolayı silah taşımayı reddedmişler; dinin yasakladığı öldürme ya da

⁴⁰¹ Zürcher, Erik Jan, "Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Asker Kaçakçılığı", *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.59.

şiddet kullanmaya ilahi bir yasaya itaat adına itiraz etmişler. Bu durumda ahlaksal bir tutum olarak vicdani red, bireyin kendi “iyisini”, ahlaksal bütünlüğünü ve değerini korumak adına, bireyin bütünlüğü ile çelişen bir kural karşısında aldığı tavır, bu kural karşısında kendi bütünlüğünü ve değerini koruma çabasıdır. Vicdani kuralların kaynağı, dini emirler olabileceği gibi başka ahlaki, etik, insani güdülerden kaynaklanan kanaatler de olabilir. Bireyin kendi “iyi”sini koruması, bireyin kendi benlik duygusunda “kötü” olarak tanımladığı bir edimi gerçekleştirmeyeceği bilincini yansıtmaması anlamında ahlaki bir tutum olarak vicdani red, öznel bir tavidir ve bu tavrı, toplumun genel “iyi”si anlamına gelen yasa karşısında kendi değerlerine öncelik vermesi bakımından her türlü toplumsallıktan uzaktır.⁴⁰² Bu yüzden de devlet ve yasa ile bir çatışma yaratmayarak bireylerin haklarını korumak ilkesini temel alan genel yasa ile bir uyum yakalanarak bireyin düşünce, inançlarını koruma hakkı altında vicdani reddin bir hak olarak tesis edilebileceğine dair yaygın görüşler mevcuttur. Bireyin kendi öznel kanaatleri doğrultusunda belli savaşlarda ya da belli şartlar altında silah kullanmayı reddetmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir çünkü burada da söz konusu olan savaş engelleme değildir. Bu yüzden de toplumun genel iyisini savunan yasa ile bir çatışma yaratmamaktadır.

Yasal bir hak olarak kişi kendi değerlerini koruyabilmektedir ve askerlik hizmetini alternatif olarak nitelendirilen başka bir hizmet yaparak ya da silah taşıma ve şiddet kullanmadan ordu içinde ama cephe gerisinde bir hizmet yaparak vicdani redçi olabilmektedir. Zorunlu askerliğin örgütlenmesi ile birlikte, vicdani red meselesini de göz önüne almak zorunda kalan kimi devletler yasal düzenlemelerinde zamanla bireyin inanç ve düşüncelerini koruma hakkını temel alan hukuksal çözümü

⁴⁰² Toker, Nilgün, a.g.m, 2008, s.81.

benimsemiştir. Birinci Dünya Savaşında örneğin redçilerin bir kısmı orduda sedye taşıyıcısı gibi geri hizmette görev alırken, Rusya gibi devletler de hastane işletme, devlet için odun kesme gibi işlere alınmışlardır. Buna karşın, Bröckling, zorunlu askerliğe katılmak istemeyenlere, her zaman alternatif bir hizmet tanınmadığını, “kimi ülkelerde uygulanan yaptırımların idam cezasından zorla psikolojik tedaviye kadar değişebildiğini”⁴⁰³ belirtiyor. Kurtuluş Savaşı sırasında, çok fazla sayıdaki asker kaçaklarını önlemek için ağır cezaların ve idamların uygulandığı “İstiklal Mahkemeleri” bu yaptırımlara bir örnektir. Soğuk Savaş yıllarında ise, birçok Batılı devlet zorunlu askerlik uygulamasına devam ederken, bu hizmetin sivil bir yedek hizmet yaparak da yerine getirilebileceğini, bireyin inanç ve düşünce özgürlüğünü koruma hakkına bağlı olarak kabul etmiştir. Bugün, uluslararası hukukun yaklaşımı da bu çerçevede biçimlenmiştir. B.M. İnsan Hakları Komisyonu, askerlik hizmetinin vicdani reddine İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile Medeni Haklar Sözleşmesi'nin 18. Maddesi'nde kutsal kabul edilen “*düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün*” bir parçası kapsamında yaklaşmaktadır.

Ahlaki bir tepki olmanın dışında, vicdani red, bir yasanın meşruluğunu sorgulama ya da sistemin adaletsizliğine tepki gösterme amaçlı kullanıldığında politik bir nitelik kazanır. Vicdani red ile antimilitarizm arasındaki ilişki de bu bağlamda ortaya çıkar. 19. yüzyıl, vicdani reddin dini gerekçeler dışında farklı bir ilke ile temellendirildiği de bir dönemdir. Modern devletin en temel özelliği olan yurttaşlarının yaşamları hakkında karar verme yetkisinin en somut biçimi olarak zorunlu askerliğe itiraz, devletin bireyler üzerindeki güç ve zor kullanımının meşruluğuna yönelik olduğu için politik bir ilkeye dayanır. Kişinin vicdani

⁴⁰³ Bröckling, Ulrich, “Çarklardaki Kum? 21.Yüzyılın Başında Vicdani Red”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red** içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul ,2008,s.70.

kurallarına uymayan bir yasanın adil olup olmadığının sorgulanmaya başlaması, toplumun genelini kapsayan bir “iyi”liğin sorgulanmasını içerdiğinden bireysel değildir ve bu yasayı kapsayan her kesim için tartışma ve bu itiraza katılıma zemini açtığından politik bir edimdir. Nilgün Toker, vicdani red eylemleri bireysel olsa ve yasaya karşı bir müdahale içermese dahi, “militarizmin çıplak şiddet ve zorunu teşhir eden eylemler” olarak da okunabileceğini belirtir. Militarizm karşıtı eylemler, bir itaat düzeni yaratan militarist sistemin yapısına yöneliktir; devletin devamlı tehdit ve korkuyu toplumda canlı tutarak bireylerin iradesi üzerinde baskı kurmasına, kişilerin özgürlüğünü ve öznelliğini yok eden otoritesine topyekun bir itirazdır. Vicdani red ile militarizm karşıtı hareketin ortak paydası, her ikisinin de bir “kötü”lüğü işaret etmesidir. Bir örgütlü tepki olarak vicdani red hareketi, ilk defa Birinci Dünya Savaşından sonra 1921 yılında Uluslararası Savaş Karşıtları [WRI] adıyla kurulmuştur. Speck ve Freidrich, “bu hareketin esas arzuladığı şeyin toplumun militarizmden arınması olduğunu”⁴⁰⁴ belirtiyorlar. Bu anlamda vicdani red, toplumsal bir dönüşüm için tartışma zemini yaratması ve zora, baskıya, şiddete karşı tepki gösterme sürecini başlatması bakımından antimilitarizm içinde bir referans noktası işlevi görebilir.

Antimilitarist hareket, bireylerin kurumlar için değil, her türlü siyasi ve idari organizasyonun birey için var olduğunu; ölme ve öldürmeye dayalı askerlik pratiğinin “yüce” olamayacağını, tam tersine, insan yaşamının yüce olduğunu savunur ve her türlü baskı ve iktidar aracına karşı özgürlüğü talep eder. Dolayısıyla politik ilkelerle ortaya çıkan vicdani red hareketinin bu sistemi üreten her kurum ve yapıya karşı bütüncül bir yaklaşımla toptan bir reddi benimsemesi ve mücadele aracı

⁴⁰⁴ Speck, Andreas-Rudi Friedrich, “Dünyada Vicdani Red Hareketi Deneyimleri”, *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.154.

olarak şiddetsizliği vurgulaması iki önemli karakteristiğidir. Bu özelliğinden dolayı devlet gücünün meşruluğunu sorguladığı ve dönüştürücü müdahaleyi benimsediği için vicdani redçiler çoğu devlet için problem oluştururlar. Bugün, Belçika, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Slovenya Polonya, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti gibi çoğu ülke profesyonel ordu modeline geçmiştir. İsveç, İsviçre, Almanya, Bosna ve Hersek, Bulgaristan, Danimarka, Yunanistan, Norveç, Finlandiya, Ermenistan, Letonya, Litvanya'nın da aralarında bulunduğu pek çoğu da zorunlu hizmete devam etse bile vicdani reddi bir hak olarak kabul etmiştir. Gelişen teknoloji de silahlı kuvvetler için asgari personeli yeterli kılmaktadır. Bütün bu koşullar altında, vicdani redçilerin orduda personel eksiliği yaratarak, kurumun kaynak ve kapasitesini düşürmeyeceği açıkken, İsrail gibi devletlerin vicdani redde muğlak yaklaşımları, Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın ısrarlı yasağı, redçilerin devletin yaşam hakkı üzerindeki yetkisine itirazlarından kaynaklanmaktadır. Bütüncül reddi ve şiddetsiz eylemi içeren antimilitarizm temelinde ortaya koyulan vicdani red hareketinin olumlu sonuçları, örneğin, Paraguay gibi ülkelerde görülürken, bu hareket Türkiye'de oldukça zor işlemektedir.

Türkiye'de, Vedat Zincir ve Tayfun Gönül ilk vicdani redçiler olarak 1990 yılında askerlik hizmetini reddettiklerini açıklamışlardır. Daha sonra onlara Osman Murat Ülke, Mehmet Tarhan, Mehmet Bal gibi vicdani redçiler de katılmıştır.⁴⁰⁵ Ancak, devletten gelen sert müdahalelerle, uygulanan cezalar ve işkencelerle -ki Türkiye bu konuda gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden gerekse BM Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu tarafından, Türkiye'nin 1954 yılından beri taraftarı olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal ettiği gerekçesi ile uyarılar da almış

⁴⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Üsterci, Coşkun ve Uğur Yılmaz, "Türkiye'de Vicdani Red", *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.217.

olmasına rağmen- ısrarlı bir ilgisizlikle ve kimi kez de genişleyen destek ağını durdurmak için redçileri “görmezden gelme yöntemini” kullanarak, süreci redçilerin aleyhinde işletmiştir.

Peki Türkiye 'de vicdani redçi olmak ne demektir? Bu red, asker olmayı, zoru, itaat etmeyi reddetmenin dışında başka nelerin reddini beraberinde getirir?

Ordu- millet mitinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu söylemlerinden biri olduğuna değinmiştik.⁴⁰⁶ Ayrıca bir erkek için bu görevi yerine getirmek, gerek çalışma yaşamında gerek toplumda statü edinmek ve sosyalleşebilmek için önemlidir. Dolayısıyla redçi, sadece baskıya itiraz etmekle kalmaz; etnik ve cinsel kimliği de reddeder. Bunun dışında, askerliğin erkeklikle ilişkilendirildiği bir toplumda bu görevin parçası olmanın reddi, erkek olmanın reddi anlamına gelir. Bugüne kadar kendisi adına tanımlanan cinsiyet kimliğini taşıma gereğinin baskısını hissedip, gerçekte reddini kendi cinsiyet özelliklerini kodlayan, buna göre kendisine davranış biçimleri dayatan sisteme yönelten ve egemen erkeklik değerlerini vicdani redlerinin gerekçesi yapan erkeklere de pek rastlanmamaktadır. Egemen erkek değerlerinin tam anlamı ile kazanılacağı yer olarak görülen askerliğe itiraz, aslında bu tanımlamaları da reddetmektir. Cesur, çevik, disiplinli, koruyucu ve heteroseksüel olmayı reddetmektir ve bu değerleri “kazanmasını” sağlayacak kuruma katılmayı reddetmek demek, bu değerlerin “yüce” tutulduğu ve geçerli olduğu bir toplumda her koşulda statü kaybı demektir ve belki de birçok erkeği istemediği halde askerlik yapmaya iten, reddin sonra kaybetmeyi göze alamayacağı imkanlar ve yaşamak istemediği dışlanmadır. İki askerin sözleri de bu reddin Türkiye'de ne anlama geleceğini ve neler getireceğini iyi özetliyor:

⁴⁰⁶ Altınay, Ayşegül, 2004, s.15-25.

“Şiddete karşı bir yapıdayım; ama vicdani ret olayına girecek biri de değilim. Çünkü gerçekten gitmezsem hayatım boyunca sorun olacakBenim bir hayatım var, eşim ve inandığım bir işim var, bunları riske atmak aklımdan bile geçmedi.”

“Askerlik hakkında eleştirel konuşmak benim doğup büyüdüğüm yerde ciddi anlamda eşcinsellik suçlaması olabilirdi....O erkekliği tamamlayan bir şey.Demek ki getirisi var.Benim hissettiğim o;askere gidip, askerliğini er yada uzun dönem yedek subaylardan çıkardığım,bir dizi memnuniyet. Bunun temelinde de başarı var: Gittim, başardım, geldim.”⁴⁰⁷

Bu noktada kimi vicdani red biçimindeki antimilitarist hareketlerde cinsiyetçi sistemin kadına ve erkeğe dayattığı norm ve rollerin sorgulanmaması hareketin bir eksiğini oluşturur. Antimilitarist bir hareket baskıyı, iktidarı ve dışlamayı üreten her kurum ve yapıyı sorguluyorsa, bu kaçınılmaz olarak baskı ve dışlama sistemi olan eşitsiz cinsiyetçi sistemi de içermeli ve cinsiyet ilişkilerinin de üzerine gitmelidir. Militarizme dair bir analiz, cinsiyetçi sistemin rolüne ve bu rolde kadınların yerine değinmeyerek nasıl ki eksik kalacaksa, antimilitarist bir hareket olarak vicdani red eylemlerinin de başarıya ulaşması için bu süreçte kadınların yerini unutmaması gerekir. Bu noktada Enloe, “vicdani red hareketi içinde kadınların yerinin ne olduğuna” dair son derece anlamlı sorusunu sorar. Enlo'ya göre oğlunun evlenmesi için askerden dönmesini bekleyen anneler, kocasının sadece “ordu şoförü” olmasına ya da ordunun kantininde çalışmasına şiddet kullanmadığı için içten içe sevinen eşler ve askere gitmek istemediğini söyleyen bir erkekten, eril davranış standartlarına

⁴⁰⁷ Sancar, Serpil, 2009, s.167-69.

uymadığı için -başka nedenler bahane etse de- ayrılan kız arkadaşlar olarak kadınlar, vicdani ret hareketinin seyrine etki etmektedirler.⁴⁰⁸ Annenin bekleyişinde, eşin sessizliğinde ve kız arkadaşın terk edişinde militarizme katkı ve vicdani redde engel saklıdır. Oysa antimilitarist bir hareket kadın ve erkekleri kapsamalıdır. Bu bilinci fark etmiş kadınlara bir örnek Türkiye'deki kadınlardan gelmektedir.

2000'li yıllarda antimilitarist kadınlar, militarizmin kendilerine biçtikleri tüm rolleri reddettiklerini bildiren vicdani red açıklamalarını yaptılar. Militarizm ile ordu dolayımında ilişkilenseler bile, sokakta, evde, işte, ilişkilerinde ezme-ezilmenin, dışlamanın her türünü yaşayarak, tanık olarak toplum ve erkekler tarafından yönlendirilerek, güdülenerek, adlarına kararlar verilerek, yok sayılarak, aşağılanarak, militarizm ile hayatlarının her alanında karşılaştıklarını belirten bu kadınlar, militarizmin ekonomik, kültürel, sosyal, siyasi her yönüne itiraz ettiler ve militarizmin kendilerine dayattığı “destekleyici eş”, asker doğurduğu için “kutsal anne”, yaraları saran “hemşireler” olarak bütün rolleri reddettiklerini belirttiler. Bu 12 kadından biri olan Ferda Ülker bir açıklamasında bu reddin gerekçesini şöyle açıklıyor:

“[...] Ordu beni potansiyel olarak, gereksindiği askerlerin annesi, eşi, savaşların cephe gerisi gücü, hemşiresi, fahişesi olarak konumlandırmış durumda... Benimle ilgili bu kadar tasarımı olan bir kurumun karşısında vicdani reddi yalnızca askere gitmemek, eline silah almamak şeklinde

⁴⁰⁸ Enloe, Cynthia, “Kadınlar Askeri Vicdani Reddin Neresinde? Bazı Feminist İpuçları” **Çarklardaki Kum: Vicdani Red** içinde, Özgür Heval Çınar Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.105-106.

düşünmeye çalıştığım her defasında kendim, “bu işte bir eksiklik var” duygusunda buldum.”⁴⁰⁹

Militarizme karşı tepkilerini vicdani red ile ortaya koyan bu kadınlar, hareketin, vicdani red eylemlerinin “destekçileri” kalarak erkeklerin önderliğinde seyretmesine izin vermemişlerdir. Bunun aksi, yine erkeklerin avantajlı olacağı ve lider ilan edileceği, kadınların savaş pratiği içinde tanımlanan rollerini sürdürdüğü bir sistemin devamı olacağı için, kadınlar, erkek egemen rejimle olan mücadelelerini militarizm karşıtı bir mücadeleyle eklemleyerek, bütüncül yaklaşımı çok iyi vurgulamışlardır.

Kendi ülkelerindeki çatışma koşullarında şekillenen Vimochana ve RAWA, savaş ve militarizasyon sürecini kendi yaşam gerçeklikleri, koşulları çerçevesinden değerlendiren ve ona göre karşı çıkış stratejileri ve noktaları geliştiren iki yerel kadın grubunu örneklendirmektedir. Siyahlı Kadınlar ise, çok geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren ve bu yüzden savaş ve militarizme yönelik tepkilerini farklı kapsamlarda tutan, ancak yarattığı iletişim ağıyla sınırları zorlayan, bu yüzden militarizm ve savaş karşıtı tepkinin yayılmasında önemli etkileri ile değerlendirilmiştir. Politik lobiciliği hareketlerinin temel stratejisi yapan, bunu kullanarak çatışma koşullarında, çatışma sonrası dönemde kadınların durumunu ve haklarını uluslararası düzeye taşıyan WILPF, son olarak da savaşmak istemeyen erkekler ve savaşan erkeklere destek olmak istemediğini belirten kadınlar olarak vicdani retçiler militarist karşıtı bir hareketin farklı ama aynı sistemi değişik boyutlarda eleştiren aktörleri olarak ele alınmıştır.

⁴⁰⁹ Altınay, Ayşegül, “Künye Bellemeyen Kezbanlar: Kadın Redçiler Neyi Reddediyorlar?”, *Çarklardaki Kum: Vicdani Red* içinde, Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci[ed.], İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.126.

Sonuç

Cinsiyetçi sistemin kadınlığı ve erkeklığı kültürel olarak birbirine karşıt ve dışlayıcı şekilde tanımlayışı ve bu tanımlamalarla kadın ve erkeğe yüklediği roller, sadece kadın ve erkek arasında eşit olmayan bir güç ilişkisi doğurmakla kalmaz, erkeğin kadına göre “üstün” konumlandığı bu hiyerarşik ilişkinin toplumun diğer alanları ve ilişki biçimlerini etkilenmesine de neden olur. Modern devletin bu alanlardan biri olan savunma alanı da bu bağlamda cinsiyetlendirilmiş bir alandır.

Bu çerçevede ilk olarak modern orduların tarihsel gelişimini, özellikle 1814 yılında Prusya'daki etkinliğinin görülmesinin ardından doğu-batı ülkelerinde de yayınlaşmasını özetlediğim birinci bölümde, sistemin etkinliğine rağmen, sistemin temel probleminin militarizmin yayılmasında esas olduğunu vurguladım. Çünkü sistemin temel sıkıntısı hiçbir maddi getiri vaat etmeksizin ulusun erkeklerini ölme ve öldürmeye ikna etmek ve bunu destekleyen, dahası yücelten vatandaşlar yaratmak olmuştur. Militarizm de bu noktada etkin olmaya başlar. Çünkü militarizm, bunu sağlamak için bireyler ve toplum üzerinde birtakım stratejilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını içerir. Buna bağlı olarak, modern devletin hem coğrafi sınırları içinde ortaklık yaratma girişiminin hem de savaşçı kültürün içselleştirilmesinin aracı olarak ideolojik çerçevesi milliyetçiliğin cinsiyetçi içeriği, kadını ve erkeği birbirine karşıt konumlayan cinsiyetçi sistemden yararlanmasından kaynaklanmaktadır. Milliyetçi söylem, savaşmak için gerekli görülen eril değerleri cazip hale getiren bir asker tanımını ve yine cinsiyetçi içeriğe sahip vatanseverliği erkeklere çağrı aracı olarak, tüm topluma ise ikna aracı olarak dayatır. Böylece “koruyan erkek” mitosu ile ulusun erkekleri ulus devlette aktif hale gelir. Ailede erkeğe iktidar sağlayan namus, şeref, terbiye gibi ilkeler aracılığıyla erkek üstünlüğüne dayalı evlilik pratiği, aynı ilkelerle

bu kez askerlik pratiğine aktarılır ve erkekler modern devletle yine birinci bölümde ittifak diye tanımladığım kadınlara göre daha imtiyazlı bir ilişkiyi deneyimlerler. Bu sayede erkekler önemli karar mevkilerine gelmiş, iktidar konumları elde etmiş ve çoğunlukla kadın hakları, cinselliği, emeği üzerinde kararlar alan taraf olmuşlardır. Kadınlar ise milliyetçi projede sessizliği ve itaati belirginleştirecek şekilde ulusun biyolojik üreticileri, dilin, geleneklerin çocuklara sosyal aktarıcıları olarak yer almışlardır. Bu durum, modern devlette kadının ve erkeğin vatandaşlık görevlerinin nasıl birbirine karşıt ve tamamlayıcı şekilde inşa edildiğini gösterir. Kadını itaate ve destekçi rolüne, erkeği de şiddet kullanmaya ikna etmek, yani sistemin sürekliliğini sağlamaksa savaşçı eril bir kültürün tüm topluma manipülasyonunu gerekli kılar. Bu manipülasyonun en önemli araçlarından birisi de hiç şüphesiz ki savaşacak erkeklerde aranan, Connel'in "hegemonik", Mosse'nin ise "normatif" olarak adlandırdığı, saldırganlığın vurgulandığı erkeklik değerleridir. Tabii ki, bu değerlerin hepsi ulusun erkeklerinde mevcut değildir. Her biri farklı kültürlerden gelmiş, farklı erkeklik deneyimine sahip erkeklerden işlevsel bir ordu yaratmak uzun ve zahmetli bir sürece işaret eder. Bu değerlerin aşılandığı askeri eğitim süreci son derece önemlidir; çünkü bu değerler, hizmet sonrası savaşçı yurttaşlar arcılığıyla tüm topluma yayılır ve kabulü kolaylaşır.

Bu süreci daha yakından analiz ettiğim ikinci bölümde ise, askeri eğitimin savunma için gerekli olan teknik eğitimi nasıl aşarak erkeklerin erkekliklerini ispatlayacağı bir sınava dönüştüğü ve sürecin daha başından temel bir paradoksla başladığı görülür. Hizmet öncesi erkekliğin sunulmuş biçimi ile erkeklerin bu gruba zorla alınması birbiri ile örtüşmemektedir. Zorla alınma, itaat, boyun eğme demektir. Bu da özellikle erkekliğini ispat etme hevesi ile gelmiş erkeklerin yıllardır

kendilerine dair dinledikleri hikayelere uymaz. Dolayısıyla askeri eğitim, olası bir isyanı, karşı çıkışı hesaba katarak şekillenmiştir. Çünkü sistem ne aciz, korkak erkekler ister ne de fazla cesaret, özerklik arayan erkekler talep eder. Dengenin tutturulabilmesi içinse sorgusuz itaatin amaçlandığını, itaatin temel aracı olan aşağılamanın ise dişil değerlere dayandığını belirttiğim bu bölümde esas olarak, aşağılanan kadınlık üzerinden erkeklere ne ve nasıl olmamaları gerektiğinin hatırlatıldığına, kaçınılması gereken kadınlığın sınırlarının keskince çizildiğine ve kadınlıktan, kadınlardan nefret etmelerinin sağlandığına dikkat çektim. Fakat, bu süreçte erkeklerde hegemonik erkeklik değerlerine ulaşma arzusunu doğurmanın yeterli olmadığı görülür; çünkü çetin savaş koşullarında ortaya çıkabilecek dişillikle özdeşleştirilen korku, heyecan, panik gibi duyguların da bastırılması gerekir. Bu yüzden askeri eğitim, her erkeğin kendi içindeki “öteki” olan kadınla giriştiği bir mücadeleye de işaret eder. Ancak doğal duygularla girişilen bu mücadele her zaman “başarıyla” sonuçlanmaz. Kimi savaşlardan sonra birçok askerde yüksek oranda görülen psikolojik rahatsızlıklar da sürecin kırılmasını yansıtmaktadır.

Sistemin kurum ve hizmet aracılığıyla erkeklerle kurduğu ilişkiye baktıktan sonra, sistemin bu kez yine kurum aracılığıyla kadınlarla kurduğu ilişkiyi ele aldığım üçüncü bölümde ise, esas olarak bu ilişki içerisinde cinsiyetçi politikaların nasıl tekrar tekrar üretildiği ve kadının tekrar tekrar dezavantajlı bir konuma itildiği görülür. Militarist sistem kadınlardan, anneler ve asker eşlerinde gördüğümüz gibi, kimi kez kutsal destekçiler, kimi kez kurumun kapasitesini, askerlerin moral ve sağlığını arttıran hizmetçiler, hemşireler ve fahişeler ya da özellikle vasıflı erkek gücü azalınca savaşçı kimliği ile sisteme dahil olan savaşçı kadınlar olarak yararlanmaktadır. Bu kadınlar üzerinden sistemin işleyişini aksatmayacak, etkinliğini

sarsmayacak biçimde stratejiler geliştirilmiştir. Devletin düzenli birliklerine dahil olan savaşçı kadınlar dışında baskıcı rejimlere, işgallere direndikleri için ayrıca değerlendirdiğim gerilla kadınlarla ilgili olarak esas dikkat çekmek istediğim konu, bu kadınlar, baskıya, tahakküme itiraz ederek sistemin onayladığı uysal, itaatkar kadın imgesinden uzaklaşsalar da örgütün kalıplarına itaat ederek ve şiddeti destekleyerek aslında modern devlette destekçi rolü ile sınırlandırılan kadınlara çok benzediklerini ve onayladıkları her şiddetin kendilerine de dönebileceğini fark etmeleri gerektiğidir.

Onaylanan her şiddetin, destek verilen her savaşın cinsiyet ilişkileri ile nasıl sarmalandığı ise dördüncü bölümde açığa çıkmaktadır. Şiddetin “korunmaya muhtaç” tanımlanan kadınlar ve kadın bedeni ile betimlenen vatan sınırları adına meşrulaştırıldığı ve onaylandığı savaş, “ötekileştirmenin” en şiddetli biçimini yansıtır. Birini indirgeyerek, ezerek, tabi kılarak çıkarlarını savunmak ve korumak, kadınların erkekler ve eril politikalar aracılığıyla sıkça deneyimledikleri bir şeydir. Savaşın eşitsiz cinsiyet ilişkileri ile ilişkisi de burada ortaya çıkar. Savaş, eşit olmayan ilişkileri daha da derinleştiren bir eylemdir. Savaş, Kolombiya, İsrail-Filistin ve Haiti örneklerinde gördüğümüz gibi fakir ile zengin arasındaki farkları derinleştirmekte, halklar arasındaki dışlayıcı tutumları körüklemekte, erkekliği onaylayarak kadın ve erkek arasındaki dikotomileri belirginleştirmektedir. Savaşın tecavüzle, kadının “zayıf” olarak konumlanışını ve kadın bedeninin erkeğin sahipliğinde ve korumasında olduğu anlayışını güçlendirdiği ya da kimi kez yerlerinden edilen binlerce kadını çok düşük yaşam standartlarında yaşamaya zorladığı; bedenlerine ve ruhlarına zarar verecek muameleye, kontrole, aşağılama ve şiddette maruz bıraktığı açıktır.

Toplumların savaşın tahripkarlığını onarmak için girişimlerinin, yeniden yapılanma dönemlerinin ise, çatışan grupların rızalarına dayalı ateşkes imzalanmasını içeren barış görüşmelerinden farklı olduğunu belirttiğim barış inşa süreci ile ilgili kısımdaydı, bu süreçteki çözüm arayışlarının şiddet kullanmada eğitilmiş personele bırakılmasının daha başından barışa ket vuran bir uygulama olduğu görülür. Bu yüzden süreç barış askerleri ile bir ikilem taşımakta ve barış sağlama görevi askerlerde ikilem yaratmaktadır. Günümüzde orduların barış, demokrasi götürme, çatışan gruplara karşı yerlilerin güvenliğini sağlama gibi görevleri bulunmaktadır. Bu da aslında devletlere bir üstünlük aracı sağlar ve dengesiz güç ilişkileri militarizmin barış inşa dönemlerinin de devam eden bir özelliği haline gelir. Üstelik yeni görevler doğrultusunda yardımsever, insan hakları, demokrasi konusunda duyarlı, sınırlı şiddet kullanabilen bir erkeklik talebe öne çıkmış; bu durum da saldırganlığın vurgulandığı bir eğitimden geçen askerlerde gerginlik yaratmıştır. Böylece barış askerleri, yeniden yapılanma dönemlerinde güvenliğinden sorumlu olduğu toplumlarda paradoksal bir şekilde güvenlik problemi haline gelebilmektedir. Bunlara ilaveten toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çabalarının olumlu sonuçları yadsınmamakla birlikte bir takım eksiklikler eşliğinde yürütüldüğü görülür. Problem, kadın sorunları ve haklarına duyarlı olmaya çalışırken bile kadını “korunması” gereken, zayıf yapılı değerlendiren geleneksel bakış açılarının silinmesinin hiç de kolay olmayışından kaynaklanmaktadır. Çözüm, çatışma ve arkasından gelen barış dönemlerinde kadınların korunması, haklarına ve önceliklerine edilmesi kadar bu hakların ihlaline ve kadının korunmasını gerekli kılan durumların analizine gitmek ve çatışmalara sebep olan her türlü dinamiğin özündeki cinsiyetçi yapı ve bakışları açığa çıkarmak olacaktır. Bu bağlamda savaşa ve savaşı alkışlayan bir kültüre ayrılan

bütçelerin yeniden gözden geçirilmesi ve bu harcamaların toplumsal gelişim, çevre, sağlık gibi sosyal hizmetlere aktarılması gerektiğini ısrarla vurgulayan ve B.M bünyesindeki bütün devletleri bu konuda özellikle her sene rapor verecekleri bir silahsızlanma programına çağırarak WILPF'nin sesinin duyulması ve talebinin gerçekleşmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönündeki atılacak ciddi bir adımdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama açısından son derece önemli olan ama bu çalışmada konu dışı tutulmuş ancak bir o kadar ayrı bir çalışma ve analizi hak eden konu, kadınlar arasındaki diyalog sorunu ve dayanışmadır. Farklı kimliklerden, farklı sosyal yapı ve kültürlerden kadınların savaş ve militarizme bakışları ve birbirine “düşman” tanımlanan gruplara “ait” kadınların aynı savaş ve mekanizmaya geliştirebilecekleri ortak noktaların var olup olmadığı önemlidir. Böyle bir diyalogda anlaşmazlıkların en çok hangi noktalarda başlayacağı, savaş karşıtı her kadının etnik, dini, milliyetçi kimliğe de karşı olup olmadığı ya da bütün bunların aşılması gerekmeden yeni ortaklıkların tartışmaların seyrinde yakalanıp yakalanamayacağı araştırmayı hak eden konulardır. Bütün bunlar, kadınların hedefledikleri topluma ulaşmak için tutarlı, güçlü bir mücadele alanı geliştirmeleri gerektiğini düşünmemeden ötürüdür. Ancak o zaman, Enloe'nun erkeklerin oynadığı sahnede sesi çıkmayan bir koroya benzettiği kadınlar, sesleri çok güçlü çıkarak oyunun seyrini değiştirmeyi başaracaklardır.

ÖZET

“Cinsiyet ve Militarizm” isimli bu tez, militarizmin ve savaşın cinsiyetçi doğasını, eril ve milliyetçi politikaların sosyal, siyasal, ekonomik her alanı dünyada nasıl militarize ettiğini, toplumsal cinsiyet analizini kullanarak uluslararası bir değerlendirme ile inceliyor. Militarist politikalar, kadını, anne, eş, fahişe vs. olarak sınıflandırılmasını devam ettirecek stratejiler geliştirmekte ve bu durum, kadınları dezavantajlı bir konumda bırakmaktadır. Buna bağlı olarak bu çalışma, erillik ve dişilliğin, silahlı çatışmaların cinsiyetçi boyutunu anlamadaki rolünü, çatışma boyunca kadınlara yönelik şiddetin ve dezavantajların her türlü gizli boyutunu açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Bu tez, silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki cinsiyetçi sonuçlarını ve bedellerini, tecavüz, yerlerinden edilme, kaynaklara erişim gibi konulara bakarak açıklamaktadır. Ayrıca bu tez, kadınların ve kadın örgütlerinin savaşa nasıl direndiğini, çatışma sonrasında yeniden yapılanma döneminde kadınların ihtiyaç ve isteklerinin ne derece desteklendiğinin de detaylı bir analizini sunmaktadır. Çünkü, başarılı bir barış süreci, cinsiyeti göz önünde bulundurmalıdır.

ABSTRACT

This thesis with name of “Gender and Militarism”, by using gender perspective, takes a international look at the gendered nature of militarisation, how social, political, economic fields become “militarised” around the world, namely the politics of masculinity and nationalism. Militarism employ a number of strategies to ensure that women remain categorised as mothers, wives, prostitutes and this policy puts women in a disadvantaged position. As a result of this, this study aims to reveal the role of “masculinity” and “femininity” in understanding the gender-specific aspects of armed conflict and hidden forms of violence against women and disadvantages that takes place during the periods of armed conflict. The thesis explores the gendered consequences, costs of armed conflicts on women looking at displacement, sexual violence, access to resources. Moreover, this study presents a detailed analysis of how women and women's organizations respond to conflict and the extent to which women's needs and wills is encouraged during the period of reconstruction after armed conflict. Because, successful peace-building must take account of gender.

KAYNAKÇA

Abdela, Lesley (2002), "When will They ever Learn? Women, Men and Peacebuilding", <http://www.opendemocracy.net//article/democracy.power/5050>.

Ablo, Nahla; Ronit Lentin (2002), **Women and The Politics of Military Confrontation Palestinian and Israel Gendered Narratives of Dislocation**, New York:Berghahn Books.

Adisi, Elisabetta (1994), **Women Soldiers:Images and Realities**, New York: St.Martin's Press.

Alonso, Harriet (1998), "Dissension in the Ranks The New York Branch of WILPF vs. the National Board, 1914-1955", **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Altınay, Ayşegül (2000), **Vatan, Millet, Kadınlar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınay, Ayşegül (2004), **The Myth of the Military -Nation: Military, Gender and Education in Turkey**, New York:Palgrave Macmillian.

Altınay, Ayşegül (2008), "Künye Bellemeyen Kezbanlar: Kadın Redçiler Neyi Reddediyorlar?", **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Anderson, Benedict (1990), **Imagined Communities**, Londra:Verso.

Anderson, Marian (1988), "The Impact of Military Budget on Employment For Women", **Women and The Military System** içinde, der.Eva Isaksson, New York:St.Martin's Press.

Anthias, Floya, Nira, Yuval-Davis (1992), **Racial Boundaries:Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle**,Londra:Routledge.

Appy, Christine G.(1993), **Working Class War: American Combat Soldiers and Vietnam**, USA:Harvard University.

Aydın, Suavi (2008), “Toplumun Militarizasyonu: Zorunlu Askerlik Sisteminin ve Ulusal Orduların Yurttaş Yaratma Sürecindeki Rolü”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Berktaş, Fatmagül (2003), **Tarihin Cinsiyeti**, İstanbul:MetisYayınları.

Berghahn, Volker R.(1981), **Militarism: The History of a International Debate 1861-1979**, Leamington Spa:Berg.

Bieber, Florian (2005), **Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance**, London: Palgrave.

Bhasin, Kamla (2003), **Toplumsal Cinsiyet-Bize Yüklenen Roller**, İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları (Çev:Kader Ay).

Boesten, Jelke (2008), “Marrying Your Rapist”, **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** içinde, der. Dona Pankhurst, New York:Routledge.

Boutros-Ghali B.(1992), **An Agenda for Peace**, New York: United Nations Publication.

Brett, Rachel; Irma Specht (2004) **Young Soldiers Why They Choose to Fight**, USA, UK, Switzerland: Lynne Rienner Publishers.

Brown Wenedy (1988), **Manhood and Politics: A Feminist Reading in Political Theory**, Totowa NJ:Rowman & Littlefield.

Brownmiller, Susan (1975), **Against Our Will: Men, Women and Rape**, United States: Ballantine Publishing.

Bröckling, Ulrich (2001), **Disiplin-Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, İstanbul:Ayrıntı Yayınları (Çev:Veysel Atayman).

Bröckling, Ulrich (2008), “Çarklardaki Kum? 21.Yüzyılın Başında Vicdani Red”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Campbell, D'Ann (1990), “The Regimented Women of World War II”, **Women, Militarism and War:Essays in History, Politics and Social Theory** içinde, der. J.Betke Elshtain, S.Tobias, Lanham, MD:Rowman& Littlefield.

Cockburn, Cynthia (2009), **Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi**, İstanbul: Metis Yayınları (Çev:Fusun Özlen).

Cohn, Carol (1990), “Clean Bombs and Clean Our Language”, **Women, Militarism and War: Essays in History, Politic and Social Theory** içinde, der. J.B.Elshtain, S.Tobias, Lanham MD: Rowman&Littlefield.

Collett, Pamela(1998), “Afghan Women in the Peace Process” ”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Connell, R.William (1987), **Gender and Power: Society, the Person and the Sexual Politics**, CA: Standford.

Connell, R.William (1995), **Masculinities**, Cambridge:Polity Press.

Cooke, Miriam; A.Woollcott (1993), **Gendering War Talk**, Princeton UP.

Copelon, Rhonda (1998), “Surfacing Gender”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen; Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Çınar, Özgül H.; Coşkun Üsterci (2008), **Çarklardaki Kum:Vicdani Red.Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, İstanbul:İletişim Yayınları.

Daniel, Patrica (2006), “Soldiers Without Guns”, <http://www.opendemocracy.net/democracy-africa-democracy/masculinity.UN-4058>.

Davis, Uri (1987), **Israel: An Apartheid State**, Londra, New Jersey:Zed Books.

de-Alwis, Malathi (1995), “Gender, Politics and The Respectable Lady”, **Unmaking Nation: The Politics of Identity and History in Modern Sri Lanka** içinde, der. Pradeep Jeganathan, Qadri İsmail, Colombo:Social Scientist's Association.

Driscoll, Pastor Mark (2008), “U.S Military and Prostitution” <http://www.relit.org/pac/again/php>.

Durgun, Levent (2004), “Türk Silahlı Kuvvetlerinde Kadın Subaylar”, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD yüksek lisans tezi, Ankara.

Elshtain, Jean Bekte (1987), **Women and War**, New York:Littlefield.

Elshtain, Jean Bekte; S. Tobias (1990), **Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory**, Lanham, MD: Rowman&Littlefield.

Enloe, Cynthia (1989), **Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler**, İstanbul:Çitlembik (Çev: Berna Kurt, Ece Aydın).

Enloe, Cynthia (1993), **The Morning After**, London: University of California Press.

Enloe, Cynthia (1998), “All The Men Are in the Militia, All The Women Are Victims?” **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Enloe, Cynthia (2000), **Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives**, Berkeley: University of California.

Enloe, Cynthia (2007), **Globalization and Militarism**, UK:Rowman &Littlefield Publishers.

Enloe, Cynthia (2008), “Kadınlar Askeri Vicdani Reddin Neresinde? Bazı Feminist İpuçları”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Enriquez, Jean (2009), “Filipinas in Prostitution Around U.S Military Base in Korea”, <http://www.action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml?x=16941>.

Ertürk, Yakın (2005), “Measures to be Taken for the Implementation of SC Resolution1325”, **Report from Expert Seminar Women Conflict Prevention and Crisis Management** içinde, Vienna, Austria:Folke Bernadotte Academy.

Ertürk, Yakın (2009), “The Quest Gendered-Just Peace: From Impunity to Accountability”, <http://www.opendemocracy.net/sites/all/themes/5050/5050.css?.8>.

Fidel, Kenneth (1975), **Militarism in Developing Countries**, New Jersey: Transaction Books.

Friedman, Jonathan (2002), **Globalization, the State, Violence**, NewYork: Altamira Press.

Fukuyama, Francis (1998), “Women and the Evolution of World Politics”, **Foreign Affairs** içinde, Vol.77, No.5, s.24-40.

Galtung, Johann (1996), **Peace by Peaceful Means**, Oslo:International Peace Research Institue, CA, New Delhi: Sage Publication.

Gedik, Esra (2008), “Şehit Anneleri ve Çözüm Algıları” <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTip=ID=18ArsivAnaID=45338>.

Gill, Lesley (1997), “Creating Citizens, Making Men:The Military and Masculinity in Bolivia”, **Cultural Antropolgy** içinde, Vol.12, No.4, s.527-550.

Goldstein, Joshua S. (2001), **War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa**, Cambridge:Cambridge University Press.

Göregenli, Melek (2008), “Militarizmin İnşasının Aracı Olarak Eşitsizliğin Meşrulaştırılması ve Vatanseverlik”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Gutmann, Matthew (2008), “ Kast Orduları:Kuzey ve Güney Amerika da Zorunlu Askerlik, Vicdani Red ve Demokratik Yurttaşlık”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Hilsdon, Anne Marie (1995), **Madonnas and Martyrs**, Australia: Allen& Unwin.

Horeman, Bart; M. Stolwijk (1998), **Refusing to Bear Arms: A World Survey of Conscription and Conscientious to Military Service**, London: War Resisters' International.

Howes, Ruth H.; Michael R.Stevenson (1993), “The Impact of Women's Use of Military Force”, **Women and the Use of Military Force** içinde, der. Ruth H.Howes, Michael R.Stevenson, Boulder, CO: Lynne Rienner.

Hughes, Nancy Scheper (1998), “Maternal Thinking and The Politics of War”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Hynes, H.Patrica (2003), “10 Reasons Why Militarism is Bad for Women?”, A Publication and Development Program at Hamipshire College, No.25.

Human Rights Watch (2001), “Refugee Women in Guinea Raped”, <http://www.hrw.org>, 13 Ekim 2001.

Human Rights Watch (2002), “Sexual Abuse Highlights Plight Refugees”, <http://www.hrw.org> ,22 Kasım 2002.

Human Rights Watch (2004), “Colombia and The War on Terror Rhetoric and Reality”, <http://www.hrw.org> ,28 Haziran 2004.

Human Rights Watch (2010), **World Report 2010**, <http://www.hrw.org> , 1 Ocak 2010.

Human Rights Watch (2010), “Tanzania:Violence Against Women Refugees”, <http://www.hrw.org> , 22 Ekim, 2010.

Isaksson, Eva (1998), **Women and The Military System**, New York, Londra, Toronto, Sydney, Tokyo: Harvester.

Jenkins, Gareth (2005), **Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics**, United States:Routledge.

Jenkins, Rob (2010), “Deepening Building Democracy Gender Equality”, <http://www.opendemocracy.net/sites/all/themes/5050/5050css?8> .

Jacobs, Susie. Et.all, (2000), **States of Conflict: Gender, Violence and Resistance**, Londra, New York:Zed Books.

Kandiyoti, Deniz (2008),“The Politics of Gender and Reconstruction in Afghanistan”, **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** içinde, der. Dona Pankhurst, New York:Routledge.

Keegan, John; Richard Holmes (1985), **Soldiers: A History of Men in Battle**, London:Hamilton.

Kerber, Linda (1990), “May Our All Citizens Be Soldiers and All Our Soldiers Citizens?”, **Women, Militarism and War: Essays in History, Politic and Social Theory** içinde, der. J.B.Elshtain, S.Tobias, Lanham MD: Rowman&Littlefield.

Kirk, Gwyn; Margo Okozawa-Rey (1998), “Making Connections: Building a East-Asia-U.S Women's Networks against U.A Militarism”, **The Women and War**

Reader içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Koonz, Claudia (1987), **Mothers in The Fatherland**, New York:Martin's Press.

Kronsell, Annica; Erica Suedberg (2001), “The Duty to Protect: Gender in the Swedish Practice of Conscription”, **Cooperation and Conflict** içinde, Vol.36, No.2, s.153-176.

Kwon, Insook (2001), A Feminist Exploration of Military Conscription: The Gendering of the Connections between Nationalism, Militarism and Citizenship in South Korea, **International Journal of Feminist Politics** içinde, Vol.2, No.1, s.26-54.

Lerner, Gerda (1986), **The Creation of Patriarchy**, Oxford: Oxford University Press.

Lorentzen, Lois Ann; Jennifer Turpin (1998), **The Women and War Reader** , New York, Londra: New York University Press.

Lucassen, Jan; Jan Zürcher Eric (2003), “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, **Devletin Silahlanması: Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik 1775-1925** içinde, der. E.Jan Zürcher, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Luciak, İlja A. (2008), “Joining Forces for Democratic Governance”, **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** içinde, der. Dona Pankhurst, New York:Routledge.

Lutz, Catherine (2001), **Homefront: A Military City and The American Twentieth Century**, Boston:Beacon Press.

- Maldonado-Torres, Nelson (2008), **Against War Views From The Underside Of Modernity**, Durham&London: Duke University Press.
- Mann, Michael (1988), **States, War and Capitalism**, UK: Basil Blackwell.
- Mann, Michael (2004), **The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing**, New York: Cambridge University Press.
- May, Larry (2008), **Aggression and Crimes against Peace**, New York: Cambridge University Press.
- Mazurana, Dyan. Et.al, (2005), **Gender, Conflict and Peacekeeping**, Lanham, MD: Rowman&Littlefield.
- Marshall, Lucinda (2004), "Militarizm ve Kadına Yönelik Şiddet Arasındaki İlişki", <http://www.zmag.org/Turkey/html>.
- McClintock, Anne (1991), "No Longer in a Future Heaven": Women and Nationalism in South Africa", **Transition** içinde, Cilt.51,s.104.
- McKay, Susan (1998), "The Psychology of Societal Reconstruction and Peace", **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.
- McKay, Susan (2006), "Peacebuilding as a Gendered Process", **Journal of Social Issues** içinde, Vol.62, No.1, s.141-153.
- Micaela di Leonardo (1985), "Morals, Mothers and Militarism: Anti-Militarism and Feminist theory" **Feminist Studies** içinde, Vol.11, No3
- Morris, Patrica T. (1993), "Women, Resistance and the Use Force in South Africa", **Women and the Use of Military Force** içinde, der. Ruth H.Howes, Michael R.Stevenson, Boulder, CO: Lynne Rienner.

- Moser, Caroline; F. C. Clarck (2001), **Victims, Perperators or Actors? Gender, Armed Conflict and Political Violence**, Londra, New York:Zed Books.
- Moskos, Charles (2000), **The Postmodern Military**, New York: Oxford University Press.
- Mosse, George L.(1985), **Nationalism and Sexuality:Middle Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe**, WI:University Wisconsin Press.
- Mosse, George L.(1985), **Nationalism and Sexuality:Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe**, New York:Horward Fertig.
- Mosse, George L.(1996), **The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity**, New York: Oxford University Press.
- Muir, Kate (1992), **Arms and The Women**, London: Sinclair-Stevenson.
- Nagel, Joane (1996), **American Indian Ethnic Renewal: Red Power and the Resurgence of Identitiy and Culture**, New York: Oxford University Press.
- Nagel, Joane (2003), **Race, Ethnicity, and Sexuality**, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Najmabadi, Afsaneh (2000), “Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak”, **Vatan, Millet, Kadınlar**, içinde, der.Ayşegül Altınay, İstanbul:İletişim Yayınları.
- Nantais Cynthia; Martha F. Lee (1999), “Women in the United States Military: Protectors or Protected? The Case of Prisoner of War Melissa Rathbun Nealy”, Taylor and Francis Ltd.
- Niarchos, Catherine N. (2006), “Women, War, and Rape: Challenges Facing the International Tribunal for the Former Yugoslavia.”, **Women's Rights: A Human**

Rights Quarterly Reader içinde, der. B.B.Lockwood, Baltimore:The John Hopkins University Press.

Nowrojee, Binaifer (2008), “Your Justice is Too Slow” , **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** içinde, der. Dona Pankhurst, New York:Routledge.

OSCE (2005), Report from Expert Seminar Women's in Conflict Prevention and Crisis Management, Vienna, Austria:Folke Bernadotte Academy.

Pankhurst, Dona (2008), **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** ,New York:Routledge.

Perpinon, Mary-Soledad (2008), “Militarism and Gender Insecurity: The Philippine Experience”, Foundary Chair and CEO, **41 Rajah Matenda Project**, Philippines: Quezen City.

Peterson, Spike (1998), “Gendered Nationalism”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Pierson, Ruth Roach (1986), “**They Are Still Women Afterall: The Second World War and Canadian Womanhood**”, Toronto: McClelland &Stewart.

Pollack, W.S (1998), **Real Boys: Rescuing Our Boys From the Myths of Boyhood**, New York:Random House.

Ramdass, Kavita (2009), “Resist- Reclaim- Restore: Militarism No More, <http://www.opendemocracy.net/globalfundforwomen.pdf> .

Regan, Patrick M.(1994), **Organising Societies for War: The Process and Consequences of Societal Militarisation**, Westport, CT, Londra: Praeger.

- Reardon, Betty (1996), **Sexism and the War System**, New York:Syracuse University Press.
- Reardon, Betty A.(1999), “Women or Weapon: The Militarist Sexist Symbiosis”, **Towards A Womens Agenda for a Culture of Peace** içinde, der. Inqeburg Breiners, Doroto Gierycz, Betty A.Reardon, Paris:UNESCO.
- Reyna, Steve (2002), “Imagining Monsters, A Structural History of Warfare in Chad 1968-1990”, **Globalization, the State, and Violence** içinde, der. Jonathan Friedman, New York: Altamira Press.
- Robinson, Mary (2009), “A Crisis of Dignity in Gaza”, <http://www.opendemocracy.net/article/e-mail> .
- Rotundo, Anthony E. (1993), **American Manhood Transformations in Masculinity from Revolution to the Present**, New York: Basic Book.
- Ruddick, Sara (1989), **Maternal Thinking: Towards a Politics of Peace**, Baston:Beacon Press.
- Ruddick, Sara (1997), “Maternal Thinking”, **Feminist Social Thought: A Reader** içinde, der. Diana Tietjens Meyers, New York: Routledge.
- Ruecker, Kirsten. (2001), **Engendering Peacebuilding: Case Studies from Cambodia, Rwanda and Guetamala**, Ottawa, Canada: Peacebuilding and Human Security Division Department of Foreign Affairs and International Trade.
- Salzman, Todd A. (1995), “ Rape Camps as a Means of Ethnic Cleanising:Religious Cultural and Ethical Responses to Rape Victims in the Former Yugoslavia”, **Women's Rights: A Human Rights Quarterly Reader** içinde, der. B.B.Lockwood, Baltimore:The John Hopkins University Press.

Sancar, Serpil (2001), “Savaşta Çocuklarını Kaybetmiş Türk ve Kürt Anneler Üzerine Bir Yorum”, **Toplum ve Bilim** içinde, S.90, s.22-41.

Sancar, Serpil (2009), **Erkeklik: İmkansız İktidar. Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler**, İstanbul:Metis Yayınları.

Sanchaz, Gonzalo, Donny Meertens (2001), **Bandits, Peasants and Politics: The Case of “La Violence” in Colombia**, Austin:Universtiy of Texas Press.

Secco, Alessandra Dal (2008), “Truth and Reconciliation Commision and Gender Justice”, **Gendered Peace Women Struggles for Post-War Justice and Reconciliation** içinde, der. Dona Pankhurst, New York:Routledge.

Secretary-General Report (2009), “ Itensification of Efforts to Eliminate All Forms of Violence Against Women”, A/64/151, <http://www.un.org/ga/third/64/documentslists.shtml>.

Secretary- General Report (2009), “Violence Against Women Migrant Workers”, 2 Temmuz 2009, A/64/152, <http://www.un.org/ga/third/64> .

Segal, Lynne (1990), **Slow Motion:Changing Masculinities,Changing Men**, New Brunswick NJ:Rutgers University Press.

Seitz, Barbara. Et.al (1993), “No Going Back: Women's Participation in the Nicaraguan Revolution and in Post-revolution Movements”, **Women and the Use of Military Force** içinde, der. Ruth H.Howes, Michael R.Stevenson, Boulder, CO: Lynne Rienner.

Shiller, Nina Glick; George Fouron (2002), “Killing Me Softly”, **Globalization, the State, and Violence** içinde, der. Jonathan Friedman, New York: Altamira Press.

Smith, Anthony (2001), **Nationalism**, Cambridge: Politiy.

Somersan, Semra (2004), **Soysal Bilimlerde Etnisite ve Irk** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Speck, Andreas; Rudi Friedrich (2008), “Dünyada Vicdani Red Hareket Deneyimleri”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Steans, Jill G.(1998), **Gender and International Relations**, New Jersey:Rutgers University Press.

Suirsky, Gila (1998), “The Impact of Women in Black in Israel”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Sunera, Thobani (2003), “ War and Politics Of Truth Making in Canada”, **Qualitative Studies in Education** içinde, Vol.16, No.3.

Tekeli, İlhan (1998), “Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, **Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu-2.Uluslararası Tarih Kongresi Tebliğler** içinde, Tarih Vakfı Yayınları.

Tickner, Ann J. (1992), **Gender in International Relations**, New York:Columbia University Press.

Toker, Nilgün (2008), “ Vicdani Red, Sivil İtaatsizlik ve Antimilitarizm: İtaat Etmeme ve Direnme”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Turse, Nick (2009), “Pentagon Stars on Afghan Building Boom”, <http://www.atimes.com/atimes/South-Asia/KK11Df05html>.

UNHCR (2003), “Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced”, <http://www.unhcr.org/3f696bac.4.html> .

United Nations (1945), Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis; Charter of the International Military Tribunal, 8 Ağustos 1945, 82 UNTS 280, <http://untreaty.un.org/unts/1-60000/2/35/00003709.pdf>

.United Nations (1948), Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Genocide, 9 Aralık 1948, 78 UNTS, 277., <http://www.un.org/documents/instruments/docs-en.asp?year=1969> .

United Nations Economic and Security Council (1993), Commission on Human Rights, Rape and Abuse of Women in the Territory of the Former Yugoslavia 1 Şubat-12 Mart, Suppl.No.3, E/CN4/1993/122., <http://www.un.org/Docs/sc/unsc-resolutions.htm> .

United Nations Security Council (1994), Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780, Annex, 241 n.65, U.N., Doc. S/1994/674.

United Nations (2000), UN Security Council Resolution 1325, S/RES/1325, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NOO/720/18/PDF/NO072018.pdf> .

United Nations (2003), “Concluding Comments:Israel”, 22 Temmuz, CEDAW/C/ISR/CO/3, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw33/.../Israel/0545042E.pdf> .

United Nations (2004), “Trafficking in Women and Girls”, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reportshtml.2004> .

United Nations (2005), “Fourth Periodic Report of States Parties:Israel”, 2 Temmuz, CEDAW/C/ISR/4, <http://www.un.org/daccess.dds.ny.un.org/doc/DOC/GEN/NO5/373/19/PDF/NO537319.pdf> .

United Nations (2007), “Fifth and Sixth Periodic Reports of Colombia”, 15 Ocak-2 Şubat, CEDAW /C/COL/5-6, <http://www.un.org/daw/cedaw/37.sessionhtm> .

United Nations (2008), UN Security Council Resolution 1820, S/RES/1820, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO8/391/44/PDF/NO839144.pdf?> ,

United Nations (2009), UN Security Council Resolution 1889, S/RES/1889, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO9/542/55/PDF/NO954225.pdf> .

Üsterci, Coşkun; Uğur Yorulmaz (2008), “Türkiye’de Vicdani Red”, **Çarklardaki Kum:Vicdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

Vetten, Lisa (2002), “War and The Making of Men and Women”, <http://www.cvsr.org.za/articles> .

Wallerstein, Immanuel (2000), **The Essential Wallerstein**, New York: The New Press.

Walter, Oakes J. (1971), “Toward a Permanent War Economy”, **The War Economy of the United Nation States: Reading in Military Industry and Economy** içinde, der.Seymour Melman, New York: Martin's Press.

WILPF Resolution (2008), “Resolution on Military Spending”, <http://www.wilpf.int.ch/resolution/2008.html> .

Withworth, Sandra (2004), **Men, Militarism and Peacekeeping: A Gendered Analysis**, Boulder, CO, Londra: Lynne Rienner.

York, Jodi (1998), “The Truth About Women and Peace”, **The Women and War Reader** içinde, der. Lois Ann Lorentzen, Jennifer Turpin, New York, Londra: New York University Press.

Yuval-Davis, Nira (1997), **Cinsiyet ve Millet**, İstanbul:İletişim Yayınları (Çev: Aşin Bektaş).

Zürcher, Eric Jan (2008), “Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek: Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Asker Kaçakçılığı”, **Çarklardaki Kum:Vıcdani Red** içinde, der. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İstanbul:İletişim Yayınları.

<http://www.amnesty.org/publical/index/MIDE> .

<http://www.armstradetraety.org/att/globalprinciple.pdf> .

<http://www.ciedsindia.org> .

<http://indiatgether.org>.

<http://www.kurtuluscephesi.com>.

<http://www.rawa.org> .

<http://www.savaskarsitlari.org>.

<http://www.unsd/demographic/product/indawn/tab6a.htm> .

<http://www.trial-ch.org>.

<http://www.vimochana.org> .

<http://www.voanves.com>.

<http://www.wilpf.org> .

<http://www.vibitaly.blogspot.com>.

<http://www.womeninblack.org> .

<http://www.zeneucnom.org> .

<http://www.milliyet.com.tr>.

<http://www.fas.org> .

<http://www.radikal.com.tr>.